

ΧΡΟΝΙΚΑ
ΤΗΣ
ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

(ΒΡΑΒΕΥΘΕΝΤΑ ΤΗΝ 24-12-1974 ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ)

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1976 - ΤΕΥΧΟΣ 29 - 30

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ως Διοικητικό Συμβούλιο της Εταιρείας με συνέπεια και υπευθυνότητα συνεχίζουμε την καταγραφή της ιστορίας της Χαλκιδικής μέσα από την περιοδική έκδοσή της "ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ", βραβευθείσα το έτος 1974 από την Ακαδημία Αθηνών. Στην ίδια έκδοση περιλαμβάνονται (ως παράρτημα) και τα Πρακτικά των Πανελληνίων και Διεθνών Συνεδρίων που οργανώνει η Εταιρεία στο χώρο της Χαλκιδικής.

Παράλληλα όμως, με χαρά και ικανοποίηση, διαπιστώνουμε ότι μερικοί τόμοι της περιοδικής σειράς έχουν εξαντληθεί, εξαιτίας του μεγάλου ενδιαφέροντος που παρουσιάζουν κατά κοινή ομολογία.

Ανταποκρινόμενο λοιπόν το Συμβούλιο μας στο καθολικό αίτημα των Χαλκιδικέων και των μελετητών της Χαλκιδικής για την παρουσίαση ολοκληρωμένου του έργου, αποφάσισε την επανέκδοση του παρόντος τόμου και όσων άλλων λείπουν.

Υποσχόμεθα να συνεχίσουμε ανελλιπώς την παρούσα έκδοση, αφ' ενός γιατί αποτελεί συμβολή στην πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξη της Χαλκιδικής και αφ' ετέρου γιατί πιστεύουμε ότι επιτελούμε το Χρέος μας, ιδιαίτερα για τις επόμενες γενιές.

Βασίλειος Ν. Πάππας
ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΡΥΣΙΔΗΣ
Ο ΠΟΛΥΓΕΡΙΝΟΣ *

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΡΥΣΙΔΗΣ Ο ΠΟΛΥΓΕΡΙΝΟΣ

1. Καθώς αναδιφούσα τὸ οἰκογενειακὸ μου Ἄρχειο, πᾶνε τώρα ἀρκετὰ χρόνια, ἔνα ἔγγραφο μὲ πένθιμο περιθώριο τράδηξε τὴν προσοχή μου ἦταν μιὰ ἀγγελία μνημοσύνου.

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ

Αὔριον Κυριακὴν τελεῖται ἀρχιερατικὸν μνημόσυνον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὑπὲρ ἀναπαύσεως καὶ συγχωρήσεως τῆς ψυχῆς τοῦ μακαρίτου

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΡΥΣΙΔΟΥ

Ὅθεν παρακαλοῦνται οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι ὅπως εὐαρεστηθέντες προσέλθωσιν εἰς τὸν εἰρημένον Ναὸν καὶ ἐνώσωσι τὰς δεήσεις αὐτῶν μετὰ τῶν ἡμετέρων.

Ἀθῆναι τῆ 28 Ἀπριλίου 1873.

Οἱ συγγενεῖς.

2. Ποῖος νᾶταν ἄραγε αὐτὸς ὁ Γ. Χρυσίδης πού, προφανῶς, γεννήθηκε στὸν Πολύγυρο καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα; Ἡ ἔντονη αὐτὴ ἀπορία μου μὲ ὀδήγησε σὲ μιὰ προσεκτικὴ καὶ ἐμπεριστατωμένη ἔρευνα τῶν ἐγγράφων τοῦ Ἄρχείου μου. Καὶ μὲ τὸ ψάξιμο αὐτὸ ἄρχισε νὰ ἐμφανίζεται, νὰ ἐγαίνη σιγά-σιγά στὴν ἐπιφάνεια, νὰ ἀναδύεται, θὰ λέγαμε, μιὰ φυσιογνωμία ἀγνωστη καὶ ἀγνοημένη, μιὰ προσωπικότητα ἐνδιαφέρουσα, μεγάλη καὶ φωτεινὴ ἐνὸς μεγάλου πατριώτη (καὶ συμπατριώτη μας) μὲ πολυποίκιλη ἐθνικὴ δράση.

* Διὰ λ ε ξ η πού δόθηκε στὸν Πολύγυρο στὶς 25 Μαρτίου 1975 στὰ πλαίσια τοῦ ἑορτασμοῦ πού ὀργανώθηκε ἀπὸ τὴ Νομαρχία Χαλκιδικῆς στὴν ἐπέτειο τῆς Ἑθνικῆς μας Παλιγγενεσίας.

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ.

Ἀῦριον Κυριακὴν τελεῖται ἀρχιερατικὸν μνημό-
συνον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὑπὲρ ἀνα-
παύσεως καὶ συχωρήσεως τῆς ψυχῆς τοῦ μακαρίτου

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΡΥΣΙΔΟΥ.

Ὅθεν παρακαλοῦνται οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι ὅπως
εὐαρεστηθέντες προσέλθωσιν εἰς τὸν εἰρημένον Ναὸν
καὶ ἐνώσωσι τὰς δεήσεις αὐτῶν μετὰ τῶν ἡμετέρων.

Ἐθῆναι τῇ 28 Ἀπριλίου 1873.

Οἱ συγγενεῖς.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΧΡΥΣΙΔΗ

1. Ἄλλὰ ἄς παραθέσωμε τὰ ἔγγραφα αὐτά, μὲ τὴν ὀρθογραφίαν τους καὶ τὴν στίξιν τῶν κειμένων:

A

Ἄγαθὲ συμπατριώτα Κύριε Χρυσίδη!

Ἐκ τε τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐπιστολῆς σας καὶ προφορικῶν ἐκφράσεων τῶν ἡμετέρων, Ἀναγνώστου Ν.Γ. καὶ Γεωργάκη Πέτρου πληροφορούμενοι περὶ τοῦ εὐγενοῦς ζήλου, ὃν ὡς ἀγαθὸς ὄντως πατριώτης τρέφοντες πρὸς βελτίωσιν τῆς ταλαίνης πατρίδος προσπαθῆτε παντὶ σθένει εἰς συνδρομὴν τῶν πάντι ἀπόρων σχολείων μας, σπεύδομεν διὰ τῆς ταπεινῆς ἡμῶν ταύτης ἐν' ἀποδόσωμεν τὴν ὀφειλομένην ὑμῖν εὐγνωμοσύνην, δεόμενοι ἅμα τοῦ Παναγάρχου θεοῦ ὅπως παρατείνῃ τὴν διάρκειαν τῶν ἐτῶν τοῦ βίου ὑμῶν πρὸς ἐντελῆ ἀσκήσιν τῶν ἀγαθῶν σας προαιρέσεων.

ἐν τούτοις διατελοῦμεν ὑμῖν τῷ οἰκῷτι σεβασμῷ καὶ εὐγνωμοσύνη

ἢ κοινότης Πολυγέρου τῇ 12 θοβρίου 1864

Γιαννάκης Κώνστα
Γεώργιος Τζιάμης
Ἀργύριος Δημητρίου
Νικόλαος Νικολάου

Ἀθανάσιος Χριστοδοῦλου
Χρῆστος Ἀθανασίου
Παναγιώτης Παύλου

Handwritten title or header in a cursive script, possibly a name or address.

Main body of handwritten text in a cursive script, consisting of several lines of text that are mostly illegible due to fading and the style of the handwriting.

Handwritten text line, possibly a date or a specific reference.

Handwritten text line, possibly a name or a signature.

Handwritten text line, possibly a name or a signature.

Handwritten text line, possibly a name or a signature.

Handwritten text line, possibly a name or a signature.

Handwritten text line, possibly a name or a signature.

Handwritten text line, possibly a name or a signature.

Handwritten text line, possibly a name or a signature.

Handwritten text line, possibly a name or a signature.

1868 76ρίου 23 Πολυγέρον

Ἄξιότιμε Κύριε Γ. Χρυσείδη!

Εἰς Ἀθήνας.

Τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον σὺν τοῖς Ἐφόροις τῶν Σχολῶν Πολυγέρου μετὰ τὴν τελείαν τακτοποίησιν τῆς τε Ἀλληλοδιδασκτικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς, ἐμψυχούμενοι ὑπὸ τῆς προόδου ἣν ἤρξατο νὰ κάμῃ ἡ νεολαία μας, καὶ ἐπερειδόμενον εἰς τὰ φιλόμουσα τῶν ἀπανταχοῦ ὁμογενῶν αἰσθήματα, σπεύδει σήμερον, ὅπως εἰς πρῶτον ὑμᾶς, ὡς πλείωτερα καὶ τρανότερα φιλοπατρίας δειξάντας τεκμήρια, κοινοποιοῦν τὰς ἀπολύτους τῆς Σχολῆς ἀνάγκας, σὰς παρακαλέσῃ ἵνα φανῆτε χρήσιμος εἰς τὴν παρούσαν κρίσιμον περίστασιν προμηθεύοντες διὰ μέσων ὧν ὑμεῖς αὐτοὶ γνωρίζετε, τὰ ἐν τῇ ἐσωκλείσῃ, καταλόγῳ βιβλίων, ὧν ἄνευ δυστυχῶς θέλομεν δοκιμάσει τὴν λύπην, ἵνα ἴδωμεν πολλοὺς ἐνδεεῖς καὶ ὀρφανοὺς μαθητὰς νὰ ἀποσύρωνται ἀκαίρως τῆς Σχολῆς, ἥτις οὐχὶ μόνον νὰ τοῖς χορηγήσῃ τὰ ἀναγκαιοῦντα βιβλία ἀδυνατεῖ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τῶν διδασκάλων τὸν μισθὸν μετὰ μεγίστης δσῆς ἐξοικονομεῖ γλισχρότητος.

Διαβεβαιοῦμεν Κύριε ὅτι ἡ τακτοποίησις τῶν Σχολείων τῆς πατρίδος μας οὐχὶ μόνον πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νεολαίας μας συντελεῖ ἀλλὰ καὶ ἀπάσης τῆς Χερσονήσου, ἐπειδὴ τὰ πλείωτα τῶν χωρίων αὐτῆς στέλλουσιν ἐνταῦθα, ὡς εἰς κεντρικὴν Σχολὴν τοὺς μᾶλλον προκεχωρηκότας μαθητὰς. Ὅθεν εἶναι περιττὸν ἴσως νὰ δεῖξωμεν ὅτι ὁ συντελὼν εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ Πολυγέρου θέλει δρέφει καρποὺς εὐγνωμοσύνης καὶ παρ' ὄλων τῶν κατοίκων τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου.

Πεπείσμεθα δὲ ὅτι οὔτε κόπων οὔτε δαπάνης θέλετε φεισθῆ προκειμένου περὶ τῆς ἠθικῆς τῆς νεολαίας ἀναπτύξεως ἥτις μόνη δύναται νὰ εὐέλπισῃ τὸ μέλλον τοῦ Πολυγέρου. Ἄνανεοῦντες δὲ τὰς διαβεβαιώσεις τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξιδιασμένης ἡμῶν ὑπολήψεως διατελοῦμεν.

οἱ Ἐφοροὶ

διὰ βίου εὐγνώμονες

Νικόλαος Χ' Ἄναγνώστου
Νικόλαος Νικολάου

Παπᾶ Λεωνίδας Νικολάου
Γιάννιος Φ. Μαρέτης
Γιαννάκης Κῶνστα
Γεώργιος Πέτρου
Ἀθανάσιος Χριστοδούλου
Γεώργιος Αὐγερινοῦ
Νικόλαος Αὐγερινοῦ
Νικόλαος Δήμου
Χρήστος Ἀθανασίου

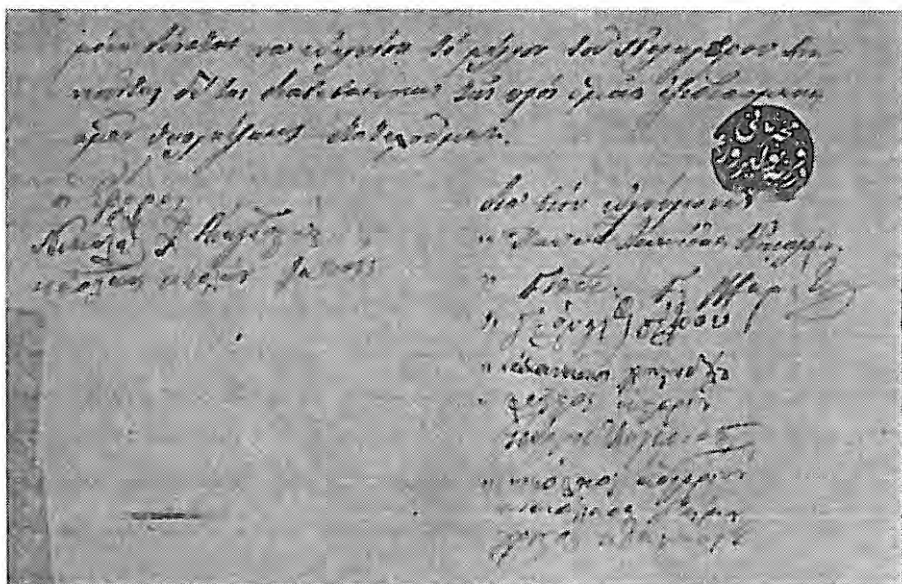
1863 78flov 23. Högskolan

Upplysning för S. J. J. J. i Högskolan

Upplysning för S. J. J. J. i Högskolan... (The text is extremely faint and largely illegible, appearing as a dense block of handwritten cursive script.)

Upplysning för S. J. J. J. i Högskolan... (This section also contains faint, illegible handwritten text, continuing the notes or correspondence.)

Upplysning för S. J. J. J. i Högskolan... (The final section of text on the page, which is also faint and illegible.)

2. Τι λένε τὰ ἔγγραφα αὐτά; Σὲ ἓνα, ἡ Κοινότης Πολυγύρου ἀπευθύνεται στὸν «ἀγαθὸ συμπατριώτη κύριο Χρυσίδη» καὶ ζητεῖ τὴν συνδρομὴ του γιὰ τὰ σχολεῖα. Τοῦ ἔσωκλείουν, σὲ ἄλλο, κατάλογο τῶν βιβλίων, ποὺ χρειάζεται ἡ «Ἀλληλοδιδασκτικὴ καὶ Ἑλληνικὴ Σχολὴ Πολυγέρου» γιὰ τὴν ἀνά-

1. Ἐπισημαίνουμε κάτι ποὺ ἀσφαλῶς θὰ ἔχη κινήσει καὶ τὴ δική σας προσοχὴ καὶ ἀπορία· σ' ἄρα αὐτὰ τὰ παλιὰ ἔγγραφα ὁ Πολύγυρος ὀνομάζεται Π Ο Λ Υ Γ Ε Ρ Ο Σ.

Τὸ πατριδωνυμικὸ «Πολύγερος» τὸ βρίσκουμε σὲ σημείωμα ἐνδὸς Κώδικα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα· ἀκόμη καὶ στὸν Κώδικα τοῦ Μοναχολογίου τῆς Μονῆς Γρηγορίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ποῖα εἶναι ἡ ὀρθὴ ἔτυμολογία τῆς τοπωνυμίας;

Ἔνα εἶναι τὸ γεγονός· ὅτι ἡ ὀρθὴ ὀνομασία εἶναι Π ο λ ὄ γ ε ρ ο ς καὶ ὄχι Πολύγυρος.

Ὁ Κουζινερὺ ποὺ ἐπεσκέφθηκε τὸν Πολύγυρο στὰ 1793 ὀνομάζει τὸ χωριὸ Π ο λ ὄ γ ε ρ ο καὶ ἔτυμολογεῖ τὸ τοπωνύμιό ἔτσι: «τὸ ὄνομα ποὺ φέρει αὐτὸ τὸ χωριὸ, τοῦ πολὺ ἱε ρ ο ῦ, ἀφείλεται σ' ἓνα Ἴε ρ ὸ τὸ ὁποῖο ὑπῆρχε ἀκριβῶς στὸ μέρος αὐτὸ καὶ τὸ ὁποῖο ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ καὶ τὴν ἐρήμωση τῆς Ἀπολλωνίας τῆς Χαλκιδικῆς διατήρησε τὴν αἰγλή του, ὥστε οἱ διασκορπισθέντες στὴ χώρα κάτοικοι νὰ συγκεντρωθοῦν γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ χωριὸ καὶ νὰ παύσουν νὰ καλλιεργοῦν τοὺς ἀγροὺς τῆς πόλεως των ποὺ καταστράφηκε».

Ἡ ἔρμηνεία ποὺ δίδει ὁ Κουζινερὺ εἶναι ἡ ὀρθότερη.

Ὁ Δήμαρχος Πολυγύρου ἄς ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν νὰ ἀνακτήσῃ ἡ πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ τὸ ἱστορικὸ τῆς, τὸ πραγματικὸ τῆς ὄνομα Πολύγερος.

(Γιὰ τὴν ἔτυμολογία τῆς τοπωνυμίας βλ. περισσότερα Σ. Κοτσιάνου, Πολύγυρος, σελ. 9 ἔπ.).

πτυξη όχι μόνον τῆς Νεολαίας τοῦ Πολυγέρου ἀλλὰ καὶ ἀπάσης τῆς Χερσονήσου καὶ τὸν βεβαιώνουν ὅτι: «σπεύδομεν τὸ πρῶτον εἰς ὑμᾶς ὡς πλειότερα καὶ τρανότερα φιλοπατρίας δείξαντα τεκμήρια».

Καὶ εἶχαν δίκην γιατί, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, οὐδέποτε ἐκώφευσε στὰ αἰτήματα τῶν συμπατριωτῶν του, ἀλλὰ ἀντίθετα ἀνταποκρίθηκε γενναϊόδωρα².

Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΧΡΥΣΙΔΗ

Ποιὸς ἦταν, λοιπόν, αὐτὸς ὁ Γεώργιος Χρυσίδης;

Θαμπό, πολὺ θαμπό, τὸ πορτραῖτο του, στὰ μάτια μου, στὴν ἀρχή.

Στὸ βιβλίο μου: «Πολύγυρος, ἄγνωστοι σελίδες τῆς Ἱστορίας του» ποὺ ἔβγαλα τὸ 1961, ἀφιερώνω στὴν προσωπικότητα τοῦ Χρυσίδη, ἐλλείψει στοιχείων, μόλις 4 σελίδες.

Σιγά - σιγά ὅμως, μὲ τὴν συγκέντρωση πληροφοριῶν γύρω ἀπὸ τὸ γενεαλογικὸ του δένδρο καὶ πάνω στὴ σταδιοδρομία του, ἡ θολὴ αὐτὴ εἰκόνα τοῦ Χρυσίδη ξεκαθαρίζει καὶ φωτίζεται γιὰ νὰ ἐμφανισθῆ, τελικὰ, ἕνας μεγάλος δημόσιος ἄνθρωπος, μιὰ φυσιογνωμία ἐθνική, ἕνας φλογερὸς πατριώτης ἀλλὰ καὶ ἕνας ἐκλεκτὸς λόγιος ταυτοχρόνως.

Τὸ 1972 ἡ Νομαρχία Ἀττικῆς (μὲ πρωτοβουλία τοῦ ὑφηγητοῦ τῆς Ἱστορίας στὴν Πάντειο Σχολὴ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τότε Νομάρχου Ἀττικῆς Γ. Δημακοπούλου) πῆρε μιὰ πολυσήμαντη ἀπόφαση: νὰ ἐπανεκδώσῃ (μὲ ἐξοδα τῶν Ὄργανισμῶν τῆς Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως τοῦ Νομοῦ Ἀττικῆς), μὲ τὴν μέθοδο τῆς φωτομεταφορᾶς, τίς ἐφημερίδες ποὺ κυκλοφόρησαν κατὰ τὴν διάρκεια τῶν Ἱερῶν Ἀγώνων τοῦ Ἔθνους ἀπὸ τὸ 1821 καὶ δῶθε.

2. Βρέθηκε μιὰ ιδιόγραφη ἐπιστολὴ τοῦ Χρυσίδη μὲ ἡμερομηνία 12 Φεβρουαρίου 1832 ποὺ ἀπευθύνεται «τῷ Κυρίῳ Ἀναστασίῳ Ν. Σκανδαλίδῃ, εἰς Ἀθήνας»:

«Ἀδελφὲ Κύριε Ἀναστάσιε

Εἰς Ναύπλιον 12 Φεβρ. 1832

Ἔλαβον χθὲς καὶ τὸ τρίτον γράμμα σας ἀπὸ τῆς 1ης τοῦ ἐνεστώτος ἐξ Ἀθηνῶν ὡς εἶδον μὲ γράφεις
 Ἰγίαινε. Ἡ σύζυγός σου καὶ ἡ θυγάτηρ σου σὲ ἀσπάζονται, καθὼς καὶ ἡ θεὰ σου Γερακίνα.

ἽΟ Ἰδικός σου

Γ. Χρυσίδης»

Μὲ τὴν ἐπιστολὴν του αὐτὴ ὁ Χρυσίδης παρέχει συμβουλὲς στὸν «ἀδελφὸν Κύριον Ἀναστάσιον» γιὰ τὴν ἐπίλυση κτηματικῶν διαφορῶν. Τώρα, ποιὸς ἦταν αὐτὸς ποὺ ἀποκαλεῖ «ἀδελφὸν κύριον Ἀναστάσιον», ποιὸς ἦταν ἡ σύζυγος καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀναστασίου αὐτοῦ καὶ ποιά ἦε θεὰ του Γερακίνα, εἶλεπε πιὸ κάτω.

Χάρη σ' αὐτὴν τὴν ἐπανεκδόση ἀνασύρθηκε ἀπὸ τὴν ἀφάνεια καὶ ὁ Γεώργιος Χρυσίδης, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταλάβῃ σήμερα ὁ συμπατριώτης μας αὐτὸς τὴ θέση ποῦ τοῦ ἀνήκει στὸ Πάνθεο τῶν ἀγωνισθέντων γιὰ τὴν Πατρίδα.

Οἱ ἐφημερίδες ποῦ βγῆκαν καὶ κυκλοφόρησαν κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἔχουν, γιὰ τὸν μελετητὴ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἔθνους μας, μεγάλη σημασία. Ἀποτελοῦν μιὰ πηγὴ πολὺτιμη γιὰ τὴν πολιτειακὴ, πολιτικὴ καὶ διοικητικὴ ἱστορία τῆς χώρας μας, μὲ τὴν καταχώρηση στὶς σελίδες τοὺς νόμων, θεσπισμάτων, διαταγμάτων κλπ. Περιγράφουσι παραστατικώτατα τὰ πολεμικὰ καὶ πολιτικὰ συμβάντα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μᾶς δίδουσι μιὰ εἰκόνα ἔντονη καὶ ἀδρῆ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κλίματος τῶν ἡρωϊκῶν ἐκείνων χρόνων καὶ ἀντικατοπτρίζουσι τὸν παλμὸ, τοὺς κλυδωνισμοὺς, τὶς ἀγωνίες τῶν δραματικῶν ἐκείνων ἡμερῶν.

Ἄλλὰ ταυτόχρονα οἱ ἐφημερίδες αὐτὲς φέρνουσι στὸ προσκῆνιο τοὺς Ἀγωνιστὰς τοῦ 1821, στὴ δημόσια ἀλλὰ καὶ στὴν ἰδιωτικὴ τους ζωὴ, μὲ τὶς ἐξάρσεις τους καὶ τὰ πάθη τους, μὲ τοὺς ἡρωϊσμοὺς ἀλλὰ καὶ τὶς μελανὲς σελίδες τους.

**

Πρῶτῃ στή σειρᾷ ἐπανεκδόθηκε ἡ «Ἑθνικὴ Ἐφημερίς» (ποῦ εἶχε διαδεχθῆ τὴν «Γενικὴν Ἐφημερίδα τῆς Ἑλλάδος»).

Ἄλλὰ τί ἦταν αὐτὴ ἡ ΕΘΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ;

Τὸ πρῶτο τῆς φύλλο φέρει ἡμερομηνία 18 Ἀπριλίου 1832, μὲ τόπο ἐκδόσεως τὸ ΝΑΥΠΛΙΟ.

Σὰν ἔμβλημα εἶχε τὴν παράσταση τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς καθισμένης, μὲ κλάδο δάφνης στὸ ἓνα χέρι καὶ μὲ ἀκόντιο στὸ ἄλλο.

Ἔδωγαινε δυὸ φορὲς τὴν ἑβδομάδα τετρασέλιδη, μὲ συνεχῆ σελιδαριθμηση, καὶ οἱ διαστάσεις τῆς ἦταν 0,320 μ. × 0,220, πουλιότανε μὲ ἐγγραφή συνδρομητῶν στὰ Γραφεῖα τῆς ἢ στὰ Ταχυδρομικὰ Γραφεῖα, μὲ καταβολὴν 36 φοινίκων (τὸ νόμισμα τῆς ἐποχῆς).

Ἡ ἐκδόση τῆς «Ἐθνικῆς Ἐφημερίδος» ἄρχισε, ὅπως εἶπαμε, στὶς 18 Ἀπριλίου 1832 καὶ διακόπηκε τὴν 1 Φεβρουαρίου 1833, ὅταν ἰδρῦθηκε «Ἡ Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος».

Ἡ σημασία τῆς «Ἐθνικῆς Ἐφημερίδος» εἶναι ἐξέχουσα γιὰ δύο λόγους: Πρῶτον, γιὰτὶ δημοσιεῦθησαν σ' αὐτὴ μεγάλος ἀριθμὸς ἐπισήμων πράξεων καί, δεύτερον, γιὰτὶ ἔχουν ἀποθησαυρισθῆ στὰ φύλλα τῆς εἰδήσεις πολὺτιμες γιὰ κείνους ποῦ ἔχουν καταπιασθῆ μὲ τὴ μελέτη τῆς νεοελληνικῆς Ἱστορίας.

**

Διευθυντὴς τῆς ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ διορίσθηκε στὶς 14 Ἀπριλίου 1832 ὁ Γεώργιος Χρυσίδης· στὸν ἴδιο ἀνατέθηκε παράλληλα καὶ ἡ «Ἐφο-

ρία τῆς Ἐθνικῆς Τυπογραφίας», δηλαδή ἡ διεύθυνση τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου.

Ὁ Χρυσίδης πῆρε ἐντολή, ὅπως ἀναφέρεται στοῦ Διάταγμα πού τὸν διώρισε: «να ἐκδίδῃ διὰ τῆς ἑφημερίδος αὐτῆς τὰς πράξεις τῆς Κυβερνήσεως, ὅσαι ἐπισήμως ἤθελον διευθύνεσθαι πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τὰς ἀνηκούσας Γραμματείας».

Σὰς παραθέτω τὸ διοριστήριον Διάταγμα ὀλόκληρον:

Ἄριθμὸς 65.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ
 Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Διατάζει

- A. — Ὁ Κύριος Γ. Χρυσίδης διορίζεται Ἐφημεριδογράφος τῆς Κυβερνήσεως.
 B. — Θέλει ἔχει τὴν ἐφορίαν τῆς Ἐθνικῆς Τυπογραφίας.
 Ὁ διευθυντὴς ταύτης ὑπόκειται εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ πρώτου.
 Γ. — Θέλει ἐκδίδει διὰ τῆς Ἐφημερίδος ταύτης τὰς πράξεις τῆς Κυβερνήσεως, ὅσαι ἐπισήμως ἤθελον διευθύνεσθαι πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τὰς ἀνηκούσας Γραμματείας.
 Δ. — (Ὁ προκάτοχος αὐτοῦ Κύριος Ἰωάννης Γαλιάτσας θέλει παύσει εὐθὺς τῶν ἐργασιῶν του, καὶ θέλει παραδώσει εἰς τὸν διάδοχόν του ὅλα, ὅσα ἀνήκουν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην).
 E. — Θέλει λαμβάνει μηνιαῖον μισθὸν Φοίνικας διακοσίους πενήκοντα.
 ΣΤ. — Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας θέλει ἐνεργῆσει τὸ παρὸν διάταγμα.

Ἐν Ναυπλίῳ τὴν 14 Ἀπριλίου 1832

Ὁ Πρόεδρος Γ. ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ, Ἡ Ἐπιτροπὴ Δ. ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ, Α. ΖΑΪΜΗΣ, Ι. ΚΩΛΕΤΤΗΣ, Α. ΜΕΤΑΞΑΣ, Δ. ΠΛΑΠΟΥΤΑΣ.

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας Δ. ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ

*

**

1. Ἀγόρασα τὸν τόμον τῆς «Ἐθνικῆς Ἐφημερίδος» πού ἐπανεκδόθηκε. Ἴδου αὐτὸς ὁ τόμος. Δὲν τὸν φυλλομέτρησα· δὲν τὸν ἐδιάβασα ἀπλῶς, τὸν ἐμελέτησα, μὲ προσοχή, μὲ ἐπιμέλεια καὶ προπαντὸς μὲ συγκρίνηση.

Μὲ ἐντυπωσίασε πολὺ ὁ «Πρόλογος» τοῦ Χρυσίδη, πού καταχωρήθηκε μὲ τὴν ὑπογραφή του στοῦ πρώτου φύλλο πού ἐκυκλοφόρησε, ὅπως εἴπαμε, στοῦ Ναύπλιο στίς 18 Ἀπριλίου 1832.

Ἦταν ὁ πρόλογος αὐτὸς οἱ προγραμματικαὶ δηλώσεις τοῦ Χρυσίδη, οἱ κατευθυντήριες γραμμὲς του.

Σὰς τὸν παραθέτω:

Πρόλογος

Ἄναδεχόμενοι καὶ αὐθις τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, μετονομάσαντες αὐτὴν ἄρμοδιώτερον Ἐθνικὴν, κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ προειδοποιήσωμεν τοὺς ἀναγνώστας αὐτῆς ὅτι, ὡς ἀνεκαθεν συστημένη κυρίως διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν δημοσίων πράξεων τῆς Κυβερνήσεως, θέλει περιέχει καὶ τοῦ λοιποῦ ἐπίσης τὸ ἐπὶ τοῦτο προσδιωρισμένον ἐπίσημον αὐτῆς μέρος. Εἰς δὲ τὰς εἰδήσεις, τὰς ὁποίας θέλομεν δημοσιεύσει, εἴτε ἐγγωρίους, εἴτε ξένας, θέλομεν καταβάλλει πᾶσαν ἐπιμέλειαν εἰς τὸ νὰ τὰς κοινοποιῶμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας, ὅσον τὸ δυνατόν, ταχύτερα, καὶ ἀπὸ ἀξιόπιστους πηγὰς ἐξηγμένας. Ὁ δὲ κανὼν, τὸν ὁποῖον καὶ τώρα προτιθέμεθα, ὡς πρὸς τὰ διάφορα ὑποκείμενα, περὶ τῶν ὁποίων ἤθελε γίνεσθαι ἐν αὐτῇ λόγος, εἶναι τὸ ν' ἀποφεύγωμεν τὰς ματαιὰς λογομαχίας καὶ σατυρικὰς ἐπικρίσεις, αἱ ὁποῖαι γαργαλίζουν μὲν ἐνίοτε τὰς ἀκοάς, παροξύνουν δὲ πολλάκις τὴν ψυχὴν, καὶ ὀλίγον ἢ οὐδαμῶς ὠφελοῦν. Θέλομεν δὲ εὐγνωμόνως δέχεσθαι τῶν πεπαιδευμένων τὰς διατριβὰς καὶ συζητήσεις, ὅταν ἤθελον στρέφεσθαι περὶ τι λόγου καὶ σπουδῆς ἄξιον.

Οἱ συνδομηταὶ τῆς Γενικῆς Ἐφημερίδος θέλουν λάβει ἐκ τῆς παρούσης τὰ εἰς συμπλήρωσιν τῆς συνδρομῆς των χρεωστούμενα φύλλα.

Ἡ ἔφημερίς θέλει ἐκδίδεσθαι δις τῆς ἐβδομάδος εἰς ἀπροσδιορίστους ἡμέρας.

Ἐν Ναυπλίῳ 17 Ἀπριλίου 1832

Ὁ Ἐφημεριδογράφος τῆς Κυβερνήσεως καὶ

Ἔφορος τῆς Ἐθνικῆς Τυπογραφίας

Γ. ΧΡΥΣΙΔΗΣ

2. Προσέξατε τό: «κανὼν μας νὰ ἀποφεύγωμεν τὰς ματαιὰς λογομαχίας καὶ σατυρικὰς ἐπικρίσεις αἱ ὁποῖαι γαργαλίζουν μὲν ἐνίοτε τὰς ἀκοάς, παροξύνουν δὲ πολλάκις τὴν ψυχὴν καὶ ὀλίγον ἢ οὐδαμῶς ὠφελοῦν».

Τὰ λόγια αὐτὰ δείχνουν πόσον καλλιεργημένος ἦταν ὁ Χρυσίδης καὶ πόσον ὀρθὸς ἦταν οἱ ἀντιλήψεις του.

•
**

Δημοσιεύματα τῆς «ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ»

Σταχυολογῶ ἀπὸ τὸν τόμον αὐτὸν τὰ παρακάτω δημοσιεύματα, πολὺ ἐνδιαφέροντα:

Α

Ἐκ τῆ σελ. 59

ΕΓΧΩΡΙΟΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

ἐκ Ναυπλίου, 21 Μαΐου

«Χθὲς ἐωρτάσθησαν εἰς τὴν πόλιν ταύτην τὰ γενέθλια τοῦ Κυριάρχου Ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος Πρίγκιπος ΟΘΩΝΟΣ». Καὶ γίνεται ἐδῶ μίᾳ γραφικῇ ὄσῳ καὶ σπαρταριστῇ περιγραφῇ τοῦ ἑορτασμοῦ αὐτοῦ.

Στὸ ἴδιο φύλλο δημοσιεύεται καὶ μίᾳ προκήρυξη πολὺ χαρακτηριστικῆ:

«Πρὸς τοὺς Προκριτοδημογέροντας καὶ λοιποὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας.

Δι' ἄλληπαλλήλων ἐγκυκλίων προσεκληθήσαν αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Κράτους, ν' ἀποστείλωσιν ἐνταῦθα τοὺς Πληρεξουσίους των διὰ τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν. Ἐλθόντες οἱ ὑποφαινόμενοι πρὸ πολλοῦ ἐνταῦθα, βλέπομεν μὲ λύπην μας, ὅτι οἱ τῆς ἐπαρχίας σας Πληρεξούσιοι δὲν ἦλθον εἰσέτι.

Γνωρίζετε, Κύριοι, πόσον εἶναι ἀναγκαῖα ἢ ταχίστη συγκρότησις τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, καὶ μάλιστα εἰς τὰς κρίσιμωτάτας ταύτας περιστάσεις. Διὸ σᾶς προτρέπομεν καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί, νὰ σπεύσετε διὰ νὰ ἀποστείλετε ὄσον τάχος τοὺς Πληρεξουσίους σας, ἂν ἄχρι τῆς ὥρας δὲν ἀνεχώρησαν αὐτόθεν διὰ ἐδῶ, ἤ, ἂν δὲν τοὺς ἐκλέξατε ἀκόμη, νὰ τοὺς ἐκλέξετε καὶ νὰ τοὺς ἀποστείλετε. Ἐρωσθε.

Ἐν Ἀργεὶ τὴν 16 Μαΐου 1832

Οἱ Πληρεξούσιοι

Π. Νοταρᾶς, Ἀνδ. Λόντος, Γ. Δ. Κριεζῆς, Ρήγας Παλαμῆδης, Α. Μιαούλης, Α. Δεληγιάννης, Ν. Κριεζιώτης, Γ. Χρυσίδης, Γ. Κουντουριώτης, Κ. Μπότσαρης, Ι. Κωλέττης, Α. Μαυροκορδάτος».

Β

Ἐκ τῆ σελ. 118

ΕΓΧΩΡΙΟΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἐκ Ναυπλίου, τὴν 28 Ἰουνίου

Πρὸς τὸ Ἰπουργικὸν Συμβούλιον,

«Ὑστερον ἂφ' ὅσῳ ἡ Πατρίς ὑπέφερεν ἐσχάτως πολυειδῆ δεινὰ παρὰ τοῦ ἐμφυλευσαντος ἐν αὐτῇ κατὰ δυστυχίαν ἀθαιρέτου ἂφ' οὗ τὰ ἐθνικὰ στρατεύματα ὑπερεπήδησαν κατὰ τὰς εὐχὰς τῶν λαῶν ὅσας τὰς τοῦ ἀθαιρέτου παγίδας, καὶ μὲ μόνην τὴν παρουσίαν των συνετέλεσαν νὰ ἐξορισθῇ ἀμέσως τὸ ὑπόδικον Ἰνδαλμα ἔνθ' ὕστερον ἀπὸ αὐτὰ ἡ Διοίκησις τοῦ Κράτους ἐσυστήθη, ὡς

αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπον, δὲν ἠλπίζετο πλέον, εἰμὴ γὰρ βασιλεύσῃ τοῦ λοιποῦ ἡ ἡσυχία καὶ εἰρήνη καθ' ὄλον τὸ Κράτος, καὶ τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον αἱ περιστάσεις τοῦ ἔθνους εἶναι κρισιμώτεροι παρ' ἄλλοτε, καὶ πρόκειται γὰρ συγκροτηθῆ ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἐξ ἧς κρέματα καὶ ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἔθνους.

Ἐχομεν λοιπὸν τὴν πεποιθήσιν, ὅτι τὸ Συμβούλιον τοῦτο συναισθανόμενον τὴν βαρῦτητα τῶν χρεῶν του, θέλει σπεύσει γὰρ καθυποβάλλῃ εἰς τὴν Διοίκησιν ὅσα πρέπει ἐξ ἀνάγκης γὰρ ληφθῶσι μέτρα, δραστήρια μὲν καὶ ἄμεσα κατὰ τῶν ἀυστόλως ἀντενεργούντων καὶ ἀπειθούντων, προφυλακτικὰ δὲ τῆς ἀσφαλείας καὶ ἡσυχίας τῶν πολιτῶν, κατὰ τῶν ὑποκεκρυμμένως σπουδαζόντων αὐτὰ.

Ἐν Ἄρχει τὴν α' Ἰουρίου 1832

Οἱ Πολῖται καὶ Πληρεξούσιοι

Γ. Δ. Κριεζῆς, Ι. Κ. Μαυρομηχ., Σ. Σταΐκος, Ν. Κριεζιώτης,
Γ. Χρυσίδης, Δ. Μελετόπουλος κλπ.»

Γ

Ἐκ τῆ σελ. 138

ΕΓΧΩΡΙΟΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἐκ Ναυπλίου 12 Ἰουλίου

«Τόπος τῆς συνελεύσεως ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῶν Πληρεξουσίων ὁμοφώνως εἰς τὴν προχθεσινὴν προκαταρκτικὴν συνεδρίασιν αὐτῶν τὸ προάστιον τοῦ Ναυπλίου, ἡ Πρόνοια. Γίνεται δὲ ἡ ἔναρξις τῆς συνόδου τὴν 14 τοῦ ἐνεστῶτος.

Κ Α Τ Α Λ Ο Γ Ο Σ τῶν Πληρεξουσίων, τῶν ὁποίων ἐπεξεργάσθησαν μέχρι τοῦδε τὰ ἐφοδιαστικὰ ἔγγραφα.

Καλαμάτας, Π. Βενάκης, Ι. Κ. Κυριακὸς

Σαλαμῖνος καὶ Αἰγίνης, Ἄντωνιος Μαρκέλος

Σουλιωτῶν, Κώνστας Μπότσαρης

Μεσολογγίου, Σ. Τρικούπης

Πόλεως Ναυπλίου, Δ. Ὑψηλάντης

Π α ρ ο ῖ κ ω ν Μ α κ ε δ ο ν ῖ α ς, Γ. Χρυσίδης, Α. Ἐμμ. Παπᾶ, Α. Σταγειρίτης

Ἰδρας, Γ. Κουντουριώτης, Α. Μιαούλης».

Δ

Ἐκ τῆ σελ. 157

ΨΗΦΙΣΜΑ Α'.

«Ἡ κατὰ συνέχειαν Δ' τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις Ἰουλίου 19

Θεωρούσα τὰ ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν πολιτικῶν φρονημάτων προκύψαντα δεινά, ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν εὐταξίαν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. ψηφίζει τὰ ἐξῆς.

Α'. Παραδίδονται εἰς παντελεῖ λήθην ὄλα τὰ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἐθνικοῦ ἀγῶνος ἐγκλήματα τὰ πηγάσαντα ἀπὸ πολιτικὰς δοξασίας.

Β'.

Ε'. Τὸ παρὸν Ψήφισμα θέλει καταχωρηθῆ εἰς τὸν κώδικα τῶν Ψηφισμάτων ἐνεργηθῆ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, κομιζόμενον ἀπὸ ἐπίτηδες ἀπεσταλμένους ὅπου ἡ χρεία ἤθελε τὸ ὑπαγορεύσει.

Ἐν Προνοίᾳ, τῆ 20 Ἰουλίου 1832

Ὁ Πρόεδρος
Π. Νοταρᾶς

Ὁ Ἀντιπρόεδρος
Α. Μαυροκορδαῦτος

Π. Μαυρομιχάλης, Ἀναγ. Δεληγιάννης, Γ. Χρυσίδης, Α. Φυτίλας, Σ. Τρικούπης, Ἐμ. Μελετόπουλος, Γ. Δ. Κριεζῆς, Α. Πόμερ, Ν. Κριεζώτης, Γ. Νοταρᾶς, Ἀνδρ. Λόντος, Δ. Ὑψηλάντης, Κ. Μπότσαρης κλπ.»

Ε

Ἀπὸ τῆ σελ. 217

ΕΘΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

Ἄρ. 40, 3 Σεπτεμβρίου 1832

«Προσεκλήθημεν παρὰ τοῦ Προέδρου τῆς Συνελεύσεως νὰ δημοσιεύσωμεν τὴν ἐξῆς διακήρυξιν.

ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΝ

Οἱ ὑποφαινόμενοι Πληρεξούσιοι Ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους, ἐκτιμῶντες τὸ μέγεθος τῶν ὀποίων ἐνεπιστεύθησαν ἱερῶν χρεῶν, οὐδὲ ἀνεχόμενοι τὸ νὰ προσαφθῆ ἀδίκως ὁ παραμικρὸς μῶμος εἰς τὸν ἀντιπροσωπικὸν των χαρακτῆρα ἀναγκάζονται νὰ ἀναφερθῶσι πρὸς τοὺς ἐντολεῖς των, νὰ τοὺς ἐκθέσωσι πιστὴν τὴν εἰκόνα ἀπὸ τῆς συγκαλέσεως τῆς ἐθνικῆς συνόδου διατρεξάντων νὰ δικαιώσωσι μὲν ἑαυτῶν τὴν διαγωγὴν καὶ τὰς πράξεις

Ἐν Ναυπλίῳ, τὴν 22 Αὐγούστου 1832

Ὁ Πρόεδρος Π. Νοταρᾶς

Π. Μαυρομιχάλης, Α. Φυτίλας, Γ. Χρυσίδης, Δ. Μελετόπουλος κλπ.»

ΣΤ

Ἀπὸ τῆ σελίδα 221

ΕΠΙΣΗΜΑ

«Πράξεις τῆς Συνελεύσεως
 Συνεδριάσεις ΙΑ', Αὐγούστου 2, 1832
 Προεδρία Κου Π. Νοταρά

1.

2.

3. Συνετέθη ἐτέρα ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κ. Σπ. Ἀγτωνιάδου, Γ. Χρυσίδου καὶ Δ. Κυριακίδου, διὰ τὰ ἐπεξεργασθῆ μετὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Γραμματέως τὴν ὁποίαν ὁ αὐτὸς ἐπαρουσίασεν εἰς τὴν Συνέλευσιν ἐκθεσὶν του περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ διπλοῦ κλάδου τῆς ὑπηρεσίας του, καὶ γὰ γνωμοδότηση ἐπὶ τῶν ἐκθετομένων εἰς αὐτήν».

**

Δὲν ἦταν δηλαδὴ μόνο διευθυντῆς τῆς Ἐθνικῆς Ἐφημερίδος ὁ Χρυσίδης. Ἐπαιξε καὶ ἡγετικὸ ρόλο πληρεξουσίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ στὴν ἀναγεννωμένη Ἑλλάδα.

Μέσα στὰ δημοσιεύματα τοῦ τόμου τῆς «Ἐθνικῆς Ἐφημερίδος», σὲ ὑφίστης ἱστορικῆς σημασίας ἔγγραφα, πλάϊ σὲ ὑπογραφὲς σεβαστῆς καὶ καθαγιασμένες ὅπως τοῦ Π. Νοταρά, Ἀνδρ. Λόντου, Γ. Κριεζῆ, Α. Μιαούλη, Α. Δεληγιάννη, Κουντουριώτη, Κ. Μπότσαρη, Ι. Κωλέττη, Α. Μαυροκορδάτου, Σ. Τρικούπη, Δ. Ὑψηλάντη καὶ ἄλλων στέκεται καὶ ἡ ὑπογραφή τοῦ Γ. Χρυσίδη, ὅπως εἶδατε.

Η ΕΚΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΥΣΙΔΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Στὸ σημεῖο αὐτὸ μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ μνημονεύσω ἓνα συνταρακτικὸ ἔγγραφο, ἓνα συγκλονιστικὸ ἔγγραφο ποῦ συντάξε ὁ Χρυσίδης καὶ ποῦ ὑποβλήθηκε, στὰ 1829, στὴν «Τετάρτην τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσιν» μὲ μορφήν ἀναφορᾶς τῶν Μακεδόνων Πληρεξουσίων, τῶν ἐκπροσωπούντων τὴν Μακεδοῖαν.

Περιγράφει σ' αὐτὸ ὁ Χρυσίδης τὸν σκληρὸν ἀγῶνα στὴ Βόρειο Ἑλλάδα καὶ τὴ συμμετοχὴ τῶν πολεμιστῶν τῆς καὶ στὶς ἐπιχειρήσεις τῆς Νοτιοῦ Ἑλλάδος καὶ ζητεῖ τὴν ἔνταξη καὶ τῆς Μακεδονίας στὴν Ἐλευθέραν Ἑλλάδα σὰν τμῆμα τῆς «Ἐνιαίας Ἑλληνικῆς Πατρίδος».

Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ ποῦ συντάχθηκε στὸ Ἄργος στὶς 4 Αὐγούστου 1829 καὶ ποῦ ὑπογράφεται καὶ ἀπὸ τοὺς Δημήτριον Σταγειρίτην (ἀπὸ τὸ ἐπώνυμο καταλαβαίνει κανεὶς ὅτι εἶναι καὶ αὐτὸς Χαλκιδικιώτης) καὶ ἀπὸ τὸν Ἀθανά-

σιον Σκανδαλίδη, τὸ παραθέτει καὶ ὁ ἱστορικὸς Δ. Κόκκινος, στὸ 12ο τόμο τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», σελ. 317.

Ἄπ' αὐτὸ σταχυολογῶ ὀρισμένες φράσεις, ποὺ σὲ ἀναστατώνουν κυριολεκτικά.

«Τίς τῶν ὁμογενῶν δὲν ἔχει τὴν μνήμην ἀκμάζουσαν διὰ τὴν Κασσάνδρα, τὰ Χάσικα, τὰ Μαντέμια, ἢ ἀνατολικομεσημβρινή αὐτὴ Μακεδονία, πρώτη ἔλαβε τὴν τύχην νὰ ἀντιπαραταχθῆ ὡς προμαχῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐναντίον τῶν κατ' αὐτῆς ἐπερχομένων τότε γενικῶν καὶ ἀκατασκέτων δυνάμεων τοῦ ἑχθρικοῦ κράτους;...».

Καὶ πρὸ κάτω:

«Ἡ Εὐβοία, τὸ Πέτα, τὸ Κομπότι, αἱ Ἀθήναι, τὸ πρότερον στρατόπεδον τῶν Τρικκέρων, διατρανοῦσι τοὺς ὑπὲρ τῆς Πατρίδος ἀγῶνας τούτων τῶν Μακεδόνων...».

Ἐν Ἄργει τῇ 4 Αὐγούστου 1829».

Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ ἀποτελεῖ ἓνα ντοκουμέντο γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῶν Μακεδόνων καὶ ἰδιαίτερα τῶν Χαλκιδικιωτῶν στοὺς Ἐθνικοὺς ἀγῶνας τοῦ 21.

ΠΟΙΟΣ ΛΟΙΠΟΝ ΗΤΑΝ Ο «ΠΟΛΥΣ ΑΥΤΟΣ ΜΑΚΕΔΩΝ»;

(τὸ ἐπίθετο «πολύς» δὲν εἶναι δικό μου)

Διερωτήθηκε καὶ ὁ Γ. Δημακόπουλος καὶ ἐπεχείρησε νὰ διαφωτίσῃ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Χρυσίδη.

Πρέπει νὰ προσθέσω ἐδῶ πῶς ὁ Γεώργιος Δ. Δημακόπουλος εἶναι ἕνας ἀξιόλογος ἔρευνητὴς καὶ ἔγκριτος ἱστορικὸς ποὺ ἔχει ἐνδιατρίψει ἰδιαίτερα πάνω στὸ θέμα τῆς πρώτης ὀργανώσεως τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος.

Καὶ αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωση σὰν Χαλκιδικιώτης νὰ τοῦ ἐκφράσω ἀπὸ τῆ θέσῃ αὐτὴ τίς θερμὲς εὐχαριστίες μου, ποὺ ἐθεώρησε καθήκον του νὰ ρίξῃ τοὺς προβολεῖς τῆς ἔρευνάς του στὴν μεγάλη καὶ ἀδρῆ, πράγματι, φυσιογνωμία τοῦ Γεωργίου Χρυσίδη.

Ἀπὸ τὸν Πρόλογο τοῦ Γ. Δημακοπούλου στὴν ἀνατύπωση τῆς «ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ» ἐρανίζομαι τὰ ἑξῆς:

Ὁ Γεώργιος Χρυσίδης γεννήθηκε στὸν Πολύγυρο στὰ 1801 ἢ στὰ 1800 καὶ πέθανε στὰς Ἀθήνας στὶς 12 Μαρτίου 1873, ὅπως σημειώνεται στὴ ληξιαρχικὴ πράξις ποὺ συντάχθηκε στὸ θάνατό του³.

Μαθήτευσε στὴ Σχολὴ τῆς Χίου, διέπρεψε στὶς σπουδὲς του, δημοσίευσε μάλιστα πολὺ νέος μὴ θαρυσήμαντη μελέτη: «Περὶ τῶν ἀρχαίων μνημείων τῆς Χίου»⁴.

Κατὰ τὴν ἐπανάσταση ὑπηρετήσε σὲ διάφορες διοικητικὲς θέσεις σὰν Γραμματεὺς τῆς «Πρώτης Διευθυντικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Αἰγαίου Πελάγους» στὰ 1826⁵.

Χρημάτισε Γραμματεὺς τῆς «Γῆς ἐν Τροιζῆνι Ἐθνικῆς Συνελεύσε-

3. Ὁ Χρυσίδης ἐδημιούργησε οἰκογένειαν, εἶχε ὁμως τὴν ἀτυχίαν νὰ πεθάνουν πρὶν ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἡ γυναίκα του καὶ τὰ δύο παιδιὰ του (βλ. Χαραλ. Σ. Καρμίτση, Ἀ-χρὶδηνού, «Μακεδονικά», περ. «Χρυσάλλις», τόμ. Δ', 1866, σ. 473).

4. «Ἀρχαιολογία τῆς Χίου», Λόγος ἐκφωνηθεὶς εἰς τὰς δημοσίας ἐξετάσεις ὑπὸ Γεωργίου Χρυσήτιδου, Μακεδόνας, μαθητοῦ τῆς Σχολῆς. Ἐν Χίῳ, ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ τῆς Σχολῆς παρὰ Γ. Βαῦροφῆρου τυπογράφου 1820. Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμος ΙΙ, ἐν Ἀθήναις 1939.

5. Γ. Δ. Δημακοπούλου, Ἡ Διοικητικὴ Ὀργάνωσις κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, Ἀθῆναι 1966, σελ. 188.

ως» στὰ 1827, ἀνέλαβε δὲ ὕστερα τὰ καθήκοντα τοῦ «Ἐφημεριδογράφου τῆς Κυβερνήσεως».

Ἄρχικὰ συνδέθηκε μὲ τὸ Καποδιστριακὸν καθεστῶς, φαίνεται ὁμως ὅτι ἀργότερα διεφώνησε καὶ παύθηκε, γιὰ τὸ λόγο αὐτόν, ἀπὸ τῆ θέσης του.

Ὁ Χρυσίδης παράλληλα μὲ τὰ διοικητικὰ του καθήκοντα διετέλεσε πληρεξούσιος Μακεδονίας, Κασσάνδρας, Μαντεμίου, Ἐδέσσης καὶ Ναούσης στὴν «Δ'. ἐν Ἄργει Ἐθνικὴν Συνέλευσιν» (1829), πληρεξούσιος Μακεδόνων στὴν ἀντικαποδιστριακὴν «Δ'. ἐν Περαιχώρα καὶ Μεγάροις Ἐθνικὴν Συνέλευσιν» (1832), ἔγινε μάλιστα καὶ Γραμματεὺς αὐτῆς.

Μετὰ τὸν ἐρχομὸν τοῦ Βασιλέα Ὁθωνα, ὑπηρέτησε ὡς Διευθυντὴς τῆς Νομαρχίας Ἀχαΐας καὶ Ἡλίδος (1833), καὶ μετὰ, ὡς Ὑπουργικὸς Σύμβουλος στὸ Λογιστικὸ τμῆμα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν⁶.

Ἀργότερα ὑπηρέτησε στὸ Ἐλεγκτικὸ Συνέδριον ὡς Ἐλεγκτὴς (Σύμβουλος) ἀπὸ τὸ 1854, καὶ μετὰ ἔγινε Ἀντιπρόεδρος γιὰ ἓνα χρόνον, τὸ 1865⁷.

Παράλληλα μὲ τὴν ἐν γένει ὑπηρεσιακὴν του δραστηριότητα ὁ Χρυσίδης ὑπῆρξε συντάκτης τοῦ ἀξιόλογου περιοδικοῦ «*Η Α Θ Η Ν Α, Η Τ Ο Ι Α Ν Α - Λ Ε Κ Τ Α*». Καὶ μετέφρασε καὶ τὴν *Economie Politique* (τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν) τοῦ Jean - Baptiste Say, σπουδαίου Γάλλου οἰκονομολόγου τῆς ἐποχῆς, θεμελιούται τοῦ δόγματος τῆς ἐλευθέρως Οἰκονομίας⁸.

Πολύτιμη συλλογὴ Μακεδονικῶν λέξεων, καὶ κυρίως τῶν χρησιμοποιουμένων στὴ Χαλκιδική, ἐπρόκειτο νὰ δημοσιευθῆ στὸ περιοδικὸ «Χρυσάλλις», ἀλλὰ δὲν δημοσιεύθηκε, γιὰτὶ σταμάτησε τὴν ἐκδόσή του τὸ περιοδικό.

Τὴν ἀγάπη του πρὸς τὰ Γράμματα ὁ Χρυσίδης τὴν ἔδειξε καὶ μὲ τὴν συμμετοχὴ του ὡς *συνδρομητοῦ* στὴν ἀνέγερση τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καθὼς καὶ μὲ τὴν συμμετοχὴ του στὴν ἐπιτροπὴ ποὺ ἔγινε γιὰ τὸ κληροδότημα τοῦ βαρῶνου Μπέλλιου.

«Ἐξ ἄλλου τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν γραμμάτων στὴν πατρίδα του Χαλκιδική, ἔμεινε ἔντονον ὡς τὰ θαθεῖά του γεράματα καὶ ἡ συμπαράστασή του δίνονταν πάντα ὅπου καὶ ὅταν ἦταν ἀναγκαῖα», ὅπως γράφει

6. Βλ. σχετικῶς κλάδου Α., Ἐπετηρὶς (Almanach) τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος διὰ τὸ ἔτος 1837, ἐν Ἀθήναις 1837, σελ. 113.

7. Βλ. Μ. Πετροχειλοῦ, Τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον παρ' ἡμῖν, ἐν Ἀθήναις 1970, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περ. Λογιστικῆ Ἐπιθεώρησις, σελ. 66, 68.

8. Βλ. Πρόγραμμα ἐξ Ὑδρας, 18 Ἰανουαρίου 1827. Γ. Χρυσίδης, περὶ ἐκδόσεως τῆς Κατηχέσεως Πολιτικῆς Οἰκονομίας τοῦ Say, ἐν μεταφράσει ἐν Δ. Γκίνη καὶ Β. Γ. Μέξφ, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 - 1863, Α', σελ. 272, 1789.

Καὶ Πολιτικῆς Οἰκονομίας Κατήχησις. Ἦτοι οἰκιακὴ διδασκαλία περὶ τοῦ πῶς γεννῶνται, διανέμονται καὶ ἀναλίσκονται εἰς τὴν κοινωνίαν τὰ χρήματα, παρὰ Ἰω. Βαπτιστοῦ Σάη, Μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ παρὰ Γ. Χρυσίδου, ἐν Αἰγίνῃ 1828, Αὐτόθι, σελ. 272, ἀρ. 1789.

ἐπὶ λέξει στὸν Πρόλογόν του ὁ Δημακόπουλος γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Χρυσίδη γιὰ τὴν Χαλκιδικὴ καὶ παραπέμπει μάλιστα σὲ μένα, στὰ «Ἐγγράφα σχετικὰ μὲ τὴν Ἱστορίαν τῆς Χαλκιδικῆς» ποὺ δημοσίευσά ἐγώ, γιὰ πρώτη φορὰ, στὸ περιοδικὸ τῆς Ἱστορικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας Χαλκιδικῆς, τὰ «ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ» τεῦχος 1ον, 1961, σελίδες 27 καὶ ἐπ.

Εἶχε, πράγματι, ἐκδηλώσει ΕΜΠΡΑΚΤΑ καὶ μὲ ἀπλοχεριά τὸ ἐνδιαφέρον του ὁ Χρυσίδης γιὰ τὰ Σχολεῖα τοῦ Πολυγύρου, ὅπου εἶδε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Ἄφθογα σὲ ποσότητα ἦταν τὰ βιβλία καὶ τὰ σχετικὰ ὄργανα ποὺ ἔθετε στὴ διάθεση τῶν Σχολείων ὁ Χρυσίδης.

Καὶ καταλαβαίνετε εὐκολὰ πόσον σπάνια ἦταν καὶ πόσον κόστιζαν στὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ βιβλία καὶ τὰ σχολικὰ ὄργανα καὶ συνεπῶς τί ἄξιζε ἢ προσφορά αὐτῆ τοῦ Χρυσίδη.

Ἦταν ζωτικὴ, ζωτικώτατη ἢ ὕλική αὐτὴ ἐνίσχυση ὅπως ἦταν ἀνεκτίμητη καὶ ἡ ἠθικὴ συμπαράστασή του.

Αὐτὸ συνάγεται καὶ ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν ἐπιστολῶν ποὺ στὴν ἀρχὴ παραθέσαμε.

Σὲ μιὰ ἀπὸ τίς ἐπιστολὲς αὐτὲς τονίζεται μὲ ἔμφαση «σπεύδομεν διὰ τῆς ταπεινῆς ἡμῶν ταύτης ἕνα ἀποδώσωμεν τὴν ὀφειλομένην ὑμῖν εὐγνωμοσύνην».

Σὲ μιὰ ἄλλη, ὑπογραμμίζεται ἡ φράσις: «τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον Πολυγέρου... σπεύδει σήμερον ὅπως, εἰς πρῶτον ὕμᾶς, ΩΣ ΠΛΕΙΟΤΕΡΑ καὶ ΤΡΑΝΟΤΕΡΑ φιλοπατρίας δεῖξαντα τεκμήρια, σᾶς παρακαλέσῃ ἕνα φανήτε χρήσιμος...».

Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο πολὺ σημαντικό. Εἶχε δωρήσει ὁ Χρυσίδης τὴ βιβλιοθήκη του στὰ Σχολεῖα τοῦ Πολυγύρου καὶ μεταφέρθηκε ἐδῶ μετὰ τὸν θάνατόν του.

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΧΡΥΣΙΔΗ

Σώζεται ὁ Κατάλογος τῆς βιβλιοθήκης τῶν Σχολείων Πολυγύρου ποὺ ἔχει τὴν ἐπιγραφή «Βιβλιοθήκη τῶν Σχολείων Πολυγέρου 1879» καὶ στὸν κατάλογον αὐτὸν εἶναι καταχωρημένα καὶ τὰ βιβλία ποὺ ἀπῆρτιζαν τὴν Βιβλιοθήκη τοῦ Χρυσίδη, βιβλία ἀξιόλογα καὶ πολὺτιμα. Ἄλλὰ σώζεται δυστυχῶς μόνον ὁ κατάλογος καὶ ὄχι ἡ πλουσιωτάτη βιβλιοθήκη. Στὴ ροῇ τοῦ χρόνου ἡ βιβλιοθήκη αὐτῆ τῶν Σχολείων Πολυγέρου διαλύθηκε καὶ τὰ βιβλία τῆς ἐξαφανίσθηκαν. Θρηνῶ τὴν ἀπώλειαν αὐτὴν.

Ἐφαξά πολὺ γιὰ νὰ βρῶ ἕνα - δύο βιβλία ποὺ στόλιζαν τὴν χαμένη αὐτὴ βιβλιοθήκη. Τὰ ἀνεκάλυψα στὰς Ἀθήνας στὴ βιβλιοθήκη πολὺ ἠλικιωμένου παλαιοῦ καθηγητοῦ τοῦ Γυμνασίου τοῦ Πολυγύρου καὶ τοῦ τὰ πῆρα ἐν τῇ κυριολεξίᾳ.

ΑΤΑΚΤΑ.

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ,

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ,

ΑΔΦΑΒΗΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Α — Π.

ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ Κ. ΕΒΕΡΑΡΤΟΥ,

RUE DU FOIN S.-JACQUES, N° 15.

SE TROUVE CHEZ

F. DIDOT, FRÈRES, RUE JACOB, N° 24.

1832.

Ἴδού αὐτά:

Εἶναι δύο τόμοι μὲ τὸν τίτλον:

«ΑΤΑΚΤΑ Κ. Κοραῆ»

καὶ ὑπότιτλον

«Ἀλφάβητον».

Ἦς προσθέσω ἐδῶ ὅτι ὁ καταλόγος αὐτὸς ἀνήκει στὰ Ἀρχεῖα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κασσανδρείας πού ἔθεσε στή διάθεσή μου γιὰ μελέτες ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κασσανδρείας Κοσ. Συνέσιος, ὁ ἄξιος αὐτὸς Δεσπότης τοῦ τόπου μας.

Πρῶτος καρπὸς τῆς ἐρεύνης μου στὰ Ἀρχεῖα αὐτὰ ὑπῆρξε τὸ βιβλίο μου: «Ἡ ἀπονομή τῆς Δικαιοσύνης στή Χαλκιδική ἐπὶ Τουρκοκρατίας». Εἶναι ἕτοιμα γιὰ δημοσίευση ἄλλα δύο.

Αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωση καὶ τὸ καθήκον νὰ εὐχαριστήσω δημοσίᾳ καὶ ἀπὸ τῆ θέσης αὐτῆ τὸν Σεβασμιώτατον γιὰ τὴ συμβολή του αὐτῆ στὴν συγγραφή τῆς Ἱστορίας τῆς Χαλκιδικῆς.

ΤΟ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΤΟΥ ΧΡΥΣΙΑΗ

A

Ὅταν μὲ τὴν ἀνατύπωση τῆς Ἑθνικῆς Ἐφημερίδος προβλήθηκε ἡ μεγάλη φυσιογνωμία τοῦ Γεωργίου Χρυσίδη, κινήθηκε καὶ πάλιν τὸ ἐνδιαφέρον μου γιὰ νὰ ὀλοκληρώσω τὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ συμπατριώτη μας.

Στὸ βιβλίο μου: «Πολύγυρος, ἄγνωστοι σελίδες τῆς Ἱστορίας του» πού ἔβγαλα τὸ 1961 εἶχα σκιαγραφήσει σὲ λίγες γραμμὲς τὸ πορτραῖτο του, πολὺ θαμπὰ ὅμως μού ἔλειπε τὸ ὕλικό γιὰ τὴν πληρέστερη ἔρευνα τοῦ θέματος «Χρυσίδης» καὶ τὴν ἄφησα γιὰ ἀργότερα.

Ἡ ἀνατύπωση τῶν ἐφημερίδων τοῦ Ἑθνικοῦ ἀγῶνος τῆς Παλιγγενεσίας μού ἀναζωπύρωσε τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν Χρυσίδη καὶ ρίχθηκα στὴν ἔρευνα, γιὰ νὰ βρῶ τὴν οἰκογενειακὴ του πηγή καὶ νὰ καταστρώσω τὸ γενεαλογικὸ του δένδρο. Λίγο δύσκολο, γιὰ νὰ μὴν πῶ πολὺ, τὸ ἔργο μου αὐτό. Γιατὶ πέραν τοῦ ὅτι γεννήθηκε στὸν Πολύγυρο, δὲν ὑπῆρχαν ἄλλα στοιχεῖα. Κι' ἀκόμα μὲ τὸ ἐπώνυμο Χρυσίδης δὲν ὑπῆρξε οἰκογένεια στὸν Πολύγυρο ἀπὸ τῆ σύστασή του.

Σήμερα μὲ συγκίνηση σᾶς ἐμφανίζω τὸν καρπὸ τῶν προσπαθειῶν μου. Θὰ χρειασθῆ βέβαια νὰ ἀνατρέξουμε στὸ παρελθόν, σ' ἓνα μακρινὸ παρελθόν, γιὰ νὰ βροῦμε τὴν ἄκρη.

B

1. Στὰ 1752, στις 30 τοῦ Γενάρη, γεννιῶταν στὸν Πολύγυρο ὁ Γεωργάκης Παπαγιαννάκης πού δταν ἱερώθηκε πῆρε καὶ τὸ ἐπώνυμο Παπαγεωργ-

γ ά κ η ς. Γεννιότανε δ ἄρχηγός μιᾶς πράγματι ἡρωϊκῆς οἰκογενείας ποῦ θυσιάσθηκε στὸ βωμὸ τῆς Πατρίδας.

Ἄπο τὸ γάμο του, στίς 25 Ἰανουαρίου 1769, γεννήθηκαν τὰ παιδιά του.

α) ὁ Κύρκος στίς 27 Ἀπριλίου 1770, ἡμέρα Σάββατο,

β) ὁ Μαυρουδῆς στίς 10 Ἀπριλίου 1772, ἡμέρα Τρίτη,

γ) ὁ Γιαννάκης, στίς 5 Ἀπριλίου 1775, ἡμέρα Κυριακή, τῶν Βατῶν,

δ) ἡ Συργιάννω, στίς 23 Ἰανουαρίου 1777, ἡμέρα Δευτέρα⁹.

2. Ὁ Γ ι α ν ν ᾶ κ η ς Παπαγεωργάκης, ποῦ γεννήθηκε ὅπως εἶπαμε στὸν Πολύγυρο τὸ 1775, ἀπὸ τὸν γάμο του ἀπέκτησε τὰ ἐξῆς παιδιά:

α) Τὸν Γεώργιο (στὸ ὄνομα, ὅπως συνηθίζεται, τοῦ παπποῦ) ποῦ πῆρε ἀργότερα τὸ ἐπώνυμο Χ Ρ Υ Σ Ι Δ Η Σ (πῶς καὶ γιατί θὰ τὸ ποῦμε παρακάτω).

β) Τὴν Σουλτάνα.

γ) Τὴν Ἀναστασία.

Ἡ Σουλτάνα καὶ ἡ Ἀναστασία παντρεύθηκαν στὸν Πολύγυρο. Ἡ μία ἦταν μάνα τοῦ Δημητρίου Παπανικολάου, ἡ ἄλλη τοῦ Ἀθανασίου Σικιώτη ἢ Κόνσουλα, κι' ἀπὸ αὐτοὺς κατάγονται πολλὲς Πολυγυρινὲς οἰκογένειες. Ἔχω κάνει ἕνα πληρῆρες γενεαλογικὸ δένδρο, ἀλλὰ ἡ ἀνακρίνωσις αὐτοῦ δὲν εἶναι τοῦ παρόντος¹⁰.

3. Ὁ Μ α υ ρ ο υ δ ῆ ς Παπαγεωργάκης, θεῖος τοῦ Χρυσίδη, ποῦ γεννήθηκε τὸ 1772, μελισσοουργὸς τὸ ἐπάγγελμα (ἤχημαζε καὶ τότε ἡ μελισσοουργία στὸν Πολύγυρο) παντρεύθηκε τὴν Γ ε ρ α κ ί ν α: Ἦταν συνεπῶς ἡ Γερακίνα αὐτῆ θεῖα τοῦ Γεωργίου Χρυσίδη¹¹.

9. Σῶζεται καὶ σήμερα τὸ ἰδιόγραφο σημεῖωμα τοῦ Παπαγεωργάκη, ὅπου ὁ ἴδιος καταχωροῦσε τίς γεννήσεις τῶν παιδιῶν του, μὲ τὰ ὀνόματά των καὶ τίς ἡμερομηνίες, καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἀντέγραφα τίς παραπάνω πληροφορίες.

10. Δὲν ἀντέχω ὅμως στὸν πειρασμὸ γι' αὐτὸν τὸν Ἀθανάσιο Σικιώτην ἢ Κόνσουλα (ποῦ πέθανε στὸν Πολύγυρο σὲ θαύτατο γῆρας τὸ 1921) νὰ μὴν πῶ δύο λέξεις. Παμπόνηρος ὄσο καὶ φυγόπονος μὲλις ἐξίχνιασε πῶς ὁ Χρυσίδης, ἀδελφὸς τῆς μάνας του, ἐρισκόταν στὰς Ἀθήνας συχνοπήγαινε ἐκεῖ καὶ τὸν τρυγοῦσε μετὰ τὴν ἀναγγελίαν τοῦ θανάτου τοῦ Χρυσίδη ἔσπευσε στὰς Ἀθήνας καὶ ἐπέστρεψε στὸν Πολύγυρο ἀποκομίζοντας τὸ νοικοκυριὸ τοῦ θελοῦ του καὶ μαζὺ μ' αὐτὸ καὶ τὸ πλοῖσιον βεστιαιρίο του. Ἀπέβαλε τὴν ντόπια στολή, χρησιμοποίησε δὲ τίς ἀμφιέσεις τοῦ Χρυσίδη καὶ ἰδίως τίς ρεμπόμπλικές του, μὲ ἐπακόλουθον οἱ φιλοπαίγμονες Πολυγυρινοὶ νὰ τοῦ κολλήσουν τὴν προσωνυμίαν κόνσουλας (μόνον οἱ κόνσουλοι, δηλ. οἱ πρόξενοι τῆς Θεσσαλονίκης, ντυνότανε ἔτσι), σὲ τρόπον ὥστε τὸ παρανόμιον αὐτὸ ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ ἐπώνυμόν του.

11. Σῶζεται στὸ οἰκογενειακὸ μου ἀρχεῖο τὸ σχέδιον τῆς ἀναφορᾶς ποῦ ὑπέβαλε ἡ Γερακίνα μὲ ἡμερομηνίαν 27 Μαρτίου 1833 στὸν βασιλεῖα Ὅθωνα ζητώντας ἐνίσχυση. Ἔχει μεγάλη σημασίαν τὸ ἔγγραφο αὐτὸ καὶ τὸ παραθέτω ἐδῶ.

Ἡ ὑποφαινομένη, χήρα ἐνὸς τῶν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος προμάχων ἐλλήνων, ἀφοῦ εἰς διάστημα δώδεκα χρόνων ὑπέφερα τὰς ταλαιπωρίας τῆς δυστυχοῦς ζωῆς, κατέστην ἀνίκανος, πλέον νὰ τρέφωμαι ἐκ τῶν κόπων τῶν χειρῶν μου. Ἡ πεποίθησις τοῦ ὅτι καὶ

Ὁ Μαυρουδῆς Παπαγεωργάκης εἶχε δύο κόρες· τὴν Μαριγῶ (Μαρίαν) ποὺ παντρεύθηκε στὴν Πελοπόννησο, στὴν Παλαιὰν Κόρινθον, (δου ἢ οἰκογένεια εἶχε τελικὰ ἐγκατασταθῆ) τὸν γιατρὸν Ἀναστάσιον Νινῆν ἢ Σκανδαλίδην, καὶ μιὰ ἄλλη ποὺ πέθανε στὸν Πόρο δου εἶχαν ἀποδιδασθῆ τὸ πρῶτον ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῆς Κασσάνδρας.

Ἐπὶ τὸ γάμο τῆς Μαριγῶς μετὸν Σκανδαλίδην γεννήθησαν¹²:

α) Ἡ Ὁλυμπία ποὺ παντρεύθηκε τὸν Ἰωάννην Γαλανόν.

β) Ἡ Ἐλευθερία, ποὺ παντρεύθηκε τὸν Γεώργιον Ζαχαριὰν καὶ

ἡ οἰκογένειά μου συνετέλεσε μετὰ παντὸς εἶδους θυσίας εἰς τὴν πρόδοον καὶ στερέωσιν τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ σκοποῦ, μετὰ κάμει θαρραλέως νὰ προσδράμω εἰς τὴν προστασίαν τῆς ἡμετέρας Μεγαλειότητος εὐελπῖς διὰ θέλει εὐαρεστηθῆ νὰ ἀξιώσῃ καὶ ἐμὲ τῆς πατρικῆς κηδεμονίας, τὴν ὅποιαν ἢ εὐσπλαγχνία της χαρίζει εἰς τοὺς ἀξίους περιθάψεως.

Ἐπιουάνπεται δὲ καὶ μαρτυρικὸν τῶν ἐκδουλεύσεων καὶ θυσῶν τοῦ ἀνδρός μου.

Μένω μετὰ βαθύτατον σέβας
τῆς ἡμετέρας Μεγαλειότητος
ἐν Ναυπλίῳ τῇ 27 Μαρτίου 1833.
Ἐλαχίστη καὶ εὐπειθεσιὰτῃ
δοῦλη καὶ ὑπήκοος.

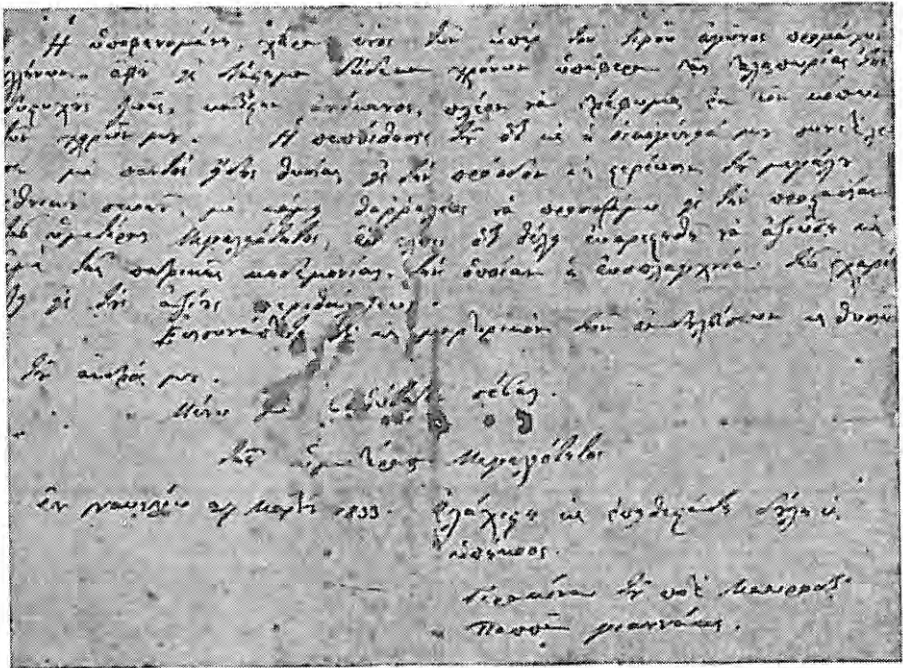
Γερακίνα τοῦ ποτὲ Μαυρουδῆ
Π α π ᾶ Γ ι α ν ν ᾶ κ η .

12. Ὑπάρχει ἐπίσης στὸ Ἄρχετο μου ἀντίγραφο μιᾶς ἀγωγῆς ποὺ ὑπέβαλε ἡ Γερακίνα στὸ «Πρωτόκλητον Δικαστήριον τῶν Δυτικῶν Σποράδων» κατὰ τοῦ Κώνστα Τσάκαλου, Πολυγερινοῦ, μετὰ τὴν ὅποιαν ζητοῦσε νὰ καταδικασθῆ ὁ ἐναγόμενος νὰ τῆς καταβάλῃ γρόσια (4407), ἀξίαν κινήτων πραγμάτων ποὺ τῆς ἔκλεψε. Ἰδοὺ τὸ κείμενο τῆς «μηνυτηρίου ἀναφορᾶς»:

Πρὸς τὸ Σεβαστὸν Δικαστήριον,

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κασσανδρείας μείνασα χήρα μετὰ δύο ὄρφανὰς θυγατέρας κατέφυγον εἰς τὴν νῆσον Πόρον. Ἐκεῖ μετὰ ἄλλους ἡμοῦ συγγενεῖς μου συνεκατοίκησα καὶ μετὰ τὸν συντοπίτην μου Κώνσταν Τσάκαλον Πολυγερινόν, ὅστις κατὰ τὸ παρὸν εὐρίσκειται εἰς Ἄργος ἐπιστατῶν εἰς τοὺς ἀγροὺς τοῦ στρατηγοῦ Νικήτα Σταματελοπούλου. Ἀποῦ ἐθυσίαια εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον ἀγῶνα ὄλα μου τὰ ὑπάρχοντα κινήτὰ καὶ ἀκίνητα δὲν με ἔμεινεν ἄλλη παρηγορία εἰς ἐμὲ καὶ τὰς ἄθλιας ἠλικιωμένας ὄρφανὰς, ἀλλὰ μικρὰ τις περιουσία, συνισταμένη εἰς μετρητὰ καὶ ἀσημικὰ τὴν ὅποιαν, διὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν ἀταξίαν εἰς τὰς ἀναφανδὸν γινομένης βίας καὶ ἀρπαγᾶς, κατέθεσα εἰς μέρος τῆς οἰκίας εὐπαράδελπτον. Ὁ εἰρημόνος Κώνστας Τσάκαλος ὅστις ἐκατοίκῃ περὶ τοὺς δύο μῆνας εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν μετὰ ἐμὲ, ἐπιβουλευθεὶς καὶ γνωρίσας τὸν τόπον, δου εἶχον κρυμμένην τὴν περιουσίαν μου, τὴν ἤρπασεν ὀλην διὰ νυκτὸς καὶ ἔφυγεν, ἀφήσας με μετὰ τὰς ἀνυπάρχοντες θυγατέρας μου εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπελπισίαν. Τοῦτο ἐγένετο περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰανουαρίου 1823. Ὅσον μὲν περὶ τῆς ἀποδείξεως τῆς πράξεως, μετὰ ἦτον εὐκολον νὰ φέρω μαρτυρίας καὶ ἀπὸ τὸν Πόρον, δου ἔγινε καὶ ἀπὸ ἄλλους ἀνθρώπους ἀλλαχόθεν, ὅτινες ἐπληροφόρησαν ἐντελέστατα περὶ αὐτῆς, ἀν αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν τὸ ὡμολόγει παρηγορία καὶ ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου, ὡς τὸ ὡμολόγησεν ἔως τώρα πάντοτε ἐνώπιον οὐτινος ἀνθρώπου καὶ ἀν τὸν ἐπαρουσίασα, καὶ ἐγγράφως προσέτι εἰς ἐν ἰδιόχειρον γράμμα του πρὸς τὸν ἀνεψιόν μου, καὶ δι' ὁμολογίας του ἀκόμη χρεωστικῆς πρὸς ἐμὲ, μετὰ τὴν ὅποιαν αὐ-

γ) 'Ο Μαυρουδής, δηλαδή ο παππούς μου εκ μητρός, άνεψιός του Χρυσίδη. Και γι' αυτό θρέθησαν στο οικογενειακό μου Άρχαιο δσα στοιχεία και έγγραφα άνέφερα παραπάνω.

τὸς μὲν ἠθέλησεν νὰ σκεπάσῃ τρόπον τινα τὴν πράξιν του, ἐγὼ δὲ τὴν ἐδέχθην ὅπως τὴν ἔκαμε, διὰ νὰ ἔχω κατευθειαν ἀπὸ τὰς χειράς του μίαν οἰανδήποτε ἀπόδειξιν φοβουμένη ποτὲ τὴν ἀπομάκρυναίν του.

Ἡ δὲ κλαπεῖσα περιουσία συνίσταται εἰς τὰ ἑξῆς.

45 τάλερα (δέξηλα - διδιπλα) φέροντα γρόσια	675
Μισοτάλαρα, τέταρτα μονόγροσα και διάφορα άλλα μικρότερα δλα κομμάτια 100	200
κατὰ μέσον θρον ἀνά 2 γρόσια τὸ κομμάτι	1400
3 1/2 δκάδες διάφορα άσημικά εις γυναι... καλλωπισμός ανά έν γρόσι το δράμι	150
100 δράμια μερτζάνι ἀνά 60 παρ. τὸ δράμι	2425
μία ἀπίκα και τέσσαρα άλλα άσημένα δακτυλίδια	50
Διάφορον ἑπτὰ χρόνων διὰ γρ. 2475	1732
ἔξοδα τὰ ὅποια ἔκαμον κατὰ διαφόρους καιροὺς εἰς ἀναζήτησίν των	200
	4407
ἐκπίπτοντα δσα μὲ ἐμέτρησε κατὰ τὸν παρελθόντα Αὐγουστον τοῦ 1826	365
	4042

“Ὡστε ἡ ποσότης τὴν ὁποῖαν δικαίως ἀπαιτῶ σήμερον παρὰ τοῦ Κώνστα Τσάκαλου ἀνεβαίνει εἰς γρόσια τρεῖς χιλιάδες ὀκτακόσια τεσσαράκοντα τέσσαρα.

Μένω δὲ μὲ τὸ προσήκον σέβας.

Ἐν Αἰγίνῃ τὴν Ματοῦ 1829

Γερακίνα τοῦ ποτὲ Μαυρωδῆ

Πρέπει νὰ προσθέσω ὅτι στὸ ἔγγραφο αὐτὸ τῆς ἀ γ ω γ ῆ ς εἶναι συνημμένον ἐπίσημον ἀντίγραφο τοῦ ἐξῆς δικογράφου:

Πρὸς τὸν Σεβαστὸν Πρόεδρον τοῦ Πρωτοκλήτου
Δικαστηρίου τῶν Δυτικῶν Σποράδων.

Ἐγκαλῶ τὸν Κώνσταν Τσάκαλον Πολυγερινόν, στρατιώτην ὄντα τοῦ στρατηγοῦ Νικήτα Σταματελοπούλου ἐν τῇ φρουρᾷ τῆς Κορώνης, ὡς κλέψαντά με κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1823 ἔτους τὴν περιουσίαν μου ὄλην συνισταμένην εἰς μετρητὰ καὶ ἀσημικά, φέροντα ὄλα σήμερον γρόσια 4407: ἦτοι τέσσαρες χιλιάδες καὶ τετρακόσια ἐπτὰ.

Παρακαλῶ νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ ἐν τῇ IB Ψηφίσματι τῆς Δ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ὤρισμένα καὶ τὰ . . . διατάγματα τῆς Κυβερνήσεως, ὥστε νὰ διορισθῇ ἐκ μέρους μου αἰρετὸς κριτὴς καὶ νὰ παρουσιάσω τὰς ἀποδείξεις μου διὰ νὰ μὲ ἀποδοθῇ ἡ περιουσία μου.

Ἐν Αἰγίνῃ 20 Δεκεμβρίου 1829.

ἀντὶ τῆς Γερακίνας Μαυρωδῆς ἡ θυγάτηρ αὐτῆς
Μαρία Μαυρωδῆ

Ἐπικυροῦται τὸ γνήσιον τῆς ἀνωτέρω ὑπογραφῆς τῆς Μαρίας Μαυρωδῆ. . .

Ἐν Αἰγίνῃ τῇ 20 δεκεμβρίου 1829

ὁ Γραμματεὺς τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως Αἰγίνης
Ἵπογραφή (δυσανάγνωστος)

τόπος σφραγίδος

«Προσωρινὴ Διοίκησις Αἰγίνης»

Τὸ 1843 ἐρίσκει τὴν Μαριγῶ αὐτὴν ἐγκατεστημένη μὲ τὴν οἰκογένειά της στὸν Πολύγυρον ἀλλὰ καὶ διαζευγνυομένην ἀπὸ τὸν ἄνδρα της. Ἐχῶ στὰ χέρια μου τὸ πρωτότυπον τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως τοῦ Μητροπολίτου Κασσανδρείας ποὺ δημοσιεύθηκε στὸν Πολύγυρον στις 15 Δεκεμβρίου 1843 καὶ ποὺ κηρύττει λελυμένον τὸν γάμον μεταξὺ τῆς Μαριγῶς Μαυρωδῆ καὶ τοῦ συζύγου της Ἀναστασίου Νινῆ.

Παραθέτω ἐδῶ τμήματα ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν αὐτήν:

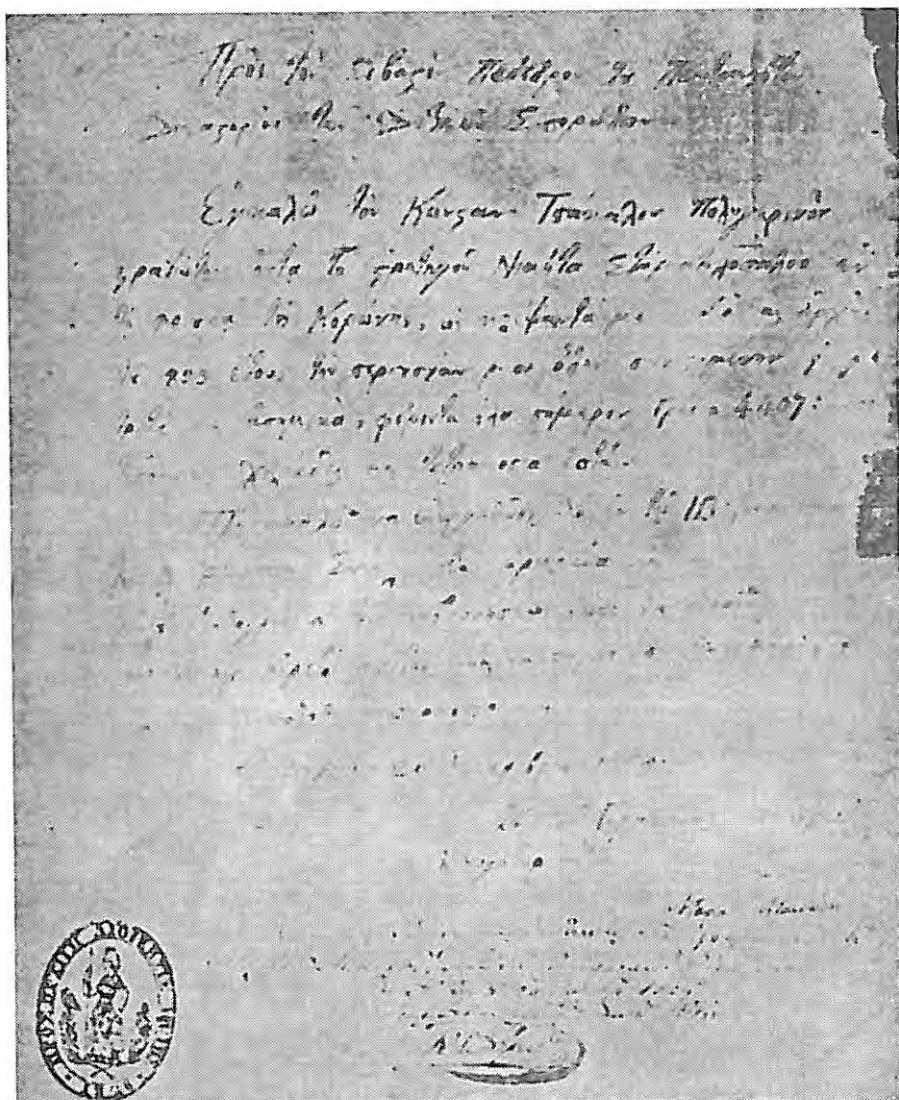
«Ο ΚΑΣΣΑΝΔΡΕΙΑΣ ΙΑΚΩΒΟΣ ΕΠΙΒΕΒΑΙΟΥΜΕΝ

Ἦς δηλοῦται διὰ τοῦ παρόντος ἐκκλησιαστικοῦ διαζυγίου γράμματος ὅτι πρὸ δεκαεπτά περὶπου μηνῶν, ὁ Ἀναστάσιος Νινῆς ἐλθὼν εἰς Ὀρμύλιαν, χωρίον τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπαρχίας, ἀνήγγειλεν ἡμῖν δεινοπαθῶς τὴν μεταξὺ αὐτοῦ, καὶ τῆς συζύγου του Μαριγῶς Μαυρωδῆ, ἐπισυμβᾶσαν ἔριδα,

Τούτων οὕτως ἐχόντων, διαζευγνύμεθα αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ἀπαλλοτριῶμεν αὐτοὺς πάσης γαμικῆς συναφείας, καὶ ξένους ὄλους ἀποκαθιστῶμεν πάσης σχετικῆς κοινωνίας διὰ παντός. Διὸ καὶ εἰς τὴν περὶ τούτων ἀπάντων ἐνδειξίν, ἐγράφησαν δύο ὅμοια ἔγγραφα, ὑπογεγραμμένα παρ' αὐτῶν, μαρτυρημένα παρὰ τῶν προεστώτων καὶ προκρίτων, σὺν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιβεβαιώσει, καὶ ἐδόθησαν θάτερον θατέρῳ εἰς μόνιμον καὶ διηνεχῆ ἀσφάλειαν.

1843'' δεκεμβρίου'' 15'' Ἐν Πολυγέρῳ

Ἀναστάσιος Νινῆς, σύζυγος αὐτῆς βεβαίω. μαριγῶ μαυρωδῆ σύζυγος αὐτοῦ βεβαίω. . . ὁ προεστὸς γιαννάκης χρῆστου μαρτυροῖ. . . ἀγερινὸς δημητρίου μαρτυρεῖ. κώνστας γεωργάκης μαρτυρεῖ. . . »

Η ΕΘΝΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΗΡΩΪΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΑΚΗ

Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀνοίξουμε μιά παρένθεση καὶ νὰ φωτίσουμε περισσότερο τὴν ἐθνικὴ δράση τῆς πράγματι ἡρωϊκῆς αὐτῆς οἰκογενείας τῶν Παπαγεωργάκηδων. Καὶ αὐτό, ὄχι μόνον διότι ὁ Χρυσίδης εἶναι γόνος τῆς οἰκογενείας

ας αὐτῆς ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ὅλη ζωὴ, ἡ ὅλη δράση τοῦ Χρυσίδη βρίσκεται σὲ συνάρτηση μὲ τοὺς ἀγῶνες τῆς οἰκογενείας αὐτῆς¹³.

ΚΥΡΚΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΑΚΗΣ

Θεῖος τοῦ Χρυσίδη· μεμνημένος στὴν ἐπαναστατικὴ ἐξέγερση ποὺ παρασκευαζόταν. Ἐτοιμάζοντας τὴν ἐκδήλωσή της στὸν Πολύγυρο συλλαμβάνεται (Πρόεδρος τῆς Κοινότητος ἦταν τότε) ἀπὸ τὸν Χασάν Ἄγα ποὺ ἔφθασε ἐσπευσμένα στὸν Πολύγυρο καὶ ἐκτελεῖται ἀπὸ αὐτὸν τὴν νύκτα τῆς 16 Μαΐου 1821.

«Ὁ φόνος τοῦ Παπαγεωργάκη», λέει ὁ Βασδραβέλλης, (Ι. Βασδραβέλλης, Οἱ Μακεδόνες κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Θεσσαλονίκη 1967, σελ. 125) «ὑπῆρξε τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως τῆς Χαλκιδικῆς, διότι οἱ κάτοικοι τοῦ Πολυγύρου, ἐξαγριωθέντες ἐκ τοῦ φόνου καὶ μεμνημένοι εἰς τὸν ἀγῶνα, ἤρπασαν τὰ ὄπλα, ἐφόνευσαν τὸν Τοῦρκον βοεβόδα καὶ 14 ἄνδρας τῆς φρουρᾶς...».

Καὶ ὁ ἴδιος προσθέτει στὸ κεφάλαιο Δ' ποὺ ἔχει τὸν τίτλο: «Ἡ Ἐπανάστασις τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου», σελ. 121: «Ὁὗτω ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1821, ἐν τῇ κυρίως Μακεδονίᾳ, ἐξεδηλώθη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Χαλκιδικὴν Χερσόνησον...»¹⁴.

ΜΑΥΡΟΓΑΝΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΑΚΗΣ

Μετὰ τὸν φόνον τοῦ ἀδελφοῦ του ἀνέλαβε τὴν ἡγεσίαν τῆς ἐξεγέρσεως στὸν Πολύγυρο, γιὰ τὴν ὁποίαν μιλήσαμε πρὸςπάνω ὀπλαρχηγὸς τοῦ Καζᾶ τῆς Κασσάνδρας ἐπολέμησε ἡρωϊκὰ στὴν Χαλκιδικὴ καὶ εἰδικώτερα στὴν Κασσάνδρα.

13. Πάνω στὴν ἐθνικὴ δράση τῆς οἰκογενείας, στὴν προεπαναστατικὴ καὶ μεταεπαναστατικὴ περίοδο ἀσχολήθηκε τὸ πρῶτον ὁ Γεώργιος Παπανικολάου, γιατρὸς τὸ ἐπάγγελμα, ποὺ ἐθεράπευσε ὁμῶς καὶ τὶς Μοῦσες μὲ τὸ φιλολογικὸ ψευδώνυμο Γεώργιος Σκῶτ, καὶ ἄφησε ἐποχὴ στοὺς κύκλους τῶν Γραμμάτων στὴ Θεσσαλονικὴ ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν.

¹⁴ Ἦταν σημαντικὴ φυσιογνωμία αὐτὸς ὁ Γεώργιος Σκῶτ.

Στὸ «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ὁ ΓΟΡΑΙΟΣ ΔΕΣΜΟΣ» τοῦ ἀειμνήστου Χρήστου Γουρούση τοῦ ἔτους 1915, σελ. 98, εἶναι καταχωρημένη μιὰ μελέτη τοῦ Γεωργίου Παπανικολάου μὲ τὸν ἐπίτιτλον «Ἄγνωστοι σελίδες τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως» καὶ μὲ τὸν τίτλον «Ἡ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ» στὴν ὁποία μιλάει καὶ γιὰ τοὺς ἀγῶνες τῆς οἰκογενείας Παπαγεωργάκη μὲ ὄσα στοιχεῖα εἶχε τότε ὑπ' ὄψιν του. Τὸ ἱστορῆμα αὐτὸ ἀναδημοσιεύθηκε στὰ «Χρονικὰ τῆς Χαλκιδικῆς» στὸ βὸν τεῦχος τοῦ 1962.

14. Ὁ Βασδραβέλλης στὸ βιβλίο του ποὺ ἀναφέρουμε στὸ κεῖμενο λέγει (σελ. 126): «Ἄ! ἑλληνικὰ κοινότητες τῆς Χαλκιδικῆς ἀπέστειλαν ὡς δημήρους εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν πρόσωπα ἐντελῶς ἀσήμαντα, καθόσον οἱ πλείστοι τῶν προκρίτων ἦσαν μεμνημένοι εἰς τὴν παρασκευαζομένην ἐξέγερσιν καὶ ἔτοιμοι πρὸς δράσιν, λαθῶν δὲ τοῦτο ὡς ἀφορμὴν ὁ Γιουσούφ μπέης, διέταξε τὸν ἀποσπασματάρχην Χασάν ἀγᾶν εὐρισκόμενον εἰς

Handwritten title or header in a cursive script, possibly containing a name and a date.

Main body of handwritten text in a cursive script, consisting of several lines of dense, flowing handwriting.

Ὁ Βασδραβέλλης (ὅπου παραπάνω, σελ. 149) τὸν ἀναφέρει ὡς στενὸν συνεργάτη τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπαῦ, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως στὴ Χαλκιδική.

Μετὰ τὸν χαλασμό τῆς Κασσάνδρας καὶ τὴν τόσο αἱματηρὴ καταστροφὴ τῆς Ἐπαναστάσεως στὴ Χαλκιδικὴ ἐπιδιβάσθηκε μὲ τὸν Ἐμμ. Παπαῦ τοῦ ἰδίου πλοίου τοῦ Φιλικοῦ Χατζηθισβίτζη ποὺ κατευθύνθηκε στὴν Ὑδρα.

Συνέχισε τοὺς ἀγῶνες του στὴν Πελοπόννησο καὶ σκοτώθηκε στὴν πολιτορχία τῆς Τριπολιτσᾶς, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1821.

Πρέπει ἐδῶ νὰ τονίσω τὰ ἀκόλουθα: Πολλοὶ Χαλκιδικιώτες πολεμιστὲς ἀγωνίσθηκαν στὴν Νότιο Ἑλλάδα, ὅπου ἔσπευσαν νὰ πᾶνε νὰ πολεμήσουν τοὺς Τούρκους, εἴτε ὡς τακτικοὶ εἴτε ὡς ἀτακτοὶ, μαζὺ μὲ τοὺς ἀδελφοὺς τῶν Ἑλλήνων τῶν νοτιῶν περιοχῶν. Χαλκιδικιώτες ἔδρασαν στὴν ἄμυνα καὶ στὴν ἡρωϊκὴ ἐξοδὸ τοῦ Μεσολογγίου. Ἐπίσης ἀνάμεσα στοὺς θυσιασθέντας ὑπερασπιστὲς τῶν Ψαρῶν ἦσαν καὶ πολλοὶ συμπατριῶτες μας»¹⁵.

ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΑΚΗΣ

1. Εἶχε τελειώσει τὸ «Ἑλληνοδιδασκικὸν Σχολεῖον» τοῦ Πολυγύρου καὶ ὁ πατέρας του τὸν προῦρίζε νὰ διευθύνῃ τὸ ἐμπορικὸ του κατάστημα στὸν Πο-

λους ἐπαναστάτας, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Χασάν ἀγᾶ καὶ τοῦ Τσιρίμπαση τῶν Σερρῶν, τὰ ὁποῖα ἔτρεψαν εἰς φυγὴν.

Τὰ γεγονότα ταῦτα περιῆλθον εἰς γνῶσιν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἐγκαίρως δι' ἀπασταλμένων τοῦ Γιουσούφ μπέη. Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς ἐν Χαλκιδικῇ ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως, διετάχθη ὁ ἐν Θράκῃ ἀποδιβασθεὶς καὶ εἰς τὴν τάξιν πορείας πρὸς Πελοπόννησον εὐρισκόμενος Χατζῆ Μεχμέτ Μπαϊράμ πασᾶς, ὅπως κατευθυνθῆ εἰς Θεσσαλονίκην ἐπικεφαλῆς τῶν στρατευμάτων του καὶ καταστείλῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ταυτοχρόνως διετάχθη ὁ διοικητὴς τοῦ Πραβίου Ἀρίφ, ὅπως συγκεντρώσῃ στρατεύματα ἐκ Πραβίου καὶ Καβάλας καὶ ὁ μουτεσελίμης καὶ ὁ Ἐμίνης τῶν Μαντιμοχωριῶν Μεχμέτ, ὅπως οπεύσουν μὲ τὰς δυνάμεις των καὶ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν».

15. Γράφει σχετικὰ ὁ Βασδραβέλλης στὸ βιβλίον ποὺ μνημονεύσαμε πρὸςπάνω καὶ στὸ κεφάλαιον ΣΤ' μὲ τὸν τίτλον «Ἡ κἀθοδος τῶν Μακεδόνων πολεμιστῶν εἰς τὴν Νότιο Ἑλλάδα», σελ. 1:

1) Μέρος ὡσαύτως Μακεδόνων πολεμιστῶν καὶ ἐθελοντῶν, ὡς συνέθη μὲ Θρακίαν καὶ Μικρασιάτας, προερχομένων ἐκ διαφόρων περιφερειῶν τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἀφικνούμενον κατὰ καιροὺς εἰς τὴν Πελοπόννησον ἰδίως, ἐστρατολογήθη ὑπὸ τοῦ Δ. Ὑψηλάντου καὶ ἀπετέλεσε τὸν πυρῆνα τῆς αὐτάσεως τοῦ τακτικοῦ σώματος ὑπὸ τὸν Παλέσαν καὶ Κουβερνάτην. «Οἱ ἄνδρες αὐτοί», γράφει ὁ Βυζάντιος, «ὑπῆρξαν ἐξαιρετικοὶ πατριῶται, ἀφιλοκερδεῖς, καρτερικοὶ εἰς τὰς κακουχίας καὶ στερήσεις, ἀνδρεῖοι ἐν πολέμῳ καὶ εὐπειθέστατοι. Ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ὑπηρετήσουν τὴν πατρίδα, μὴ ἔχοντες ἐνταῦθα οἰκείους ἢ γνωρίμους, εὐρον καταφύγιον ἐντιμον εἰς τὸ τακτικὸν σῶμα...».

2) Ἐκ τῶν 490 ἀνδρῶν τοῦ Καρατάσιου οἱ 123 ἀπετέλουν τὸ σῶμα τοῦ Γάτσου. Εἶχον φθάσει ἐπίσης εἰς τὸ Μεσολόγγι καὶ 73 στρατιῶτες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἐκ Χαλκιδικῆς δπλαρχηγοῦ Γ. Κασσανδρινοῦ. Διὰ τὸ σῶμα τοῦτο τοῦ Κασσανδρινοῦ δὲν ἔχομεν περαιτέρω πληροφορίας (Ε. Πρωτοφάλη, Ἀλληλογραφία φρουρᾶς Μεσολογγίου. Ἐκδόσεις Γεν. Ἀρχ. τοῦ Κράτους, Ἀθήναι 1964, σ. 530).

λύγυρο, ἐνῶ αὐτὸς διψοῦσε γιὰ πληρέστερη μόρφωση, μὲ ὄνειρο νὰ φανῆ μιὰ μέρα χρήσιμος στὴν σκλαβωμένη πατρίδα του. Ἐπιωφελήθηκε τῆς εὐκαιρίας ἐνὸς ἐμπορικοῦ ταξιδιοῦ στὰς Σέρρας (κέντρον τότε τῆς ὄλης ἐμπορικῆς κινήσεως στὴ Μακεδονία) καὶ τράβηξε γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια συμπληρωματικῶν σπουδῶν, ἰδίᾳ στὴ Θεολογία, κατῴρθωσε, μὲ τὴν ἱκανότητα ποῦ τὸν διέκρινε καὶ μὲ τὴν ἐκτίμηση ποῦ ἀπελάμβανε, νὰ καταλάβῃ τὴν περίδλεπτη θέση τοῦ ἀρχιεραγματεῶς τῶν Πατριαρχείων ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ Ε΄. Πάντρεψε τὶς δύο κόρες του στὸν Πολύγυρο, τὴ Σουλτάνα καὶ τὴν Ἀναστασία, καὶ φρόντισε γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ γιοῦ του Γεωργίου.

Ἦταν στὴν Πόλιν, ὅταν πιάσθηκε καὶ κρεμάστηκε ὁ Ἐθνομάρτυς Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄. Κατέβηκε μετὰ στὴν Πελοπόννησο, κατατάχθηκε στὸν Ἑλληνικὸ στρατό, καὶ σκοτώθηκε (ἀφοῦ πῆρε μέρος σ' ὄλους τοὺς ἀγῶνες) στὴν ἡρωϊκὴ ἔξοδο τοῦ Μεσολογγίου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1826).

Τὸ ὄνομά του εἶναι χαραγμένο στὸ Ἡρῶ τῶν πεσόντων¹⁶.

2. Αὐτοῦ τοῦ Γιαννάκη Παπαγεωργάκη γιὸς ἦταν ὁ Γεώργιος Χρυσίδης. Εἶχε ἐγκαταλείψει τὸ ἐπώνυμον Παπαγεωργάκης καὶ πῆρε τὸ ἐπώνυμον «Χρυσίδης», ὅταν ὁ πατέρας του τὸν ἔστειλε στὴ Χίο γιὰ νὰ σπουδάσῃ καὶ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴ μόρφωσίν του· τὸ ἐγκατέλειψε προδήλως γιὰ λόγους προνοίας καὶ προφυλάξεων (μιᾶς καὶ οἱ Τοῦρκοι εἶχαν σκοτώσει στὸν Πολύγυρο τὸν θεῖο του Κύρκον Παπαγεωργάκη) καὶ γιὰ νὰ μὴν ἔχη περισπασμοὺς ἀπὸ τὴ δράση τῶν θείων του στὴ Χαλκιδικὴ καὶ τοῦ πατέρα του στὴν Πόλιν, κατὰ τὶς προεπαναστατικὰς ζυμώσεις. (Πρέπει νὰ λεχθῆ ἔδῳ ὅτι ἡ Σχολὴ Χίου στὴν ὁποίαν φοίτησε καὶ σπούδασε ὁ Χρυσίδης ἦτο λαμπρὰ σχολὴ καὶ εἶχε ἐξυψωθῆ στὸ πρὸ τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως διάστημα σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ πρῶτα ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἰδίως ὅταν τὸ 1811 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσίν της ὁ Νεόφυτος Βάμβας, προστατευόμενος τοῦ Κοραΐ. Στὴ Σχολὴ αὐτὴ φοιτοῦσαν νέοι ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Τὴν περίφημη αὐτὴ Σχολὴ ἐξαφάνισε ἡ τρομερὴ σφαγὴ τῆς Χίου τοῦ 1822).

3. Τὸν Γεώργιον Χρυσίδην βιογραφεῖ ὡς ἐξῆς ἡ «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια» τοῦ Πυρσοῦ, τόμος 24, σ. 742: ΧΡΥΣΙΔΗΣ Γεώργιος, Μακεδών, γεννηθεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 10' αἰῶνος καὶ σπουδᾶσας ἐν τῇ σχολῇ τῆς Χίου, ἧς ἀπεφοίτησε τῷ 1819. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἀπῆλθεν εἰς Αἴγιναν καὶ τῷ 1829 διωρίσθη ἐν τῷ ἔθνικῳ τυπογραφείῳ, ὁπόθεν τῆς πρωτευσούσης τοῦ κράτους μετατεθείσης εἰς Ἀθήνας, διωρίσθη καθηγητῆς. Ἦσυχολεῖτο μὲ τὴν ἀρχαιολογία, αἱ δὲ ἀρχαιολογικαὶ διατριβαὶ του σώζονται ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς «Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας».

4. Ὁ Γεώργιος Χρυσίδης μάλιστα κηρύχθηκε ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1821

16. Βλ. Εὐαγγελάτου Χ. καὶ τὴ λέξη «Μεσολόγγιον» στὴ Μεγ. Ἐγκυκλοπαίδεια Πυρσοῦ, τόμ. 16, σελ. 919.

ἔσπευσε στή φωνή τῆς Πατρίδος στήν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα καί ἀνέπτυξε ἐκεῖ τήν ἐθνωφελεῖ καί πολυσήμαντη δράση του¹⁷.

Ὁ Γεώργιος Χρυσίδης δημιούργησε δική του οἰκογένεια, εἶχε ὅμως τήν ἀτυχίαν νά πεθάνουν πρὶν ἀπὸ αὐτὸν καί τὰ τρία ἀγαπημένα του πρόσωπα, ἡ γυναῖκα του καί τὰ δύο παιδιά του (βλ. Χαραλ. Καρμίτσι, Ἀχριδινοῦ, «Μακεδονικά», περιοδικὸν «Χρυσάλις», τόμος Δ' (1866) σ. 473).

Ὁ Γ. Χρυσίδης ὑπεγράφετο καί «Γ. Χρυσήδης».

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Εἶναι πράγματι μιὰ μεγάλη φυσιογνωμία, φυσιογνωμία τοῦ Ἔθνους ὁ Γεώργιος Χρυσίδης. Φλογερὸς πατριώτης, στήν πρώτη σειρά τῶν Ἐθνικῶν ἀγωνιστῶν (μεταξὺ τῶν Νοταρᾶ, Κουντουριώτη, Κριεζῆ, Μιαούλη, Μπότσαρη, Κωλέτη, στήν πρωτοπορεία δηλαδὴ καί στήν ἡγεσία τοῦ Ἐπαναστατημένου Ἔθνους). Ἐδειξε ἔμπρακτα μεγάλη στοργή στήν ιδιαίτερη Πατρίδα του, τὸν Πολύγυρο!

Καταλαβαίνει συνεπῶς κανεὶς εὐκόλα γιατί μὲ τόσο ἐνδιαφέρον ἀλλὰ καί ὑπερηφάνεια ἀσχολήθηκα μὲ τὸ θέμα τῆς ζωῆς καί τοῦ ἔργου του, γιατί μὲ τόση συγκίνηση παρουσίασα τήν ἱστορικὴν πράγματι προσωπικότητα τοῦ Γεωργίου Χρυσίδη, τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ τέκνου τῆς Χαλκιδικῆς, γιὰ τὴν ὁποίαν στὸ 1793 ἔγραψε ὁ Cousinery, ὁ Γάλλος Γενικὸς Πρόξενος τῆς Θεσσαλονί-

17. Πρέπει νὰ μνημονευθῆ καί ἡ δράση τοῦ Χρυσίδη καί σ' ἓνα ἄλλο τομέα. Ὁ οἰκισμὸς τῶν Μακεδόνων στήν Ἀταλάντη, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Νέα Πέλλα» ὑπῆρξε δημιούργημα τοῦ Χρυσίδη.

Ἄλλὰ ἄς δώσουμε τὸν λόγο στὸν Καθηγητὴ τῆς Ἱστορίας Βακαλόπουλον (Ἄπ. Βακαλοπούλου, Πρόσφυες καί προσφυγικὸν ζήτημα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 170):

«Οἱ Μακεδόνες κατέβαλον μεγάλας προσπάθειας διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐπὶ τῆς Βασιλείας τοῦ Ὀθωνος.

Ἐπὶ τοῦ Κυβερνήτου εἶχον μεταφερθῆ ἐκ τῶν Βορείων Σποράδων εἰς τὴν Μεγαρίδα, ὅπου ὠργανώθησαν στρατιωτικῶς καί ὑπόθεν ἔδρασαν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Ἡ ἐπὶ τοῦ συνοικισμοῦ τῶν Μακεδόνων ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ Γεωργίου Χρυσίδη καί τοῦ Α. Πολυζωίδου δι' εὐχαριστηρίου ἐγγράφου ἀπὸ 9 Ἰανουαρίου 1837 πρὸς τὸν Μέγαν Εὐεργέτην βαρῶνον Κωνσταντῖνον Μπέλλιον ἀνέφεραν ὅτι οἱ Μακεδόνες συνοικίζονται εἰς τὴν Ἀταλάντην τῆς Λοκρίδος ὅπου κτίζουν πόλιν φέρουσαν τὸ ὄνομα «Νέα Πέλλα», ἔθνα ἔχουν ἐγκατασταθῆ 70 οἰκογένειαι Μακεδόνων καί ἄλλαι περὶ τὰς τετρακοσίας, καταγραφεῖσαι μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς καταλόγους, δὲν ἠδυνήθησαν διὰ τὴν ἔλλειψιν μέσων νὰ ἀποκατασταθῶσι ἀκόμη.

Καί ἠτήσατο τὴν συλλογὴν ἐράνων μεταξὺ τῶν ἐν Εὐρώπῃ Μακεδόνων.

Κατ' ἀτυχίαν ὅμως ὁ Μπέλλιος ἀπέθανε τῷ 1838 καί ὁ συνοικισμὸς Ν. Πέλλης ἔχασε πλέον τὸν μέγαν εὐεργέτην του».

νίκης (πού πραγματοποίησε ένα ταξίδι στή Χαλκιδική κατά τὸ ἔτος αὐτό) : «Εἶναι ὅλοι Ἕλληνες σ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τοῦ τόπου αὐτοῦ» τῆς Χαλκιδικῆς, πού ἔδωσε πάντοτε τὸ «παρὼν» σὲ κάθε ἐθνικὸ προσκλητήριο, πού πρόσφερε σ' ὅλες τίς περιστάσεις ἀφθονο τὸ αἷμα τῶν παιδιῶν της στὸ βωμὸ τῆς Ἑλλάδος.

Μὲ τὴν μελέτη μας αὐτὴ ἀποτίσαμε φόρο τιμῆς στὸν Γεώργιο Χρυσίδη καὶ μαζὺ μ' αὐτὸν στοὺς Παπαγεωργάκηδες καί, γενικά, σ' ὅλους τοὺς ἀγωνιστὲς (γνωστοὺς καὶ ἀφανεῖς) ἀπὸ τὴν Χαλκιδικὴ πού πολέμησαν καὶ ἔπασαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Τὰ παραπάνω τὰ προσφέρουμε στὴν μνήμη τους, κάνοντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἓνα εὐλαβικὸ καὶ ἱερὸ μνημόσυνο.

ΠΩΣ ΗΤΑΝ Η ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ ΣΤΑ 1869

(Πρίν ἀπό 107 χρόνια)

Σὲ μιὰ μελέτη μου πού δημοσίευσά τὸ 1961 μὲ τὸν τίτλο «Ἐνα ταξίδι στὴν Χαλκιδικὴ στὰ 1793» ἔδωκα μιὰ παραστατικὴ εἰκόνα τῆς Χαλκιδικῆς, ὅπως ὁ τόπος αὐτὸς ἦταν στὰ 1793, πρὶν δηλαδὴ ἀπὸ 183 χρόνια. Στηρίχθηκα τότε στὶς πληροφορίες, ἐντυπώσεις καὶ κρίσεις τοῦ Γάλλου Προξένου Θεσσαλονίκης E. Cousinery, πού τὸν καιρὸ ἐκεῖνο εἶχε περιηγηθῆ ὀλόκληρη τὴ Μακεδονία καὶ δημοσίευσε ἀργότερα, τὸ 1826, στὸ Παρίσι ἕνα βιβλίο μὲ τὸν τίτλο «Voyage dans la Macedoine», κεφάλαια τοῦ ὁποῖου ἀφιέρωσε στὴ Χαλκιδική, πού τὴν εἶχε περπατήσῃ ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη καὶ ἐντυπωσιάσθηκε βαθειὰ ἀπὸ τὸν τόπο καὶ τοὺς κατοίκους του.

Τώρα, στὴν ἐργασία μου αὐτὴ θὰ παρουσιάσω ἕνα πορτραῖτο τῆς Χαλκιδικῆς τοῦ ἔτους 1869.

Στὸ ἐγχείρημά μου αὐτὸ θὰ μὲ βοηθήσῃ ὁ Νικόλαος Χρυσανθίδης.

Ἀναδιφώντας τὸ περασμένο καλοκαίρι τὴν τόσο πλούσια βιβλιοθήκη τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἀνακάλυψα ἕνα βιβλίο πού τιτλοφορεῖται «Αὐτοσχέδιος περιγραφή τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου μετ' ἀρχαιολογικῶν σημειώσεων καὶ ἱστορικῶν συμβάντων» καὶ πού ἐκδόθηκε «ὑπὸ Νικολάου Β. Χρυσανθίδου τοῦ Βυζαντίου» «Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἡ Ἀνατολὴ Ἐυαγγελίου Μισσηλίδου 1870».

Τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι ἀφιερωμένο «Τῷ Σεβασμιωτάτῳ πρώτῳ Μητροπολίτῃ Κασσανδρείας Κυρίῳ Κυρίῳ ΧΡΥΣΑΝΘΩΙ τῷ Καισαρεῖ, Ἁγδρὶ φιλογενεῖ καὶ φιλομούσῳ καὶ καθ' ἅπασαν μὲν ἀρετὴν ἀγαθῷ, ἐμοὶ δι' εὐεργετικωτάτῳ Γέροντι τήνδε τὴν βίβλον ἀνατίθημι. Ὁ Ἐκδότης.»

Εἶχε πραγματοποιήσῃ ὁ συγγραφέας στὰ 1869 ἕνα ταξίδι ἀνὰ τὴν Χαλκιδικὴ συνοδεύοντας τὸν Μητροπολίτη Χρυσανθο καὶ θέλησε νὰ τυπώσῃ ἀργότερα στὴν Πόλη τίς παρατηρήσεις πού ἔκανε, τὰ συναισθήματα πού δοκίμασε ἀπὸ τὴν πορεία του αὐτῆ, κι ἔτσι μᾶς ἔδωκε (μὲ τίς ζωντανές του περιγραφές καὶ μὲ τίς διαφωτιστικὲς του πληροφορίες, μὲ τὰ σχόλια καὶ τοὺς χαρακτηρισμούς του) ἕνα ἀξιόλογο καὶ μεγάλου ἐνδιαφέροντος ντοκουμέντο γιὰ τὸ πῶς ἦταν ἡ Χαλκιδικὴ στὰ 1869, δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ 107 χρόνια.

ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΟΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

ΤΗΣ

ΧΙ-116-125

ΧΑΛΚΙΑΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ

ΜΕΤ' ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ ΚΑΙ
ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΣΥΜΒΑΝΤΩΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΗΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΧΡΥΣΑΝΘΙΔΟΥ

του Βυζαντίου.

ΕΝ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ - Η ΑΝΑΤΟΛΗ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΝΟΥ ΜΙΣΑΗΛΙΔΟΥ

1870.

9 4069

Διαιρεί ὁ Χρυσανθίδης τὸ βιβλίον του σὲ τέσσαρα μέρη: στὸ πρῶτον διαπραγματεύεται «τὴν χωρογραφίαν ἀπάσης τῆς Χερσονήσου»· στὸ δεύτερον «τὴν φυσικὴν αὐτῆς κατάστασιν»· στὸ τρίτον «τὴν τῶν ἀρχαίων αὐτῆς κατοίκων μετὰ τῶν νεωτέρων σύγκρισιν»· καὶ στὸ τέταρτον «τὴν ἱστορικὴν περιλήψιν ἀρχαίων τῆς χερσονήσου ταύτης συμβεβηκότων μετὰ τινων νεωτέρων, ἐπισυνάπτων ἅμα βραχεῖ τῷ λόγῳ καὶ τὴν νεωτέραν περιγραφὴν τῆς παρὰ τῇ ρηθείσῃ Χερσονήσῳ πόλεως Θεσσαλονίκης, πόλεως διατελούσης σήμερον ὡς γεφύρας, οὕτως εἶπειν, τοῦ ἐμπορίου ἀπάσης τῆς Μακεδονίας, καὶ κατὰ μέγα σχεδὸν μέρος τῆς Βουλγαρίας, πόλεως τὰ μέγιστα διακρινομένης ἐπὶ διανοητικῇ καὶ ἠθικῇ τῶν κατοίκων καταστάσει καὶ πολιτισμῷ».

Ὁ συγγραφεὺς στῆ «χωρογραφίαν» ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Κασσάνδρα, τὴν ὁποία περιγράφει ὡς ἑξῆς:

α'. Ἡ Χερσόνησος Παλλήνη.

Ἡ Χερσόνησος Παλλήνη, τανῦν Κασσάνδρα ἐπονομαζομένη, σύγκειται ἐκ δώδεκα χωρίων, ἅπερ ἀποικίαι εἰσὶ χωρίων τινων τῶν ἐν τῇ Ἡπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ Ἀγράφων. Τὸ δὲ σχῆμα τῆς χερσονήσου ταύτης φυσικῶς ὁμοιάζει μὲ πόδα ἀνθρώπου.

Ἀρχεται δὲ ἐκ τῆς Καλαμαρίας χωριζομένη διὰ τάφρου, διωρυγέντος ἐπὶ τοῦ Ἴσθμοῦ τῷ 1821 ἔτει ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς χερσονήσου ταύτης, ἐπαναστατησάντων κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως βασιλευόντος τοῦ Σουλτάν Ἀβδουλ Μαχμούτ, καὶ προεκβάλλεται εἰς τὸ Λιγαῖον Πέλαγος σταδίους τριακοσίους· ἄνωθεν δὲ τῆς τάφρου ὑψοῦται καὶ τεῖχος τι ἄρχαιον, ὅπερ περὶ τὰ 431 π. Χριστοῦ ὑπὸ Ἀθηναίων ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀνεγερθέν, καὶ ἐπεκτεινόμενον μέχρι σταδίων τριῶν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἄκρας μέχρι τῆς ἄλλης τῶν δύο κόλπων, δεξιόθεν μὲν τοῦ Θερμαϊκοῦ, ἀριστερόθεν δὲ τοῦ Τορωναίου, ἐχρησίμευε τοῖς κατοίκοις ὡς προμαχῶν τῷ 1821· ὀνομάζεται δὲ τὸ τεῖχος τοῦτο, οὗ τὰ ἑρείπια μόνον σώζονται, πύλαι τῆς Κασσάνδρας (κοινῶς πόρται).

Ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τούτου παρὰ τὸ τεῖχος ἔκειτο κατὰ τὸν Ἴσθμὸν ἡ ἀρχαία ἐκείνη καὶ ἐπίσημος πόλις Ποτίδαια, ἡ μεταξὺ τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ Τορωναίου κόλπου, ἀποικὸς μὲν ποτε τῶν Κορινθίων, ὑποτελής δὲ τῶν Ἀθηναίων, καταστραφεῖσα δὲ ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνων βασιλέως, καὶ ἀνεγερθεῖσα ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου, ὑφ' οὗ καὶ μετωνομάσθη Κασσάνδρεια. Διὰ τοῦ ὀνόματος δὲ τούτου τῆς ἀρχαίας ταύτης πόλεως, τῆς οὐδὲ ἔχνος ἦδη, οὐδὲ λείψανον τῆς ἀρχαιότητος αὐτῆς σωζούσης, τιτλοφορεῖται ἐκκλησιαστικῶς καὶ ὁ Μητροπολίτης τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου, Κασσανδρείας ἐπιλεγόμενος.

1. Σεβόμενοι τὴν ἱστορικότητα τοῦ κειμένου, παραθέτομε τὰ ἀποσπάσματα χωρὶς τὴν παραμικρὰν διόρθωσιν εἰς τὴν ὀρθογραφίαν, τὴν σύνταξιν ἢ τὴν στίξιν.

Ἡ Ποτίδαια τὸ πάλαι ἐπὶ τῷ Ἴσθμῷ τῆς Παλλήνης, τῆς καὶ Φλέγγης πρότερον καλουμένης κειμένη ἀπείχε τῆς Ὀλύμπου (ἐτέρας ἀρχαίας καὶ ἐπισήμου πόλεως, περὶ ἧς κατωτέρω θέλομεν ἀναφέρει) σταδίου ἐξήκοντα (Θουκιδύδ. Α, ξγ'). νῦν δὲ κεῖται ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῆς Μετόχιον τῆς ἐν τῷ Ἄθῳ ὄρει Μονῆς τοῦ Δοχειαρίου, Κατὸ Μετόχιον καλούμενον ὡς ἐκ τῶν παρ' αὐτῷ πυλῶν τῆς Χερσονήσου Παλλήνης.

β'. Περὶ τῶν κατὰ τὴν Χερσονήσον Παλλήνην χωρίων.

Τὰ ἐπὶ τῆς Χερσονήσου Παλλήνης κείμενα χωρία εἰσὶν, ὡς ἄνω εἴρηται, δώδεκα τὸν ἀριθμὸν, ἐξ ὧν τὰ μὲν δέκα ἀπέχουσιν $\frac{1}{4}$ περίπου τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς θαλάσσης, τὰ δὲ δύο ἄλλα κείνται μεσογειῶς· εἰσὶ δὲ τὰ ἐξῆς.

1. ΒΑΛΤΑ

Τὸ χωρίον τοῦτο μεγαλῆτερον ὢν τῶν ἄλλων ἔνδεκα χωρίων θεωρεῖται ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας ταύτης. Διότι ἐν αὐτῷ κεῖται ἡ ἱερὰ Μητρόπολις² τοῦ Μητροπολίτου Κασσανδρείας, ὡς καὶ τὸ Διοικητήριον, ἔνθα διαμένει ὁ ἑπαρχος, ὅστις κατὰ τοὺς νέους τῆς Κυβερνήσεως Νόμους διορίζεται ἀμέσως ὑπὸ τοῦ γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας. Σύγκειται δὲ ἐξ ἑκατὸν καὶ δέκα περίπου οἰκιῶν λιθίνων· ἄνωθεν τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως κεῖται ὁ Μητροπολιτικὸς Ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ γενεσίου τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου σεμνυνόμενος· καὶ παρὰ τῷ Ναῷ ἡ Ἑλληνο-αλληλοδιδασκτικὴ Σχολή, τῇ ἀξιεπαίνῳ προτροπῇ καὶ συνδρομῇ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἀοιδίμου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, Κ. Ἰακώβου, (Μητροπολίτου Κασσανδρείας τότε διατελοῦντος) ἐκ θάθρων ἀνεγερθεῖσα. Ἡ σχολὴ αὕτη θεωρεῖται ἤδη ἡ μεγαλῆτέρα τῶν ἄλλων σχολείων τῶν παρακειμένων χωρίων· ἔχει δὲ τὸ χωρίον καὶ ἀγορὰν ἐξ ἑπτὰ ἢ ὀκτώ συνισταμένην ἐργαστηρίων σποράδην κειμένων· ταῦτα δ' εἰσὶ παντοπωλεῖα τρία, καφενεῖα δύο, καπνοπωλεῖον ἓν καὶ ὑποδηματοποιεῖον ἓν. Παρὰ τῇ ἀγορᾷ ὑπάρχει καὶ ξενοδοχεῖον, ἔνθα ξενοδοχοῦνται οἱ ἐκ τῶν ἀπωτέρων χωρίων ἐρχόμενοι διὰ πολιτικὰς καὶ ἰδιωτικὰς αὐτῶν ὑποθέσεις· ἐκεῖ κεῖται τὸ Τελωνεῖον, ὡς καὶ τὸ Ὑγειονομεῖον, ἀμφότερα ὑπὸ Ὀθωμανῶν διοικούμενα.

2. ΦΟΥΡΚΑ

Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχον τοῦ χωρίου «Βάλτας» ἡμίσειαν ὥραν, σύγκει-

2. Ἡ Μητρόπολις αὕτη ἀνεγερθεῖσα κατὰ τὸ 1840 ἔτος ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Κ. Ἰακώβου εἶναι λίθινος θυρόφυλος περιέχουσα ἄνω μὲν πέντε δωμάτια μετὰ ἐκτεταμένης αἰθούσης, κάτω δὲ δύο μεγάλα δωμάτια· καὶ περικυκλῶνται ὑπὸ ἐκτεταμένου κήπου, ἐν ᾧ κατὰ τὸ 1866 ἔτος ὁ Μητροπολίτης πρῶην Κασσανδρείας Κ. Χρῶσανθος ἰδίαις αὐτοῦ δαπάναις ἔκτισε καὶ ὠραίαν δεξαμενὴν, ἕπως διὰ τῶν ὑδάτων αὐτῆς ποτίζωνται τὰ διάφορα λαχανικὰ τοῦ κήπου τῆς Μητροπόλεως.

ται ἕκ πεντήκοντα περίπου οἰκιῶν. Ἔχει δὲ καὶ ἐκκλησίαν, καὶ Ἀλληλοδιδακτικὸν Σχολεῖον, τῇ προτροπῇ τοῦ πρώην Μητροπολίτου Κασσανδρείας Κ. Χρυσάνθου συστηθὲν τῷ 1866 ἔτει.

Ἐν τινι ἰδιωτικῷ ἀγρῷ κατοικοῦ τινὸς τοῦ χωρίου τούτου ἀνεκαλύφθη ἀρχαῖος τις τάφος περιέχων δύο ἀγγεῖα, ἐξ ὧν τὸ ἕν μεγαλύτερον τοῦ ἄλλου, κόνιν καέντος νεκροῦ περιέχοντα. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εὑρίσκονται ἤδη παρὰ τῷ πρώην Μητροπολίτῃ Κασσανδρείας Κ. Χρυσάνθω, διατηροῦντι αὐτὰ ὡς ἀρχαιοτήτας τῆς πρότερον χρηματισάσης ἐπαρχίας του· τὸ περιεργον δὲ εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν ἕκ τοῦ τάφου ἐκείνου ἐξαγωγὴν τῶν δύο τούτων ἀγγείων εὑρέθη ἐν τὸς αὐτῶν καὶ ὀλίγον ὕδωρ, ὅπερ ἀνατραπέντων αὐτῶν κατὰ δυστυχίαν τότε ἐξεχύθη, ἕναπομεινάσης μόνης τῆς κόνεως.

3. ΚΑΛΛΑΝΔΡΑ

Τὸ χωρίον τοῦτο εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας ἀπὸ τοῦ χωρίου «Φούρκα» κείμενον σύγκειται ἐξ ἐξήκοντα περίπου οἰκιῶν· ἔχει δὲ καὶ ἐκκλησίαν ἐπὶ θέσεως καταλλήλου, ὡς καὶ Ἀλληλοδιδακτικὸν Σχολεῖον.

Ἦνομάσθη δὲ τὸ χωρίον τοῦτο λίαν καταλλήλως «Καλλάνδρα», διότι οἱ ἄνδρες τοῦ ρηθέντος χωρίου εἶναι φύσει ὠραῖοι καὶ εὐρωστοί· εἶναι δὲ λείψανον τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀφύτιδος.

Ἐπὶ τοῦ Ποσειδίου ἀκρωτηρίου τῆς χερσονήσου Παλλήνης, ἐφ' οὗ κεῖται καὶ τὸ ἄνω ρηθὲν χωρίον, ὑψοῦται πυργίσκος τις ἐπὶ τοῦ ὁποίου κρέματαί μέγας φανός, πρὸς ὀδηγίαν τῶν διαπλεόντων τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον ἀτμοπλοίων.

4. ΚΑΣΣΑΝΔΡΕΙΝΟΝ

Τὸ χωρίον τοῦτο ἡμισεῖαν ὥραν ἀπέχον τοῦ χωρίου «Καλλάνδρας» σύγκειται ἕκ δέκα καὶ ὀκτὼ οἰκιῶν, ἔχον καὶ Ἐκκλησίαν τῇ προτροπῇ καὶ ἀόκνῳ ἐπιμελείᾳ τοῦ πρώην Μητροπολίτου Κασσανδρείας Κ. Χρυσάνθου ἀνεγερθεῖσαν ἕκ θάθρων τῷ 1867 ἔτει. Διατηρεῖται δὲ μόλις ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἰδιωτικὸν Σχολεῖον.

5. ΤΣΑΠΡΑΝΙ

Ἐκ τριάκοντα περίπου συγκείμενον οἰκιῶν τὸ χωρίον τοῦτο κέκτηται καὶ Ἐκκλησίαν ὡς καὶ ἰδιωτικὸν Σχολεῖον. Εἶναι δὲ λείψανον τῆς ἀρχαίας πόλεως «Θράμβου», ἐξ ἧς πόλεως καὶ τὸ παρατεινόμενον ἀκρωτήριο Θράμβος καλεῖται. Τὴν πόλιν ταύτην Θεράμβω ἐκάλει Ἡρόδοτος ὁ τῆς ἱστορίας πατήρ³.

3. Τὸ Τσαπράνι μετονομάσθηκε πρόσφατα εἰς Ν. Σκιώνη γιὰτὶ στὴν τοποθεσίᾳ αὐτῇ βρισκότανε ἡ ἀρχαία Σκιώνη, ἀπὸ τῆς πλουσιώτερες καὶ ἰσχυρότερες πόλεις

6. ΧΑΝΙΩΤΗ

Τὸ μικρότερον τῆς Χερσονήσου Παλλήνης χωρίον εἶναι τὸ παρὸν χωρίον, ἐξ ἑπτὰ μόλις συγκείμενον οἰκιῶν, ἔχον ἄμα καὶ μικρὰν τινα Ἐκκλησίαν.

7. ΠΑΛΗΟΥΡΙ

Ἐπὶ τοῦ Καναστραίου ἀκρωτηρίου τῆς αὐτῆς Χερσονήσου κείμενον τὸ χωρίον τοῦτο ἐκ τεσσαράκοντα τριῶν περίπου οἰκιῶν σύγκειται· ἐπωνομάσθη δὲ τὸ ρηθὲν χωρίον «Παληούρι», ὡς ἐκ τῶν ἐκεῖ εὕρισκομένων πολλῶν ἀκανθῶν, παρὰ τῶν κατοίκων Παληούρια καλουμένων· ἔχει δὲ καὶ Ἐκκλησίαν ὡς καὶ ἰδιωτικὸν Σχολεῖον, τῇ προτροπῇ τοῦ αὐτοῦ Ἱεράρχου Κ. Χρυσάνθου συστηθέν.

8. ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Τὸ χωρίον τοῦτο ἐπωνομάσθη οὕτως, ὡς ἐκ τῆς ἐκεῖ ἀρχαίας Ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς· σύγκειται δὲ ἐκ πενήτηκοντα ὀκτῶ οἰκιῶν, ἔχει δὲ καὶ ἰδιωτικὸν Σχολεῖον.

9. ΚΑΨΟΧΩΡΑ

Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι λείψανον τῆς ἀρχαίας πόλεως Νεαπόλεως, ἐπωνομασθείσης οὕτω σήμερον, ὡς πυρποληθείσης κατὰ τὸ 1805 ἔτος ὑπὸ πολυαριθμῶν πειρατῶν· σύγκειται δὲ νῦν ἐκ πενήτηκοντα πέντε περίπου οἰκιῶν· κέκμηται δ' Ἐκκλησίαν ἤδη οὐκ εὐκαταφρόνητον, πρὸς δὲ καὶ Σχολεῖον Ἀλληλοδιδασκτικὸν τῇ ἀξιειπαίῳ προνοίᾳ τοῦ Σεβαστοῦ Μητροπολίτου Δέρκων Κ. Νεοφύτου (τότε Κασσανδρείας) συστηθέν.

10. ΠΟΛΥΧΡΟΟΝ

Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχει τῆς θαλάσσης κατὰ $\frac{1}{4}$ περίπου τῆς ὥρας· ἐπωνομάσθη δ' οὕτως ὡς ἐκ τῶν ἐκεῖ πλείστων ποικιλοχρῶν ἀνθῶν· σύγκειται ἐκ δέκα ὀκτῶ οἰκιῶν· ἔχει δὲ καὶ Ἐκκλησίαν, ὡς καὶ δημοτικὸν Σχολεῖον.

11. ΠΑΖΑΡΑΚΙΑ

Ἐκ τριάκοντα περίπου οἰκιῶν συγκείμενον τὸ χωρίον τοῦτο, ἔχει καὶ Ἐκκλησίαν ὡς καὶ μικρὸν τι Σχολεῖον⁴.

τῆς «Χαλκιδικῆς τῆς ἐπὶ Θράκης». Σφάλλει ὁ Χρυσανθίδης λέγοντας ὅτι τὸ Τσαπράνι «εἶναι λείψανον τῆς ἀρχαίας πόλεως Θράμβου». Ἡ θέσις τῆς Θράμβου ἢ Θεράμβου προσδιορίζεται στὸ σημερινὸ χωριὸ Παλιούρι.

4. Τὸ σημερινὸ χωριὸ «Κρυσπηγή».

Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι λείψανον τῆς ἀρχαίας πόλεως «Σκιώνης», συγκείμενον ἐξ ἑβδομήκοντα περίπου οἰκιῶν σήμερον, καὶ ὃν τὸ μᾶλλον εὐάερον καὶ θελκτικὸν χωρίον τῆς χερσονήσου Παλλήνης, ἐπὶ τινος πρὸς τὸν Τορωναῖον κόλπον ἀκτῆς κείμενον.

Κέκτηται Ἑκκλησίαν λαμπρὰν μετὰ κομποτάτου θόλου, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου σεμνυνομένην, ἥς κατὰ τὴν ἀνέγερσιν οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε καὶ ὁ τῆς τοῦ Σίμωνος Πέτρας Μονῆς μοναχὸς Φίλιππος ὁ ἐκ Κεφαλληνίας ὀρμώμενος· ἔχει δὲ καὶ Ἀλληλοδιδασκτικὴν Σχολὴν ὑπὸ τοῦ ἐλλογιμοῦ Κ. Χρήστου Παραθυρᾶ διευθυνομένην⁵.

γ'. Περὶ τῶν Μετοχιῶν τῶν ἐπὶ τῆς Χερσονήσου Παλλήνης κειμένων.

Ἐκτὸς τῶν ἄνωθι χωρίων, ἐπὶ τῆς χερσονήσου Παλλήνης κεῖνται καὶ τινὰ Μετόχια, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων χερσονήσων τῆς Σιθωνίας καὶ τῆς Ἀκτῆς ἢ τοῦ Ἄθω, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς Καλαμαρίας. Τὰ μεγαλύτερα δὲ τῶν ἐπὶ τῆς Παλλήνης κειμένων Μετοχιῶν καὶ ἔτι προσοδοφόρα εἰσὶ τὰ ἐξῆς.

1. Δοχειαριτικὸν Μετόχιον (Τουρκ. Καπὺ Μετόχ) ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς καθ' ὀλοκληρίαν ἐξαφανισθείσης πόλεως Ποτιδαίας κείμενον.

2. Σιμοπετριτικὸν Μετόχιον κείμενον πλησίον τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας πόλεως Σάνης.

3. Διονυσιατικὸν Μετόχιον, κείμενον ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας πόλεως Μένδης, (ἀποικίας οὔσης τότε τῶν Ἑρετρίων, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον καὶ Θουκυδίδην).

4. Ἐσφιγμενιτικὸν Μετόχιον.

5. Καρακαλληγὸν Μετόχιον.

6. Λαυριωτικὸν Μετόχιον.

7. Ἀγιοπαυλιτικὸν Μετόχιον, κείμενον ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς πόλεως Αἰγῶν, ὅπου σώζεται ἐκ τῆς ἀρχαιότητος τῆς πόλεως ἐκείνης ἐπὶ τινος κρημνοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ μεγαλοπρεπῆς τις πύργος πρὸς μαρτυρίαν, χρησιμεύων ἤδη τοῖς ἐν τῷ Ἀγιοπαυλιτικῷ Μετοχίῳ ἐνασκοῦσι Μοναχοῖς.

Παρὰ τῷ Μετοχίῳ τούτῳ πρὸς τὸν Τορωναῖον κόλπον ὑπάρχει βράχος τις παραδέξως καὶ θαυμασίως ἐσχισμένος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου δυσκόλως ὁ ἄν-

5. Δὲν εἶναι ὀρθὸν τὸ ὑποστηριζόμενον ἀπὸ τὸν περιηγητὴν μας ὅτι τὸ χωρίον αὐτὸ κεῖται στὴν τοποθεσίαν τῆς ἀρχαίας Σκιώνης. Ἐδῶ ἦταν ἡ ἀρχαία Ἄφυτις, ὀνομαστὴ γιὰ τὸ μαντεῖον τῆς τοῦ Διὸς Ἄμωνος καὶ τὸν ναὸν τοῦ Διονύσου στὸν ὁποῖον διακομιέσθηκε ἀσθενῶν ὁ στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων Ἀγησῆπολις γιὰ νὰ πεθάνῃ ἐκεῖ.

θρωπος εἰσερχόμενος διακρίνει μέρος τι ἐν σχήματι παρεκκλησίου, ἐν ᾧ σώζεται εἰσέτι ὁ ἐκ μαρμάρου κίων τῆς Ἱερᾶς Τραπεζίης ὡς καὶ διάφοροι ἀγίον εἰκόνες ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ φυσικοῦ ἀτέχνως ἐγγεγλυμμένοι. Ὀλίγον τι περαιτέρω ὑπάρχει δεξαμενὴ τις φυσικὴ γέμουσα ὕδατος ἡγιασμένου. Λέγουσι δὲ οἱ Μοναχοὶ τοῦ ἄνω ρηθέντος Μετοχίου ὅτι, ὅτε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐκήρυττε πρὸς τοὺς ἐν εἰδωλολατρεία τότε διατελοῦντας Κασσανδρεῖς τὸ Εὐαγγέλιον, διωχθεὶς παρά τινων κατέφυγεν εἰς τὴν παραλίαν ταύτην, ὅπου, ἀπορία συσχεθέντος τοῦ Ἀποστόλου, ἀμέσως ὦ τοῦ θαύματος! διαρρηγνυταὶ ὁ ρηθεὶς βράχος, εἰς ὃν εἰσελθὼν τότε, καὶ κρύφα διδάσκων τοὺς παραγενομένους ἐδάπτειζεν αὐτοὺς ἐν τῇ ρηθείᾳ δεξαμενῇ ὁ μακάριος Παῦλος.

8. Ῥωσικὸν Μετόχιον, παρά τῇ χωρίῳ Ἀθέτῳ κείμενον. Πλησίον τοῦ Μετοχίου τούτου παρά τὴν θάλασσαν Ἀμφιθέατρον Ἑλληνικὸν ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τῶν τοῦ Μετοχίου μοναχῶν, ἀνασκαφὰς ποιησάντων κατὰ τὸ 1863 ἔτος. Παρὰ δὲ τῇ Ἀμφιθέατρῳ τούτῳ ἀνεκαλύφθη προσέτι καὶ βωμὸς τις δλόκληρος. Ἀμφότερα δέ, τὸ τε Ἀμφιθέατρον καὶ ὁ βωμὸς, μεταξὺ τοῦ χωρίου Ἀθέτου καὶ τοῦ Ῥωσικοῦ Μετοχίου κείμενα διακρίνονται ἐπὶ ἀρχιότητι καὶ ἐξαισίᾳ κατασκευῇ· ἔκ τε τῶν θεμελίων τοῦ Ἀμφιθεάτρου ὡς καὶ τοῦ βωμοῦ οἱ μοναχοὶ οὐκ ὀλίγα μεγάλα τετράγωνα μάρμαρα ἐξήγαγον· ἅπερ ἀφοῦ ἐχρησίμωσαν εἰς τὴν ἐκεῖ ἀνέγερσιν ναΐσκου τινος εἰς τὸ Ῥωσικὸν ἀνήκοντος Μετόχιον, καὶ ἐγκαινιασθέντος τῷ 1866 ἔτει ὑπὸ τοῦ πρώην Μητροπολίτου Κασσανδρείας Κ. Χρυσάνθου, ἐστάλησαν καὶ κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰς τὴν ἐν Ἀθῶνι Ἱερᾶν Μονὴν τῶν Ῥώσων πρὸς χρῆσιν ἀνοικοδομήσεως.

9. Ἁγιο-αναστασιτικὸν Μετόχιον. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλὰ τινὰ Μετόχια, τὰ ὅποια ὡς μικρὰ καὶ ὀλίγην πρόσδοον φέροντα παραλείπω συντομίαν χάριν.

Ἔτσι περιγράφει τὴν χερσόνησο τῆς Κασσάνδρας ὁ Χρυσανθίδης· ἀτελεῖς οἱ σημειώσεις του ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἢ μεταγενέστερα ἱστορικὰ γεγονότα. Ἀλλὰ δὲν παύει μ' αὐτὸ νὰ ἔχη τὴν ἀξία του τὸ ὁδοιπορικὸν τοῦ περιηγητοῦ, γιατί μᾶς δίνονται ἐνδιαφέρουσες καὶ πολὺτιμες εἰδήσεις γιὰ τὴν Κασσάνδρα τοῦ 1869, ἄγνωστες ἀπὸ ἄλλη πηγὴ γιὰ τὴν χρονικὴ ἐκείνη περίοδο.

Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς παρέχει ὁ συγγραφέας μαθαίνουμε πὼς τὸ σημερινὸ Πολύχρονο ὀνομαζόταν τότε Πολύχροον ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ ποικιλόχρωμα λουλούδια ποὺ ἀνθίζαν ἐκεῖ· πὼς τὸ Πευκοχώριον λεγότανε τότε Κασσόχωρα, ἐπειδὴ στὰ παλιὰ χρόνια εἶχε πυρποληθῆ ἀπὸ τοὺς πειρατές.

Τὴν Ἀθυτον τὴν ὀνομάζει ὁ περιηγητὴς Χρυσανθίδης Ἀθετον καὶ ἀπορῶ πὼς ἡ ὠραία αὐτὴ κωμόπολις δὲν μετωνομάσθηκε ἀκόμα σὲ Ἀφυτιν,

δηλαδή πώς δὲν πῆρε ἀκόμα τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλεως, τῆς ἀποικίας τῶν Ἑρετριέων ποῦ ἔκειτο στὴν ἴδια ἀκριβῶς θέση.

Ἐπειτα, ἡ ἀφήγηση τοῦ Χρυσανθίδη παρουσιάζει κάποιον ἱστοριογραφικό ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ἀγιορείτικα Μετόχια τῆς Κασσάνδρας. Σημειώνουμε ἐδῶ πὼς τὸ Ρωσικὸ Μετόχι, ποῦ θρῖσκότανε στὴν παραλία τῆς σημερινῆς Καλλιθέας, ἀγοράσθηκε πρὶν ἀπὸ εἴκοσι χρόνια ἀπὸ ἐπιχειρηματίαν τὰ ἱστορικὰ παλαιὰ κτήριά του κατεδαφίσθηκαν καὶ στὴ θέση τους ὀρθώνεται σήμερα τὸ τουριστικὸ ξενοδοχεῖο «Ἄμμων Ζεὺς», στὴ θεμελίωση τοῦ ὁποίου βρέθηκαν πολλές ἀρχαιότητες πολὺ σημαντικές. Τὸ ναῖδριον ποῦ ἀναφέρει ὁ περιηγητὴς βρίσκεται καὶ σήμερα, δυστυχῶς «ἀνακαινισθέν».

Στὴν ἔκταση τοῦ «ἅγιο-Παυλίτικου Μετοχίου» ξαπλώνεται σήμερα ἡ Νέα Φώκαια καὶ σ' ἓνα παραθαλάσσιο λοφίσκο ὑψώνεται ἀκόμα περήφανος καὶ ἐπιβλητικὸς, ἔστω καὶ ἐρειπωμένος, ἓνας μεσαιωνικὸς πύργος, ὁ πύργος τοῦ Μετοχίου.

Σώζεται καὶ σήμερα «ὁ θράχος ὁ παραδόξως καὶ θαυμασίως ἐσχιμισμένος». Μιὰ ὁπὴ ἐκεῖ ἀποτελεῖ τὴν εἴσοδο σὲ λαξευμένη στοά, ἀληθινὸ λαδύρινθο, ποῦ χρειάσθηκε νὰ διασχίσω ἔρποντας γιὰ νὰ φθάσω στὸ «ἅγισμα», στὴ «φυσικὴ δεξαμενὴ τὴν γέμουσαν ὕδατος ἡγιασμένου» καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀσθμαίνοντας νὰ καταλήξω σὲ μιὰ κοιλότητα ἀψιδωτὴ, εἶδος μικρᾶς κόγχης, ποῦ σίγουρα ἦταν ἓνα παλαιοχριστιανικὸ ναῖδριον. Οἱ θολωτοὶ τοῖχοι του καλύπτονται ἀπὸ πυκνὸ στρώμα αἰθάλης, προφανῶς ἀπὸ τὰ κεριά ποῦ ἀναδαν ἔκει οἱ χριστιανοί, γιὰτὶ ἡ κρύπτη αὐτὴ ἦταν ἀναμιφίβολα ἓνα εὐσεβὲς καταφύγιον, ἓνα ἄσυλον τῶν πιστῶν.

Ἡ Ἐφορίᾳ Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Χαλκιδικῆς ἄς προσέξῃ τὸ μνημεῖο αὐτό ἴσως μὲ τὸ καθάρισμά του ἀπὸ τὴν ἐπικολημένη καπνιά ἀναφανοῦν «καὶ διάφοροι ἅγιων εἰκόνες ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ φυσικοῦ ἐγγεγλυμμένοι», γιὰ τίς ὁποῖες μιλάει ὁ Χρυσανθίδης, ἴσως ἀποκαλυφθοῦν παλαιοχριστιανικὰ μονογράμματα καὶ ἄλλες χαραγμένες παραστάσεις.

δ'. Ἡ Χερσόνησος ἰθωνία.

Καὶ τὸ χρονικὸ-ὀδοιπορικὸ τοῦ Χρυσανθίδη συνεχίζεται:

Στὸ δεῦτερον κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς περιγράφει τὴν χερσόνησον Σιθωνίαν, ἡ ὁποία «τανῦν Λογκὸς ἢ Σιγγιὰ ἐπονομαζομένην σήμερον, σύγκειται ἐκ πέντε χωρίων ἅπερ λείψανά εἰσι ἀρχαίων πόλεων».

Ἡ Χερσόνησος αὕτη εἶναι μεγαλητέρα κατὰ τε τὸ μῆκος καὶ πλάτος τῶν δύο ἄλλων χερσονήσων, τῆς Παλλήνης καὶ τῆς Ἀκτῆς.

Ἀρχεται δὲ αὕτη ἐκ τοῦ ποταμοῦ Χαβρίου, ὅστις ἔχων τὰς πηγὰς του

πλησίον τῆς ἀρχαίας πόλεως Χαλκίδος (νῦν Βραστά καλουμένης) χύνεται εἰς τὸν Τορωναῖον κόλπον».

ε'. Περὶ τῶν κατὰ τὴν Χερσόνησον Σιθωνίαν χωρίων.

Ἀρχίζει ὁ περιηγητὴς τὴν ἐπίσκεψή του στὴ Σιθωνία ἀπὸ τὴν Ὀρμύλια, προχωρεῖ πρὸς τὴν Νικήτη, ἀνεβαίνει στὸν Παρθενῶνα, φθάνει στὴν Τορώνη, κατευθύνεται στὴ Συκιά καὶ στὴ Σάρτη, βαδίζει πρὸς τὸν Ἅγιον Νικόλαον καὶ καταλήγει στὸ Μεταγγίτσι. Καὶ ἰδοὺ τί μᾶς ἀφηγεῖται «Περὶ τῶν κατὰ τὴν Χερσόνησον Σιθωνίαν χωρίων» καὶ «Περὶ τῶν Μετοχιῶν τῶν ἐπὶ τῆς χερσονήσου Σιθωνίας κειμένων».

1. ΣΕΡΜΥΛΙΑ

Τὸ χωρίον τοῦτο, ὅπερ λείφανον τῆς ἀρχαίας πόλεως Σερμύλης διατελεῖ καλεῖται σήμερον Σερμύλια καὶ Ὀρμύλια. Κεῖται δὲ εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς νοτιο-ανατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους Κύλλης, ὅπερ φέρει μεταλλεῖα χαλκοῦ, καὶ ἐκτείνεται μικρὸν ἐπὶ τῆς ἐκτεταμένης ἐκείνης πεδιάδος ἐχούσης ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ρηθέντος ὄρους μέχρι τῆς θαλάσσης δύο περίπου ὠρῶν τὴν πεδιάδα ταύτην διαπερᾷ ὁ Χαθρίας ποταμὸς χυνόμενος πρὸς τὸν Τορωναῖον κόλπον· πάντες δὲ οἱ ἀγροί, ἄμπελοι, ἐλαιῶνες, συκαμινεῶνες καὶ ἄλλὰ τινα καρποφόρα δένδρα, κτήματα τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Σερμυλίας τυγχάνοντα, κεῖνται ἐπὶ τῆς πεδιάδος ταύτης.

Σύγκειται δὲ τὸ χωρίον Σερμύλια ἐκ τριακοσίων περίπου οἰκιῶν. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ χωρίου τούτου εἶναι μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, οὐχ' ἦττον δὲ καὶ κεκοσμημένη· σεμνύνεται δ' ἐπ' ὄνοματι τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου· ὑπάρχει δὲ καὶ Ἑλληνοαλληλοδιδασκτικὴ Σχολή, λαμπρὸν τυγχάνουσα οἰκοδόμημα ἀναλόγως τοῦ χωρίου· ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων αὕτη τῷ 1863 ἔτει, τῇ ἀξιεπαίνῳ προτροπῇ μὲν τοῦ τότε Μητροπολίτου Κασσανδρείας νῦν Δέρκων Κ. Νεοφύτου, τῇ γενναίᾳ δὲ συνδρομῇ τῶν τοῦ χωρίου τούτου κατοίκων.

Κατ' ἔτος τῇ ἑορτῇ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (Ἰουνίου 30) γίνεται ἐκεῖσε ἐμπορικὴ πανήγυρις, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας πλείστοι ἐκ διαφόρων πλησιοχώρων χωρίων ἐκεῖ μεταβαίνοντες μετὰ διαφόρων ἐμπορευμάτων πωλοῦσιν αὐτὰ ἢ ἀνταλλάσσουν.

Ὀλίγον τι δὲ μακρὰν τοῦ χωρίου ὑπάρχει παρά τινι ἐξωκκλησίῳ τῆς Ἁγίας Τριάδος τὸ Νεκροταφεῖον τῶν κατοίκων, περιστοιχούμενον ὑπὸ τοίχου· ἀνηγέρθη δὲ τῷ 1866 ἔτει, ὑπὸ τοῦ πρώην Μητροπολίτου Κασσανδρείας Κ. Χρυσάνθου.

Τὸ κλίμα δὲ τοῦ χωρίου τούτου εἶναι νοσῶδες. Κατὰ μῆνα Ἰούνιον, Ἰού-

λιον και Αϋγουστον ἐπικρατεῖ μάλιστα ἐκεῖ πνιγηρὸς καύσων, ἐπιπολάζει δὲ και σφοδρὸς πυρετὸς, οὐκ ὀλίγα θύματα αὐτοῦ παρερχόμενος⁶.

2. ΝΙΚΗΤΗ

Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχον ἡμίσειαν ὄραν τῆς θαλάσσης κεῖται ἐγχωσμένον εἰς σχισμάδα τινα τοῦ ὄρους Κύλλης· σύγκειται δὲ ἐξ ἑκατὸν ἑννενηκόντα πέντε περίπου οἰκιῶν, ὑπάρχει δὲ και Σχολεῖον Ἀλληλοδιδασκτικόν. Ἡ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ Ἱερὰ Ἐκκλησία τοῦ ἁγίου μάρτυρος Νικήτα ἀνηγέρθη τῷ 1867 ἔτει, τῇ ἀξιέπαινῳ προτροπῇ τε και συνδρομῇ τοῦ πρώην Μητροπολίτου Κασσανδρείας Κ. Χρυσάνθου⁷, συνδραμόντων και πάντων τῶν κατοίκων τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου.

6. Εἶναι τὸ σημερινὸ χωριὸ Ὀρμύλια στῆ θέσῃ τῆς ἀρχαίας Σερμύλης, ἀποικίας τῶν Χαλκιδέων· φόρου ὑποτελής στοὺς Ἀθηναίους ὕστερα ἀπὸ τὴν ἤτταν τῶν Περσῶν καταστράφηκε περὶ τὸ 348 π.Χ. ἀπὸ τὸν Φίλιππον τὸν Β΄.

7. Ὁ Ἱεράρχης οὗτος εἶναι λίαν ἀξιέπαινος διὰ τοὺς κόπους και μόχθους, οὓς κατέβαλε διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου. Τὸ χωρίον Νικήτη ἐκέκτητο ἀρχαίαν τινα ἐκκλησίαν σμικροτάτην, ἐν ἣ ἐκκλησιαζόμενοι οἱ κάτοικοι ἐστενωχωροῦντο μεγάλως ἔνεκα τῆς μικρᾶς χωρητικότητος αὐτῆς, πρὸ πάντων ὅμως ἐν καιρῷ χειμῶνος, διότι ἐξετίθεντο εἰς τὰς βροχὰς και χιόνιας τοῦ χειμῶνος. Μολονότι δ' ὑπέφερον τοιαῦτα και τοσαῦτα δεινά, ἔνεκα τῆς ἀγροικίας και ἀναισθησίας σχεδὸν ἀπὸ τῶσων ἐτῶν διχονοοῦντες δὲν ἐπεχείρουν νὰ ἀνεγείρῳσιν εὐρύχωρον Ἐκκλησίαν, καίτοι ἐπὶ τοσοῦτον προτρεψάντων αὐτοὺς τῶν κατὰ καιροὺς Ἀρχιερέων, Μητροπολιτῶν Κασσανδρείας τῶν αἰοιδίμων Δανιὴλ και Ἰακώβου (τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας) Ἱερεμίου (ἐν Μιτυλήνῃ ἤδη διατρίβοντος), Ἰγνατίου (τοῦ αἰοιδίμου Μητροπολίτου Ἐλασσῶνος) και Νεοφύτου (τοῦ νῦν Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Δέρκων). Ἄλλ' ὁ ρηθεις Ἱεράρχης Κασσανδρείας Κ. Χρυσάνθος ὁ ἐκ Καισαρείας οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τέλους κατέπεισε τοὺς κατοίκους τούτους ἵνα ἀνεγείρῳσι τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο οἰκοδόμημα.

Ἄλλα τότε και τῆς ἀνεγέρευσης ἐγκριθείσης και ἀποφασισθείσης, τῆς δὲ διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἀναγκαιούσης ὕλης προπαρασκευασθείσης, πρὸς δὲ και τοῦ Ἀρχιερέως ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ρηθέντος Ἱεράρχου συμφωνηθέντος ἀκόμη, αἴφνης διαρρύνηται διαφωνία μεγίστη μεταξὺ τῶν κατοίκων, εἰς δύο διαιρεθέντων φατρίας, ὧν οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ ἀνεγερθῇ ἐπὶ τοῦ παρὰ τῇ δεξιᾷ τοῦ χωρίου πλευρᾷ ὑψομένου λόφου, οἱ δὲ ἔλεγον ὅτι πρέπει νὰ ἀνεγερθῇ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου (ἐπὶ θέσεως στενωποῦ και βορβορώδους). Τέλος ὑπερισχύσασθς τῆς γνώμης τῆς εὐ φρονούσης μερίδος, ἧς ἤγειτο Γερο-Παναγιώτης τις, ἤρξατο μετὰ τὴν συμφιλίωσιν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἡ ἀνέγερσις τοῦ ναοῦ κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1867 ἔτους, ὅτε και ἁγιασμοῦ τελουμένου παρὰ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Ἀρχιερέως ἐπὶ τῶν θεμελίων τοῦ ναοῦ, ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Νικήτα (κατὰ τὸν τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας ὄχιον ἐξ οὗ και τὸ ὄνομα ἔλαβε τὸ χωρίον), παρόντος τότε και τοῦ προηγουμένου τῆς ἐν Ἀθῶνι Μονῆς τοῦ Ξηροποτάμου Κ. Διονυσίου μετὰ και τριῶν ἄλλων Μοναχῶν. Κατὰ τὴν οἰκοδομὴν ταύτην ἐπεστάτει ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Ἱεράρχης συντρέχων και προμηθεύων αὐτοπροσώπως κατὰ πάντα τὰ ἀναγκαιούντα· και ἤδη τὸ χωρίον τοῦτο κέκτηται μίαν λαμπρὰν ἐκκλησίαν και μεγαλοπρεπῆ, καταθέλγουσαν τοὺς θεατὰς, διότι φαίνεται μακρόθεν ὕψουμένη ἐπὶ τοῦ

Τὸ χωρίον Νικήτη εἶναι λείψανον τῆς ἀρχαίας πόλεως Γαληψοῦ^ο. Ὀλίγον τι μακρὰν τοῦ χωρίου πεδιάς τις ἐξαπλοῦται πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπὶ τῆς πεδιάδος ταύτης νέμονται ἐν καιρῷ χειμῶνος τὰ ποίμνια τῶν Βλάχων λεγομένων, τῶν μὲν ἐκ Βοδενῶν, τῶν δὲ ἐκ Στρωμνίτης καὶ ἄλλων ἐκ Κεστεντηλίου μεταχεινόντων κατὰ Σεπτέμβριον εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, κισιάδας καλουμένας, δι' ἃς πληρόνουσιν οὗτοι ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τὸ ἀντίτιμον τῆς νομῆς εἰς ἐκάστην Κοινότητα, εἰς ἣν ἀνήκει ἐκάστη πεδιάς ἀπέρχονται δὲ εἰς τὰ ἴδια μετὰ τῶν ποιμνίων κατὰ τὴν 25 Μαρτίου. Τὸ ἀντίτιμον δὲ τῆς νομῆς καὶ τῆς πεδιάδος τοῦ χωρίου τούτου οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε τότε κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ἄνω ρηθέντος ναοῦ τοῦ χωρίου Νικήτης, παρὰ Βασιλείου τιнос ἐκ Κεστεντηλίου πληρωθὲν διὰ πέντε ἔτη.

3. ΠΑΡΘΕΝΩΝ

Τὸ χωρίον τοῦτο κείμενον ἐπὶ τῆς σειρᾶς τοῦ δυσβάτου ὄρους Λίγγου σύγκειται ἐκ πεντήκοντα περίπου οἰκιῶν ἔχει δὲ Ἐκκλησίαν, ὡς καὶ δημοτικὸν Σχολεῖον. Τὰς γαίας τοῦ χωρίου τούτου ἐσφετερίσθησαν δωροδοκῆσαντες τὰς ἐν τῇ πόλει Θεσσαλονίκης πολιτικὰς ἀρχὰς οἱ ἄπληστοι Μοναχοὶ τῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μονῆς τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ἐχούσης Μετόχιον γεινιάζον τῷ χωρίῳ Παρθενῶνος. Καὶ ἤδη οἱ κάτοικοι οὐδὲν ποιήσαντες διὰ διαφοροτρόπων ἀγωγῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ στεροῦνται ἀδίκως καὶ παραλόγως τῶν γαιῶν τῶν πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν πρὸς τὸ ζῆν αὐτῶν ἀναγκαίων ἐξαρκούντων μόλις, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἰσὶν ἀξιολόγοι.

ΤΟΡΩΝΗ

Τῆς ἀρχαίας ταύτης πόλεως, ἥς τὰ ἑρείπια μόνον σώζονται, διατηρεῖται εἰσέτι ἀνέπαφον τὸ κατὰ τὴν θάλασσαν φρούριον Λήκυθον^ο. Ἀναφέρει δὲ ἱστορικῶς περὶ τούτου ὁ Θουκυδίδης λέγων ἐν Κεφαλ. 113. Βιβλ. 4 οὕτως.

«Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι (ἔτυχον γὰρ ἐν τῇ ἀγορᾷ ὀπλιταὶ καθεύδοντες

προρηθέντος λόφου τοῦ ἐπικειμένου τῷ χωρίῳ ὡς ἄνω εἴρηται, ὡς κομψότατον καὶ περικαλλὲς προπύργιον. Ἄλλ' ὃ τῆς ἀγνωμοσύνης! χολὴν ἀντὶ τοῦ μάννα ἀπέδωκαν τῷ ἀξιόπαινῳ Ἱεράρχῃ Κ. Χρυσάνθῳ, τῷ καὶ αὐτὸ τὸ συμφέρον αὐτοῦ θυσιάσαντι δι' αὐτοῦς, οἱ στυγεροὶ οὗτοι κάτοικοι ἕνεκα ἀτομικῶν παθῶν καὶ παρανόμων αἰτήσεων τῶν καταδιώξαντες αὐτὸν μετὰ τινῶν ὀλιγαριθμῶν ἀσυνειδήτων.

8. Δὲν εἶναι καθόλου βέβαιον ὅτι τὸ τωρινὸν χωριὸν Νικήτη θρίσκειται ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Γαληψοῦ πού πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ κοντὰ πρὸς τὴν ἐξυπηρετοῦσε. Ὁ Ἡρόδοτος (Ζ. 122) τοποθετεῖ τὴν Γαληψοῦ ἀνάμεσα ἐπὶ τὴν Τορώνη καὶ τὴν Σερμύλη.

9. Ὅπου δὲ σημερινὸς συνοικισμὸς «Τορώνη» ἐστὶν ἐπὶ τὸν δὴ μὲν ὄνομα ὄρειον τῆς περιφερείας Σουκιάς.

«ὡς πενήκοντα) ἐπειδὴ ἦσθοντο, οἱ μὲν τινες ὀλίγοι διαφθείρονται «ἐν χερσίν αὐτῶν, τῶν δὲ λοιπῶν οἱ μὲν πεζῆ, οἱ δὲ εἰς τὰς ναῦς, «ἐφρούρουν δύο, καταφυγόντες διασώζονται ἐς τὴν Λήκυθον τὸ φρού-
«ριον, ὃ εἶχον αὐτοί, καταλαβόντες ἄκρον τῆς πόλεως ἐς τὴν θά-
«λασσαν ἀπειλημμένον ἐν στενῷ ἰσθμῷ» κατέφυγον δὲ καὶ Τορω-
«γαίων ἐς αὐτοὺς ὅσοι ἦσαν σφίσι ἐπιτήδειοι».

Καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἀναφέρει περὶ τινος συμμαχίας γενομένης μεταξὺ Τορωγαίων καὶ Ὀλυνθίων, καὶ ἄλλων τινων γειτνιαζουσῶν πόλεων, οὕτω πως λέγων ἐν Κεφαλαίῳ 27, 16, γγ'.

«Τῶν μετασχουσῶν ταύτης τῆς συμμαχίας (τῶν Ὀλυνθίων ἐν-
«νοσεῖ) ἦσαν ἄλλαιτε (πόλεις) καὶ αἱ ἐξῆς, Ποτίδαια, Τορώνη, Λή-
«κυθος, Μηκῦβεργα, ἴσως δὲ καὶ ἡ Ἄσσα, Πίλωρος, Σίγγος, Σάρτα,
«Σερμύλη, Ἄργιλος, Στάγειρος, Σκῶλος, Σπάρτωλος».

Τὴν Τορωγαίων καὶ Ὀλυνθίων συμμαχίαν καὶ τὰ νομίματα μαρτυρεῖ, ἐν οἷς ἐπιγράφεται ΟΛΥΝΘΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΡΩΝΑΙΩΝ ΑΙΟΝΟΜΟ (= ὁμό-
νοια) ἴδε Βοιμελ. Προλεγόμενα σελ. 25.

Ἡ ἐξαφανισθεῖσα ἐπίσημος πόλις Τορώνη ἦτο τὸ πάλαι μία τῶν μεγα-
λητέρων πόλεων τῆς χερσονήσου Σιθωνίας, ὡς καὶ ἡ πόλις Σίγγος (νῦν χω-
ριὸν Συκιὰ) ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς τῆς χερσονήσου πλευρᾶς κειμένη, δοῦσα δὲ καὶ
τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὸν Σιγγιτικὸν κόλπον. Ἀπὸ δὲ τῆς Τορώνης ὀνομάσθη καὶ
ὁ ἕτερος κόλπος Τορωγαῖος.

4. ΣΥΚΙΑ

Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι λείψανον τῆς ἀρχαίας πόλεως Σιγγοῦ, ἐξ ἧς ὀνο-
μάσθη, ὡς εἴρηται ἄνω, καὶ ὁ κόλπος ὃ τὴν χερσονήσον Σιθωνίαν περιβρέχων,
καὶ πρὸς τὸ Αἰγαῖον τείνων πέλαγος, Σιγγιτικός. Σύγκειται δ' ἐκ τριακοσίων
εἴκοσι περίπου οἰκιῶν, κειμένων παρὰ τῇ ὑπέρειά τοῦ πετρώδους ὄρους Λίγγου.
Ἡ Ἐκκλησία τοῦ χωρίου τούτου εἶναι ἀρχαία, καεῖσα κατὰ τὸ ἤμισυ ἐπὶ τοῦ
Κριμαϊκοῦ Πολέμου (1855) ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὧν ἀρχηγὸς ἦν τότε ὁ δια-
δόχτος Τσάμος ὁ Καρατάσος, (ὃ ὅποιος κατετάραξε δι' ἀπατηλῶν καὶ ἀδυ-
νάτων λόγων τοὺς ἐφουσχάζοντας Κασσανδρεῖς)· ἔκαυσαν δὲ ταύτην, ἐπειδὴ ὁ
᾽Οθωμανικὸς στρατὸς ὡς ἐν φρουρίῳ περικλεισθεὶς ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας ἐκ
τῶν παραθύρων ἐπυροβόλει κατὰ τῶν Ἑλλήνων· ἦδη δὲ ἀνεγερθεῖσα παρὰ τῶν
κατοίκων ἐπὶ τῶν ἡμικαύστων σχεδὸν θεμελίων διατελεῖ πάντῃ ἄκοσμος.

Περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῆς χώρας Συκιᾶς σημειωτέον καὶ τοῦτο ὅτι,
ἐν τινι ἀγρῷ ἱερῶς τινος τοῦ χωρίου τούτου, μεταξὺ Συκιᾶς καὶ Τορώνης
κειμένῳ, ἀνεκαλύφθησαν Μακεδονικὰ χρυσᾶ νομίματα πλεῖστα καὶ εὐμεγέ-
θη, ἔχοντα δὲ προτομὴν βασιλέως τῆς Μακεδονίας, οὗ τὸ ὄνομα καὶ περ ἐν τοῖς

νομίσμασιν ὃν ἐγκεχαραγμένον ἀπέβη ὁμως ἤδη, ὡς ἐφθαρμένον ἐκ τῆς πολυκαιρίας δυσανάγνωστον. Σώζονται δὲ κατὰ τὴν ρητὴν ὁμολογίαν ἱερέως τινος τοῦ χωρίου Συκιᾶς παρὰ τῷ Σεβ. Μητροπολίτῃ Δέρκων Κ. Νεοφύτῳ τινὰ τῶν νομισμάτων τούτων, ὡς δωρηθέντα τῇ Α. Σεβασμιότητι παρὰ τοῦ ἀνακαλύψαντος τὰ νομίσματα ταῦτα ἱερέως ἀρχαιότητος χάριν.

Ἔπαρχει δὲ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ καὶ Ἀλληλοδιδασκτικὴ Σχολή.

ΣΑΡΤΗ

Καὶ αὕτη ἦν ποτὲ λαμπρὰ πόλις ἀρχαία ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀμπέλου κειμένη, ἧς ὁμως οὐδὲ ἴχνος σώζεται· χρησιμεύει δὲ σήμερον ὡς χειμᾶδιος κατοικία τινῶν τῶν κατ' ἔτος ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ ἐνημούντων Βλάχων· γεωργοῦνται δὲ αἱ γαῖαι αὐτῆς ὑπὸ τῶν καλογήρων τοῦ Ἁγίου Ὁρου, τῶν εἰς τὰ ἐκεῖσε ἰδρυμένα μικρὰ μετόχια κατοικούντων¹⁰.

Β. ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Τὸ χωρίον τοῦτο ἐξ ἑκατὸν ἑβδομήκοντα περίπου οἰκιῶν συγκείμενον κατέχει λαμπρὰν καὶ ἐξαιρετοὺς τοποθεσίαν, ἔνεκα τῆς μαγευτικῆς θεᾶς τοῦ Σιγγιτικῆς κόλπου, καὶ τῆς ἀπέναντι χερσονήσου Ἀκτῆς ἢ τοῦ Ἄθω, ὁμοιαζούσης μὲ στεφανίδα, ἦν ὡς ἀδάμαντες καὶ μαργαρίται περικοσμοῦσιν αἱ 24 εὐαγεῖς Μοναί, τὰ σεπτὰ ταῦτα κειμήλια τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Καὶ ἐν αὐτῷ τῷ χωρίῳ οὐκ ὀλίγους κόπους κατέβαλεν ὁ Σεβασμιος Μητροπολίτης πρώην Κασσανδρείας Κ. Χρύσανθος, ὅπως ἐκ δάθρων ἀνεγείρῃ Ἑλληνικὴν καὶ Ἀλληλοδιδασκτικὴν Σχολὴν μυρία προσκόμματα ἀπαντήσας παρὰ τῆς μερίδος τῶν ἀγενῶν καὶ ἀφιλομούσων τοῦ χωρίου τούτου κατοίκων.

Δύο περίπου ὥρας καταβαίνων τις ἐκ τοῦ χωρίου τούτου πρὸς τὴν θάλασσαν ἀπαντᾷ ἐν τῷ Σιγγιτικῷ κόλπῳ παρὰ τῇ ξηρᾷ φυσικῶν ἀξιοθαύμαστον τινα λιμένα, ἐκ μικρῶν νησιδίων αποτελούμενον καὶ διαφόρους φυσικὰς εἰσόδους τε καὶ ἐξόδους ἔχοντα, καλούμενον δὲ Βουρβουροῦν.

Ἐν τῷ φυσικῷ τούτῳ λιμένι οἱ πλείστοι τῶν κατοίκων ἐνασχολοῦνται περὶ τὴν ἀλιεῖαν διαφόρων ἰχθύων μαλακίων καὶ ὀστρακοδερμάτων· ἐκ τοῦ λιμένος τούτου καὶ μάλιστα ἐκ τῶν δύο κόλπων τοῦ τε Σιγγιτικῆς καὶ Τορωναίου ἐξάγεται ὁ περίφημος ὀκτάπους, καὶ τόσοι ἄλλοι ἰχθύες.

10. Διετήρησε τὸ ἀρχαῖο ὄνομα τῆς τοποθεσίας ὅπου (στὴν ἀνατολικὴ παραλία τῆς Σιθωνίας καὶ στὸν ὄρμον κοντὰ στὸ ἀκρωτήρι «Ψευδοκάβος») ὑπῆρχε ἡ ἀρχαία Σάρτη πού ἀναφέρει καὶ ὁ Ἡρόδοτος (Ζ. 122) ἀνάμεσα στὶς πόλεις ἀπὸ τίς ὅσους ὁ Ξέρξης παρέλαβε πλοῖα καὶ στρατόν.

6. ΜΕΤΑΓΚΙΤΣΙΟΝ

Τὸ χωρίον τοῦτο λείψανον τῆς ἀρχαίας πόλεως Πιλώρου διατελοῦν, σύγκαιται ἐκ τεσσαράκοντα οἰκιῶν μετὰ Ἐκκλησίας καὶ δημοτικοῦ Σχολείου.

Τὸ χωρίον τοῦτο ὠνομάζετο Μετωκίσθιον μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως Πιλώρου, ὡς ἐκ τῆς ἐκείσε μετοικήσεως καὶ ἄλλων, κατοίκων ξένων χωρίων. Ἦδη δέ, χυδαϊκώτερον Μεταγκίτσι καλεῖται ¹¹.

**στ'. Περὶ τῶν Μετοχίων
τῶν ἐπὶ τῆς χερσονήσου Σιθωνίας κειμένων.**

Τὰ ἀξιωσημείωτα τῶν ἐπὶ τῆς χερσονήσου Σιθωνίας κειμένων Μετοχίων ὡς μεγαλητέρων καὶ ἔτι προσοδοφόρων εἰσὶ τὰ ἑξῆς:

1. Ζωγραφιτικὸν Μετόχιον παρὰ τῷ Χαβρίῳ ποταμῷ κείμενον.
2. Βατοπεδινὸν Μετόχιον πλησίον τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ.
3. Γρηγοριανὸν Μετόχιον, παραλίως τοῦ Τορωναίου κόλπου κείμενον, καὶ ἀπέχον τοῦ χωρίου Παρθενῶνος ἡμίσειαν περίπου ὥραν.
4. Παντοκρατορινόν, παρὰ τῷ Κωφῷ λιμένι κείμενον.
5. Διονυσιατικόν, παρὰ τῇ τοποθεσίᾳ τῆς ἀρχαίας πόλεως Σάρτης.
6. Ζωγραφιτικὸν μετόχιον ἕτερον ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς χερσονήσου κείμενον ἐν σχισμάδι τινι τοῦ ὄρους Λίγκου, ἐν ᾧ πληθὺς ἡδυλάων ἀηδῶνων ἐμφωλεύει μελίρριστα ἄσματα ἀπαγγελλόντων ἐν σεληνοφεγγεῖ νυκτί.
7. Ξενοφωντινὸν Μετόχιον, γειτνιάζον τῷ χωρίῳ τοῦ ἀγίου Νικολάου.
8. Διονυσιατικὸν Μετόχιον ἕτερον, ἢ Νερόμυλος, ὡς καλεῖται ἤδη, κείμενον παραπλεύρως τῶν τοῦ Χαβρίου ποταμοῦ ροῶν.
9. Δοχειαρίτικον Μετόχιον, Βεργαρδίκι καλούμενον, εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Σιγγιτικῆς κόλπου ἐπὶ τῆς παραλίας ἰδρυμένον κατέχει ἤδη ἐν μέρει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἄσσης, ἧς διαφόρων οἰκοδομῶν ἐρείπια φαίνονται ἐπιδεικνύοντα τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν δυστυχῶν ἐκείνων κατοίκων αὐτῆς.

ζ'. Ἡ χερσονήσος Ἀκίη ἢ τοῦ Ἄθω.

Στὸ κεφάλαιο αὐτὸ ὁ Χρυσανθίδης κάμνει μιὰ σύντομη περιγραφή τῶν Ἱερῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, χωρὶς ἢ ἀφήγησέ του αὐτὴ γὰ ἔχη ἰδιαιτέρη σημασία, γιατί ἐπαναλαμβάνει πολὺ γνωστὰ πράγματα.

11. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ συγγραφέας πέφτει σὲ κάποια σύγχυση. Ἡ ἀρχαία Πίλωρος (ἢ δευτέρα πόλις ποὺ συνάντησε ὁ Εὐρέξης ἀφοῦ πέρασε τὴν διώρυγα τοῦ Ἄθω) προσδιορίζεται σήμερα στὴ Σιθωνία ἀπέναντι στὸ νησι Διάπορος.

Κινουῦν μόνο τὸ ἐνδιαφέρον μας ὅσα γράφει γιὰ τὴν κορυφὴ τοῦ Ἁθῶ: «Ἐπὶ τῆς ὑψηλοτάτης κορυφῆς τοῦ ὄρους Ἁθῶ κεῖται παρεκκλησίον τι ἐπ' ὀνόματι τῆς θείας Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποῦο παρεκκλησίου αἱ Δεσποτικαὶ εἰκόνες εἰσὶν ὀρειχάλκιναι (ὡς ἠκούσαμεν παρά τινων Μοναχῶν, καθότι αὐτόπται οὐκ ἐγενόμεθα) ἵνα μὴ διαρραγῶσι ξύλιναι οὔσαι ἕνεκα τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐκεῖ ὑπερβολικωτάτου φύχους· ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τούτῳ ἅπαξ τοῦ ἔτους κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως (6 Αὐγούστου) τελεῖται ἡ θεία λειτουργία παρά τινων Μοναχῶν, μετὰ μεγάλου κόπου ἀναβαινόντων τὴν οὐρανομήκη ταύτην τοῦ Ἁθῶ κορυφῆν. Λέγεται δὲ πρὸς τούτους ὅτι, ἂν τις περιεργεῖα ὠθοῦμενος ἀναδῆ ἐπὶ τῆς ρηθείσης κορυφῆς τοῦ Ἁθῶ δύναται νὰ διακρίνῃ εἰ καὶ τόσον μακρὰν, τὴν τῶν πόλεων βασιλίδα Κωνσταντινούπολιν διὰ τηλεσκοπίου, ὑπὸ γαλήνιον ὄμιον καὶ ἀνέφελον οὐρανόν. Τὸ τοιοῦτον, κατ' ἐμὴν ἰδέαν, φαίνεται λίαν ἀπίθανον, ἀλλ' ἴσως πάλιν, οἱ ἐν τῷ Ἀγωνύμῳ τούτῳ Ὅρει ἕνασκούντες Μοναχοὶ νὰ ἔδοκίμασαν πρὸς πολλοῖς ἄλλοις περιεργείας ἀξίους καὶ τοῦτο».

Περὶ τοῦ Δ' Τμήματος.

«Τὸ ἕτερον τμήμα, τὸ καὶ συνεχόμενον μετὰ τῶν τριῶν περιγραφεισῶν χερσονήσων, τῆς Παλλήνης, τῆς Σιθωνίας καὶ τῆς Ἀκτῆς, ὑποδιαιρεῖται εἰς τρία μέρη, ὑπαγόμενα ἐκκλησιαστικῶς τὸ μὲν, ὅπερ καὶ καλεῖται Καλαμαρία, καὶ αὐτὸ μόνον θέλομεν περιγράψει, ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Μητροπολίτου Κασσανδρείας, τὰ δὲ ἄλλα δύο, ἅπερ λίαν περιληπτικῶς θέλομεν διέλθει περιγράφοντες, ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν δύο ἐπισκόπων τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, τοῦ ἐπισκόπου Ἀρδαμερίου καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ».

Ἀρχίζει ὁ συνοδὸς τοῦ Χρυσάνθου μὲ τὴν Καλαμαριάν ποῦ τὴν ὀνομάζει Κ α λ α μ α ρ ί α ν καὶ δίνει μάλιστα ὁ ἴδιος τὴν ἐτυμολογίαν τῆς τοπωνυμίας: «Τὸ τμήμα τοῦτο, ἐκ πεδιάδος ἐκτεταμένης μεθ' ὑψηλοτάτων ὀρέων συνιστάμενον καλεῖται ὡς ἄνω εἴρηται Κ α λ α μ α ρ ί α. Λέγεται δέ, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο ἀνήκε ποτε εἰς τὴν ἐξουσίαν Μαρίας τινος ἀδελφῆς ἡγεμόνος τῶν Μακεδόνων, ἐπικαλουμένης Καλῆς, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐκλήθη Καλὴ Μαρία, καὶ ἀκολούθως Καλαμαρία. Ἀρχεται δὲ ἕξωθεν τοῦ χερσαίου τείχους τῆς παρακειμένης πόλεως Θεσσαλονίκης καὶ ἐκτείνεται μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Παλλήνης ἔνθα καὶ ἀποτελεῖται κατὰ πλάτος ὁ μυχὸς τοῦ Τορωναίου κόλπου. Ἐπὶ τῆς πεδιάδος ταύτης τῆς Καλαμαρίας, ὡς καὶ τῶν ἐπικειμένων ὀρέων κεῖνται πλεῖστα χωρία, τινὰ τούτων λείψανα ὄντα ἀρχαίων πόλεων. Ταῦτα δὲ εἰσὶ τὰ ἐξῆς:

1. ΠΟΥΡΝΑΡΙ ¹²

Τοῦτο ὡς ἔπαυλις ἐπισήμου τινος Ὁθωμανοῦ Θεσσαλονικέως διατελοῦν ἐκ πέντε περίπου οἰκιῶν σύγκειται. Κατοικεῖται δὲ ὑπὸ μετοίκων... , γεωργούντων τὰς γαῖας αὐτοῦ ὡς δούλων τοῦ ἰδιοκτητοῦ.

2. ΤΑΓΑΡΤΣΗΚΙ ¹³

Καὶ τοῦτο ἔπαυλις τυγχάνον σύγκειται ἐκ δεκατεσσάρων περίπου οἰκιῶν οἰκουμένων ὑπὸ γεωργῶν μισθωτῶν.

3. ΜΑΤΖΑΡΙΔΕΣ ¹⁴

Τὸ χωρίον τοῦτο ἐκ δεκαοκτῶ περίπου συγκείμενον οἰκιῶν... , ὡς ἔπαυλις διατελεῖ Ὁθωμανοῦ τινος ἄρχοντος τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης.

Μεταξὺ τῶν δύο χωρίων Ταγαρτσηκίου καὶ Ματζάριδες εὐρίσκονται τὰ ἐπίσημα ὡς πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο θειοῦχα λουτρά, εἰς ἃ κατ' Αὐγουστον μῆνα ἐκάστου ἔτους πλείστοι τῶν ἐπισήμων Θεσσαλονικέων μεταβαίνουσι ἐκεῖσε ἐκ τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης, ἀπεχούσης τρεῖς σχεδὸν ὥρας, χάριν τῆς πασχούσης αὐτῶν ὑγείας· ἐκεῖσε δ' ἀφικόμενοι οὗτοι ἀμέσως πηγνύουσι σκηνάς, ὑπὸ τὰς ὁποίας δέκα σχεδὸν ἡμέρας διημερεύουσι ποιούντες χρήσι τῶν θειούχων λουτρῶν καὶ συνάμα διασκεδάζοντες ἐν τῇ θελκτικωτάτῃ ταύτῃ ἐξοχῇ.

4. ΣΒΔΕΣ ¹⁵

Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι ἰδιοκτησία τινὸς τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἐν Θεσσαλονίκῃ, Ἰωάννου Ῥογκότου καλουμένου· σύγκειται δὲ ἐξ εἰκοσιπέντε περίπου οἰκιῶν. Φαίνεται τὸ χωρίον τοῦτο διὰ κατέχει τι ἀρχαιότητος, καθότι ὀλίγα τινα δῆματα μακρὰν αὐτοῦ διετηρήθησαν μέχρι τῆς σήμερον ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἐποχῆς τὰ λείψανα ἐπικιοιείων ὑδραγωγείων, ἐπισυρόντων εἰσέτι τὸν θαυμασμόν τοῦ θεατοῦ· περίξ δὲ τῶν ἀρχαίων τούτων ὑδραγωγείων πληθὺς οὐρανομήκων κυπαρίσσω καὶ λεύκων φαίνεται, εὐχάριστον τοῖς κατοικοῖς παρεχόντων τὴν σκιὰν αὐτῶν.

5. ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Καὶ τὸ ἐν εἴδει ἐπαύλεως χωρίον τοῦτο σύγκειται ἐκ δεκαπέντε περίπου οἰκιῶν μετ' ἐκκλησίας μικρᾶς.

12. Ὑπάρχει καὶ σήμερα ὁ συνοικισμὸς αὐτὸς κοντὰ στὴ Γαλάτιστα.

13. Σημερινὴ ὀνομασία: Ταγαράδες.

14. Ἡ τωρινὴ Νέα Παιδεστός.

15. Ἡ σύγχρονη Θέρμη.

6. ΒΑΣΙΛΙΚΑ

Τὸ χωρίον τοῦτο τέσσαρας περίπου ὥρας ἀπέχον τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης εἶναι τὸ μεγαλύτερον πάντων τῶν ἐπὶ τῆς Κροσσαίης (νῦν Καλαμαριάς) κειμένων, χωρίων, κεῖται δὲ μεσογείως ἐπὶ κοιλάδος τινας, ἧς ἐν τῷ μέσῳ καταρρέει πρὸς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον ρύαξ τις· σύγκειται δὲ ἐκ τριακοσίων περίπου οἰκιῶν, ἐξ ὧν ὀλίγισταί κέκτηνται ἐξωτερικὴν καλλονὴν χωρικὴν, καὶ εἶναι λείψανον τῆς ἀρχαίας πόλεως Αὐγαίας· ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου κεῖται ἡ Ἐκκλησία, καὶ παρ' αὐτῇ ἡ Ἀλληλοδιδασκτικὴ Σχολή, τὴν ὁποίαν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Δέρκων Κύριος Νεόφυτος (τότε Κασσανδρείας ὢν) διὰ προτροπῆς καὶ μερικῆς αὐτοῦ δαπάνης καὶ τῶν κατοίκων, ἐκ βάθρων ἀνήγειρε· διὸ καὶ λίαν ἤδη εὐγνωμονοῦσιν οἱ κάτοικοι τῷ ἀξιεπαίνῳ τούτῳ Ἱεράρχῃ.

7. ΖΟΥΜΠΑΤΕΣ ¹⁶

Ἐφ' ὑψηλῆς τινας θέσεως κείμενον τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι λείψανον τῆς ἀρχαίας πόλεως Κισσοῦ· σύγκειται δὲ ἐκ διακοσίων περίπου οἰκιῶν, τοσοῦτον σποράδην κειμένων, ὥστε, ἂν τις μακρόθεν θεάσῃται τὸ χωρίον τοῦτο, ἤθελε νομίσει, ὅτι εἶναι μικρά τις πόλις. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ χωρίου τούτου φαίνεται ὅτι εἶναι ἀρχαίας ἐποχῆς οἰκοδόμημα, καθότι ἐν τῷ περιβάλλῳ τῆς Ἐκκλησίας ἀνεκαλύφθησαν μάρμαρα μετ' ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν δυσαναγνώστων· μόλις δὲ διατηρεῖται ἐκεῖ καὶ τι Σχολεῖον δημοτικόν.

8. ΕΠΑΝΟΜΗ

Τὸ χωρίον τοῦτο κατέχον ἤδη τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως Αἰνείας κεῖται ἐπὶ τοῦ ὀμωνύμου ἀκρωτηρίου (νῦν Καρὰ μπουρνοῦ καλουμένου)· σύγκειται δὲ ἐκ πεντακοσίων περίπου οἰκιῶν, καὶ διατελεῖ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Μητροπολίτου τῆς Θεσσαλονίκης· ἔχει δύο Ἐκκλησίας καὶ δύο Σχολεῖα, Ἑλληνικὸν καὶ Ἀλληλοδιδασκτικόν.

9. ΓΑΛΑΡΙΝΟΝ

Τὸ χωρίον τοῦτο ἐκ τριάκοντα περίπου συγκεῖμενον οἰκιῶν εἶναι κτήμα ἐν εἴδει ἐπαύλεως ἀξιότημου τινὸς δημογενοῦς τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἐν τῇ τῆς Θεσσαλονίκης πόλει, Τσέκ καλουμένου· ἔχει δὲ καὶ μικράν τινα Ἐκκλησίαν. Κεῖται δὲ καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον ἐπὶ τῆς ἄνω ρηθείσης κοιλάδος ἐφ' ἣν κεῖται καὶ τὸ χωρίον Βασιλικά, ὡς καὶ τὸ χωρίον Γαλάτισσα, περὶ οὗ ἀκολούθως. Ἀπὸ τῆς κοιλάδος ταύτης ἀναβαίνων τις καὶ διερχόμενος τὴν σειρὰν τοῦ διακλαδιζομένου πρὸς τὴν ἐκτεταμένην ἐκείνην πεδιάδα τῆς

16. Τὸ χωρίο αὐτὸ καλεῖται σήμερα Τρίλοφον.

Κοσσαίης ὄρους Κισσοῦ ἀπαντᾶ καθ' ὁδὸν ἐπὶ διαφόρων θέσεων Ὀθωμανικὰ χωρία εὐάριθμα, ἅπερ μαχαλάδας καλοῦσιν ἐκεῖ· πλησίον δ' αὐτῶν ἐκεῖτό ποτε ἢ οὐδὲ ἴχνος ἦδη σώζουσα ἀρχαία πόλις Γίγωνος ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ἀκρωτηρίου, τοῦ προεκτεινομένου πρὸς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον.

Ὀλίγον τι περαιτέρω κεινταί καὶ τινὰ μικρὰ καὶ ὄλως ἀσήμαντα χωρία, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἰσὶν ἰδρυμένα ἐπὶ θέσεων ἀξιοσημειώτων ὡς πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, διάφορα διαφόρων Μονῶν Μετόχια, περὶ ὧν κατωτέρω θέλομεν πλατύτερον ἀναφέρει. Τὰ δὲ περὶ ὧν ὁ λόγος χωρία εἰσὶ τάδε.

10. ΜΕΣΗΜΕΡΙΟΝ

Τοῦτο ἐκ δεκαοκτῶ μόλις σύγκειται οἰκιῶν.

11. ΝΕΟΧΩΡΙΟΝ

Ἐκ δεκαπέντε περίπου οἰκιῶν συνιστάμενον μετὰ Ἐκκλησίας τοῦτο εἶναι ὡς ἐπαυλις ἐξόχου τινὸς ἱατροῦ Ι. Πρασακάκη καλουμένου καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ διατρίβοντος.

12. ΚΡΗΝΗ

Καὶ τοῦτο μόλις ἐκ δώδεκα οἰκιῶν συνίσταται ἔχον καὶ Ἐκκλησίαν τινὰ, ἣς ἢ οἰκοδομὴ φαίνεται ὅτι εἶναι ἔργον ἀρχαίας τινος ἐποχῆς· πρὸς τούτοις καὶ ἡ τοποθεσία τῆς Κρήνης κινεῖ τὸν θαυμασμὸν τοῦ θεατοῦ, καθότι φαίνεται καὶ ἐξωτερικῶς ὅτι ὑπὸ τὰ θέμεθλα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου ἐγκρύπτεται θησαυρὸς ἀρχαιοτήτων, ἀδίκως καταπατούμενος ὑπὸ ποδῶν χωρικῶν. Ἄν θελήσωσι δὲ τυχὸν νὰ περιγηγηθῶσι οἱ ἐπαγγελομένοι τὸν ἀρχαιοδίφην τὰ ἐδάφη τῆς Χαλκιδικικῆς Χερσονήσου, ἅτινα βριθοῦσιν ἀντικειμένων τὴν ἀρχαιολογίαν ἀφορώντων, εὐέλπιδες ἐσμέν, ὅτι οὐκ ὀλίγον ἐπωφεληθήσονται οὗτοι περιηγούμενοι καὶ ἀνασκαφὰς ἐν αὐτοῖς ποιοῦντες. Τίς οἶδεν ἄραγε τί ὑπῆρχε καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὰς ἀξιοσημειώτους ἐκείνας ἐποχάς.

13. ΚΑΡΔΙΑ

Εἰς ἀπόστασιν μιᾶς σχεδὸν ὥρας ἀπὸ τοῦ ἄνω χωρίου Κρήνης κεῖται τὸ χωρίον Καρδιά, ὅπερ φαίνεται ὅτι κατέχει ἐν μέρει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀντιγονείας, ἣτις ἐκεῖτο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἀκμάζουσα πλησίον ρυακὸς τινος πηγάζοντος μὲν παρὰ τῷ χωρίῳ Κρήνης καὶ διερχομένου ὡς δι' ὑπονόμου μέχρι μικρᾶς τινος ἀποστάσεως ἀπὸ τοῦ παρακειμένου χωρίου Καρδιάς, (ἔνθα ὑπάρχει ἀρχαίον τι οἰκοδόμημα, ἐν εἶδει οἰκίσκου ἐγκεχωσμένου κατὰ τὸ ἥμισυ ἐν τῇ γῆ, δι' οὗ καὶ ἐξέρχεται καταρδεύων τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν ἕκτασιν τῆς πεδιάδος ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπάρχουσι αἱ πρὸς σπορὰν γαῖται

τοῦ τε χωρίου Καρδιάς καὶ τοῦ παρὰ τὴν θάλασσαν κειμένου Μετοχίου Καρβουνῶ) καὶ ἐκβάλλοντος εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον· ὁ ρύαξ ὅμως οὗτος δὲν ρεεῖ ἀδιακόπως διότι ἐν καιρῷ τοῦ θέρους ξηραίνεται, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸν χειμῶνα.

14. ΜΟΥΦΤΙΑΙΚΟΝ

Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι ὡς ἔπαυλις ἐπισήμου τινος Ὀθωμανοῦ ὡς Μουφτῆ τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης ποτε χρηματίσαντος, καὶ ἐξ αὐτοῦ φέρει ἤδη καὶ τὸ ὄνομα τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον· σύγκειται δὲ ἐκ τεσσαράκοντα περίπου οἰκιῶν, αἱ ὁποῖαι προσκεκολλημέναι οὔσαι διαιροῦνται εἰς τέσσαρα μερίσματα, ὧν ἕκαστον περιέχει δέκα δωμάτια ἐν εἴδει οἰκoiῶν· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν μερισμάτων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσιν ἐμβαδὸν γῆς τετράγωνον, ὑπάρχει καὶ ἡ ἀποθήκη τῶν δημητριακῶν καρπῶν, τουτέστι τῶν προσόδων τῶν γαιῶν τοῦ χωρίου.

15. ΠΟΡΤΑΡΙΑ

Ἐξ ὀγδοήκοντα περίπου συγκείμενον οἰκιῶν τὸ χωρίον τοῦτο κατέχει ὡς φαίνεται τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως Σπαρτώλου, τῆς ὁποίας ὅμως οὐδὲ τὰ ἐρείπια τοῦλάχιστον σώζονται· ὑπάρχει δ' ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ καὶ Ἐκκλησία καὶ μικρὸν τι Δημοτικὸν Σχολεῖον· τὰς προσόδους τοῦ χωρίου τούτου τὰς ἐκ τῶν Δημητριακῶν καρπῶν προερχομένας ἀπολαμβάνει ἤδη ἡ Α. Ὑψ. ὁ Μουσταφᾶ πασᾶς ὁ Κρής, καθότι ἰδιοκτησία αὐτοῦ εἶναι.

16. ΜΥΡΙΟΦΥΤΟΝ ¹⁷

Τὸ χωρίον τοῦτο ἐκ τριάκοντα περίπου οἰκιῶν συνιστάμενον κατέχει σήμερον τὴν θέσιν τῆς ὀλοτελῶς ἐξαφανισθείσης πόλεως Σκώλου, παρὰ τινι ὄχθῃ τοῦ παραρρέοντος Ὀλυνθιακοῦ ποταμοῦ κείμενον· ὑπάρχει δ' ἐν αὐτῷ καὶ μικροτάτη τις Ἐκκλησία σεσαθρωμένη σχεδὸν καὶ ἐτοιμόρροπος διατελοῦσα, ἕνεκα τῆς δυστυχίας τῶν κατοίκων καὶ ἀθλιότητος, εἰς ἣν ὑπέπεσον οὗτοι εἰλωτες διατελοῦντες Ὀθωμανοῦ τινος Θεσσαλονικέως, ἕνεκα ὑπερόγκου πρὸς αὐτὸν χρέους αὐτῶν· τὴν αὐτὴν τύχην ὑφίστανται καὶ τὰ λοιπὰ χωρία, μέχρι τῆς σήμερον ἕνεκα τῆς ἄνω ρηθείσης αἰτίας. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ εἰς οἶκτον καὶ δάκρυα παρακινεῖται τις ἀναλογιζόμενος, ὅτι ἀπὸ περιδλέπτων πόλεων ταῦτα μικρὰ χωρία κατέστησαν καὶ ἀπὸ χωρίων εἰς ἑπαύλεις ξένων μετεβλήθησαν.

ΑΓΙΟΣ ΜΑΜΑΣ

Εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ παρόντος χωρίου ἀναχαιτίζεται ὁ κάλαμὸς μου· διότι ἐνταῦθα, ἐὰν μὲν ἐπρόκειτο νὰ περιγράψω τὸ ἐνδοξον καὶ ἐπίσημον τῆς

17. Τὸ σημερινὸ χωριὸ Ν. Ὀλυνθος.

ἀρχαιότητα, τὴν ἐμὴν ἀνάγκην δὲν ἤθελεν ἔχει ποτὲ ἡ ἱστορία ἢ κατέχουσα πλείστας ὄσας περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου σελίδας, ἔὰν δὲ ἀποφασίσω γὰρ προβῶ εἰς ἀπλὴν μόνον περιγραφὴν τῆς παρουσίας καταστάσεως, τί βλέπω; οὐχὶ ἐρείπια ἄξια λόγου τυγχάνοντα, οὐχὶ μνημεῖα ἱστορικά, ὡς λείψανα τῆς ἀρχαίας περιδλέπτου πόλεως Ὀλύμβου, ἥς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀναξίως διατελεῖ σήμερον τεθεμελιωμένον τὸ εὐτελὲς τοῦτο χωρίον, καὶ ὑπὲρ ἥς ποτε οὐκ ὀλίγον ἐβρόντα ἀπὸ τοῦ βήματος ὁ δεινὸς ρήτωρ Δημοσθένης, ἵνα μὴ περιπέσῃ εἰς ὀλεθρίους τε καὶ καταστρεπτικὰς χεῖρας ἀνδρῶν, ἡγεμονευόντων τότε ἐν τε Μακεδονίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, μία τοιαύτη πόλις, ἀκμάζουσα μὲν εἰς τὸ ἐμπόριον, ἠθικῶς δὲ καὶ διανοητικῶς ἀνεπτυγμένη τόσο, ὥστε καὶ τὸν θαυμασμόν καὶ κατακτητικὸν ἔρωτα ἔτι καὶ τοῦ Φιλίππου εἶχεν ἐλκύσει ποτε πρὸς ἐαυτήν· οὐχί, λέγω, σημεῖα τῆς ἀρχαϊκῆς ἐπισημότητος, ἀλλ' ἄπασαν τὴν τῆς Ὀλύμβου τοποθεσίαν βλέπω μεταβεβλημένην μετὰ πλείστας ποτε ἀνασκαφὰς παντοειδεῖς εἰς ἀγρούς, κήπους καὶ εὐτελεστάτους οἰκίσκους ἀγροτικούς.

Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν ἀθλιεστάτῃ καὶ ὄλως ἀσήμῃ καταστάσει διατελοῦσαν ἤδη τὴν πάλαι μὲν οὕτω περιδλεπτοῦ καὶ ἐπιφανῆ πόλιν Ὀλυμπον, νῦν δέ, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἁγίος Μάμας, ὡς ἔπαυλιν (τσιφλίκι) εἰς ἀγρούς ἀπεράντους μετ' εὐτελεστάτων οἰκιῶν μεταβεβλημένην, τίς θεασάμενος, ἀμέσως δὲν κατέχεται ὑπὸ μεγίστης ἀθυμίας καὶ ζωηρᾶς θλίψεως; τίνος οἱ ὀφθαλμοὶ δίκην ποταμίων δὲν καταβρέχουσι τὰς ὑπ' αὐτῶν παρειὰς μετὰ πικρῶν δακρῶν, ἀναμιμνησκομένου τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἐπισημότητος τῆς εἰρημένης πόλεως; Ὅθεν καὶ γὰρ θαυραλῶν ἐπ' αὐτῇ τούτῃ δικαίως ἀπορίᾳ συνέχομαι περὶ τοῦ, ὁποίας ἄρα προσπαθῶν γὰρ συνάξω ὕλας ἡδυνάμην γὰρ περιγράψω τινα περὶ τῆς ἀρχαίας ταύτης πόλεως, ἥς περ, ὡς βλέπει πᾶς τις θεατῆς, ὅτι εἰς μαρτύριον μόνον τεθεμελιωμένον σώζεται σήμερον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον, δι' ὅπερ ὀλίγὰ τινα εἰπεῖν ἤδη πειρασόμενος, ἐν ἰδιαιτέρῳ Κεφαλαίῳ ὑπισχνοῦμαι ἱστορικῶς πῶς ἀφηγηθῆναι τινα καὶ περὶ τῆς ἀρχαίας Ὀλύμβου, πρὸς δὲ καὶ Ποτιδαίας καὶ Τορώνης.

Τὸ χωρίον τοῦτο, Ἁγίος Μάμας, ὡς ἄνω εἴρηται, καλούμενον κεῖται παρὰ τὸν μυχὸν τοῦ Τορωναίου κόλπου ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ καθ' ἣν ἔκειτο καὶ ἡ πόλις Ὀλυμπος. Αἱ οἰκίαι τοῦ χωρίου τούτου περὶ τὰς ἐβδομήκοντα σχεδὸν συμποσούμεναι διατελοῦσιν ὠκοδομημέναι, ἄλλαι μὲν ἐπὶ τῆς ἀπεράντου παραθαλασίου πεδιάδος, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπάρχουσι καὶ οἱ ἀγροὶ καὶ τινες λαχανοφόροι καὶ συκαμινούχοι κῆποι τῶν κατοίκων, ἄλλαι δὲ ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τοῦ ἐπὶ τῆς αὐτῆς πεδιάδος ὑψομένου ἔκτενοῦς λόφου, ὅπισθεν τοῦ ὁποίου, μίαν ὥραν σχεδὸν μακρὰν ἔκειτο καὶ ἡ ἀρχαία πόλις Σπάρτωλος (νῦν χωρίον Πορταριά), καὶ παραπλευρῶς αὐτῆς ἡ πόλις Σκῶλος (νῦν χωρίον Μυριόφυτον)· ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τοῦ ἄνω εἰρημένου χωρίου κεῖται ἡ Ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου μάρτυρος Μάμαντος, παρ' οὗ καὶ τὸ χωρίον φέρει ἤδη τὸ

ἄνομα. Κατὰ δὲ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου μάρτυρος Μάμαντος (2 Σεπτεμβρίου) πανηγυρίζουσιν οἱ κάτοικοι, συγερχομένων ἐκεῖσε καὶ πλείστων ὄσων ξένων ἐκ τῶν περίξ χωρίων, καὶ αὐτῶν εἰσέτι τῶν γειτνιαζόντων πόλεων, ἐμπορίου χάριν.

Μεταξὺ δὲ τῶν χωρίων Ἁγίου Μάμαντος καὶ Μυριοφύτου παραρρέει ὁ ὡς ἐκ τῆς πόλεως Ὀλύμβου παρονομασθεὶς Ὀλυμβιακὸς ποταμὸς, πρὸς τὸν Τορωναῖον ἐκβάλλων κόλπον.

Δυστυχῶς ὅμως τὸ χωρίον τοῦτο, ἔνεκα ὑπερόγκων ὡς φαίνεται χρεῶν, διατελεῖ ἐν εἴδει ἐπαύλεως ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἄρχοντός τινος τῆς πόλεως Σερρῶν, Μιχαὴλ καλουμένου. Καὶ ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης λοιπὸν εἰλωτικῆς τῶν κατοίκων καταστάσεως, ὁ τῆς παιδείας ἔρωσ αὐτῶν παντελῶς ἐξέλιπεν. Φεῦ!

ΠΟΛΥΓΕΡΟΣ

Ἀπὸ τῆς ἄνω εἰρημένης πεδιάδος, ἐπὶ τῆς ὁποίας κεῖνται, ὡς εἴρηται, τὰ χωρία Ἁγίος Μάμας, Πορταριά καὶ Μυριοφύτον καὶ πλείστα ἄλλα ὄσα Μετόχια τῶν ἐν Ἄθω εὐαγῶν Σικηνωμάτων, ἄρχεται θαμηθδὸν ὑψομένη σειρὰ τις τοῦ μεγαλητέρου τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου ὄρους Κισσοῦ, ἐφ' ἧς σειρᾶς κεῖται τὸ ἐπὶ τῶν ἀφανῶν ἐρειπίων τῆς περικλειοῦς πόλεως Ἀπολλωνίας τῆς Χαλκιδικῆς θεμελιωμένον ἤδη χωρίον Πολύγερος, τὸ εὐτελὲς τοῦτο ἴχνος τῆς πάνυ ἀξιολόγου ἐν τῇ ἱστορίᾳ διατελούσης πόλεως. Λίαν δ' εὐάερον τυγχάνει καὶ ὑγεινὸν τὸ κλίμα κατέχει τὸ εἰρημένον χωρίον, πανταχόθεν καταρδευόμενον ὑπὸ ἀπειραρίθμων ρυάκων, ἐξ ἀχανῶν μὲν καὶ ἀποτόμων φαράγγων καταρρέοντων, διαυγῆς δὲ καὶ γλυκὺ τὸ ὕδωρ αὐτῶν παρεχόντων ἑπτακόσιοι περίπου οἰκίαι συναποτελοῦσι τὸ χωρίον τοῦτο θεωρούμενον παρὰ τῶν Χαλκιδέων τὸ πρωτεύον πάντων τῶν ἄλλων τῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς Χερσονήσου κειμένων κατὰ τε τὴν πληθὺν τῶν οἰκιῶν καὶ κατοίκων αὐτοῦ. Ἦδη δὲ μάλιστα κατὰ τὸ 1869 ἔτος συνέστη ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ καὶ ἡ κατὰ τοὺς νέους Κανονισμοὺς τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας διορισθεῖσα ἔδρα τοῦ Διοικητηρίου τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου μετὰ καὶ Ἐπαρχιακοῦ Συμβουλίου, καταργηθέντος παντελῶς τῆς ἐν τῇ Χερσονήσῳ Παλλήνῃ (Κασσάνδρᾳ) ἔδρας τοῦ Ἐπαρχείου. Καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ νῦν Μητροπολιτὴς Κασσανδρείας Κ. Γρηγόριος προσπαθεῖ ἵνα μεταθέσῃ τὴν ἐν τῇ χερσονήσῳ Παλλήνῃ (Κασσάνδρᾳ, ἐξ ἧς Κασσανδρείας καλεῖται), ἔκπαλαι διατελοῦσαν Μητροπολιτικὴν αὐτοῦ ἔδραν εἰς τὸ χωρίον Πολύγερον διὰ μελλούσης ἀνεγέρσεως νέας Μητροπόλεως, μεγάλως δυσανασχετούντων τῶν τῆς Παλλήνης κατοίκων, Κασσανδρέων.

Τοῦ αἰδιίμου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κυροῦ Ἰακώβου ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ ἀρχιερατεύοντος πρὸ εἰκοσαετίας περίπου ἀνηγγέρθη ἐκ θάθρων τῇ γενναίᾳ τῶν Χαλκιδέων συνδρομῇ καὶ ἀξιεπαλινῇ ἐπιστάσει τοῦ ἄνω

ιεράρχου ἐν τῷ χωρίῳ Πολυγέρω κεντρικὴ Ἑλληνο-ἀλληλοδιδασκτικὴ Σχολή, σκοπὸν ἔχουσα τὴν προαγωγὴν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Χαλκιδικείου νεολαίας. Καὶ ἤδη φαίνεται ὑψουμένη μεγαλοπρεπῶς ἐν τῷ προαύλῳ τῆς οὐχ ἦττον κομφῶς ὠκοδομημένης ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἱερᾶς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἢ ρηθεῖσα Σχολή, ἀκμάζουσα καὶ νῦν διατελοῦσα.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ περιτριγυρίζουσα τὸ χωρίον τοῦτο γῆϊνῃ ἔκτασις ὄρεινῇ καὶ λίαν βραχυῶδης πέφυκε, διὰ τοῦτο καὶ οἱ κάτοικοι τὰ προσοδοφόρα αὐτῶν κτήματα ἔχουσι κάτωθεν τοῦ χωρίου, εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων περίπου ὥρων, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἄνω εἰρημένης σειρᾶς τοῦ ὄρους Κισσοῦ, ἐπὶ τῆς ἐκτεταμένης ἐκείνης καὶ εὐφόρου παραθαλασσίου πεδιάδος (περὶ ἧς ἄνωθι λόγος ἐγένετο)· ἐνταῦθα ἔχουν πρὸς τούτοις οἱ τοῦ Πολυγέρου κάτοικοι τὰς ἀγροτικὰς αὐτῶν καλύδας, ἐν αἷς διατηροῦντες ἐν ἀφθονίᾳ τὸν βόμβυκα (σκώληκα μετάξης), καὶ ἐν καιρῷ τοῦ ἔαρος διατρέφοντες αὐτὸν τοῖς φύλλοις τῶν παρακειμένων ἐκεῖ ἀπειραρίθμων συκαμινεῶν, οὐκ ὀλίγον ὠφελοῦνται ἐξ αὐτοῦ, ὡς καλὴν καὶ ἀφθονον ἐξάγοντος μετάξαν, εἰς διαφόρους ἐμπόρους τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης πωλοῦντες αὐτόν.

Ὡς πασιφανῆ δὲ ἀρχαιότητα τῆς ἐκλαμπήσεως ποτε πόλεως Ἀπολλωνίας, ἐκτίθημι περιγραφικῶς τὰς παρὰ τῷ χωρίῳ κειμένας καὶ ἀειρρεοῦσας Κρήνας, αἵτινες, δι' ἀρχαιοτάτων ὀχετῶν ἐποχετεύουσιν ἐκ τῶν ὑψηλοτάτων κορυφῶν τοῦ παρακειμένου ὄρους Κισσοῦ ὕδωρ ἀφθονον καὶ χρησιμεῖον τοῖς Πολυγερινοῖς εἰς διαφόρους αὐτῶν ἀνάγκας.

ΒΡΑΣΤΑ

Τρεῖς περίπου ὥρας μακρὰν τοῦ Πολυγέρου πρὸς ἄρκτον κεῖται τὸ χωρίον Βραστά, πλησίον τοῦ ποταμοῦ Χαθρίου τοῦ νοτιοδυτικῶς πρὸς τὸν Τωρωναῖον κόλπον ἐκβάλλοντος· καὶ φαίνεται, ὅτι τεθεμελιώται ἐπὶ τῶν ἀφανῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως Χαλκίδος, ἐκ τριακοσίων καὶ ἐπέκεινα οἰκιῶν συγκείμενον τὸ χωρίον τοῦτο, τοῦ ὁποῦ οἱ οἰκίαι ὠκοδομημέναι τυγχάνουσιν εἰς τὰ στέργα βουνίσκου τινος. Ἡ ἐκκλησία τοῦ χωρίου ἐπ' ὀνόματι τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Εὐαγγελιστρίας σεμνυνομένη ὑψοῦται μεγαλοπρεπῶς ἐπὶ τῆς κορυφῆς μικροῦ τινος λόφου μέσον τοῦ χωρίου πεφυκότος, περιστοιχομένη πανταχόθεν ὑπὸ τῶν εὐσκιοφύλλων δένδρων τοῦ λοφίσκου. Ἡ δὲ Ἀλληλοδιδασκτικὴ Σχολὴ τοῦ χωρίου σεσαθρωμένη καὶ ἐτοιμόρροπος διατελοῦσα ἐπεσκευάσθη τῷ 1866 ἔτει παρὰ τῶν κατοίκων τῆ ἀξιωματικῆς προνοίας τοῦ τότε ἀρχιερατεύοντος ἐκεῖσε πρώην Μητροπολίτου Κασσανδρείας Κ. Χρυσάνθου.

ΛΟΥΚΟΒΑ ¹⁸

Τρεῖς περίπου ὥρας μακρὰν τοῦ χωρίου Βραστά, ἐπὶ τῆς ὑψηλοτάτης

18. Ἡ Λούκοβη μετονομάσθηκε σὲ Ταξιάρχην.

κορυφῆς τῆς κατὰ πλάτος τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου ἐπεκτεινομένης πλευρᾶς τοῦ ὄρους Κισσοῦ βορειανατολικῶς κεῖται τὸ χωρίον Λούκοβα, ὅπερ σύγκριται ἐξ ἑκατὸν εἴκοσι περίπου οἰκιῶν εὐτελεστάτων· οἱ τὸ χωρίον τοῦτο οἰκοῦντες λίαν ἀγροῖκοι καὶ ἀμαθεῖς τυγχάνοντες μόνις διατηροῦσι μικρὸν τι Δημοτικὸν Σχολεῖον· ἐκκλησιάζονται ὁμῶς ἐν Ἐκκλησίᾳ οὐκ εὐκαταφρονήτῃ, καλλωπιζομένη συνεχῶς διὰ προσφορῶν καὶ συνδρομῶν τῶν τοῦ ἀγιωνύμου Ὁρους Μοναστῶν.

Ἐναβοκαταβαίνων τις τὴν ἄνω εἰρημένην πλευρὰν τοῦ ὄρους Κισσοῦ πρὸς τὸν Σιγγιτικὸν κόλπον φθάνει εἰς τι χωρίον παραλλῶς μὲν τοῦ Ἀκάνθου κόλπου κείμενον, ἀπέναντι δὲ τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου, τὸ ὁποῖον καλεῖται:

ΙΕΡΙΣΣΟΣ

Τὸ χωρίον τοῦτο ἐκ πεντήκοντα μόνις συγκείμενον οἰκιῶν, ἐπὶ βραχύδους καὶ ἀποτόμου παραθαλασσίῳ κλιτύος ἰδρυμένον, εὐτελές τυγχάνει λείψανον τῆς ἀρχαίας καὶ ἱστορικῆς ἐκείνης πόλεως Ἀκάνθου, πεντήκοντα σχεδὸν σταδίους ἀπεχούσης τῆς τοῦ Ξέρξου διώρυγος, περὶ ἧς ἀνωτέρω λόγος ἐγένετο. Παρὰ τῷ χωρίῳ τούτῳ κεῖνται δύο ἢ τρία Μετόχια τῶν ὁποίων οἱ Μοναχοὶ παραλόγως πως προσπαθοῦσιν ἤδη ὅπως ἀρπάσωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Ἱερισσέων τὰς γαίας αὐτῶν. Ὁπισθεν δὲ τοῦ χωρίου Ἱερισσοῦ, οὐκ ὀλίγας ὄρας μακρὰν ἐπὶ τινος μεγάλης κοιλάδος περιστοιχουμένης ὑπὸ τοῦ ὄρους Κισσοῦ ἐν εἶδει ἡμικυκλίου, κεῖνται οὐκ ὀλίγα χωρία, ὑπαγόμενα πολιτικῶς μὲν τῷ διοικητῇ (Καίμμακάμη) ἀπάσης τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, ἐκκλησιαστικῶς δέ, τινὰ μὲν, τῷ ἐπισκόπῳ Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὁρους τινὰ δέ, τῷ ἐπισκόπῳ Ἀρδαμένου· ταῦτά δε, (καθόσον ἐνθυμοῦμαι τὰ ὀνόματα αὐτῶν) εἰσὶ τὰ ἑξῆς:

ΛΑΡΙΓΟΒΑ ¹⁹

Ἐκ 500 συγκείμενον οἰκιῶν.

ΓΟΜΑΤΙ

Ἐκ 200 περίπου οἰκιῶν.

ΑΔΑΜ

Ἐκ 50 συγκείμενον περίπου οἰκιῶν.

ΓΡΕΒΕΝΙΚΙΑ

Ἐκ 50 περίπου οἰκιῶν.

ΡΕΣΙΤΝΙΚΙΑ

Ἐξ 70 περίπου οἰκιῶν.

19. Ἡ σημερινή Ἀρναλία.

ΣΙΠΟΥΤΝΙΚΙΑ

Ἐξ 80 περίπου οἰκιῶν.

ΚΑΓΙΑΤΖΙΚΙ ²⁰

Ἐκ 30 περίπου οἰκιῶν καὶ ὀλίγα ἄλλα, ἀπερ ὡς ἀσήμαντα διέφυγον τὴν μνημην μου. Οὐ μακρὰν δὲ τῶν ἄνω ἀπαριθμηθέντων χωρίων ἔκειντό ποτε αἱ ἐξαφανισθεῖσαι ἤδη ἀρχαῖαι καὶ σημαντικαὶ πόλεις, ἡ Στρατονίκεια ἐπὶ τινος πρὸς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον ἀκρωτηρίου, ὁ Καλάρνιος Πύργος παρὰ τῇ πόλει Ἀκάνθῳ (νῦν Ἴερισοῦ), τὰ Στάγειρα, ἡ πατρίς τοῦ σοφοῦ ἐκείνου ἀνδρὸς Ἀριστοτέλους· ὁ Αὐλών, καὶ ὀλίγά τινα στάδια μακρὰν ἢ πόλις Ἀρέθουσα παρὰ τῇ Βολδῇ λίμνῃ (νῦν Βαζάρια χωρίον καλουμένη ἢ πόλις αὐτῇ).

ΒΑΒΔΟΣ

Ἐπὶ τοῦ μέρους ἐκείνου, ἔνθα αἱ δύο μεγάλαι σειραὶ τοῦ ὄρους Κισσοῦ συνεννοῦνται, ἡ μὲν πρὸς τὴν χώραν τῆς ἀρχαίας Μυθδονίας ἄγουσα, ἡ δὲ πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Αἴνεια, κεῖται χωρίον τι Βάβδος καλούμενον, τὸ ὁποῖον ἐκ διακοσίων περίπου οἰκιῶν σύγκειται. Ἐνεκα δὲ τῆς θέσεως ἣν κατέχει, διαιρεῖται εἰς δύο ἐνορίας, τῆς μὲν πρὸς τὸ ἀνωφερὲς μέρος τῆς σειρᾶς τοῦ ἄνω ὄρους κειμένης, τῆς δὲ πρὸς τὸ κατωφερὲς· καλοῦνται δὲ αἱ δύο αὗται ἐνορίαι, ἡ μὲν, ἐνορία τῆς Παναγίας, καθότι ἐν αὐτῇ ὑπάρχει ἡ ἱερὰ Ἐκκλησία τῆς Κοιμήσεως τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου· ἡ δὲ ἐνορία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, καθότι καὶ ἐν αὐτῇ ὑπάρχει ἡ ἱερὰ Ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Μεγαλομάρτυρος Παρασκευῆς. Τὸ κλίμα τοῦ χωρίου τούτου εἶναι ὑγιέστατον· οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ χωρίου βάρβαροι καὶ ἀμαθέστατοι, πρὸς δὲ καὶ ἀφιλόμουσοι διατελοῦντες μόλις ἔχουσι σμικρὸν τι Σχολεῖον, εἰς ὃ φοιτῶσι πέντε ἢ ἕξ τέκνα αὐτῶν τὰ κοινὰ διδασκόμενα γράμματα παρὰ τινος τῶν ἐκεῖ ἱερέων.

Παρὰ τῇ χωρίῳ ὑπάρχει μέγα τι καὶ κομψὸν οἶκημα, ἐν ᾧ εὐρίσκονται αἱ πρὸς κατασκευὴν μετᾶξής μηχαναί.

ΓΑΛΑΤΙΣΤΑ

Παρὰ ταῖς ὑπωρεῖαις σειρᾶς τινος τοῦ ὄρους Κισσοῦ, ἐπὶ τῆς κοιλάδος ἐκείνης, ἐφ' ἣν κεῖνται καὶ τὰ χωρία Βασιλικὰ καὶ Γαλαρινόν, κεῖται καὶ τὸ χωρίον Γαλάτιστα, ἐπὶ θέσεως καταλληλοτάτης, διατελεῖ δὲ θεμελιωμένον ἐπὶ τῆς καταστραφείσης παντάπασιν ἀρχαίας ἐκείνης πόλεως Ἡρακλείας τῆς Χαλ-

20. Γιὰ τὰ Γρεβενίτικα (Ρεβενίτικα λεγότανε ἡ σημερινὴ Μ. Παναγία), τὰ Ρεσιτνίκια (*Ἁγίος Πρόδρομος), τὰ Σιπουτνίκια (Ριζᾶ) καὶ τὸ Καγιατζίκι (Παλαιόκαστρον) δὲν μᾶς δίνει ὁ συγγραφεὺς καμμιά πληροφορία.

κιδικῆς, καὶ ὁμοῦ οὐδὲ ἰχνιδιον σώζει τῆς ἀρχαίας μεγαλοπρεπειᾶς αὐτῆς δυστυχῶς· τὸ χωρίον τοῦτο συγκείμενον ἤδη ἐκ πεντακοσίων περίπου οἰκιῶν θεωρεῖται ὡς ἐπισκοπὴ τοῦ ἐπισκόπου Ἄρδαμερίου· ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου ἔκειτο καὶ ἡ ἱερὰ Ἐπισκοπὴ τοῦ ρηθέντος Ἐπισκόπου λαμπρὰν φέρουσαν τὴν κατασκευὴν· ἀλλὰ δυστυχῶς κατὰ τὸ 1860 ἔτος παρανάλωμα τοῦ πυρός ἐξ ἀπροσεξίας τῶν ὑπαλλήλων τοῦ ἐπὶ τριακονταετίαν ἐκεῖσε ποιμεναρχοῦντος Ἰγνατίου ἐγένετο· ἐν τῷ χωρίῳ ὑπάρχουσιν ὠκοδομημένοι μετὰ μεγαλοπρεπειᾶς καὶ τέσσαρες Ἐκκλησίαι, διὸ καὶ ἕνεκα τῆς πληθύος ταύτης τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν χωρίῳ τοιοῦτῳ μάλιστα, διαφωνοῦν πάντοτε καὶ διενέξεις ἐκεῖσε ἐπιπολάζουσι. Ὑπάρχει πρὸς τοῦτους καὶ Ἑλληνο-αλληλοδιδασκατικὴ Σχολή, τῇ προνοίᾳ μὲν τοῦ ἄνω Ἱεράρχου, τῇ γενναίᾳ δὲ τῶν Γαλατιστῶν συνδρομῇ ἀνεγερθεῖσα.

Τὸ κλίμα τοῦ χωρίου τούτου εἶναι νοσῶδες, καθότι, ὡς εἴρηται, κεῖται εἰς τὰς ὑπάρχειας τοῦ ὄρους καὶ ἐντὸς κοιλάδος, καὶ ὑπὸ νοτίου ἐπιρριπίζεται ἀέρος. Ὡς ἐκ τούτου, καὶ ἐν καιρῷ τῆς κατὰ τὸ 1865 ἔτος ἐπισυμβάσης βροτολογίου χολέρας, τὸ μόνον χωρίον τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, ὅπερ ὑπέστη δεινῶς τὴν θείαν ταύτην ὀργήν, ἦν τὸ χωρίον Γαλάτιστα.

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ

Τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας.

Διερχόμενός τις τοὺς πρόποδας τῆς ἄνω εἰρημένης σειρᾶς τοῦ ὄρους Κισσοῦ, τῆς πρὸ τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης ληγούσης, εἰς διάστημα μιᾶς περίπου ὥρας ἀπὸ τῆς Γαλατίστης ἀπαντᾷ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος Ἱερὰν Μονὴν τῆς Ἁγίας Μεγαλομάρτυρος Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας, ὑψομένην μεγαλοπρεπῶς ἐπὶ τῆς νοτιοανατολικῆς πλευρᾶς φάραγγός τινος τοῦ εἰρημένου ὄρους.

Ἡ Ἱερὰ Μονὴ αὕτη, ἧς τὰ θεμέλια ὑπὸ τῆς βασιλείας Θεοφανοῦς, τῆς ἁγίας καὶ σοφωτάτης ἐκείνης γυναικὸς περὶ τὸν ΙΔ'· περίπου αἰῶνα τὸ πρῶτον κατετέθησαν, (ὡς μαρτυρεῖ τις τῶν ἐν τῇ Μονῇ μοναζόντων) διετέλει τὸ πάλαι, καὶ ἔκτοτε διατελεῖ μέχρι τῆς σήμερον τὸ κλέος καὶ καύχημα τῆς ἐκεῖσε ἡγεμονουούσης καὶ αὐτοκρατορικῆς σκῆπτρον κατεχούσης Ὁρθοδοξίας, τὸ καταφύγιον καὶ ὁ σωτήριος λιμὴν καὶ τῶν ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τοῦ σκότους ἐπηρεαζομένων χριστιανῶν. Τὸ σεπτὸν τοῦτο σκῆνωμα τοῦ Χριστιανισμοῦ δις μὲν ἐπανειλημμένως καταστραφέν ὑπὸ τοῦ παμφάγου πυρός, ἦδη δὲ κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἀνοικοδομηθὲν παρὰ τῶν ἐκεῖσε μοναζόντων ἀνδρῶν ἀπέχει τῆς τῶν Μακεδόνων μητροπόλεως Θεσσαλονίκης πέντε περίπου ὥρας, διὸ καὶ ἐχρησίμευέ ποτε καὶ ὡς ἱερὸν Διδασκαλεῖον τοῦ τῆς Θεσσαλονίκης ποιμενάρχου ἁγίου Θεωνᾶ, (οὗ καὶ τὸ ἱερὸν Λεῖψανον σώζεται ἐντὸς τῆς Μονῆς κατατεθειμένον ἐν μεγαλοπρεπεῖ Λάρνακι) τὰς ἱεράς τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν πίστεως διδασκαλίας διδάσκοντος τοῖς ἐκεῖ Μονασταῖς.

Τὸ ἐξωτερικὸν τῆς Μονῆς ταύτης, ἧτις περιέχει ἤδη τριάκοντα σχεδὸν

δωμάτια (κέλλας), μαγευτικωτάτην παρίστησι τὴν θεάν, καὶ ὡς ἐκ τῆς θέσεως, καὶ ὡς ἐκ τῆς οἰκοδομῆς, καὶ τῶν περιστοιχοῦντων πανταχόθεν αὐτὴν σκιερῶν δένδρων. Ἡ ἐν τῷ μέσῳ τῆς Μονῆς μεγαλοπρεπῶς ὑψουμένη ἱερὰ Ἐκκλησία λαμπροτάτην κέκτηται καὶ ἀξιοθαύμαστον κατασκευὴν οὐσα θολοσκηπῆς. πρὸς δὲ εὐρυχωροτάτη καὶ μεγαλοπρεπῶς κεκοσμημένη περιέχει δὲ ὡς ἀνεκτιμήτους αὐτῆς θησαυροὺς διάφορα διαφόρων ἀγίων Μαρτύρων λείψανα, ἕξ ὧν διαπρέπει ἔτι μᾶλλον τὸ τοῦ ἄνω ρηθέντος Ἱεράρχου Λείψανον, ὡς σῶον καὶ ἀνελλιπές διατελοῦν ἐντὸς τῆς Λάρνακος, προσέτι ἡ ἱερὰ καὶ σεβασμία Κάρα τῆς Μεγαλομάρτυρος Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας, καὶ ἡ ἱερὰ σιγιὸν τοῦ ἀγίου Βασιλείου, τοῦ οὐρανοφάντορος τούτου καὶ ἐν Ἱεράρχαις Μεγάλου Ἱεράρχου. Ἀπέναντι τῆς μεγάλης πύλης τῆς Ἐκκλησίας κεῖται τὸ κοινὸν τῶν μοναζόντων ἐστιατόριον, ἡ κοινῶς λεγομένη Τράπεζα, ἐν ᾧ κοινῆ συνεσθίουσιν ἅπαντες οἱ τῆς Μονῆς Μοναχοὶ καθ' ὠρισμένας τῆς ἡμέρας ὥρας, κρουόμενου προηγουμένως τοῦ προσκλητηρίου σημάντρου. Τὸ ἐστιατόριον τοῦτο διαπρέπει ἐπὶ ἀρχαιότητι, ὡς διασωθὲν μόλις ἐκ τοῦ παμφάγου πυρός, ὅπερ, ὡς ἄνω εἴρηται, ἀπλησίτῃ τότε κατασχεθὲν, δις κατεβρόχθισεν ἐν ἀκαρεὶ τὸ λαμπρῶς οἰκοδομούμενον ἱερὸν περίπτερον τῆς Ὁρθοδοξίας. Παρὰ τῇ ἐστιατορίῳ κεῖνται τὰ ταμεία πλήρη διατελοῦντα τῶν ἀναγκαιούντων τροφίμων· πλησίον ἐκεῖ κεῖται τὸ ἀρτοποιεῖον, ἔνθα οἱ Μοναχοὶ ἰδίαις αὐτῶν χεροὶ κατασκευάζουσι τὸν πρὸς διατροφήν αὐτῶν ἄρτον· μεταξὺ δὲ τοῦ ἐστιατορίου καὶ τῆς Ἐκκλησίας, σχεδὸν ἐν τῷ προαύλῳ ὑψοῦται μεγαλοπρεπῶς τὸ κομψὸν ἐκεῖνο κωδωνοστάσιον, ἕξ οὗ κρέμανται τρεῖς κώδωνες, ὧν ὁ εἰς μεγαλύτερος τῶν δύο ἄλλων τυγχάνων καὶ εἰς ἐπισήμους ἡμέρας ἑορτῶν κρούμενος ἀκούεται εἰς ἀπόστασιν μιᾶς σχεδὸν ὥρας.

Ἐξῶθεν τῆς Μονῆς ὑπάρχει ὁ Ξενῶν, ὁ παρὰ τῶν Μοναχῶν Ἀρχονταρχικὸν καλούμενος, ἔνθα λίαν φιλοφρόνως καὶ ἐπαναπαυτικῶς ξενοδοχεῖται πᾶς προσκυνητῆς· παρὰ δὲ τῷ Ξενῶνι τούτῳ πρὸς τὰ κάτω μέγιστος καὶ πολυδενδρὸς ἐξαπλοῦται κήπος, ἐν ᾧ φύονται τὰ πρὸς διατροφήν τῶν μοναζόντων χρησιμεύοντα λαχανικὰ καὶ διάφοροι ὀπῶραι· ὀπισθεν δὲ τοῦ Ξενῶνος κεῖται καὶ ὁ μῦλος ἐν ᾧ διὰ τῶν ἵππων τῆς Μονῆς ἀλήθεται ὁ σίτος αὐτῆς· πλαγίως δὲ τοῦ μύλου ὑπάρχει ἀρχαία τις θρύσις αἰέρρους, ἧς τὸ ἀρχαῖον καταδεικνύεται· ἐκ τῶν ἀρχαιστάτων ἐπιγραφῶν τῶν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς γεγλυμμένων.

Ὀλίγον τι μακρὰν πρὸς τὰ ἄνω κεῖται ἐξωκκλήσιόν τι, ἐν ᾧ κατὰ πᾶν Σάββατον τελεῖται ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων Μοναχῶν θεία ἱερουργία· ὑπὸ δὲ τὸ ἐξωκκλήσιον τοῦτο ὑπάρχει καὶ ἡ Ἀποθήκη τῶν μυριπνῶν ὀστέων τῶν ἀοιδίμων Μοναχῶν· ἐκεῖ πλησίον ὑψοῦται ἀγερώχως οὐρανομήκης τις καὶ εὐώδης Κυπάρισσος, ἐφ' ἣν, ὡς λέγουσιν οἱ Μοναχοί, ἀναβαίνων τότε ὁ Θεσσαλονίκης Θεωνᾶς, ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἀπεφθέγγετο ἀκαίρῃ τὴν ἡδύλαλον φωνὴν τοῦ Εὐαγγελίου τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς, οὔτινες κυκλοτερῶς καθήμε-

νοι περι τήν ἱεράν ταύτην Κυπάρισσον ἐπηκροῶντο λίαν προθύμως καὶ προσεκτικῶς τῆς γλυκυφθόγγου ταύτης ἀηδόνος.

Ὅλιγον δὲ περαιτέρω πρὸς τὰ κάτω παρὰ τὴν ὁδὸν ὑπάρχει ἕτερον μικρὸν ἐξωκκλήσιον ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων Μαρτύρων Κηρύκου καὶ Ἰουλίττης, πλησίον δὲ τοῦ ἐξωκκλησίου ἀνευρίσκει τις καὶ τὰ ἱερά ἐρείπια τοῦ ἱεροῦ Διδασκαλείου τοῦ ἄνω ἱεράρχου ἁγίου Θεωνᾶ. Παρὰ τὴν ὁδὸν δὲ τῆς Μονῆς τὴν καταβαίνουσαν μέχρι τῆς κοιλάδος ἐκείνης, ἐπὶ τῆς ὁποίας κεῖνται καὶ τὰ χωρία Βασιλικὰ καὶ Γαλαρινὸν κλπ. διατελεῖ πεφυκῶς κατ' ἕκτασιν ὁ τῆς Μονῆς ἐλαιῶν, ἐν ᾧ πλείστα ἐλαιῶν δένδρα ὑψόμενα ἀφθόνως τὸν καρπὸν αὐτῶν κατ' ἔτος παρέχουσι τῇ Μονῇ.

Πλησίον δὲ τοῦ ἐλαιῶνος τούτου ὑπάρχει καὶ τι Μετόχιον τῆς Μονῆς, τῆς Ἁγίας Τριάδος Μετόχιον ἐπονομαζόμενον, ὅπερ καὶ ἱκανὴν παρέχει πρόσσodon παρὰ τῷ Μετοχίῳ τούτῳ ἐξαπλοῦται κατ' ἕκτασιν καὶ ὁ ἀμπελῶν τῆς Μονῆς ἐν ᾧ μυρία κλήματα ὄντα πεφυτευμένα παράγουσι τὰς ὠραίας καὶ ἐξαιρέτους ἐκείνας σταφυλάς, ἀφ' ὧν οἱ Μοναχοὶ κατασκευάζουσι τὸν οἶνον αὐτῶν.

Τριάκοντα πέντε περίπου μοναχοὶ διάγουσιν ἐναρέτως ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ τὸν μονήρη φιλοσοφικὸν βίον, ἐν τῇ Μονῇ, λέγω, ἥτις ἀτυχῶς πῶς ἀπὸ δεκαετίας σχεδὸν στερεῖται τῶν πρὸς συντήρησιν καὶ ἐπὶ τὰ κρεῖττω προαγωγὴν αὐτῆς ἱερῶν καὶ ἀναγκαίων πόρων, οὗς ὁ θεοστυγῆς καὶ ἐπάρατος ἐκεῖνος ἡγεμῶν ποτε τῆς Δακίας χρηματίσας Ἀλέξανδρος ὁ Κούζας συγερᾶ καὶ ἀδικωτάτῃ χειρὶ κατέσχε τῶν ἐν Δακίᾳ ἱερῶν κτημάτων οὐχὶ μόνον τῆς Μονῆς ταύτης ἀλλὰ καὶ πλείστων ἄλλων παρομοίων ψυχωφελῶν καθιδρυμάτων, κατέσχευεν ὁ ἀσεβὴς ἀδίκως καὶ παρανόμως τοὺς οὐρανίους τολμῶ εἰπεῖν πηγὰς, ἀφ' ὧν ἀφθόνως ἠρδευέτο αὕτη ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ἄλλαι ἱεραὶ καὶ θεοφιλεῖς ἄρουραι τῆς Ὁρθοδοξίας, αἵπερ καὶ ἀρδευόμεναι παρεῖχον τότε, καὶ εἰσέτι πάλιν παρέχουσι, καίπερ ἐκλειψάντων ὀλοτελῶς τῶν ἐκ τῶν τῆς Δακίας νεφῶν προερχομένων κεχρυσωμένων ραγδαίων βροχῶν, παχέα κλήματα εὐδίσιμους φέροντα τὰς αὐτῶν σταφυλάς, καὶ ὡς παράδειγμα ἐπιφέρω τὴν περικληῆ καὶ μεγαλώνυμον τοῦ Γένους ἡμῶν Σχολήν.

Καὶ ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ πρὸ δεκαετίας διετηρεῖτο ἀκμάζουσα Ἑλληνικὴ τις Σχολή, ἥς φοιτηταὶ ἐτύγγανον οἱ ἐν τῇ Μονῇ μονάζοντες, παρὰ τοῦ λογιωτάτου Κ. Ἀναστασίου τοῦ Δημητριάδου διδασκόμενοι· ἀλλ' ἤδη ἐν μεγίστῃ ἀνεχεῖα διατελοῦσης τῆς Μονῆς, ἐξέλιπε παντάπασιν πρὸς πολλοῖς ἄλλοις καὶ ἡ ἐκπαίδευσις τῶν Μοναχῶν.

Ἡ ἱερά Μονὴ αὕτη ἀποστερηθεῖσα τῶν ἐν τῇ Δακίᾳ προσοδοφόρων κτημάτων τῆς ἕνεκα τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ ἀσεβεστάτου καὶ ἱεροσύλου ἐκεῖνου ἀνδρός, κέκτηται ἤδη ὡς προσοδοφόρα αὐτῆς κτήματα τέσσαρα μόνον Μετόχια, ἐν μὲν κατὰ τὴν χερσονήσον Παλλήνην (Κασσάνδραν) κείμενον, τὰ δὲ τρία

ἄλλα κατὰ τὴν Κροσαίην (νῦν Καλαμαριάν), ἐξ ὧν τὸ μὲν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Μονῆς (περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνωτέρω ἐγένετο) τὸ δέ, ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ χωρίου Καρδίας παρὰ τὴν θάλασσαν κείμενον καὶ καλούμενον Καρβουνώ, καὶ τὸ ἄλλο Κριτσανᾶ καλούμενον κεῖται παρὰ τῷ χωρίῳ Ἐπανομή, πρὸς τούτοις πλησίον τοῦ χωρίου Μυριοφύτου ἔχει καὶ νερόμυλόν τινα τὸν ὀποῖον ἐνοικιάζουσι. Ἐκ τούτων πλέον τῶν κτημάτων ἡ Μονὴ αὕτη ἀπελάμβανε μόλις μικρὰν τινα ἀναψυχὴν· ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων καὶ τούτων ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας πακτωθέντων κατ' ἀνάγκην, ἔνεκα τοῦ ὑπερβολικοῦ χρέους τῆς Μονῆς συμποσσομένου εἰς ἓν καὶ ἐπέκεινα ἑκατομμύριον καταναλωθέν, ὡς λέγουσιν οἱ μοναχοί, κατὰ τὴν ἐκ νέου ἀνέγερσιν τῆς Μονῆς, περιήλθε τὸ σεπτὸν τοῦτο σκῆνωμα εἰς μεγίστην ἀμηχανίαν.

Ἐντὸς δὲ τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης ἔχει ἀρχαίῳθεν ὡς ἴδια αὐτῆς κτήματα ἡ Μονὴ δύο ἱεράς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰσίδωρου καὶ τῆς Παναγίας Δέξας, ἐξ ὧν τὴν τελευταίαν (δηλ. Ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας Δέξας) πολλοὺς ἀγῶνας κατέβαλον οἱ πέριξ αὐτῆς οἰκοῦντες Θεσσαλονικεῖς πρὸ τετραετίας ἵνα οικειοποιηθῶσι παραλόγως, ἀγνοῶ δὲ ἤδη, ἂν ἐπὶ τέλους κύριοι αὐτῆς ἐγένοντο οὗτοι.

Στὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου του ὁ περιηγητὴς ἀσχολεῖται μὲ τὸ θέμα «ἡ φυσικὴ τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου κατάστασις».

Ἔχει, ὅπως τὴν περιγράφει, «σχῆμα τριδακτύλου παλάμης... κέκτηται... γῆν λιὰν γόνιμον καὶ καρποφόρον, παράγουσαν πολυάριθμα προϊόντα ἐξάιρετα... ἔκπαλαι... ἦν εὐθετος πρὸς ἐμπόριον, λιμένας ἔχουσα... καὶ ναυπηγήσιμα ξύλα, καὶ διάφορα μεταλλεῖα... καὶ περιμάχητος... πάντοτε διετέλει· διὸ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὁ Φίλιππος διαφερόντως περὶ αὐτὴν ἐσπούδασαν... εὐφοροῦσα δασῶν... ἐξάγει διάφορα προϊόντα... Οἱ δημοτικῶν καρποὶ ἐκεῖ κατ' ἔτος πλήθουσιν, ὁ οἶνος, τὸ ἔλαιον, αἱ ἐλαίαι, ὁ βάμβαξ, τὸ σησάμιον, τὸ μέλι καὶ διάφοροι ὀπωρῶν εἰσὶν ἄφθονα· προσέτι οἱ κάτοικοι ἐκ τῶν βοσκημάτων λαμβάνουσι τὸ ξριον δι' οὗ κατασκευάζουσι διάφορα ὑφάσματα... ἐνασχολούμενοι δ' οἱ πλεῖστοι αὐτῶν εἰς τὴν ἀλιεῖαν ἐξάγουσιν... ἰχθύας, ὄστρακοδέρματα, μαλάκια ἐξ ὧν ὁ ὀκτάπους εἶναι ἐξάιρετος, πρὸς δὲ καὶ τὸ περίφημον αὐγοτάραχον ὑπάρχει ἐκεῖ ἄφθονον. Τὸ κυριώτερον δὲ πρῶτον τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, ὅπερ καθιστᾷ τοὺς κατοίκους πλουσίους πειθαναγκάζον αὐτοὺς νὰ μὴ μεταβαίνωσιν εἰς μεμακρυσμένας πόλεις χάριν βιωτικῶν συμφερόντων εἶναι ἡ ἀφθονὸς ἐξαγωγή τῆς μετάξης, τὴν ὁποῖαν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι μάλιστα τελειοποιοῦσι».

Τὸ τρίτο μέρος, καὶ τὸ τελευταῖο, τοῦ βιβλίου ὁ Χρυσανθίδης τὸ ἐπιγράφει: «Ἡ μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ συγχρόνων ἡμῶν κατοίκων τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου σύγκρισις». Καὶ ἀφηγεῖται: «Ἡ Χερσονήσος αὕτη Χαλκιδικὴ λε-

γομένη... είχε 32 πόλεις μικράς και μεγάλας υπό διαφόρων ἀποικιῶν Ἑλληνικῶν κατοικουμένας... Ἐκ δὲ τῶν τῆδε κακείσε σποράδην ἀνακαλυφθέντων λειψάνων τῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἰκοδομῶν καὶ ἄλλων ἱστορικῶν μνημάτων, εὐκόλως ἐγνοεῖται, κατὰ πόσον ἦν ἀνεπτυγμένον ἐκεῖ τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων τῆς χερσονήσου Παλλήνης κατοίκων εἰς τε τὸ ἐμπόριον, ναυτιλίαν, γεωπονίαν, καὶ εἰς αὐτὰς εἰσέτι τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς· ὅπερ μαρτυροῦσι τὸ τε ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἐκεῖ διαμονῆς μου ἀνακαλυφθὲν μεγαλοπρεπὲς ἀμφιθέατρον, καὶ ἡ ἐν τισὶ παραλίαις τῆς χερσονήσου σύμμικτος, καὶ εἰς βράχους τεχνικὴ μεταβολὴ τῆς ἀμμου, διὰ προκυμαίας ἐκτεταμένης, ὡς καὶ ἡ ἀνακάλυψις πλείστων ὄσων ναῶν, θωμῶν καὶ ἄλλων οἰκοδομῶν, πρὸς δὲ καὶ παντὸς εἶδους σκευῶν καὶ τινῶν ἀγαλαματιῶν, ὧν ἀπάντων ἡ ἔντεχνος καὶ περιέργος κατασκευὴ ἐλκύνουσι τὸν θαυμασμόν ἐκάστου. Ὅθεν ταῦτα καὶ πλεῖστα ἄλλα τρανῶς μαρτυροῦσι τὸν τε πολιτισμὸν καὶ τὴν εὐνομίαν τῶν τότε κατοίκων τῆς χερσονήσου, τὰ νῦν καλουμένης Κασσάνδρας. Καὶ ταῦτα μὲν ὀλίγιστα περὶ τῶν ἀρχαίων τῆς Παλλήνης κατοίκων.

Ἐλθωμεν δὲ εἰς τοὺς σημερινούς· οὗτοι ὄντες τὸν ἀριθμὸν ὀλίγιστοι καὶ κατοικοῦντες τὰ 12 μικρὰ χωρία, ὡς ἄνω εἴρηται, ζῶσι διὰ τῆς γεωργίας καὶ μελισσοουργίας ἀόκνως ἐργαζόμενοι τὴν γῆν· καὶ κοπιῶντες ἀδιακόπως ἐν τῇ χερσονήσῳ Κασσάνδρα. Διὸ καὶ ἀδρῶς ἀπολαμβάνοντες τῶν καρπῶν τῆς ἐργασίας, ἄξιοι ὄντες ἐπαίνου τυγχάνουσιν. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν, κατὰ μέγα μέρος οὗτοι διαφέρουσι τῶν ἄλλων ἐπαρχιωτῶν, ὡς ἔχοντες συγκοινωνίαν στενὴν μετὰ τῶν νήσων τοῦ αἰγαίου πελάγους. Διὸ εἰς τε τὴν φιλοξενίαν καὶ ἡμερότητα διακρινόμενοι τῶν λοιπῶν χωρίων τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, δεικνύουσι καὶ κρεῖττονα πολιτισμοῦ σημεῖα. Ἐν τούτοις καὶ παρ' αὐτοῖς ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι δεσποτόφορον, ὑπὸ τὴν ἐπίρροισαν τῶν ὀπείων οὐκ ὀλίγα πεπονθόντες εἰς τὸ παρελθὸν ἀναξιοπαθῶς ἀγανακτοῦσιν. Ὅθεν πρὸς μείζονα πρόδοον καὶ βελτίωσιν χρήζει καὶ ἡ χερσονήσος Κασσάνδρα διὰ δραστηρίου προστασίας λύχνου νοεροῦ, φωτὸς νοεροῦ τῆς ἀθανάτου παιδείας, ἧς ἀποστερεῖται, ἔνεκα ἐλλείψεως Σχολείων ἐδραίων.

Τῆς δὲ Τορώνης ὑπαρχούσης ποτε καὶ ταύτης πόλεως ἐμπορικῆς, θεμελιωμένης δὲ ἐπὶ τῆς Σιθωνιακῆς σχεδὸν ἄκρας, ἐὰν μὲ βλέμμα ἀρχαιολογικὸν ἴδῃ τις τὰ λαμπρὰ ἐρείπια, ἅπερ σώζονται καὶ μέχρι τῆς σήμερον μετὰ φρουρίων καὶ πύργων, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν οἰκιῶν τῶν διαχωρισμάτων, δύναται νὰ συλλάβῃ ἀμέσως ἰδέαν περὶ τῆς τότε τῶν κατοίκων, οὐ μόνον αὐτῆς ἀλλὰ καὶ ἀπάσης τῆς χερσονήσου Σιθωνίας ἀναπτύξεως, πολυειδῶς θεωρουμένης»²¹.

21. Δὲν «ἐτύπωσε», δυστυχῶς, ὁ συγγραφεὺς τὸ τέταρτο μέρος τῶν χειρογράφων τοῦ ποῦ ἀναφέρεται, ὅπως λέει στὸν πρόλογόν του, εἰς «τὴν ἱστορικὴν περίληψιν ἀρχαίων τῆς χερσονήσου ταύτης συμβεβηκότων μετὰ τινῶν νεωτέρων, ἐπισυνάπτων ἅμα βρα-

Μαζύ με τὸν Χρυσανθίδη κάναμε ἓνα ταξίδι στὴ Χαλκιδικὴ στὰ 1869 καὶ μᾶς χειραγώγησε ὁ περιηγητὴς διὰ μέσου τῶν κώμοπόλεων καὶ τῶν χωριῶν τῆς.

Ὁ Νικόλαος Χρυσανθίδης ὁ Βυζάντιος μετὰ τὸ βιβλίο του «Αὐτοσχέδιος περιγραφή τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου» ποὺ ἐκδόθηκε στὰ 1869, δηλαδή πρὶν ἀπὸ ἑκατὸν ἑπτὰ χρόνια, μᾶς δίνει μιὰ εἰκόνα τῆς Χαλκιδικῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἰκόνα πολὺτιμη γιὰ κείνον ἰδίως ποὺ πρόκειται νὰ καταπιασθῆ μετὰ τὴ συγγραφή τῆς Ἱστορίας τῆς Χαλκιδικῆς.

χεὶ τῷ λόγῳ καὶ τὴν νεωτέραν περιγραφὴν τῆς παρὰ τῇ ρηθείῳ Χερσονήσῳ πόλεως Θεσσαλονίκης, πόλεως διατελούσης σήμερον ὡς γεφύρας, οὕτως εἶπεῖν, τοῦ ἐμπορίου ἀπάσης τῆς Μακεδονίας, καὶ κατὰ μέγα σχεδὸν μέρος τῆς Βουλγαρίας, πόλεως τὰ μέγιστα διακρινομένης ἐπὶ διανοητικῇ καὶ ἠθικῇ τῶν κατοίκων καταστάσει καὶ πολιτισμῷ».

Καὶ μᾶς ἐξηγεῖ, πολὺ χαριτωμένα, τὴν αἰτίαν: «Σ.Σ. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τούτῳ μέρει συγχωνεύεται τὸ τέταρτον Μῆρος τοῦ παρόντος πονήματος, καθότι καὶ ἡ ἐκτύπωσις τοῦ συγγράμματος ὑπερέβη κατὰ τρία σχεδὸν τὰ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν δύο μόνον τυπογραφικὰ φύλλα, καὶ ἐπομένως χρηματικὴ ἔλλειψις ἀναγκάζει με νὰ παραλείψω τὰ οὐσιωδέστερα».

ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΤΟΡΩΝΗΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ ἐργασία αὐτὴ δὲν ἔχει τὴν φιλοδοξίαν νὰ παρουσιασθῇ ὡς πρωτότυπος ἐπιστημονικὴ μελέτη. Ἀποτελεῖ ἀπλῶς μίαν παρουσίαν τῶν τοπογραφικῶν παρατηρήσεων, τῆς βιβλιογραφικῆς ἐρεύνης καὶ τῶν γενικῶν σκέψεων τοῦ ὑπογράφοντος ἐν σχέσει μὲ τὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα παρουσιάζει ἡ μελέτη τῆς Τορῶνης εἰς τὸν χῶρον καὶ τὸν χρόνον.

Πιστεύω ὅτι θὰ εἶναι ἐν χρήσιμον βοήθημα εἰς τὸν μελετητὴν τῆς Ἱστορίας τῆς Χαλκιδικῆς καὶ εἰς τὸν ἐρευνητὴν τῆς τοπογραφίας τῆς ἀρχαίας Τορῶνης.

Ἀφιερῶν τὴν ἐργασίαν μου αὐτὴν εἰς τὸν Benjamin D. Meritt, ἀποδίδων οὕτω ἐλαχίστην ἐκ τῆς ὀφειλομένης τιμῆς εἰς αὐτὸν ὡς τὸν πρῶτον μελετητὴν τῆς Τορῶνης.

Διὰ τὸν ἐπιθυμοῦντα νὰ μελετήσῃ τὴν τοπογραφίαν τῆς Τορῶνης, τὰ σπουδαιότερα βοηθήματα τὰ παρέχουν α) ὁ Θουκυδίδης¹ περιγράφων τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Βρασίδα τὸ 423 π.Χ. καὶ ἀκολούθως τὴν ἀνακατάληψιν ταύτης ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διὰ τοῦ Κλέωνος τὸ 422 π.Χ., β) ὁ B. Meritt² ἀσχολούμενος κυρίως μὲ τὸν προσδιορισμὸν τῆς θέσεως τῆς Τορῶνης καὶ ἐκ παραλλήλου μὲ τὴν τοπογραφίαν ταύτης καὶ γ) ἡ Μαρ. Βερτσῶνη-Κοκόλη³ ἐπεκτεινομένη εἰς ὄλα τὰ θέματα τὰ ἔχοντα σχέσιν μὲ τὴν ἐν γένει ζῶην τῆς πόλεως.

Ἡ παροῦσα ἐργασία ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν παρουσίαν νέων στοιχείων ὡς

1. Θουκυδίδου, Ἱστορίαι, Δ' 110-116 καὶ Ε' 2-3. Ἡ περιγραφή τῆς περιοχῆς τῆς Τορῶνης ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου εἶναι τόσο ἀκριβής, ὥστε θὰ πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἐπισκέφθη καὶ ταύτην εἴτε κατὰ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, εἴτε κατὰ τὰς περιόδους τοῦ διὰ τὴν συλλογὴν ἱστορικοῦ ὕλικου.

2. Ben. D. Meritt, Scione, Mende and Torone, A. J. A., τόμ. XXVII (1923), σ. 453-460. Τὸ τμήμα τῆς μελέτης τὸ σχετικὸν πρὸς τὴν Τορῶνην ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς, τεῦχος 19-20, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 35-43, κατὰ μετάφρασιν Ἐλευθερίας Χριστοφάλου, μετὰ σημειώσεων Ἰωακ. Παπαγγέλου.

3. Μαρίας Βερτσῶνη-Κοκόλη, Τορῶνη μιά ἀρχαία πόλη τῆς Χαλκιδικῆς, Θεσσαλονίκη 1970 (πολυγραφημένον).

πρὸς τὴν τοπογραφίαν τῆς Τορώνης. Πρὸς τοῦτο ἐπεσκέφθημεν πολλάκις τὸν χῶρον τῆς ἀρχαίας πόλεως κατὰ τὰ ἔτη 1969 - 73⁴.

Ἡ Τορώνη ἦτο μία ἐκ τῶν πλέον σημαντικῶν ἐγκαταστάσεων τῶν Χαλκιδῆων εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἦτο ἐκτισμένη εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν ἄκρον τῆς Σιθωνίας⁵, βορειοδυτικῶς καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τοῦ λιμένος «Κωφός» ἐπὶ τῶν βορείων κλιτύων τοῦ ὑψώματος «Βίγλα». Βορείως ταύτης, καὶ εἰς ἀπόστασιν ἐνός χιλιομέτρου περίπου, εὐρίσκεται ὁ συνοικισμὸς Τορώνης⁶ τῆς κοινότητος Συκιᾶς.

Ἐκ τῆς προχριστιανικῆς πόλεως πολὺ ὀλίγα ὑπέργεια ἔχγη ἔχομεν, καὶ ταῦτα κυρίως ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῆς Ληκύθου. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς δύο τινά. Πρῶτον εἰς τὸ ὅτι ἡ βυζαντινὴ δὴρῶσις τῆς Ληκύθου ὡς καὶ αἱ μοναστηριακαὶ ἐγκαταστάσεις τῆς περιοχῆς ἐκτίσθησαν δι' οἰκοδομικοῦ ὕλικου ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως, δεῦτερον δὲ εἰς τὸ ὅτι τὸ οἰκοδομικὸν ὕλικόν τῶν μονα-

4. Εἰς τὴν προσπάθειάν μας σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ βοήθεια τὴν ὁποίαν μᾶς παρέσχον ὁ ἐκ Τορώνης φίλος Ἀχιλλεὺς Κληματοῖδας, ὁ ἀειθαλῆς γέρον Ἀστέριος Πάργας ἐκ Συκιᾶς καὶ ὁ μακαρὶτης Κωνσταντῖνος Ζάπρος ἐκ Τορώνης.

5. Σιθωνία ὀνομάζεται ἡ μεσαία ἐκ τῶν τριῶν χερσονήσων εἰς τὰς ὁποίας καταλήγει ἡ χερσονήσος τῆς Χαλκιδικῆς. Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 14ου μ.Χ. αἰῶνος ἀπαντᾶται μὲ τὸ ὄνομα Λογγός. Παλαιότερον πρέπει νὰ ὀνομάζετο Ἄπρωις ἢ Ἄπρου, ὅπως ἐκαλεῖτο καὶ τὸ ἐν αὐτῇ καπετανίκιον. Σχετικῶς βλ. Γ. Ι. Θεοχαρίδου, Καπετανικία τῆς Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1954, σ. 20.

6. Ἐνδιαφέρον τυγχάνει τὸ ὅτι ἡ λέξις «Τορώνη», εἴτε ὡς ὄνομα οἰκισμοῦ εἴτε ὡς τοπωνύμιον, οὐδέποτε ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανισεῶς της εἰς τὴν περιοχὴν ἔπαυσεν χρησιμοποιομένη. Μόνον εἰς μίαν περίπτωσιν τὴν συναντῶμεν μὲ ἄλλον ὄνομα: Μελετίου, Γεωγραφία, Ἐνετίησι, ἀφῆκ', σ. 392: «...εἶτα ἡ Τορώνη, πόλις ποτὲ... καλουμένη τὰ νῦν Καστέλλι Ῥάμπο, καὶ παρ' ἄλλων Λογγός...». Κατ' ἐπανάληψιν ἀναφέρεται εἰς τὰς πράξεις διαφόρων Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους (Act. Kutlumus, 47,3. Πρόσταγμα Ἰωάννου Η', τοῦ Δεκεμβρίου 1446: «...τοὺς εἰς τὸν Λογκὸν εὐρισκομένους Τόπους, ἦγουν τὴν Τριστιρίν, τὴν Τορώνην καὶ τὸ Γεράνι...». Act. Esphigmenou, XIV, 17. Χρυσόβουλλον Στεφάνου Δουσάν, τοῦ 1347: «...καὶ χειμαδεῖον περὶ τοῦ Λογγοῦ πλησίον τοῦ αἰγιαλοῦ τὸ ὀνομαζόμενον ἡ Τερώνη...». *E.ä., XV, 2 - 7, ἀπόφασις Ἰωάννου Παλαιολόγου, τοῦ 1357: «... σί... τοῦ Ἐσφιγμένου τιμιώτατοι μοναχοὶ εἶχον ἀπὸ μακρὰς συνηθείας νομὴν περὶ τὰ μέρη τοῦ Λογγοῦ εἰς τόπον δι' ἀνάπαυσιν τῶν ζῶων αὐτῶν τὸν ὀνομαζόμενον Παρβενάνα καὶ Φραγκόκαστρον καὶ ἕτερον τόπον λεγόμενον Τερώνην — ἀρχεται ἀπὸ τὰ δεξιὰ μέρη τὰ σύνορα, ὁ Κουφός, ὁ Στραβόλακκος, Μαδοτόπι, Κακὴ Σκόλα, Ῥαγαζόδατος». *E.ä., XXV, 7 ἀπόφασις συνάξεως Ἁγίου Ὁρους, τῆς 10ης Ἰουνίου 1527: «...περὶ τινος τόπου εἰς τὸν Λογκόν, Τορώνην ὀνομαζομένου... κλπ.) λόγῳ τῶν ἐν τῇ περιοχῇ εὐρισκομένων μετοχίων, συνήθως διὰ τοῦ τύπου «Τερώνη». Δὲν γνωρίζομεν βεβαίως κατὰ πόσον ὁ τύπος «Τερώνη» τῶν Actes ἔχει ὁσέως πρὸς τὸν ὁμοῖον τύπον, ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται καὶ ἡ ἐπιγραφὴ «Τερόναον» ἢ «Τερό», ἡ ἀποτυπωμένη ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς πόλεως (σχετικῶς βλ. Barklay V. Head, Ἱστορία τῶν Νομισμάτων, μετάφρ. Ἰωάννου Σβορώνου, Ἀθήναι 1898, τόμ. 2, ὡς καὶ Μ. Βερτσώνη - Κοκόλη, Τορώνη..., ἔ.ä., σ. 3). Οἱ κάτοικοι δλων τῶν χωρίων τῆς Σιθωνίας ἀποκαλοῦν καὶ σήμερον ἀκόμη τὴν Τορώνην «Τιρών», ὅπερ ἐκ τοῦ Τερώνη».

στηριακῶν ἐγκαταστάσεων, καὶ ὅσον ἀπέμενεν διάσπαρτον, μετεφέρθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ ἐχρησιμοποιήθη ὡς ὕλικόν ὁδοστρώσεως εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας⁷. Ὡς ἐκ τούτου παρουσιάζονται πολλαὶ δυσκολίαι εἰς τὸν μελετητὴν τῆς πόλεως.

Εἰκὼν 1. Ἡ «ὕπογραφή» τοῦ Ἰταλοῦ λατόμου.

7. Θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ παραθέσωμεν τὰ ὄσα μᾶς διηγήθη ὁ σεβαστὸς γέροντ Ἀστέριος Πάργας, ἐκ Σουλῆς Χαλκιδικῆς. Πρὸκειται περὶ ἐνὸς ἐξυπνωτάτου γέροντος, ὁ ὁποῖος, παρὰ τὸ προκεχωρημένον τῆς ἡλικίας του (ἐγεννήθη τὸ 1885), ἔχει καταπλήσουςαν διὰ γείαν πνεύματος.

— Τὸ 1898, ὁ πατήρ μου ἦτο ἀντιπρόσωπος τῆς ἐταιρείας, ἥτις ἀνέλαθεν τὴν ὁδόστρωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰς τὰ λατομεῖα τῆς Τορώνης ἀπασχόλει περὶ τοὺς 300 ἐργάτας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον Ἰταλοὶ καὶ Βούλγαροι. Ἐλθὼν ὁ ἐργολάβος, ὀνόματι Παύλοβιτς καὶ Αὐστριακὸς τὴν καταγωγὴν, πρὸς ἔλεγχον τῶν ἐργασιῶν, καὶ ἰδὼν τοὺς ἐργάτας νὰ κόπτουν τὸν γρανίτην εἰς τὰ λατομεῖα, ἐνῶ εὐρίσκατο ἄφθονος εἰς τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως, ὑπέδειξεν τὴν παραλαβὴν τοῦ ἐτοίμου ὕλικου. Μέχρι τότε ἡ περιοχὴ «Ἀσημάνης» (ἔλεγε χάρτην) δὲν εἶχε οὔτε ἓναν ἀγρόν, ἀλλ' ἦτο πόλις. Αἱ οἰκίαι ἐσώζοντο μέχρι τὸ ἕμισυ τοῦ ὕψους των καὶ ἦσαν ἀσβεστόκτιστοι. Πλησίον τοῦ σημερινοῦ εἰκονοστασίου τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου ὑπῆρχον τρία μεγάλα κτίρια. Δεξιώτερον τῶν ὡς ἄνω καὶ ἕτερον κτίριον. Ἐφορτῶντο ὁ γρανίτης εἰς τριτάσια πλοῖα τῆ βοηθεία βῶν. Διὰ τῶν λίθων τῆς Τορώνης ἐστρώθη τὸ «Χαϊδάρ - Πασᾶ σοκάκ» τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πολλοὶ δρόμοι τῆς Θεσσαλονίκης. Τὰ κτίρια ἐξετείνοντο μέχρι καὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ Κωφοῦ. Καὶ τοιοῦτοτρόπως, διὰ τῆς κυριολεκτικῆς ἐκ-

I. Ἐξ ἀκολουθήσωμεν ὁμῶς καὶ ἡμεῖς τὸν Βρασίδαν, μιμούμενοι τὸν τρόπον σκέψεως τοῦ B. Meritt.

Ὁ Βρασίδης προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς φιλολακεδαίμονος μερίδος τῶν κατοίκων τῆς Τορώνης, ἐγκαταλείπει τὴν προσπάθειαν καταλήψεως τῆς Σάνης καὶ τοῦ Δίου, πόλεωσ τῆς Ἀκτῆς (χερσόνησος Ἀγίου Ὀρους), καὶ κινεῖται κατὰ τῆς Τορώνης. Ὁδοιπορῶν (προφανῶς) φθάνει πολὺ πρὶν ἐξημερώσῃ εἰς ἀπόστασιν τριῶν σταδίων περίπου ἀπὸ τῆς πόλεως, καὶ στρατοπεδεύει πλησίον τοῦ γασῦ τῶν Διοσκούρων. Τὸν γὰρ τοῦτον ὁ Meritt τοποθετεῖ ἀμέσως βορείως τοῦ ἔλους «Περδικοσκιά»^δ παρὰ τὸν ἀγρὸν τῶν κληρονόμων Κωνστ. Ζάπρου^ε (βλ. χάρτην). Τὸ ἀφιχθὲν στράτευμα δὲν ἐγένετο ἀντιληπτὸν ὑπὸ

θεμελιώσεως τῆς Τορώνης, ἐδημιουργήθησαν τὰ κτήματα τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν εἰς τὴν θέσιν τῆς σήμερον, ἄλλως θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ καλλιέργεια τοῦ ἐδάφους.

Πράγματι, ἐντύπωσιν προκαλεῖ εἰς τὸν ἐπισκέπτην τὸ ἐλάχιστον τοῦ ἐγκατεπαρμένου οἰκοδομικοῦ ὕλικου εἰς τὸν χώρον ἔνθα ἔκειτο ἡ πόλις. Καὶ μόνον ἡ ἀφίγησις τοῦ γέροντος Ἀστερίου δίδει τὴν ἀπάντησιν.

Περιφερόμενος εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πόλεως τὸ θέρος τοῦ 1971, πρὸς ἀναζήτησιν ἰχνῶν τῆς, εἶδον εἰς τὴν περιοχὴν Στραβόλακκας ἐπὶ τῆς καθέτου ὄψεως γρακίτινον θράχου χαραγμένους τοὺς χαρακτῆρας G. B. ITALIA καὶ τὴν παράστασιν τῆς τότε σημαίας τῆς Ἰταλίας (Εἰκ. 1). Ἐπρόκειτο, προφανῶς, περὶ τῆς «ὑπογραφῆς» Ἰταλοῦ τινος ἐργάτου τῶν λατομείων, διότι εἰς ἄλλην θέσιν τοῦ θράχου εὔρον χαραγμένον τὸ ἔτος 1899. Δυστυχῶς ὁ ὡς ἄνω θράχος, ὡς διεπίστωσα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1973, κατεχώσθη, προκειμένης τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐκ τῆς περιοχῆς διερχομένου τμήματος ὁδοῦ, τοῦ ὁδικοῦ κυκλώματος Σιθωνίας.

Ἐθεωρήσαμεν σκόπιμον νὰ ἀναφέρωμεν τὰ ἀνωτέρω, διότι ταῦτα δικαιολογοῦν τὰς ἐπομένας δυσκολίας εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς πόλεως. Πρὶν ὁμοῦ συνεχίσωμεν, θὰ ἤθελον νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ ἓν ἐρώτημα. Εἰς τὴν καταστροφὴν ποίων κτιρίων συνετέλεσεν ὁ τότε παῖς Ἀστέριος Πάργας; Ὡς ἀναφέρει ἡ Μ. Βερτώνη - Κοκόλη εἰς τὴν περὶ Τορώνης ἐργασίαν τῆς, ἡ πόλις δὲν κατοικεῖται πλέον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος (Ἰωῶς καὶ πολὺ ἐνωρίτερον) καὶ μέχρι τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος χρησιμοποιεῖται παρὰ τῶν μοναχῶν ὡς χειμαδιὸν διὰ τὰ ζῶα τῶν, ὅτε καὶ ἀναφέρεται ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν ὑπῆρχον «οἰκεῖται καί... βίγλαι» (Act. Esphigmenou, XXVI). Πιθανώτατα πρόκειται περὶ ἐγκαταστάσεων αἰτινες θὰ ἐξυπηρετοῦν τοὺς μοναχοὺς καὶ τὰ ζῶα τῶν. Ἄλλ' ὅσον ἐκτεταμέναι καὶ ἂν ἦσαν αὗται, εἶναι κάπως ἀπίθανον νὰ καταλάμβανον τὴν ἔκτασιν τὴν ὁποῖαν ἀναφέρει ὁ γέρων Ἀστέριος. Μήπως μὲ πυρῆνα τὰς ἐγκαταστάσεις τοῦ Μετοχίου ἐκτίσθη ἀργότερον καὶ μικρὸν χωρίον ὑπὸ τῶν κολλήγων, οὔτινες ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα τῶν Μονῶν, ἐξ οἰκοδομικῶν ὕλικῶν τῆς ἀρχαίας Τορώνης;

Ὁ Meritt, ὡς ἀναφέρει, κατὰ τὸ 1922 παρετήρησεν ὀλίγα ἐρεῖπια οἰκιῶν εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς πόλεως, ἐκτισμένα ἐξ οἰκοδομικοῦ ὕλικου τῆς ἀρχαίας πόλεως, νεότερα ὁμῶς τοῦ κάστρου τῆς Ληκύθου ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν. Τὰ ὡς ἄνω ἐρεῖπια σήμερον δὲν ὑφίστανται.

8. Τὰ τοπωνύμια θὰ ἀναγράφωνται (κατὰ τὸ δυνατόν) ὡς προφέρονται ἐν τῇ περιοχῇ.

9. Κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ θέρους τοῦ 1971 ἐνετοπίσαμεν τοὺς ὑπὸ τοῦ Meritt περιγραφομένους πλίνθους τοῦ Διοσκουρείου. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1973 μετὰ φρικῆς διε-

Εικόνα 2. Ό,τι ξμεινε από τὸ Δισκοῦρειον.

Εικόνα 3. Ό,τι ξμεινε από τὸ Δισκοῦρειον.

τῆς Ἀθηναϊκῆς φρουρᾶς τῆς πόλεως οὔτε ὑπὸ τῶν ἄλλων κατοίκων, ἀλλ' ἐκεῖνοι ποὺ ἦσαν συνεννοημένοι μὲ τὸν Βρασίδαν, ἐγνώριζον ὅτι θὰ ἤρχετο, καὶ μερικοὶ ἐξ αὐτῶν, προχωρήσαντες κρυφίως εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν πόλιν, ἐπρόσεχαν πότε θὰ φθάσῃ. Ὅταν εἶδαν ὅτι ἔφθασεν, εἰσήγαγον εἰς τὴν πόλιν ἑπτὰ ψιλοὺς στρατιῶτας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ὀλυθίου Λυσιστράτου, ὠπλισμένους μὲ ἐγχειρίδια· ἀρχικῶς εἶχον ὀρισθῆ εἴκοσι διὰ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆν, ἀλλὰ οἱ ὑπόλοιποι ἐφοβήθησαν νὰ εἰσέλθουν. Οἱ στρατιῶται αὐτοὶ εἰσέδυσαν ἀπὸ τὸ πρὸς τὸ πέλαγος τεῖχος, ἀφοῦ ἀνέβησαν ἀπαρατήρητοι εἰς τὸ ὕψωμα, πρὸς τὴν ἀνωφέρειαν τοῦ ὁποίου εἶναι κτισμένη ἡ πόλις, ἐφόνευσαν τοὺς φρουροὺς τοῦ «ἀνωτάτου φυλακτηρίου», καὶ ἤρχισαν συγχρόνως νὰ διαρρηγγύουν τὴν μικρὰν πύλιν τοῦ τεύχους, ἡ ὁποία βλέπει πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Καναστραῖον.

Εἰκὼν 4. Ὅ,τι ἔμεινε ἀπὸ τὸ Διοσκοῦρειον.

Ποῦ εὐρίσκετο αὐτὸ τὸ «ἀνωτάτου φυλακτηρίου» καὶ ἡ πρὸς Καναστραῖον πύλη; Ὁ Meritt τοποθετεῖ τοῦτο εἰς τὸν στρογγυλὸν πύργον, τοῦ ὁποίου τὰ θεμέλια διακρίνονται καλῶς, ἐπὶ τοῦ χαρακτηριστικοῦ λόφου «Ἀνιμόμ'λους» (βλ. χάρτην). Τὴν γνώμην ταύτην ἀκολουθεῖ καὶ ἡ Μ. Βερτσῶνη - Κοκόλη.

πιστώσαμεν ὅτι κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς νέας ὁδοῦ κατεστράφη τὸ ἀφανὲς πρῶτα κρᾶσπεδον τοῦ ναοῦ. Τώρα οἱ πλίνθοι ἐξ ἐπιτοπίου ἀσβεστολίθου κείνται· ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ, ἕνας δὲ ἢ δύο διακρίνονται· εἰς τὴν θέσιν των. (Εἰκ. 2, 3 καὶ 4).

Εἰς αὐτὸ τὸ συμπέρασμα μᾶς ὁδηγεῖ ἀρχικῶς καὶ τὸ ὅτι εἰς τὸν ἀνεμόμυλον συγκλίνουν καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως. Παρατηροῦντες ὅμως καλύτερον τὴν εὐρυτέραν περιοχὴν, συμπεραίνομεν ὅτι ὁ Ἄνεμόμυλος¹⁰ εἶναι ἀκατάλληλος διὰ τὸν ρόλον τοῦ «ἀνωτάτου φυλακτηρίου», λόγῳ τοῦ ὅτι ὑπέρκεινται ἀπειλητικὰ τὰ ὑψώματα τῆς «Βίγλας», τὰ ὁποῖα, ἐπὶ πλέον, περιορίζουν κατὰ πολὺ τὴν ὁρατότητα πρὸς νότον, ὅπου καὶ ἡ ἀνοικτὴ θάλασσα.

Εἰκὼν 5. Λείψανα τοῦ «Μακροῦ τείχους».

Κατόπιν ἐρεύνης τοῦ μεταξὺ «Ἄνεμόμυλου» καὶ «Βίγλας» χώρου, διεπιστώσαμεν τὴν ὑπαρξιν «μακροῦ τείχους», ἐνοῦντος τὸν «Ἄνεμόμυλον» μετὰ τῆς «Βίγλας». Τούτου διακρίνεται ἀρχικῶς σποράδην μόνον ἡ θεμελίωσις, ὅσον δὲ πλησιάζομεν πρὸς τὴν κορυφὴν τῆς «Βίγλας» καθίσταται εὐχερεστέρα ἡ παρακολούθησις τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς του, λόγῳ τῆς ὑπάρξεως ἀφ' ἑνὸς μὲν περισσοτέρων πλίνθων, ἐν παρατάξει (Εἰκ. 5 καὶ 6), ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῆς ὑπάρξεως ἐπὶ τῶν βράχων τῶν λαξευμένων «θηκῶν» διὰ τοὺς πλίνθους τῆς

10. Κατὰ τὴν ἐρευνάν μας εἰς τὸν χώρον τοῦ «Ἄνεμόμυλου» ἐνεπίστωμεν τεμάχιον ἰσχυροῦ ἀσβεστοκονιάματος, πιθανῶς *in situ*. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ λόφου ἀνεμόμυλος, ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ νὰ ἔλαβεν τοῦτος τὴν ὀνομασίαν. Ἄλλῳ δέον ὅπως θεωρήσωμεν ὅτι τὸ ἐντελὸς ἀσύνθηδες ἐν Χαλκιδικῇ στρογγυλὸν σχῆμα τοῦ πύργου συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ θεωρηθῇ ὁστος ὡς ἀνεμόμυλος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, ὅτε, πιθανῶς, ὑφίστατο εἰς ἱκανὸν ὕψος, καὶ νὰ ὀνομασθῇ τὸ ὕψωμα «Ἰ Ἀνεμόμ' λους».

Εικόνα 6. Λείψανα τοῦ «Μακροῦ τείχους».

θεμελιώσεως. Ἐξ ἀποστάσεως παρατηροῦντες τὰς «θήκας» μᾶς δημιουργοῦν τὴν ἐντύπωσιν κλίμακος (Εἰκ. 7 καὶ 8).

Τὸ «μακρὸν τεῖχος» τοῦτο ἦτο ἐκτισμένον ἐξ ἀσβεστολιθικῶν πλίνθων, ἐπιμελῶς κατεργασμένων, διαστάσεων κυμαινομένων περίξ τῶν $90 \times 60 \times 60$ ἐκ. Ἡ λατόμευσις ἐγένετο ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς περιοχῆς δομήσεως, διακρινομένων εἰσέτι τῶν χώρων λατομεύσεως. Τὸ πάχος τοῦ τείχους κατὰ τὴν βάσιν ἦτο 2,20 μ.

Ἄνερχόμενοι ἐπὶ τῆς «Βίγλας» εὕρισκόμεθα, εἰς ὕψος 280 μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ἐπὶ ἐνὸς ἐπιμήκους, μικροῦ δροπεδίου, διήκοντος ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, μήκους 250 μ. περίπου. Τὸ πλάτος του κυμαίνεται ἀπὸ 10 ἕως 40 μέτρα. Ἐπ' αὐτοῦ πρέπει νὰ εὕρισκετο ἡ ἀκρόπολις καὶ τὸ «ἀνώτατον φυλακτήριον».

Ἰστάμενοι ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἔχομεν πλήρη ἐποπτεῖαν τῆς ὅλης περιοχῆς τῆς Τορώνης, τοῦ Κωφοῦ λιμένος (Εἰκ. 9), μεγάλου μέρους τῆς Σιθωνίας, ὅλου τοῦ Τορωναίου κόλπου, καὶ τοῦ βορειοδυτικοῦ Αἰγαίου. Ἀναγιγνώσκοντες δὲ ἐπ' αὐτῆς τὰ χωρία τοῦ Θουκυδίδου τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Τορώνην, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι παρακολουθοῦμεν τὰς κινήσεις τῶν στρατευμάτων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου καὶ ἔδρασαν ταῦτα.

Ἦτο πολὺ ἐπιμελημένη ἡ κατασκευὴ τῆς ὀχυρώσεως τῆς ἀκροπόλεως (Εἰκ. 10), ὅπως ἐπίσης καὶ πολὺ ἐπιμελῶς πρέπει νὰ ἐγένετο ἡ καταστροφή

Εἰκὼν 7. Αἱ ἐπὶ τοῦ βράχου θεμελιώσεις τοῦ «Μακροῦ τείχους».

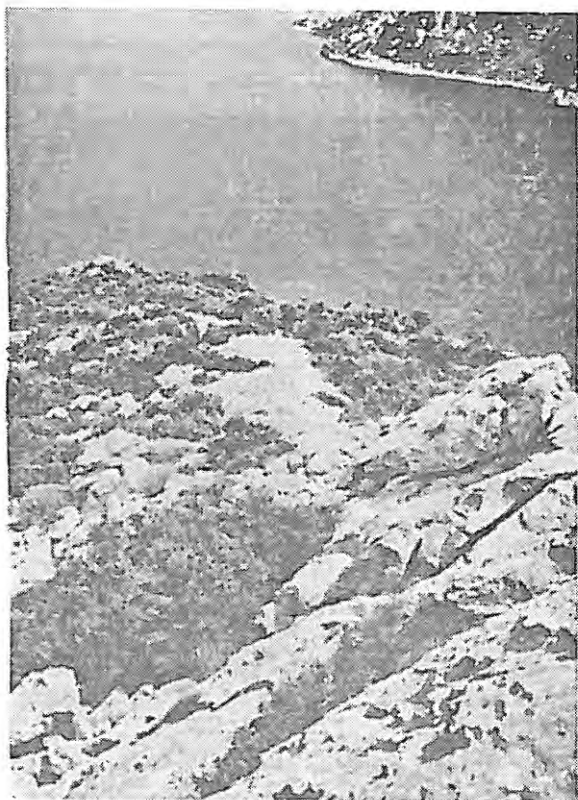

Εἰκὼν 8. «Θῆραι» θεμελιώσεις τοῦ «Μακροῦ τείχους».

της. Εὐκόλως δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ὅλον τὸν περίβολον, καὶ εἰς πολλὰ μέρη σώζεται τὸ τείχος μέχρι καὶ ὕψους τριῶν ἢ τεσσάρων πλίνθων (Εἰκ. 11 καὶ 12). Ἦτο ἐκτισμένον ἐκ πλίνθων ἐντοπίου ἀσβεστολίθου¹¹, ἐπιμελῶς ἐπεξεργασμένων, κατὰ ἀνώμαλον ἰσοδομικὸν σύστημα. Διὰ τὴν ἰσχυροτέραν δομὴν τοῦ τείχους, ἔχομεν περιπτώσεις καθ' ἃς αἱ πλίνθοι εἶναι οὕτως λαξευμένοι, ὥστε νὰ «προσδένωνται» αἱ σειραὶ μεταξύ των (Εἰκ. 13). Συνήθεις διαστάσεις τούτων εἶναι $90 \times 60 \times 60$ ἐκ. καὶ $110 \times 60 \times 60$ ἐκ. περίπου, μὴ ἀποκλειομένων ὁμως καὶ τῶν κατὰ πολὺ μεγαλυτέρων ἢ μικροτέρων.

¹¹ Ἡ ἀκρόπολις ἐχωρίζετο εἰς τρία μέρη κατὰ μῆκος, τὰ ὁποῖα, προφα-

11. Συναντιῶνται καὶ ἀρκετοὶ πλίνθοι ἐκ γρανίτου, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ μετεφέρθησαν ἐξ ἀποστάσεως τουλάχιστον 2 χιλομέτρων, δι' ἐνὸς λίαν κοπιαστικοῦ ὁρομολογίου.

Εικόνα 9. Ο σαρῶς τοῦ τείχους ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ Κωφοῦ λιμένας.

Εικόνα 10. Ἀπὸ τὴν ὀχύρωσιν τῆς Ἀκροπόλεως.

Εικόνα 11. Λείψανα της οχυρώσεως της Ἀκροπόλεως.

Εικόνα 12. Λείψανα της οχυρώσεως της Ἀκροπόλεως.

νώς, καθωρίσθησαν ἐκ τῆς μορφολογίας τοῦ ἐδάφους (βλ. χάρτην). Τὸ δυτικὸν τμήμα, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ ἀναβαίνομεν πρῶτον, κινούμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως, εἶναι τὸ πλέον ἐπίπεδον. Εἰς αὐτὸ καταλήγει τὸ μακρὸν τείχος, τὸ ὁποῖον ἐφάπτεται μετὰ τῆς ἀκροπόλεως δι' ἑνὸς τετραγώνου πύργου, διαστάσεων 7×7 μέτρων. Τὸ πάχος τοῦ τείχους εἶναι 2,20 μ. περίπου. Εἰς τὴν Β.Α.

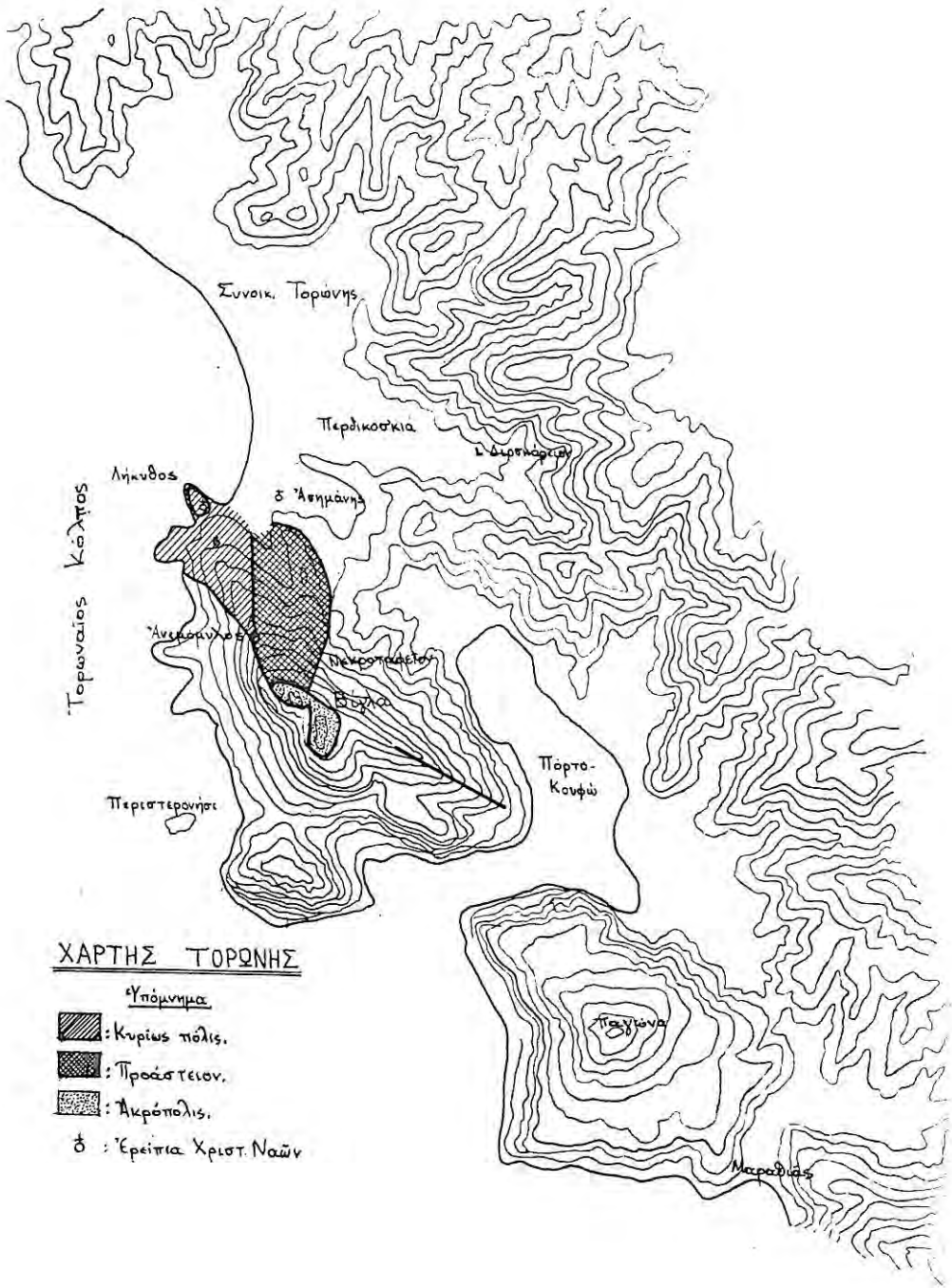
Εἰκὼν 13. Ἀποφῆς τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς Ἀκροπόλεως.
Διακρίνονται ὁ θόρειος καὶ ὁ νότιος περίβολος.

πλευρὰν ἔχομεν καὶ ἕτερον πύργον διαστάσεων καὶ πάλιν 7×7 μ. (Εἰκ. 14).

Ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν (Ν.Δ.) πλευρὰ τοῦ τμήματος αὐτοῦ τῆς ἀκροπόλεως εἶναι φύσει ὀχυρά, λόγῳ τοῦ ἀποκρήμνου τῶν βράχων τῆς πλευρᾶς. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περιβόλου εὐρίσκονται εἰς ἄμορφα ἐρείπια πλήθος κτισμάτων. Τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς ἀκροπόλεως ἐνοῦται μετὰ τοῦ μεσαίου δι' ἑνὸς ὀρθογωνίου κτίσματος, πιθανῶς πύργου (Εἰκ. 15), κατὰ τὴν Ν.Δ. πλευρὰν τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἡ πύλη προσπελάσεως ἐκ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλον τμήμα.

Τὸ μεσαῖον τμήμα χρησιμοποιεῖται σήμερον ὡς ποιμνιοστάσιον, καθ' ὅσον εἶναι τὸ μόνον προσιτὸν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς θαλάσσης. Διακρίνεται καλῶς τὸ θεμέλιον τὸ φράσσον τὴν ἀπὸ τῆς θαλάσσης πρόσβασιν, καθὼς καὶ τὸ θόρειον τείχος. Χωρίζεται ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα διὰ καθέτων βράχων.

Τὸ ἀνατολικὸν τμήμα εἶναι τὸ πλέον ἰσχυρῶς ὠχυρωμένον, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ πρὸς ἀνατολὰς κατὰπτωσις τῆς «Βίγλας» εἶναι πολὺ δμαλή. Τὸ τείχος

ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΡΩΝΗΣ

Υπόμνημα

- : Κυρίως πόλις.
- : Προάστειον.
- : Ακρόπολις.

⊕ : Ξεστία Χριστ. Ναών

Εικών 14. Ὁ Β.Α. πύργος τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς Ἀκροπόλεως.

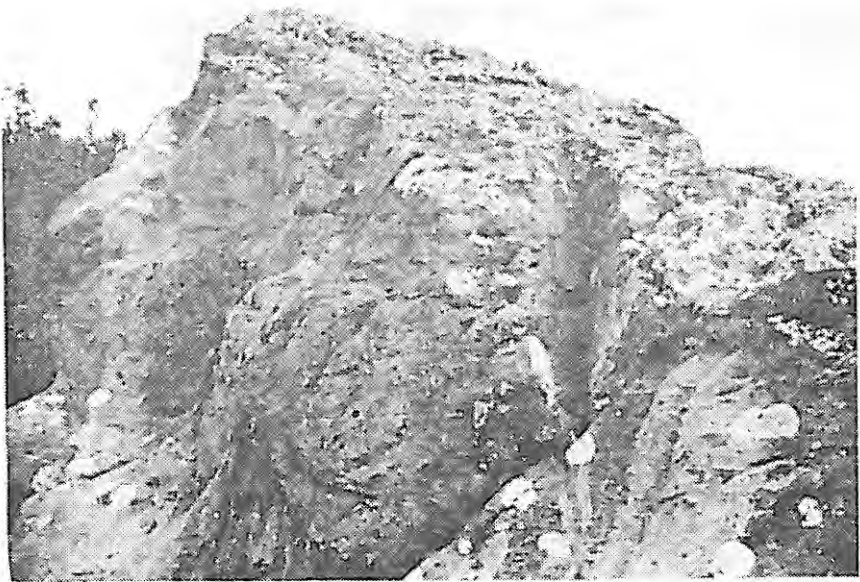

Εικών 15. Τὰ ἔρείπια τοῦ πύργου μεταξύ δυτικοῦ καὶ μεσαίου τμήματος τῆς Ἀκροπόλεως.

Εικόνη 16. Η γοτία πλάσρα τῆς Ἀκροπόλεως, ἡ πρὸς τὸ Κνωστραχίον.
Ἐκφῶς ἀπὸ τὸ Περισπασμῶσι.

ἔχει πάχος 3 μέτρα και ἐνισχύεται διὰ δύο πύργων διαστάσεων 7×7 μέτρων. Ἐδῶ εὐρίσκεται και τὸ πλέον καλοδιατηρημένον τμήμα τοῦ τείχους (Εἰκ. 12). Ἡ νοτιά πλευρά, φύσει ὀχυρωάτη δι' ἀποκρήμνων θράχων, εἶναι προσιτή μόνον διὰ μιᾶς στενῆς προσβάσεως πλάτους 4 μέτρων περίπου, ἣτις ἐφράσαστο διὰ τείχους πλάτους 2,70 μ. περίπου. Εἰς αὐτὴν τὴν πρόσβασιν πρέπει νὰ εὐρίσκητο ἢ πρὸς τὸ Καναστραῖον «πυλῖς» (Εἰκ. 16), ἢ εἰς τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν τεῖχος τοῦ μεσαίου τμήματος. Λόγω τοῦ φύσει ὀχυροῦ τῆς νοτίας πλευρᾶς, φαίνεται ὅτι ἐφυλάσαστο πλημμελῶς, δι' ὃ και ἐδόθη ἡ εὐκαιρία εἰς τοὺς ἐπὶ καταδρομῆς τοῦ Βρασίδα νὰ ἀνέλθουν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐξ αὐτῆς τῆς πλευρᾶς και νὰ ἀνοίξουν τὴν πρὸς τὸ Καναστραῖον μικρὰν πύλην, ἀφοῦ ἐφόνευσαν τοὺς ἀνυπόπτους φρουροὺς. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περιβόλου τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος εἶναι τὸ πλέον ἀνώμαλον ὡς πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν. Ἐγένοντο ἐργασίαι λατομεύσεως τοῦ ἀσβεστολίθου, τῶν ὁποίων τὰ ἴχνη εἶναι σαφῆ ἐπὶ τῶν θράχων (Εἰκ. 17).

Εἰκὼν 17. Ἴχνη λατομεύσεως ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς Ἀκροπόλεως.

Ὡς προανεφέρθη, τὸ σημερινὸν τοπωνύμιον τῆς ἀκροπόλεως εἶναι «Βίγλα», δηλαδὴ παρατηρητήριον. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας εἰς τὰ παράλια τῆς Χαλκιδικῆς, πρὸς προστασίαν ἐκ τῶν συχνῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν εἶχον ὀργανωθῆ βίγλαι. Ἰδανικὴ τοποθεσία διὰ τὴν ἐγκατάστασιν βίγλαις εἶναι ἡ ἀκρόπολις τῆς Τορώνης, ἐκ τῆς ὁποίας, ὡς προείπομεν, ἐλέγχεται ἀπο-

λύτως ή ναυτική κίνησης εις τόν Τορωναϊόν κόλπον και εις μέγα τμήμα του Β.Δ. Αιγαίου. Ήγκαταστάσεις όμως διγλών εις την περιοχήν της Τορώνης μαρτυρούνται έγγραφως από του 1528¹², αλλά δεν έχομεν έτερα στοιχεία διά των όποιων να καταστή έφικτή ή ταύτισις του τοπωνυμίου προς τά υπό της άνωτέρω μαρτυρίας άναφερόμενα περι βίγλας. Έκ της έρεύνης ήμων επί της άκροπόλεως προέκυψεν ότι, τά νεώτερα ίχνη άντιπροσωπεύονται υπό θραυσμάτων άγγείων των ρωμαϊκών χρόνων. Πιθανώς λοιπόν να μη ύπήρχον ώργανωμένα έγκαταστάσεις διά τούς διγλάτορας.

Ό Meritt, εις τόν χάρτην του της Τορώνης, σημειοί μόνον τά τείχη τά όποια έκκινούοντα εκ του στοργγυλου πύργου («Άνεμόμ'λους»), καλύπτουν την πόλιν εκ Ν.Α. (βλέπε χάρτην). Ίχνη του ανατολικού και Ν.Δ. τείχους σώζονται εισέτι (Εικ. 18 και 19). Εις αυτά δέον όπως προστεθή και τό προμηθεύον «μακρόν τείχος» τό από «Άνεμομούλου» μέχρις άκροπόλεως. Σχετικώς όμως προς τά τείχη, λεπτομερείας δυναμένας να μάς βοηθήσουν αναφέρει και πάλιν ο Θουκυδίδης. Ό Βρασιδάς ήθέλησε να συμπεριλάβη εις τά τείχη της πόλεως και τό προάστιον¹³. Φαίνεται δε ότι έλάμβανεν τάς πλίνθους εκ του τείχους τό όποϊον ήχρηστεύετο, και δι' αυτών, ως και διά νέων τούς όποιους θα έφερεν εκ των λατομείων της περιοχής, έκτιζεν τόν νέον περίβολον. Τοϋτο βεβαίως έγένετο προς ταχύτεραν περαίωσιν του έργου. Πλήν όμως απέθη μοιραϊον διά τούς Σπαρτιάτας, διότι έπιδραμών ο Κλέων πριν περατωθουν αι έργασίαι του νέου τείχους και ενώ ειχον δημιουργηθή μεγάλα ρήγματα εις τό παλαιόν, και επιτιθέμενος από ξηράς και θαλάσσης¹⁴ έπανακατέλαθεν εύκόλως την πόλιν. Ήπακόλουθον ήτο ή μείωσις του πληθυσμου διά της φοβεράς σφαγής και του έξανδραποδισμού των Τορωναϊων.

12. Actes d' Esphigmenou, XXVI, 1528, 7 Αύγουστου: «...και αι μάνδραι αυτών ειεν, όπου αν ειη τό άρμυδιότερον, και τό ύδωρ του τόπου εν μέσω αυτών και αι οικειαι και αι βίγλαι και άπαντα μετά διακρίσεως ίνα ποιήτωσαν... έγεγονει τό παρόν συμφωνητικόν γράμμα διά χειρός της έμης ταπεινότητος Ίερισοϋ και Άγιου Όρους Μακαρίου, και έπεδόθη αυτοίς εν έτει ζλφ ινδικτιώνος α μηνι αυγουστου, ζ ένόπιον εύρισκομένων μαρτύρων των μεν εις την Ίερισον, των δε εκ των Σιδηροκαυσίων».

13. Θουκυδίδου, έ.ά., Ε' 2 - 3.

14. Ός προανεφέρθη, Ισταμένοι επί της άκροπόλεως έχομεν πλήρη έποπτιαν του Κωφου, της πόλεως και όλης της θαλάσσης της περιοχής. Έπομένως οι επί της άκροπόλεως ειδον τά πλοία του Κλέωνος όταν εξήρχοντο του Κωφου (Εικ. 20) διά να αποβιβασθουν τά στρατεύματα εις την Τορώνην, και ειχον όλον τόν χρόνον να ειδοποιήσουν τόν μαχόμενον Πασιτελιδαν διά την επικειμένην απόδασιν, διότι διά των μέσωσιν κινήσεως της έποχής εκείνης νομιζομεν ότι θα άπητοϋντο (υπό τάς πλέον ευνοϊκάς καιρικάς συνθήκας) τουλάχιστον 40 λεπτά της ώρας διά πλοιν από του Κωφου έως του λιμένος της Τορώνης. Διατί λοιπόν δεν ειδοποιήθη ο Πασιτελιδας; Μήπως εν προκειμένω ύπήρξεν προδοσία; Ό Meritt θεωρών ως ακρόπολιν τόν «Άνεμόμυλον» δικαίως συμπεράνει ότι δεν ύπήρχεν χρόνος να ειδοποιηθή ο Πασιτελιδας, διότι πράγματι εκ του «Άνεμομούλου» ή έποπτία της θαλάσσης μειοϋται, λόγω της παρεμβολής του όγκου της «Βίγλας».

Εικόνα 18. Τμήμα του Ν.Δ. τείχους. "Αποφιδ από τον «Ανεμόμυλο».

Εικόνα 19. Τμήμα του Ν.Δ. τείχους της πόλεως.

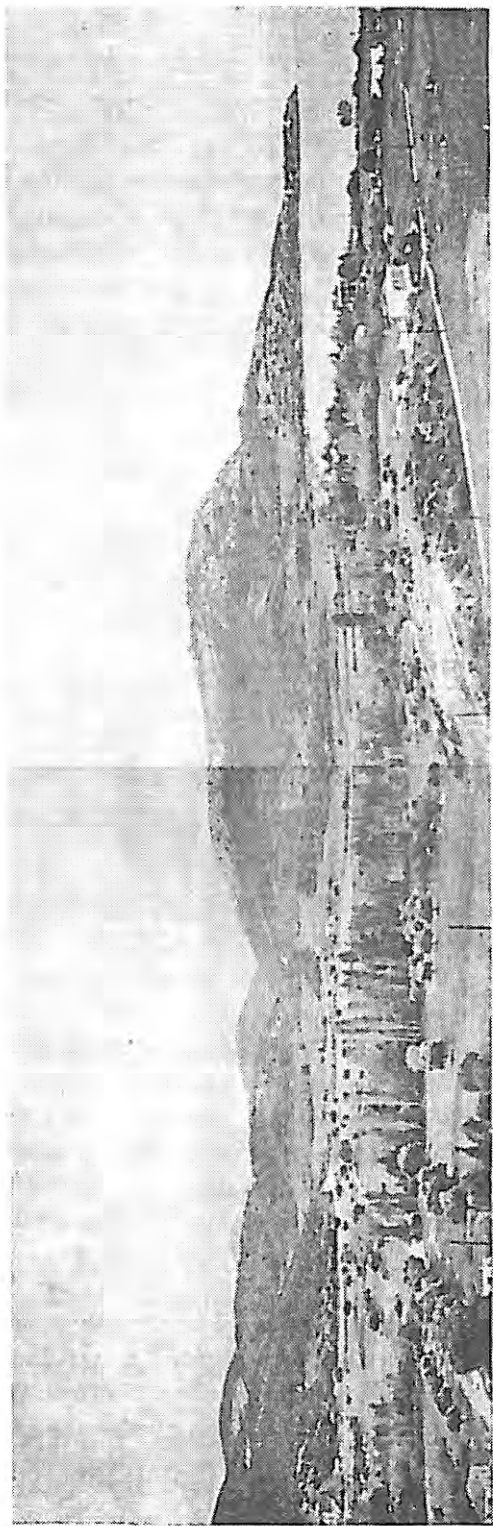
Πού εὐρίσκατο ἕμως αὐτὸ τὸ προάστιον; Ὁ Meritt τὸ τοποθετεῖ «πιθανῶς μεταξύ τοῦ τείχους ἀπὸ τὴν ἀκρόπολιν πρὸς τὴν θάλασσαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς πόλεως, καὶ τοῦ Διοσκουρείου». Ἐὰν δὲ προσέξωμεν εἰς τὸ σχεδιάγραμμά του, θὰ ἴδωμεν ὅτι τοποθετεῖ τὸ προάστιον εἰς τὸν χῶρον ὅπου καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπάρχουν τὰ ἔλη τοῦ «Ἀσημάνη» καὶ τῆς «Περδικοσ'κιάς». Θεωροῦμεν κάπως ἀπίθανον οἱ χῶροι αὐτοὶ νὰ ἦσαν κατοικήσιμοι κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν, ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ ἐκτενέστερον εἰς τὰ περὶ τοῦ λιμένος τῆς Τορώνης σχετικᾶ.

Εἰκὼν 20. Ἐξοδος ἐκ τοῦ Κωφοῦ λιμένος.

Μελετῶντες τὸν χῶρον τῆς Τορώνης, διεπιστώσαμεν λείψανα τείχους, ὁμοίου πρὸς τὴν λοιπὴν τειχοποιίαν τῆς πόλεως, ἐκκινουῦντος ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς ἀκροπόλεως, ὀλίγα μέτρα ἀριστερὰ τοῦ Β.Α. πύργου. Τοῦτο, κινούμενον πρὸς βορρᾶν, περιβάλλει ἀπὸ τὰς βορείους καταπτώσεις τὸ ἀντέρεισμα τὸ χωρίζον τὴν λεκάνην τῆς οἰκίας Ἀχ. Κληματσίδα, ἀπὸ τῆς τοιαύτης τοῦ «Ἀσημάνη» (Εἰκ. 21) (βλέπε χάρτην). Πιθανώτατα λοιπὸν τὸ προάστιον εὐρίσκατο μεταξύ τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους τοῦ Meritt καὶ τῆς προμνησθείσης γραμμῆς τοῦ νέου τείχους.

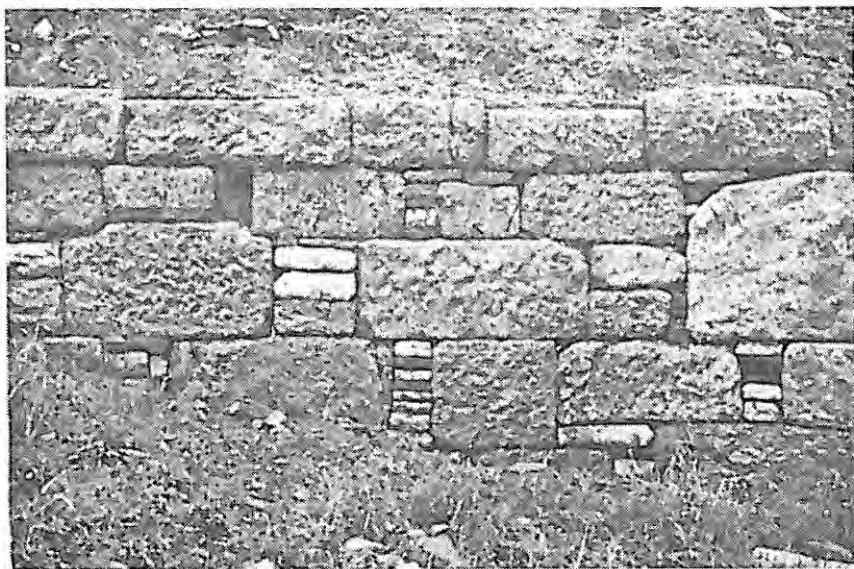
Θέτοντες ἐν σειρᾷ τὰ γεγονότα δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν τὰ ἑξῆς: Ὁ Κλέων κατέλαβε τὴν πόλιν καὶ τοὺς ἐπιζήσαντας Τορωναίους ἐξηνδραπόδισεν. Οἱ ἀνωτέρω ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν των μετὰ τὴν Νικίειον εἰρήνην (421 π.Χ.), ἀνταλλαγέντες δι' Ἀθηναίων αἰχμαλώτων τῶν Ὀλυνθίων. Πλὴν ἕμως λόγῳ τῶν σφαγῶν τοῦ Κλέωνος καὶ δι' ὄλους τοὺς ἄλλους λόγους τοὺς

Εικόνα 21. Γενική θέρελα άποψης του χώρου της πόλεως και της Άκροπόλεως της Τορόνης.

ἐπομένους τῆς ὀμηρείας, οἱ κάτοικοι τῆς Τορώνης εἶναι πλεόν κατά πολὺ ὀλιγώτεροι. Ὡς ἐκ τούτου τὸ προάστιον, ὡς ἀποτέλεσμα ὑπερπληθυσμοῦ εἶναι ἀχρηστον πλεόν. Οἱ Τορωνᾶιοι περιορίζονται εἰς τὴν παλαιὰν πόλιν, τὴν ὀποῖαν θεβαίως θέλοντες νὰ ὀχυρώσουν, θὰ ἀνήγειραν καὶ πάλιν τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος τὸ ὀποῖον τοὺς ἐχρειάζετο, δηλαδὴ τὸ ὑπὸ τοῦ Meritt ἀναφερόμενον. Τὸ τεῖχος τοῦ Βρασίδα θὰ ἔμεινεν ἐρείπιον. Πιστεύομεν ὅτι αὐτὴ ἡ ἐκδοχὴ δέον ὀπως γίνῃ παραδεκτὴ, διότι ἄλλως δέον ὀπως φαντασθῶμεν τὴν Τορώνην τεμνομένην εἰς τὸ μέσον ὑπὸ τείχους, τοῦ ὀποῖου τὴν σκοπιμότητα δὲν βλέπομεν διὰ πόλιν ὡς ἡ ἐξεταζομένη.

Ὡς πρὸς τὸ «μακρὸν τεῖχος» νομίζομεν ὅτι ὡς ἀποστολὴν εἶχεν τὴν σύνδεσιν τῆς πόλεως μετὰ τῆς ἀκροπόλεως. Ὅταν ὁ Βρασίδας ἠθέλησεν νὰ συνδέσῃ ἀπ' εὐθείας τὸν κόλπον τῆς Τορώνης μετὰ τῆς ἀκροπόλεως διὰ τοῦ νέου τείχους, τὸ «μακρὸν τεῖχος» ἐγένετο πλεόν ὁ Ν.Δ. περίβολος τῆς πόλεως.

Εἰκὼν 22. Τμῆμα ὀχυρώσεως τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ «λαίμου» τῆς Ληκύβου.

Ἐκ τῆς Ἀγορᾶς τῆς πόλεως οὐδὲν ἴχνος ἀπέμεινεν. Μὲ βάσιν ὀμως τὸν Θουκυδίδην καὶ πάλιν, δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν κατὰ προσέγγισιν τὴν θέσιν αὐτῆς. Συνεχίζων λοιπὸν ὁ Θουκυδίδης τὴν διήγησιν τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Βρασίδα¹⁵ γράφει: «Ὁ δὲ Βρασίδας τῷ μὲν ἄλλῳ στρα-

15. Θουκυδίδου, ἔ.ἀ., Δ' 111 - 113.

τῷ ἡσύχαζεν ὀλίγον προελθὼν, ἑκατὸν δὲ πελταστάς προπέμπει, ὅπως, ὁπότε πύλαι τινὲς ἀνοιχθεῖεν καὶ τὸ σημεῖον ἀρθείη ὁ ξυνέκειτο, πρῶτοι ἐσδράμοιεν. Καὶ οἱ μὲν χρόνου ἐγγιγνομένου καὶ θαυμάζοντες κατὰ μικρὸν ἔτυχον ἐγγὺς τῆς πόλεως προσελθόντες· οἱ δὲ τῶν Τορωναίων ἐνδοθεν παρασκευάζοντες μετὰ τῶν ἐσεληλυθόντων, ὡς αὐτοῖς ἤ τε πυλῖς διήρητο καὶ αἱ κατὰ τὴν ἀγορὰν πύλαι τοῦ μογλοῦ διακοπέντος ἀνεώγοντο, πρῶτον μὲν κατὰ τὴν πυλῖδα τινὰς περιεπαγόντες ἐσεχώμισαν, ὅπως κατὰ γνώτου καὶ ἀμφοτέρωθεν τοὺς ἐν τῇ πόλει οὐδὲν εἰδόμενος ἐξαπίνης φοθήσειαν, ἔπειτα τὸ σημεῖον τε τοῦ πυρός, ὡς εἶρητο, ἀνέσχον, καὶ διὰ τῶν κατὰ τὴν ἀγορὰν πυλῶν τοὺς λοιποὺς ἤδη τῶν πελταστῶν ἐσεδέχοντο. Καὶ ὁ Βρασίδης ἰδὼν τὸ ξύνθημα ἔθει δρόμῳ, ἀναστήσας τὸν στρατὸν ἐμβοήσαντάς τε ἀθρόαν καὶ ἔκπληξιν πολλὴν τοῖς ἐν τῇ πόλει παρασχόντας. Καὶ οἱ μὲν κατὰ τὰς πύλας εὐθὺς ἐσέπιπτον, οἱ δὲ κατὰ δοκοὺς τετραγώνους, αἱ ἔτυχον τῷ τείχει πεπτωκότι καὶ οἰκοδομουμένῳ πρὸς λίθων ἀνολικὴν προσκείμεναι. Βρασίδης μὲν οὖν καὶ τὸ πλῆθος εὐθὺς ἄνω καὶ ἐπὶ τὰ μετέωρα τῆς πόλεως ἐτράπετο, βουλόμενος κατ' ἄκρας καὶ θεδαίως ἐλεῖν αὐτήν· ὁ δὲ ἄλλος ὄμιλος κατὰ πάντα ὁμοίως ἐσεκεδάννυτο.

Εἰκὼν 23. Ὁ Β.Α. πύργος τῆς Ληκόθου.

Τῶν δὲ Τορωναίων γιγνομένης τῆς ἀλώσεως τὸ μὲν πολὺ οὐδὲν εἶδος ἐθορυβεῖτο, οἱ δὲ πράσσοντες καὶ οἷς ταῦτα ἤρεσκε μετὰ τῶν εἰσεληθόντων εὐθὺς ἦσαν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι (ἔτυχον γὰρ ἐν τῇ ἀγορᾷ ὀπλίται καθεύδοντες ὡς

πεντήκοντα) ἐπειδὴ ἤσθοντο, οἱ μὲν τινες ὀλίγοι διαφθείρονται ἐν χερσαῖν αὐτῶν, τῶν δὲ λοιπῶν οἱ μὲν πεζῆ, οἱ δὲ ἐφ' τὰς ναῦς, αἱ ἐφρούρουν δύο καταφυγόντες διασώζονται ἐς τὴν Λήκυνθον τὸ φρούριον, ὃ εἶχον αὐτοὶ καταλαβόντες, ἄκρον τῆς πόλεως ἐς τὴν θάλασσαν ἀπειλημμένον ἐν στενῷ ἰσθμῷ».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτουν τὰ κάτωθι: Εἰς τὸν χώρον εἰς τὸν ὁποῖον ἐγειννίαζεν τὸ Β.Α. τεῖχος μετὰ τῆς ἀγορᾶς, ὑπῆρχον τουλάχιστον δύο πύλαι, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ἦσαν αἱ κύριαι πύλαι τῆς πόλεως. Τοῦτο, διότι ἦσαν πρὸς τὴν πλευρὰν εἰς τὴν ὁποῖαν πρῶτον προσήγγιζεν ὁ ἐκ τῆς Σιθωνίας, γενικῶς, ἐρχόμενος. Αἱ πύλαι αὗται δὲν πρέπει νὰ ᾠδήγουν ἀμέσως εἰς τὴν ἀγορὰν, διότι ἐὰν συνέβαιγεν αὐτό, δὲν θὰ εἶχον τὴν εὐχέρειαν οἱ προσκείμενοι εἰς τὸν Βρασιδα νὰ τὰς ἀνοίξουν, διότι θὰ ἐγίνοντο ἀντιληπτοὶ ὑπὸ τοῦ σκοποῦ τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ κοιμωμένων Ἀθηναίων ὀπλιτῶν. Ἀλλὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ εὐρίσκοντο πολὺ μακρὰν ταύτης.

Εἰκὼν 24. Ἀποφικς τῆς Ληκύθου ἀπὸ Βορρᾶ.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἔχομεν τὴν γραμμὴν τῶν τειχῶν πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς ἀγορᾶς, γνωρίζομεν καὶ τὴν θέσιν τῆς Ληκύθου¹⁶, θεωροῦμεν ὡς πλέον

16. Ἡ Λήκυθος εὐρίσκετο ἐπὶ τῆς χερσονήσου «Κάστρο» (Εἰκ. 24), ὅπου καὶ σώζεται θεμελίωσις τῆς δχυρώσεως τῶν κλασσικῶν χρόνων (Εἰκ. 25). Σχετικῶς εἶπε σημαίωμα τῆς Μ. Σιγανίδου, Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον, 22 (1976), Χρονικά, σ. 404. Ὀλίγα

ἐνδεικνυομένην θέσιν διὰ τὸν χώρον τῆς ἀγορᾶς τὴν μικρὰν λεκάνην τὴν εὐρισκομένην ὀπισθεν τῆς οἰκίας τοῦ Ἄχιλ. Κληματαίδα¹⁷. Ὁ Meritt τοποθετεῖ τὴν ἀγορὰν πλησιέστερον ἀκόμη πρὸς τὴν Λήκυθον καὶ εἰς ἀπόστασιν 100 ὑαρδῶν ἀπὸ ταύτης.

Εἰκὼν 25. Λείψανα τῆς Κλασσικῆς ὀχυρώσεως τῆς Ληκύθου.
Ἐπ' αὐτῶν διακρίνεται ἡ Βυζαντινὴ ὀχύρωσις.

Ἐκ τοῦ λιμένος τῆς πόλεως δὲν ἔχει μείνει τίποτα. Ἡ Μ. Βερτσῶνη - Κοκόλη¹⁸ ἀσχολεῖται διεξοδικῶς μὲ τὸ ὡς ἄνω θέμα καὶ προτείνει λύσιν ὡς πρὸς τὴν θέσιν του. Λέγει ὅτι κυρίως ἀγκυροβόλιον ἴσως νὰ ἦτο τὸ σημερινὸν μεγάλο τέναγος, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα θὰ πρέπη νὰ εἶχε μεγαλύτερον βάθος, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον εἰσῆρχοντο τὰ πλοῖα διὰ τοῦ ὑπάρχοντος εἰσέτι θαθέος αὔλακος.

Προφανῶς λέγουσα «μεγάλο τέναγος» ἐννοεῖ τὸ τέναγος τῆς «Περδικοσ'κιάς» (βλ. χάρτην), διότι ἡ αὔλαξ ἐκεῖ ὀδηγεῖ.

περὶ τῆς ὀχυρώσεως τῆς Ληκύθου βλέπε εἰς Μαν. Ἀνδρονίκου, Τὰ τείχη τῆς Ὀλύμπου, Μακεδονικά, τόμ. 2ος (1941 - 1952), Θεσσαλονίκη 1953, σ. 140.

17. Κατὰ τὸ παρελθὸν γεωπροωθητὴρ εἰργάσθη εἰς τὸν χώρον λαμβάνων χώματα διὰ τὴν ἐπίχωσιν τοῦ πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Κληματαίδα τμήματος τοῦ ἐλώδους αὔλακος. Ὁ χειριστὴς τοῦ μηχανήματος μᾶς ἀνέφερεν ὅτι κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν ἐξέχωσεν μεγάλα τεμάχια κατεργασμένου ἐντοπίου ἀσβεστολίθου.

18. Μ. Βερτσῶνη - Κοκόλη, Ἐπιτομὴ..., ἔ.ἀ., σ. 14 - 18.

Σήμερα υπάρχουν δύο τενάγη εις τὴν περιοχὴν τὸ προμνησθὲν τῆς «Περδικοσ'κιάς» καὶ τὸ ἀμέσως Ν.Δ. τούτου εὐρισκόμενον τεναγὸς τοῦ «Ἄσσημάνης», τὸ καὶ ἐγγύτερον πρὸς τὴν πόλιν¹⁹. Εἰς τὸ ὅτι ὁ λιμὴν εὐρίσκειτο εἰς ἓν ἐκ τῶν δύο τεναγῶν, νομίζομεν ὅτι συνηγορεῖ καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ λεξικοῦ Papebenselei²⁰ ὅτι ὁ λιμὴν τῆς Τορώνης ἦτο ξακουστός διὰ τὴν ρηχότητά του. Διότι τί φυσικώτερον εἰς λιμὴν ὁ ὁποῖον πρὸ 2000 ἐτῶν ἦτο ρηχὸς διὰ πλοῖα βυθίσματος 1,5 μέτρου, τὸ πολὺ νὰ εἶναι σήμερον τεναγὸς²¹;

Ὡς προαναφέρθη, κατὰ τὴν μάχην τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς πεντήκοντα Ἀθηναίους εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Τορώνης, ὅσοι ἐκ τῶν Ἀθηναίων ἐσώθησαν ἀπὸ τὴν πρώτην ἔφοδον κατέφυγον εἰς τὴν Λήκυθον, οἱ μὲν πεζοποροῦντες, οἱ δὲ διὰ τῶν πλοίων. Πιστεύομεν ὅτι ἡ διάσπασις αὕτη τῶν Ἀθηναίων εἰς δύο ομάδας, ὀφείλεται μᾶλλον εἰς τὸ ὅτι εἰς μερικοὺς ἐξ αὐτῶν ἐφάνη εὐκολωτέρα ἢ μετάδασις διὰ τῶν πλοίων εἰς τὴν Λήκυθον, παρὰ εἰς τὴν συναίσθησιν τοῦ καθήκοντος νὰ διαφυλάξουν σῶα τὰ πλοῖα. Ταῦτα θεθαίως πρέπει νὰ εὐρίσκοντο ἐντὸς τοῦ λιμένος. Ἐὰν λοιπὸν δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἀγορὰ εὐρίσκειτο ὅπου ἀνωτέρω προσδιορίζομεν (λεκάνη ὀπισθεν οἰκίας Κληματοσίδα) καὶ ὁ λιμὴν εἰς τὴν «Περδικοσ'κιά», τότε ἔχομεν μίαν ἀπόστασιν μεγαλυτέραν τῶν 300 μέτρων ἀπὸ ἀγορᾶς εἰς λιμένα, ἐνῶ ἡ Λήκυθος ἀπέειχε περίπου 100 μέτρα. Ἐπὶ πλεόν, οἱ καταφυγόντες εἰς τὰ πλοῖα, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξέλθουν τῶν τειχῶν διερχόμενοι διὰ μέσου τῶν ἐπερχομένων Λακεδαιμονίων.

Κατὰ τὴν γνώμην μας, τὰ πλοῖα ἦσαν ἐλλειμνισμένα εἰς τὸν «Ἄσσημάνη», περίπου εἰς τὸ ὕψος τοῦ εἰκονοστασίου τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου (Εἰκ. 26), ὅπου καὶ πρέπει νὰ εὐρίσκειτο ὁ λιμὴν τῆς πόλεως. Ὁ λιμὴν καὶ ἡ ἀγορὰ πρέπει νὰ εἶχον ἀμεσον γειτνιασιν, ἢ νὰ παρενεβάλετο, τὸ πολὺ, μία σειρά οἰκημάτων.

Δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ «Περδικοσ'κιά» νὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ἀγκυροβόλιον, πλὴν ὅμως τόπος φορτοεκφορτώσεως τῶν πλοίων πρέπει νὰ ἦτο ὁ «Ἄσσημάνης», λόγῳ τῆς γειτνιασεῶς του πρὸς τὴν ἀγορὰν.

Ὁργανωμένοι λιμενικαὶ ἐγκαταστάσεις δὲν γνωρίζομεν εἰς ποίαν ἔκτασιν ὑπῆρχον. Ἡ Μ. Βερτσῶνη - Κοκόλη γράφει περὶ ὑποβρυχίων δόμων ἐν παρατάξει, παρὰ τὴν Λήκυθον. Τοὺς δόμους τούτους ἐνετοπίσαμεν εἰς τὴν Β. πλευρὰν τοῦ «λαίμου» τῆς Ληκύθου, εἰς ἀπόστασιν ± 10 μ. ἀπὸ τῆς ἀκτῆς

19. Τὰ δύο τενάγη χωρίζονται διὰ τοῦ ἀντερείσματος «τ'ς Καλουγριᾶς τ' ἁλών».

20. Ἐν λέξει: Τορώνης λιμὴν, σ. 1542.

21. Κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ νέου ὀδικοῦ κυκλώματος Σιθωνίας ἠθέλησαν νὰ κατασκευάσουν γέφυραν εἰς τὴν «Περδικοσ'κιά». Κατὰ τὴν διάνοξιν τῶν θεμελιῶν ἔοκαψαν μέχρι βάθους ἑννέα μέτρων, ἐξάγοντες συνεχῶς βοῦρκον μετὰ θαλασσίων ὀστράκων ἐν τέλει ἐγκατέλειψαν τὴν προσπάθειαν, ἀναγκασθέντες νὰ παραλλάξουν τὴν γραμμὴν τῆς ὁδοῦ, μὲ ἀποτελεσμα τὴν καταστροφὴν τοῦ Διοσκουρείου.

και εις βάθος ± 1 μ. βαίνοντας παραλλήλως πρὸς αὐτήν. Ἴσως γὰ πρόκειται περὶ τῶν καταλοίπων τῆς ἀρχαίας προκυμαίας.

Σοβαρὸν πρόβλημα δημιουργεῖ ἡ ὑπάρχουσα αὐλαξ, ἣτις ἀρχομένη ἀπὸ τὸ ἔλος τῆς «Περδικοσ'κιᾶς» ἀφοῦ κινήθῃ σχεδὸν παραλλήλως πρὸς τὴν ἀκτὴν, ἀφ' ἧς χωρίζεται διὰ μιᾶς ἀμμώδους ἐκτάσεως, πλάτους 100 ἕως 50 μέτρων, χύνεται παρὰ τὴν Λήκυθον. Δι' αὐτῆς ἐκχέονται εἰς τὴν θάλασσαν τὰ περισσεύοντα ὕδατα τῶν ἐλῶν τῆς περιοχῆς. Ἡ Μ. Βερτσώνη - Κοκόλη γράφει ὅτι ἂν τὸ μεγάλον τέναγος ἦτο λιμὴν, ἡ αὐλαξ, μεγαλυτέρων διαστάσεων τότε, ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν ἀνέλκυσιν τῶν πλοίων.

Εἰκὼν 26. Τὸ ἔλος τοῦ Ἀσημάνη. Εἰς τὸ μέσον οἱ θάμνοι οἱ καλύπτοντες τὴν παλαιοχριστιανικὴν Βασιλικήν.

Κατὰ τὴν διαδρομὴν ἀπὸ Ν. Μαρμαρᾶν εἰς Τορώνην (ἀκολουθοῦντες τὸν παραλιακὸν χωματόδρομον) συναντῶμεν τὰς γραφικὰς τοποθεσίας «Ἀλατόμπαρες». Εἶναι ἐμφανὲς ὅτι κάποτε ἦσαν κόλποι καὶ διὰ τῶν προσχώσεων μετετράπησαν εἰς ἔλη. Ταῦτα χωρίζονται ἀπὸ τῆς θαλάσσης δι' ἀμμώδους φράγματος δημιουργηθέντος διὰ τῆς συνεργασίας τῶν προσχώσεων καὶ τῆς θαλάσσης. Κατὰ τοὺς βροχεροὺς μῆνας τὰ περισσεύοντα ὕδατα διανοίγουν ἕναν δίαυλον εἰς τὸ ἀμμώδες φράγμα καὶ χύνονται εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸ θέρος, διὰ τῆς μετακινήσεως τῆς ἀμμου ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ὁ δίαυλος κλείει, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Κάτι τὸ παρόμοιον πρέπει γὰ συνέβη καὶ εἰς τὴν περίπτωσίν μας. Πλὴν

ὅμως τὰ υπερχειλίζοντα ὕδατα εἶναι πολὺ περισσότερα καὶ δροῦν σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους. Ὡς ἐκ τούτου ὁ διαύλος σὺν τῷ χρόνῳ μετετοπίσθη εἰς τὸ πλέον ὑπὴνεμον μέρος παρὰ τὴν Λήκυθον. Λόγω τῆς συνεχοῦς ροῆς τοῦ ὕδατος, εἰς τὴν γραμμὴν ροῆς, ἠμποδίσθη ἡ πρόσχωσις καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίσθη ἡ αὐλαξ.

Δὲν πρέπει νὰ ἀποκλείσωμεν καὶ τὴν παράλληλον χρῆσιν τοῦ Κωφοῦ λιμένος (Εἰκ. 20), διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς πόλεως. Πιθανῶς δὲ νὰ ὑπῆρχον καὶ αἱ σχετικαὶ κτηριακαὶ ἐγκαταστάσεις. Ὅπισθεν τοῦ καφενείου τοῦ Χάψα παρατηροῦμεν θεμέλιον ἐξ ἀσβεστολιθικῶν πλίνθων ὁμοίων πρὸς τοὺς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Πρόκειται περὶ μεταγενεστέρων κτηρίων κατασκευασμένων δι' ὀλικῶν εἰς δευτέραν χρῆσιν ἢ περὶ ἀρχαίων ἐγκαταστάσεων²²;

Εἰκὼν 27. Ἐρείπια τῆς δεξαμενῆς - κρήνης τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.

II. Ὡς πρὸς τοὺς χώρους ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐξετείνετο ὁ οἰκισμὸς τῆς Τρωῶννης ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ κάτωθι: Ἡ πρώτη ἐγκατάστασις εἰς τὴν

22. Πληθὺν τοῦ ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ Κωφοῦ λιμένος, καὶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τούτου, ὑπάρχοντες τεχνάγονι εὐρίσκονται ἕχνη ἐγκαταστάσεις, ὡς μοὶ ἀνέφερον ὁ ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ Κωφοῦ Χάψας. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ ᾤσαν ἐγκαταστάσεις τοῦ ἐν τῇ περιοχῇ μετοχίου τῆς Λαύρας, καθ' ὅσον ἔχομεν σαφῆ μνείαν (Act. Lavra...) περὶ τοῦ ὅτι ὑπῆρχεν ὀργανωμένη ἐπιμετάλλευσις τῆς περιοχῆς καὶ τοῦ βιβαρίου ὑπὲρ τῆς Μονῆς.

περιοχήν πρέπει νά ἐγένετο ἐπὶ τῆς Ληκύθου²³. Ὁ Ν. Κοτζιάς ἐσημείωσεν ἐπ' αὐτῆς «ἄφθονα ὄστρακα χειροποιήτων προϊστορικῶν ἀγγείων ἀμαυροχρῶμων καὶ ἐγχαράκτων»²⁴. Ἀκολούθως ἐπεξετάθη ἐντὸς τῶν τειχῶν τῶν προσδιορισθέντων τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Meritt καὶ εἰς τὸ προμνησθὲν προάστιον. Παρατηρεῖται ὅμως ἡ ὑπαρξὶς ἐνδείξεων ἐγκαταστάσεων εἰς ὄλον τὸ λεκανοπέδιον τῆς Τορώνης, ἐκ τοῦ ὁποῖου πρέπει νά συμπεράνωμεν τὴν ὑπαρξίν ἀγροικιῶν ἐγκατεσπαρμένων καθ' ὅλην τὴν περιοχὴν. Ἐπίσης ἐγκαταστάσεις πρέπει νά ὑπῆρχεν καὶ κατὰ τὴν Ν.Δ. πλευρὰν τῆς ἀκροπόλεως, εἰς τὴν μικρὰν καλλιεργήσιμον ζώνην μεταξὺ τῆς ἀποτόμου πλευρᾶς τῆς ἀκροπόλεως καὶ τῆς θαλάσσης.

Εἰκὼν 28. Τὸ φρέαρ νοτίως τῆς δεξάμενης.

Τὸ κύριον νεκροταφεῖον τῆς πόλεως πρέπει νά ἦτο ὅπου τὸ τοποθετεῖ ἡ Μ. Σιγανίδου²⁵, «ἐπὶ τῆς Ν.Α. κλιτύος τοῦ λόφου τοῦ προσδλέποντος πρὸς

23. Χ. Ι. Μακαρόνα, Χρονικά Ἀρχαιολογικά, Χαλκιδική, Μακεδονικά, τόμ. Ιος, Θεσσαλονίκη 1940, σ. 493.

24. Ἡ ἐγκατάστασις ἐπὶ χερσονήσων προϊστορικῶν οἰκισμῶν εἶναι συνήθης ἐν Χαλκιδικῇ. Συνήθως τὸ στενώτερον μέρος τοῦ «λαίμου» τῆς Χερσονήσου ἀποκόπτεται, δημιουργομένης οὕτω ἀβλακὸς πρὸς μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν τοῦ οἰκισμοῦ. Τοιαύτας περιπτώσεις συναντῶμεν εἰς τὰς θέσεις «Σπαθιές», «Καστρί» Νικητῆς, «Πύργος» Ἀγ. Νικολάου, «Πύργος» Σάνη κλπ. Κάτι παρόμοιον πρέπει νά ἐγένετο καὶ εἰς τὴν Λήκυθον.

25. Α.Δ. 22, 1967 (Χρονικά), σ. 404.

τὸν Κωφὸν λιμένα». Ἄλλὰ κατεστράφησαν πολλοὶ τάφοι καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγτερείσματος «τ'ς καλουγριάς τ' ἁλών» κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς νέας ὁδοῦ, ἐπληροφόρηθημεν δὲ καὶ τὴν ὑπαρξιν ἐκτεταμένου νεκροταφείου εἰς τὴν «Περδικοσ'κιά», πλησίον τοῦ Διουκουρείου. Ἐπίσης κατεστράφησαν τάφοι καὶ κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τῶν θεμελιῶν τοῦ ναοῦ τῆς Τορώνης, ἐπὶ τοῦ ὑψώματος «Ντουμπίτσα» ἐντὸς τοῦ συνοικισμοῦ.

Εἰκὼν 29. Τὸ Περιστερονήσι. Ἀποφίς Β.Δ.

III. Ἡ ὕδρευσις τῆς Τορώνης, ἐξαιρέσει τῆς ἀκροπόλεως, δὲν πρέπει νὰ παρουσιάζεν πολλὰ προβλήματα. Ἐκ τοῦ συστήματος ὕδρευσεως ἕως τῆς ἀρχαίας πόλεως οὐδὲν φαίνεται πρὸς τὸ παρόν. Μόνον ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον τῆς ζωῆς εἰς τὴν περιοχὴν παρέμειναν κατάλοιπα ἔργων ὕδρευσεως. Νοτίως καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ τῆς Ληκύθου, ὑψίσταται ἔρειπιον δεξαμενῆς ὕδατος, ὑπεργείου, θολωτῆς κατασκευῆς δι' ἀργῶν λίθων καὶ ἰσχυροῦ ἀσβεστοκονιάματος (Εἰκ. 27). Ἐκ τῶν ὀλίγων ἰχνῶν τῆς πρὸς τὴν Λήκυθον ἐστραμμένης προσόψεως τῆς δεξαμενῆς, συμπεραίνομεν ὅτι ὑπῆρχεν συγχρόνως καὶ κρήνη, ἥτις, πιθανώτατα, ἦτο ἐστεγασμένη. Ὅπισθεν ταύτης καὶ εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μέτρων, φαίνεται τετράγωνον φρέαρ, ἐκτισμένον διὰ μεγάλων γρανιτίνων πλίνθων, ἀνοικτὸν μέχρι δάθους ἑνὸς μέτρου (Εἰκ. 28).

Ὡς μᾶς ἀνέφερον οἱ ἐντόπιοι, εἰς τὴν θέσιν «Λευκαδοῦδια», πλησίον τῆς ὁδοῦ ἀπὸ συνοικισμοῦ Τορώνης εἰς Συκιᾶν, ὑπῆρχεν «ὕδραγωγεῖον κτισμένον μὲ κουρασάνι». Ἐπίσης εἰς τὴν θέσιν «Μπαρούδα» μέχρι καὶ πρὸ δλίγων ἐτῶν ἀνέβλυζεν πολὺ ὕδωρ, τὸ ὅποιον τῶρα ἔχει μειωθῆ εἰς τὸ ἐλάχιστον²⁶.

Ἄριστερὰ τῷ εἰσπλέοντι εἰς τὸν Κωφὸν λιμένα, καὶ εἰς ἀπόστασιν περίπου 200 μέτρων ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ὑπάρχει μικρά, βραχύδης νησίς ὀνομαζομένη «Περιστερονήσι» (Εἰκ. 29). Αἱ μέγιστοι διαστάσεις τῆς εἶναι περίπου 50×20 μέτρα. Αἱ ἀκταὶ τῆς εἶναι βραχύδεις καὶ ἐτοιμόρροποι. Ὅλως ἀπροσδοκῆτως εὗρομεν ἐπ' αὐτῆς ἄμορφα ἐρείπια, πιθανῶς ἐκκλησίας.

Εἰς τὴν Συκιᾶν ὑπάρχει ἡ παράδοσις ὅτι κατόπιν ὄνειρου, ἀνέσκαψαν εἰς τὴν θέσιν τῆς Τορώνης, ὅπου σήμερον τὸ εἰκονοστάσιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (Εἰκ. 26), καὶ εὗρον εἰκόνα τοῦ προμνησθέντος Ἁγίου. Τὴν μετέφεραν εἰς τὴν Συκιᾶν καὶ μετωνόμασαν τὸν κεντρικὸν ναὸν τοῦ χωρίου εἰς τὸ ἄνωμα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Ὅταν ὁ ναὸς ἐπιρρολήθη, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1854, ὑπὸ τοῦ Τσάμη Καρατάσου²⁷, λέγεται ὅτι ἡ εἰκὼν αὕτη δὲν ἐκάη. Παρ' ὅλας τὰς ἐρεῦνας ἡμῶν ὅμως εἰς τὸν ἐν λόγῳ ναὸν, δὲν εὗρομεν οὐδεμίαν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου ἀρκοῦντως παλαιάν, ὥστε νὰ προσαρμόζεται εἰς τὴν παράδοσιν. Εἰς τὸν χώρον ὅμως τοῦ εἰκονοστασίου, διακρίνονται καλῶς τὰ ἐρείπια τρικλίτου βασιλικῆς. Ὁ Ν. Κοτζιάς, ἐπισκεφθεὶς τὴν Τορώνην πρὸ τοῦ 1940, παρετήρησεν²⁸ ἀνατολικῶς τῆς Ληκύθου «γλυπτὰ τινὰ παλαιοχριστιανικῆς ἐκκλησίας». Πιστεύομεν ὅτι ταῦτα πρέπει νὰ εἶχον σχέσιν πρὸς τὴν ὡς ἄνω βασιλικήν. Πλὴν ὅμως τίποτε ἐξ αὐτῶν δὲν σώζεται σήμερον. Πιθανῶς καὶ αὐτά, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τῶν κτισμάτων τῆς πόλεως, ἐγένοντο ἄσβεστος εἰς τὰς πολλὰς ἄσβεστοκαμίνοὺς τῆς περιοχῆς.

Ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ, καὶ εἰς ἀπόστασιν περίπου 50 μέτρων, ὑπάρχουσι δύο συστάδες ἐρειπίων ἄσβεστοκτίστων κτηρίων, αἱ ὁποῖα περιβάλλονται ὑπὸ τοῦ ἔλους.

Ὁ Ν. Κοτζιάς, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἀναφέρει, ὅτι διεπίστωσεν νοτίως καὶ ὑπερθεν τοῦ Κάστρου (τῆς Ληκύθου) ἐρείπια μικροῦ ναοῦ. Ταῦτα ὑφίστανται καὶ σήμερον διακρινομένης τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ μέχρι ὕψους ἐνὸς μέτρου.

Περαίοντες τὰς παρατηρήσεις μας, θὰ ἠθέλαμεν νὰ τονίσωμεν, ὅτι ἡ ἀρχαία Τορώνη εἶναι ὁ πλέον καλῶς διατηρημένος ἀρχαιολογικὸς χώρος τῆς Χαλκιδικῆς, ἕξιος νὰ ἐπισύρῃ ζωηρότερον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀρμοδίων ἀρχῶν.

26. Μᾶς ἐπιληροφόρησαν ὅτι τὸ μέρος ἔθνα ἀνέβλυζεν τὸ ὕδωρ ἦτο «καλιγωμένον» μὲ λίθους.

27. Σχετικῶς εἶλεπε I. K. Βασδραβέλλη, Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1854 εἰς τὴν Χαλκιδικὴν Χερσόνησον, Μακεδονικά, τόμ. 5ος (1961-1963), Θεσσαλονίκη 1963, σ. 108.

28. X. I. Μακαρόνα, Χρονικά Ἀρχαιολογικά..., ἔ.δ., σ. 493.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ - ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΥΘΥΜΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΚΑΙ ΕΥΤΡΑΠΕΛΟΙ ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ

Η ΓΑΛΑΤΙΣΤΑ

Ἐξ ἀφορμῆς ἑνὸς σχολίου τῆς «Φωνῆς» σχετικῶς μὲ τὴν σημερινή κατάστασι τῆς κωμοπόλεως Γαλατίστης καὶ τὴν σύστασι πρὸς ἀρμοδίους διὰ τὴν ἔγκαιρον λήψιν μέτρων πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ποικίλων ἀναγκῶν τῆς, μοῦ δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ σκιαγραφήσω ἐν ὀλίγοις τὴν παλαιὰν ἀνθοῦσαν κωμόπολιν διὰ τὴν ἐνημέρωσιν τῆς νεωτέρας γενεᾶς, ἣτις θὰ ἐξαγάγῃ τὰ συμπεράσματά τῆς καὶ ἴσως ἀνεύρῃ τὰ αἷτια τῆς σημερινῆς κακοδαιμονίας καὶ τῆς καθυστερήσεώς τῆς ἔναντι τῶν προοδευτικῶν ἐξελίξεων τῆς ἐποχῆς.

Καὶ τὸ πρᾶττω ὄχι ὡς ὁ πλεόν ἀρμόδιος, διότι ὑπάρχουν οἱ ἀρμοδιώτεροι, ἐγκάτοικοι καὶ πλησιέστεροι πρὸς τὴν σημερινήν κατάστασιν, οὔτε ὡς νοσταλγὸς μιᾶς ἐποχῆς, ἣτις θὰ εἶχε τὸ γόημα τῆς ἱστορικῆς ἀφετηρίας μόνον πρὸς ἐξόρμησιν διὰ τὰς προοδευτικὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς, ἀλλ' ὡς τὸ θλιδόμενον τέκνον διὰ τὴν τοιαύτην παρακμὴν τῆς γενετιέρας του.

Ἡ Γαλάτιστα τὴν παλαιὰν ἐποχὴν, ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἦτο ἡ μεγαλύτερα κωμόπολις τῆς Χαλκιδικῆς. Κειμένη εἰς τὰς ὑπὸ νεφέλας ὀροσειρᾶς δεσποζούσης, λόγῳ τῆς ἀμφιθεατρικῆς θέσεώς τῆς, μιᾶς κοιλάδος μὲ ποικίλην βλάστησιν, λόγῳ τῶν ἀφθόνων ὑδάτων τῆς, παρουσιάζει μίαν θαυμασίαν γραφικότητα.

Πυκνοκατοικημένη λόγῳ τῶν τότε συνθηκῶν ἀσφαλείας ἔχει πολλὰς μεγάλας οἰκοδομὰς τῶν τότε ἀρχόντων τοῦ τόπου, ποὺ τῶρα ἔρειπωμένα καὶ ἀκατοίκητοι ὀρθοῦνται ὡς δείγματα μόνον τῆς παλαιᾶς ἀρχοντιᾶς τῆς.

Πύργος παλαιῶς ἱστορικῆς ἐποχῆς, ὀρθούμενος εἰς τὸ μέσον τῆς κωμοπόλεως, ἔαν εἶχε φωνὴν θὰ ἐμαρτύρει τὸ παλαιὸν μεγαλεῖον καὶ θὰ ὤκτειρε τοὺς συντελεστὰς τοῦ σημερινοῦ καταντήματός τῆς.

Ἐδρα τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀρδαμερίου καὶ Γαλατίστης τότε, εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ ποιμανθῇ, κατὰ καιροῦς, ὑπὸ διαπρεπῶν ἱεραρχῶν, οἵτινες συνέβαλον τὰ μέγιστα εἰς τὴν διατήρησιν ἀμειώτου τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν κατοίκων, βασικῶν προϋποθέσεων τῶν μετέπειτα ἐθνικῶν ἐξορμήσεων τῆς φυλῆς.

Ἐχει ἐξ ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι τότε ἐλειτούργουν ὄλαι καὶ ἐγέμιζαν ἀπὸ κόσμον ἀφωσιωμένον εἰς τὰς θρησκευτικὰς παραδόσεις τοῦ τόπου.

Τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον τῶν κατοίκων τῆς Γαλατίστης ἔβαινε σταθερῶς ἀυξανόμενον καὶ ἔφθασε, πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως, νὰ ἔχη σχολεῖα μὲ γυμνασιακὰς τάξεις. Ἐδίδασκαν τότε, κατὰ καιροῦς, διαπρεπεῖς διδάσκαλοι, οἵτινες ἐμόρφωσαν ἔχι μόνον γραμματικῶς ἀλλὰ καὶ ἐθνικῶς τὴν νεολαίαν, διότι καὶ τοιαύτην εἶχον ἀποστολήν.

Λόγῳ τῶν μορφωτικῶν τάσεων καὶ τῶν οἰκονομικῶν δυνατοτήτων, ἀνεδείχθησαν πολλοὶ ἐπιστήμονες· ἰατροί, καθηγηταί, διδάσκαλοι, μηχανικοί, ἐξ ὧν τινες διέπρεψαν εἰς τὴν ξένην. Εἰς Θεσσαλονίκην δύο ἰατροὶ ἐκ Γαλατίστης, ὁ Χατζόγλου καὶ ὁ Κατάκαλος, ἀνεδείχθησαν ἔχι μόνον ὡς διαπρεπεῖς ἐπιστήμονες, ἀλλὰ καὶ ὡς κοινωνικοὶ παράγοντες μὲ δρᾶσιν ἐθνικῆν.

Εἰς τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν τῆς Χαλκιδικῆς ἡ Γαλάτιστα κατεῖχε τὰ πρωτεῖα. Ἐμπόριον σιτηρῶν, κουκουλίων, ζωεμπόριον καὶ γενικῶν τοιοῦτον εἰς ὅλα τὰ ἐπίπεδα, εὐρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν ἐμπόρων τῆς Γαλατίστης.

Ὡς ἐνοικιασταὶ τῆς Δεκάτης προηγούντο τῶν ἄλλων χωριῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐνοικιασταὶ Μετοχιῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς Καλαμυριάν καὶ Κασσάνδραν πρὸς γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν ἦσαν οἱ μοναδικοί.

Λόγῳ τῶν τότε συγκοινωνιακῶν συνθηκῶν ἡ Γαλάτιστα ἦτο κέντρον σταθμεύσεως μεταξὺ Βορείου Χαλκιδικῆς καὶ Θεσσαλονικῆς μὲ συνεχῆ κίνησιν, διὰ τοῦτο διετῆρει καὶ τρία ξενοδοχεῖα καὶ πανδοχεῖα. Διὰ τοὺς ἰδίους συγκοινωνιακοὺς λόγους διεξῆγε καὶ τὸ μεταφορικὸν ἐμπόριον τῆς Χαλκιδικῆς, μὲ τοὺς μοναδικοὺς μεταφορεῖς, τοὺς περιφήμους κираτζήδες.

Ἡ κτηνοτροφία ἦτο ἀνεπτυγμένη λόγῳ τῶν ὑπαρχουσῶν βοσκησίμων ἐρεινῶν ἐκτάσεων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν γεωργίαν, ἥτις, λόγῳ τῆς δυσαναλόγου στενότητος τῶν καλλιεργησίμων γαιῶν καὶ τῆς μετρίας γονιμότητος, ἦτο ἀνεπαρκής, μὴ δυναμένη νὰ καλύψῃ ἀπολύτως τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου.

Ἡ μελισσοτροφία ἦτο κάπως ἀνεπτυγμένη καὶ ἴσως κατεῖχε τὰ πρωτεῖα ἔναντι τῶν ἄλλων μελισσοτροφικῶν κέντρων τῆς Χαλκιδικῆς. Μετρίαν σχετικῶς ἐπίδοσιν εἶχε καὶ εἰς τὴν σηροτροφίαν, μόνον ὡς ἐποχιακὴν πρόσδοον γυναικείας ἀπασχολήσεως.

Ἡ ἀμπελοργία ἦτο ἀνεπτυγμένη μὲ σταθερὰν παραγωγὴν μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν αἱ ἀσθενεῖαι καὶ κυρίως ἡ φυλλοξήρα ἐπέφερον τὴν γενικὴν καταστροφήν.

Ἡ φρουτοπαραγωγή ἦτο ἐπίσης ἀνεπτυγμένη, παρ' ὄλην τὴν πρωτόγονον κατάστασιν τῶν ὀπωροφόρων δένδρων λόγῳ ἐλλείψεως τῶν μέσων καταπολεμήσεως τῶν ἀσθενειῶν των.

Μὲ ὅλα ὁμῶς τὰ ἀνωτέρω μέσα βιοπορισμοῦ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶχε ἡ Γαλάτιστα τὴν ἀνθοῦσαν εὐημερίαν τῆς, ἐὰν δὲν συνέτρεχον τρεῖς βασικοὶ παράγοντες· ἡ πανθομολογουμένη ἐργατικότης τῶν κατοίκων τῆς, ἡ συντηρητικότης των καὶ ἡ προσήλωσις εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ζωὴν μὲ τὰς πατροπαρα-

δότους ἀρχάς τῆς κατευθυνομένης ὑπὸ τῶν ἡγητόρων τῆς δραστηριότητος εἰς τοὺς τομεις τῆς ἐργασίας καὶ τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας.

Οἱ πλούσιοι τῆς Γαλατίστης, οἱ λεγόμενοι Τζιορμπατζῆδες, ἦσαν πραγματικοὶ ἄρχοντες μὲ πατριαρχικὰς οἰκογενείας καὶ διῆγον βίον μᾶλλον συντηρητικόν, χωρὶς τὰς ἐξάλλους ἐπιδείξεις, αἵτινες θὰ ἠδύνατο νὰ προκαλέσουν φθόνον ἢ ζηλοτυπίαν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀξιοπρεπῆ παράστασίν των εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς ἐγίνοντο ἀντικείμενα σεβασμοῦ. Πολλοὶ δεόμενοι βοηθείας εὗρισκον εἰς αὐτοὺς προθύμους βοηθοὺς καὶ συμπαραστάτας.

Αὐτῆ, ἐν συνόψει, ἦτο ἡ παλαιὰ Γαλάτιστα καὶ μὲ αὐτὸ τὸ πλούσιον εἰς διδάγματα παρελθόν τῆς, θὰ ἠδύνατο νὰ σταδιοδρομήσῃ καὶ νὰ διατηρήσῃ τὴν παλαιάν τῆς αἴγλην καὶ μὲ τὰς συγχρόνους προοδευτικὰς ἐξελίξεις.

Θὰ μοῦ ἀντιταχθῆ ἴσως ὅτι ἄλλη ἦτο ἡ τότε κατάστασις καὶ ἄλλαι αἱ συνθήκαι αἵτινες ἠθύνουν τὴν προοδευτικὴν ἐξέλιξιν. Συμφωνῶ, ἀλλ' ἀντιτάσσω τὴν εὐκολον δικαιολογίαν, ὅτι οἱ ἰθύνοντες τότε ἐδράττοντο πάσης διδομένης εὐκαιρίας καὶ ἐχρησιμοποιοῦν τὰς δυνατότητάς των πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὴν εὐημερίαν τοῦ τόπου. Τὸ αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν ἄραγε νὰ εἶχε δημιουργηθῆ ἐκ μέρους τῶν σημερινῶν ἡγητόρων τῆς μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα; Ποῦ προσκρούει; Ποῖα τὰ αἷτια;

Αὐτὰ ὡς τὰ εὔρουν οἱ σήμερον ἰθύνοντες τὰς τύχας τῆς. Ἡμεῖς διαπιστοῦμεν μίαν κατάστασιν, διὰ τὴν ὁποίαν θλιβόμεθα.

ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΠΑΠΠΟΥ

Ὅταν ἔρχονται οἱ μεγάλες αὐτὲς γιορτὲς τοῦ Χριστιανισμοῦ, νοσταλγικὰ στρέφεται ἡ μνήμη μας στὸ πατρικὸ μας σπιτί. Στὰ ὠραῖα παιδικὰ χρόνια, ποῦ ἡ ζωὴ κυλοῦσε μὲ τὸν ξένοιαστο ρυθμὸ τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐθυμίας, ἄδολη καὶ ἀπρόσβλητη ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Αὐτῆ, βέβαια, εἶναι καὶ θὰ εἶναι πάντοτε ἡ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ τότε στὰ παλιὰ χρόνια, τὸ παιδί εἶχε τὴν πραγματικὴν του θέσι στὴν ἱεραρχία τῆς οἰκογενείας.

Ἐπιθειασμοί, πείσματα, ἀπαιτήσεις ἔξω ἀπὸ τίς οἰκονομικὰς δυνατότητες τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἐὰν ἐξεδηλώνοντο πρὸς στιγμὴν, δὲν εἶχαν πέρασι, γιατί τὸ πατρικὸ αὐστηρὸ βλέμμα καὶ οἱ συστάσεις τῆς μάνας καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἡ βέργα καὶ τὸ τσιμπίδι, ἐπανέφερον τὰ παιδιὰ εἰς τὴν πραγματικότητα.

Κάθε πρόσταγμα ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους, καὶ μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν ἀκόμη, ἦταν ἐκτελεστὸ χωρὶς ἀντιρρήσεις. Στους παπποῦδες δὲ ἀπενέμετο ὁ ἀπόλυτος σεβασμός. Αἱ ἀπαιτήσεις ἐκεῖ ἐξεδηλώνοντο μὲ παρακλήσεις καὶ μὲ τὴν πρόθυμον ἐκτέλεσιν τῶν προσταγῶν των καὶ μὲ κάποια ἔντεχνον ἐκμετάλλευσιν τῆς ἰδιαιτέρας ἀγάπης τοῦ παπποῦ καὶ τῆς γιαιγιάς.

Τέτοια ἐκμετάλλευσιν, κυρίως τοῦ ἰδιαιτέρου φίλτρου τῆς γιαιγιάς, ἔκανε ὁ γράφων καὶ ὅταν ἀκόμη πῆγε στὸ Γυμνάσιον τῆς Θεσσαλονίκης ὡς μαθη-

της. Ἐνα γράμμα λυπητέρῳ καὶ ὁ κουμπάρῳ ὁ Γιάννης ἔφερεν τὸ ἰδιαιτέρο χαρτζιλίκι τῆς γιαγιᾶς, ὡς πρόσθετο δὲ αὐτὸ, γιατί τὰ τακτικά ἔξοδα ἔκανονίζοντο ἀπὸ τὸν πατέρα γιὰ μιὰ ἀνετη μαθητικὴ ζωὴ. «Φέρνου πάλι τοῦ μπαξίσ' τ'ς Μανιάς κι ἕνα σακλούδ' λιφτόκαρα κι καρύδια».

Στοῦ παπποῦ τὸ σπίτι, καὶ τὸ ὀνομάζω ἔτσι, γιατί πραγματικά ὁ παπποῦς κατηύθυνε τὰ πάντα, χωρὶς θέβαια νὰ παραγνωρίζεται καὶ ἡ ἀρμόζουσα θέσις τῶν γονέων, ζοῦσε μιὰ δωδεκαμελῆς οἰκογένεια. Παπποῦδες, γονεῖς καὶ ἑπτὰ παιδιά καὶ μιὰ παρακὸρη. Σωστὴ πατριαρχικὴ οἰκογένεια. Ἡ ζωὴ κυλοῦσε ἐκεῖ μὲ ρυθμὸ καὶ τάξι μέσα στὰ πλαίσια τῶν οἰκονομικῶν δυνατοτήτων. Καὶ ὁμολογουμένως ἄνετα.

Καλοφαγάδες καθὼς ἦταν ὁ παπποῦς καὶ ὁ πατέρας, φρόντιζαν, κυρίως στὶς μεγάλες γιορτές, νὰ μὴ λείπη τίποτε ἀπὸ τὸ τραπέζι, γιὰ ἕνα ἀπολαυστικὸ φαγητό, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴ σαρακοστὴ πού τότε βαστούσαμε ὅλοι. Γιατί ὁ παπποῦς ἔλεγε: «Νὰ μὴ χαλνᾶτε τὴ σαρακοστὴ ἂν δὲν σᾶς χαλάσ'».

Τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιάς τὸ σπίτι ἦταν ἀνάστατο. Ὁ φούρνος ἀναβε γιὰ νὰ γίνουν τὰ ψητά. Ἡ μισίρκα, ἡ γαλοπούλα δηλαδὴ, ἦταν ἀπαραίτητη, παραγεμιστὴ μὲ κουκουνάρια. Τὸ χοιρινὸ μπουτί τὸ σκορδάτο, τὰ λουκάνικα καὶ ἀπαραίτητα τὰ γιαπράκια, ὅπως τὰ λέγανε τότε, μὲ λάχανο αὐγοκομμένα καὶ λιγάκι ξυνοῦτσικα, γιὰ νὰ ξελιγώνουν ἀπ' τὰ λίπη, «μαχόσεια». Βασιλόπιττα, πού ἔβαζαν καὶ τὸν παρᾶ γιὰ τὸν τυχερὸ τῆς χρονιάς, τηγανίτες ροδισμένες μὲ τὸ μέλι, γιὰ νὰ μελώσουμε τὸ Χριστό, ριζόπιττα γλυκειὰ μὲ τὸ καλὸ βούτυρο τὸ Βαβδινό, ὅπως πρόσταζε ὁ παπποῦς, σαραγλι πού τὸ φκιάνουν εἰδικὰ μὲ σαμόλαδο καὶ καμμιά φορὰ καταίφι, ἂν τύχαινε νὰ φέρη ὁ πατέρας ἀπ' τὴ Σαλονίκη. Κρασί καλὸ ἀπ' τὸ ἰδιαιτέρο βαρέλι, πού τὸ ξεσφράγιζε ὁ παπποῦς στὶς γιορτές κι ἀπ' αὐτὸ ἔστελνε καὶ στὸ Δεσπότη ὡς ἐξαιρετικόν.

Μιὰ χρονιά ἡ γιαγιὰ εἶπε σὲ μένα ἐμπιστευτικά ὅτι ὁ παπποῦς σκοπεύ' νὰ βάν' στὴ βασιλόπιττα ἕνα ταιρέκ' λίρας. Αὐτὸ μὲ ἀναστάτωσε· καλὰ ἂν μὲ πές' ἐμένα, ἂν πές' ὁμως στοὺς ἄλλους τί θὰ γίν'; Καὶ βρήκα μιὰ λύσι. Τὸ εἶπα στ' ἄλλα ἀδέρφια καὶ συμφωνήσαμε σ' ὅποιον πές' νὰ τὸ μοιραστοῦμε. Καὶ γιὰ νὰ εἶμαι σίγουρος, τοὺς ἔβανα νὰ ὀρκιστοῦν στὸ εἰκονοστάσι: «Μὰ τὸ ψωμί κι μὰ τ'ς Παναγούδας τὰ μαχηρούδια».

Ὁ παρᾶς ἔπεσε στὴν μιὰ ἀδερφή, ἡ ὁποία δυστροποῦσε γιὰ τὴ μοιρασιά, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ πατήσ' τὸν ὄρκο της, δέχτηκε νὰ γίνη ἡ μοιρασιά καὶ μὲ διάφορα τερτίπια καὶ ξεγελάσματα πῆρα τὴ μερίδα τοῦ λέοντος.

Τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς ὄλα ἦταν ἔτοιμα καὶ στρωνόταν τὸ μεγάλο τραπέζι. Διαταγὴ τοῦ παπποῦ ὅλοι ἔπρεπε νὰ καθήσουν μὲ τὴ σειρά τους· οἱ παπποῦδες, οἱ γονεῖς καὶ τὰ παιδιά καὶ ἡ παρακὸρη, γιατί, ὅπως ἔλεγε ὁ παπποῦς κι αὐτὴ ἦταν μέλος τῆς οἰκογενείας πού πρόσφερε τὰς ὑπηρεσίας της. Δὲν ἦταν δούλα μὲ τὴν ἔγνοια τοῦ δούλου. Αὐτὴ ἔπαιρνε προσταγὰς μόνον ἀπὸ τοὺς παπ-

ποῦδες καὶ τοὺς γονεῖς. Ἐμεῖς δὲν εἶχαμε τέτοιο δικαίωμα· γιὰ δ,τι ζητούσαμε ἔπρεπε νὰ τὸ πάρουμε ἢ νὰ τὸ κάμουμε μόνοι μας. Ὁ παπποῦς ἔκανε πρῶτος τὸ σταυρὸ του κι ἔλεγε καὶ μιὰ εὐχὴ καὶ συνέχεια καὶ ὅλοι μας καὶ ἐγὼ ἔλεγα καὶ τὸ τροπάρι τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Καὶ ἄρχιζε τὸ φαγητό· ὁ καθένας στὸ πιάτο του, ὅπως τὸ μοίραζε ἢ μάνα μας. Τῆς μεγάλης αὐτῆς γιορτῆς μᾶς ἔδιναν κι ἐμᾶς κρασί μετ' τῆς τσιόσκης ποὺ πίναμε τὸ πρῶτ' τὸ γάλα.

Ἡ εὐθυμία ξέσπανε μετὰ τὰ ἀστεῖα τοῦ παπποῦ, τὰ πειράγματα τὰ δικὰ μας, τὰ γέλια καὶ τὰ χάχανα ποὺ ἐπιτρέπονταν κεῖνο τὸ βράδυ, χωρὶς δέβαια νὰ φθάνουν τὰ ὄρια τοῦ τσακωμοῦ μεταξὺ μας. Καὶ λίγη ὥρα πρὸ τοῦ μεσονυχτίου, τῆ στιγμῆ ποὺ οἱ μεγάλοι συνέχιζαν τὸ κρασί, ἡ μάνα μας μᾶς ἔπαιρνε στὸν πίσω τρανὸν ὄντᾶ καὶ μᾶς ἔφκιανε καρναβάλια μετὰ διάφορα παλιά ρούχα· τσιγγάνες, γρηές, νύφες κι ἐμένα γιατρὸν μετὰ μιὰ παλιά βελᾶδα τοῦ παπποῦ ποὺ βρισκόταν στὴν παλιά σεντούκα, μ' ἓνα κολλάρο, μανικέτια πρόσθετα κι ἓνα μπαστούνι καὶ γυαλιά, σὰν τοὺς γιατροὺς τῆς ἐποχῆς.

Καὶ ἀκριβῶς τὰ μεσάνυχτα παρουσιαζόμασταν στὸ τραπέζι τραγουδώντας τὸν Ἁγ. Βασίλη. Φιλοῦσαμε τὸ χέρι· πρῶτα τοὺς παπποῦδες καὶ μετὰ τοὺς γονεῖς. Ὁ παπποῦς μᾶς μοίραζε τὰ δῶρα, ἀνάλογα μετὰ τὴ σειρά, κατὰ ἡλικίαν, γιὰ τὴν καλὴ χρονιά· λεφτὰ καὶ ζαχαρωτὰ καὶ κυρίως τὰ περίφημα πενίρια, ἄσπρες μεγάλες καραμέλες ποὺ εἶχαν ἓνα ἄρωμα θανίλιας.

Σ' ἓνα νεῦμα τοῦ παπποῦ ἔφεργαν τὴ βασιλόπιττα, ροδοψημμένη ποὺ μοσχοβολοῦσε. Ἐπαιρνε τὸ μαχαίρι ὁ παπποῦς, ἔκανε ἓναν σταυρὸ καὶ ἄρχιζε τὸ μοίρασμα μετὰ τὸ νομάτισμα τοῦ καθενός. Πρῶτα τοῦ Χριστοῦ, ὕστερα τοῦ σπιτιοῦ καὶ συνέχεια μετὰ τὴ σειρά κατὰ ἡλικίαν. Καὶ ὅταν τελείωνε, ἄρχιζε τὸ λιάνισμα γιὰ νὰ βρεθῆ ὁ παρᾶς καὶ νὰ φανῆ ὁ τυχερὸς τῆς χρονιάς.

Σήκωναν ὕστερα τὸ τραπέζι, τὸ καθάριζαν καλά, ἔστρωναν ἓνα κόκκινο τραπεζομάντηλο κι ὁ παπποῦς ἔπαιρνε τὴν τράπουλα μετὰ τὰ χαρτιά. Μοίραζε γιὰ τὸ 31. Οἱ μεγάλοι ἔβαζαν γροσοῦδια καὶ δίγροσα κι ἐμεῖς μεταλλίκια. Μετὰ τὴν ἀγωνία τῆ δικῆς μας γιὰ τὰ κέρδη καὶ γιὰ τὸν τυχερὸ τῆς χρονιάς, γινόταν μεγάλη φασαρία κι οἱ μεγάλοι ἀπελάμβαναν τὸ θέαμα αὐτὸ μετὰ ἰδιαίτερη χαρὰ καὶ συγκίνηση.

Μιὰ χρονιά ὁ παρᾶς ἔπεσε στὴν παρακώρη μας κι αὐτὸ μᾶς εὐχαρίστησε ὅλους, κι ἐκείνη ἀπὸ τὴ συγκίνησὶς τῆς ἔκλαιγε.

Καὶ στὸ τέλος ὅταν τελείωναν πιά ὅλα, σηκώνωνταν ὅλοι ὄρθιοι γύρω στὸ τραπέζι καὶ μαζῆ τραγουδοῦσαμε τὸν Ἁγ. Βασίλη. Ὑστερα καληνυχτίζοντας μετὰ γέλια καὶ χάχανα καὶ εὐχῆς γιὰ τὸν καλὸ χρόνο κινούσαμε γιὰ τὰ κρεβάτια γιὰ ἓνα γλυκὸ κι ἀπολαυστικὸ ὕπνο.

Ὡραία ἐποχὴ μετὰ τῆς παραδόσεως τῆς ἐλληνικῆς οἰκογενείας, ποὺ τὴν διεδέχθη ἡ σημερινὴ πεζόττης, γιὰ νὰ μείνη γιὰ μᾶς τοὺς νοσταλγοὺς ἢ ἀνάμνησι μόνον ἢ παλιά!

Ὁ Τόλιος ὁ Προβιάς κι ὁ Μήτηρος ὁ Βαζούρας, δλάχοι τσελιγκάδες πού εἶχαν κοπάδι καμμιὰ ἑξακοσαριά πρόβατα, ἔφτασαν ἕνα ἀπομεσήμερο τοῦ Σεπτέμβρη κείνη τῆ χρονιά μέ τ' ἄλογα τὰ μπινέκια, στό Μετόχι τὸ Ἁγιορίτικο, στήν περιοχὴ τῆς Κασσάνδρας. Πῆγαν νὰ συμφωνήσουν νὰ πάρουν τὸν κισλᾶ, τῆ χειμερινῆ βοσκῆ, γιὰ νὰ κατεβάσουν τὰ πρόβατα ἀπὸ τὸ βουνό.

Ἐπέζεψαν μπροστὰ στό Κονάκι τοῦ Μετοχιοῦ καὶ ζήτησαν τὸν Οἰκονόμο, τὸν Καλόγερο. Οἰκονόμος ἦταν τότε ὁ πατερ-Ἀβέρκιος, ἕνας νέος καμμιὰ σαρανταπενταριά χρονῶν, καλοθρεμμένος, ροδοκόκκινος, μέ κάτι πλάτες φαρδιές· σωστός ἀθλητικὸς τύπος. Ἦταν χαρούμενος καὶ γελαστός καὶ πολὺ χορτατζίης. Ἦταν καὶ χουδαρντᾶς καὶ ἐλεήμων κι ὅ,τι μπορούσε ἔκανε νὰ βοηθήσῃ τοὺς φτωχοὺς. Οἱ ἐργάτες πού εἶχε γιὰ τὶς δουλειές τοῦ Μετοχιοῦ τὸν ἀγαποῦσαν καὶ δούλευαν μέ τὴν ψυχὴ τους, γιὰτι τοὺς ἱκανοποιούσε μέ καλὸ μεροκάματο καὶ καλὰ φαγιά. Γι' αὐτὲς τὶς καλωσύνες του τοῦ συγχωροῦσαν ὅλοι· κάτι κουσούρια πού εἶχε.

Δὲν ἦταν δὰ καὶ τρανὰ τὰ κουσούρια τ'. Ἀνθρώπινες ἀδυναμίες. Τραβοῦσε λιγάκ' παραπάν' ἀπ' τὸ καλὸ κρασί πού εἶχε, ἀπ' τὸ ἰδιαιτερο θαρέλι πού εἶχε γιὰ τὸν ἑαυτό του, τὸ «μοσχοβάρελο» πού τὸ λέγαν. Καὶ κάθε ἀπομεσήμερο, τὸ βραδάκι, μέ τὸν ἐπιστάτη του, τὸν μπαρμπα-Τάσιο, πού ἦταν κι αὐτὸς τρανὸς «μασαλιτζής» ἀδειάζαν ἕνα κατοσταράκι ρακί μέ σχετικὸς μεζέδες καὶ λέγαν διάφορα «γχεβεζελίκια», ἀστεῖα καὶ πειράγματα. Τὰ μεζελίκια τὰ ἔφκιανε ἢ κυρα-Βασίλω, πού ἦταν μαγειρίσσα καὶ περιποιούνταν τὸ Κονάκι. Ἦταν μιὰ γυναίκα ῥα φιλή καὶ γεμάτη, «νταρντάνα», ἀλλὰ λιγάκι ἀλλοίθωρη καὶ ἦταν γνωστὴ μέ τὸ παρατσούκλι «ἡ Βασίλω ἢ ἀλλοίθωρ». Καὶ τὸν Ἀβέρκιο δὲν τὸν λέγαν μέ τὸ σωστὸ ὄνομά του. Μερικοὶ τὸν λέγαν «Βέρκου», ἄλλοι «Σβέρκου», ὅπως τὸν εἶχε βγάλει ὁ μπαρμπα-Τάσιος, ὁ ἐπιστάτης.

Γιὰ τὰ «σουσούρια» πού ψιθυρίζονταν γιὰ τὸν Ἀβέρκιο ὁ Τάσιος τὰ δικαιολογοῦσε: «Τί γυρεύετε θρὲ νὰ κάν'· νεῖδς ἄνθρωπος εἶν', νταβραντισμένος καὶ χουζουρλής». Αὐτὰ τὰ σουσούρια πῆγαιναν στ' αὐτιὰ τοῦ Οἰκονόμου, ἀλλὰ δὲν ἔδινε σημασία, γελοῦσε καὶ ἀφορμὴ ἀπ' αὐτὰ ἕνα ἀπομεσήμερο ἀπάν' στό «ἄξταμτζελίκι», τῆ βραδυῆ ρακοποσία, εἶπε ἕνα ἀνέκδοτο στὸν ἐπιστάτη, τὸν Τάσιο.

— Μιὰ φορὰ ἕνας Δεσπότης ἔκανε περιοδεία στήν ἐπαρχία του. Σ' ἕνα χωριὸ θρῆκε ἕναν καλογερόπαπα πού εἶχε γιὰ ὑπηρέτρια, νὰ τὸν περιποιῆται, μιὰ νέα χωριάτισσα. Ἀγρίεψε ὁ Δεσπότης, τὸν μάλωσε, γιὰτι δὲν ἐπιτρέπεται· σὲ ἱερωμένους νὰ ἔχουν νέες γυναῖκες γιὰ ὑπηρέτριες, καὶ τοῦ ἐπέβηλε νὰ τὴν διώξῃ καὶ νὰ πάρῃ ἄλλην ἠλικιωμένη, τουλάχιστον πενηντάρη. Τὸν ἄλλο χρόνο πού πέρασε πάλι ὁ Δεσπότης ἀπ' τὸ χωριὸ καὶ πῆγε στό σπίτι τοῦ καλογε-

ρόπαπα, βρήκε δυό νέες κοπέλλες για ύπηρέτριες. Ἐξεμάνη ὁ Δεσπότης πού τις εἶδε καί τοῦ ζήτησε τὸ λόγο.

— Τί νά κάμω, Σεβασμιώτατε, δὲ βρήκα πενηντάρα καί πῆρα δυό ἀπὸ 25 χρονῶν. . .

Οἱ βλάχοι πού πῆγαν γιὰ τὸν «κισλᾶ» εἶδαν τὸν Οἰκονόμο καί ζήτησαν νά γυρίσουν τὴν περιοχή τοῦ Μετοchioῦ νά δοῦν τὴ βοσκή καί ὕστερα νά συμφωνήσουν. Τούς ἔδωσε τότε γιὰ συνοδὸ τὸν ἀγροφύλακα τοῦ Μετοchioῦ, τὸν ἀρβανίτη Ζεϊνέλ. Αὐτὸς ἦταν ἓνας ἄγριος καί ζόρικος, ἀψὺς καί νευρικός, ἀλλὰ καλὸς στὴ δουλειά του καί τίμιος ἀρβανίτης. Ἡ μπέσα γι' αὐτὸν ἦταν νόμος ἀπαράβατος.

Γύριζαν, λοιπόν, οἱ βλάχοι μὲ τὸν Ζεϊνέλ ὀλόκληρη μέρα γιὰ νά δοῦν τὸν κισλᾶ καί τὸ βραδάκι γύριζαν γιὰ τὸ Κονάκι. Στὸ δρόμο ὁ Τόλιος ὁ Προβιάς, πού ἤξερε κάτι ἀρβανίτικα, μιλοῦσε στὸ Ζεϊνέλ καί γιὰ ἀστεία δῆθεν τοῦ εἶπε κάτι προσβλητικὸ γιὰ τοὺς ψωριάρηδες, τοὺς ψευτονταῆδες καί τὸ πλιάτσικο πού κάνουν. Ὁ ἀρβανίτης ἐξαγριώθηκε καί τὸν ἀρπάζει τὸν βλάχο, τὸν στρώνει στὸ ξύλο καί τὸν κάνει τ' ἀλατιοῦ. Τοῦ κάκου ὁ ἄλλος, ὁ Βαζούρας, προσπάθησε νά τὸν καθησυχάση. Τέλος γύρισαν στὸ Κονάκι καί ὁ Ἀβέρκιος πού τὸν εἶδε σ' ἐκεῖνα τὰ χάλια μάλωσε τὸν ἀγροφύλακα καί τὰ πράγματα ἠρέμισαν. Ἀλλὰ οἱ βλάχοι φεύγοντας, ἀφοῦ συμφώνησαν γιὰ τὸν κισλᾶ, εἶπαν μὲ λύπη: «Ὡς τώρα τόσα χρόνια κισλᾶν μὲ ξύλο δὲν πῆραμε ἄλλ' φορᾶ».

ΤΑ ΜΠΕΡΕΚΕΤΙΑ ΤΩΝ ΜΠΕΚΡΗΩΝ

Ἵστερα ἀπὸ ἓναν γερὸ καυγᾶ πού εἶχαν ἀπὸ βραδύς στὸ σπίτι τους ὁ γερο-Γιῶργης μὲ τὸν γιοῦ του, τὸν Θανάση, γιὰ τὴν ἀνηπροκοπιά, τὴν τεμπελιά, τις σπατάλες καί τὰ μπεκρολογήματα τοῦ δεύτερου, τὴν ἄλλη μέρα χαυραγὴ σηκώθηκε ὁ Θανάσης καί πῆγε νά δουλέψῃ στὸ χωράφι, πού τὸ εἶχε ὁ πατέρας του ἑτοιμο γιὰ νά σπαρῆ.

Εἶχαν ἀποφασίσει νά τὸ θάλουν μποστάνι, καρπούζια καί πεπόνια. Τὸ χωράφι ἦταν ταμάμ γιὰ τέτοιο σπαρμὸ καί γι' αὐτὸ βρήκε καί καλὸ σπόρο, δοκιμασμένο ἀπὸ καλὴ ποικιλία ὁ γερο-Γιῶργης.

Τί νά κάνῃ ὁ ἔρμος; Ἡ φτώχεια τὸν εἶχε ζορίσει, γιὰτὶ εἶχε πιά γεράσει καί τὸ κिरατζιλίκι πού ἔκαγε στὰ νειάτα του καί τὰ θόλευε καλοῦτσικα, τώρα τὸ εἶχε παρατήσει. Ὁ γιοῦς του, ὁ Θανάσης, πού ἀνέλαβε νά συνεχίση, τὰ ἔκαγε θάλασσα. Τὸ μουλᾶρι κουτσάθηκε κι ἔγινε ἄχρηστο καί τὸ ἄλογο, γέρικο τώρα καί ζαμπούνικο, τὸ εἶχαν ἀπολύκει στὰ τσιατρία νά νταβραντίση κι ἔμεινε μόνο τὸ ζαλίμι γιὰ μικροδουλειὲς γεωργικῆς. Ὁ Θανάσης ἐξακολουθοῦσε τὸ χαδᾶ του. Παρέες, γλέντια, μπεκρουλιάσματα καί λόγια τρανά. Τις συμβουλὲς καί νοουθεσίες τοῦ πατέρα του τις ἔγραφε στὰ παλιά του τὰ παπούτσια.

Τέλος, ὕστερα ἀπὸ τὸν καυγᾶ πού γίνθηκε καί τις φοβέρες τοῦ πατέρα

του ότι θά τον ξδιωχε απ' τὸ σπίτι, πήγε νὰ δουλέψῃ στὸ χωράφι. Καὶ πραγματικὰ δούλεψε. Φύτεψε τὸν σπόρο κατὰ γραμμές, τὸν κουκούλωσε ὅπως γινόταν, γιὰ νὰ μὴ τὸν φᾶνε τὰ πουλιά καὶ τὸ μεσημέρι κάθησε νὰ φάῃ στὸν ἴσκιό μιᾶς ἀγκορνιτσιᾶς. Τὴν ὥρα κείνη πέρασε ἀπὸ κεῖ ὁ ντραγάτης, ὁ Κοτίκας. Σὰν εἶδε τὸν Θανάση στὸ χωράφι, τοῦ φάνηκε περίεργο καὶ τὸν ρώτησε: «Πῶς κατάντισες ἔτσι ρε Θανάσ'; τέτοιες δλιές γιὰ σένα τοῦ ντερμπιτερέ' δέ' τεργιάζ'ν!» «Ἐ, τί νὰ κάν'ς μὴ ζόρσι ἢ γέρους κὶ δὲ μπορούσα νὰ κάνω ἄλλοιῶς».

Ὁ Κοτίκας κάθησε κι αὐτός, ἄνοιξε τὸν ντρουβά του καὶ κάναν συντροφιά στὸ φαγί. Εἶχε ὅμως καὶ τὴν τσιότρα μὲ κρασί καὶ δὸς του, λοιπόν, γκλόυ, γκλόυ, μιὰ ὁ ἓνας καὶ μιὰ ὁ ἄλλος, τὸ ρούφιζαν ὄλο. Ἄλλὰ ὁ Θανάσης ἄμα ἔπινε, ἔστω καὶ λίγο, δὲν μπορούσε νὰ κρατηθῆ κι ἄρχισε τὸ τραγουδί· γιατί ἦταν καὶ καλὸς τραγουδιστής:

Στὴ φοῦντα τοῦ βασιλικοῦ καὶ στὸ μακεδονίσι,
ἐκ' ἔπεσα νὰ κοιμηθῶ, λίγον ὕπνο νὰ πάρω,
μὲ μιὰ κυρ'-Ἀγραφιώτισα, μὲ μιὰ Γραφιωτοπούλα.
Καὶ βάλαμε καὶ μαρτυριά, τ' ἀστρί καὶ τὸ φεγγάρι.
Τώρα τ' ἀστρί βασίλεψε καὶ τὸ φεγγάρι χάθηκε.

Τὸ βράδυ ἄμα βασίλεψε ὁ ἥλιος γύρισε στὸ χωριό. Ἄλλὰ ἀντὶ νὰ πάῃ στὸ σπίτι του, πέρασε πρῶτα ἀπ' τὸ καφενεῖο. Κατὰ σύμπτωσι, τὴν ὥρα κείνη ἔμπαινε στὸ καφενεῖο κι ὁ Γιώργης, φίλος στενὸς τοῦ Θανάση κι αὐτός, μὲ τὰ τσαρούχια, ἐρχόταν ἀπὸ δουλειά. Εἶχαν ν' ἀνταμώσουν κάπου μιὰ ὁδομάδα. Παράγγειλαν ἓνα κατοσταράκι ρακὶ γιὰ νὰ πιοῦν, νὰ ξαποστάσουν ὕστερα ἀπ' τὴ δουλειὰ τῆς ἡμέρας. Κι ὁ Γιώργης ἴδια πάστα κι αὐτός· πιστό, τεμπελιά καὶ γλέντι. Ἄλλὰ σύμπτωσι ἐκέλην τὴ μέρα δούλεψαν καὶ οἱ δυὸ κι ἄρχισαν νὰ λέν γιὰ τὴ δουλειὰ ποὺ ἔκαμαν.

— «Πόσις ρίζις μπιστάν' ἔσπειρες ρε Θανάσ';», ρώτησε ὁ Γιώργης.

— «Ἐμ' καμμιά διακοσαριά».

— «Τί λές μωρέ! Ἢ κάθε ρίζα νὰ βγάλ' ἀπὸ δέκα καρπούζια, τί μπερεκέτ' τρανό, ἴσὺ θὰ γέν'ς πλούσιος' ἔ, τώρα θὰ κεραίσ' γιὰ τὸ μπερεκέτ'».

Χτύπησαν τὰ παλαμάκια καὶ ὁ καφετζῆς ἔφερε τὸ κατοσταράκι.

— «Ἄμ' δὲ βάν'ς κὶ τὰ ξλάγκουρα τοῦ τέλους;».

Τώρα ἤρθε ἡ σειρὰ τοῦ Θανάσ' καὶ ρώτησε τὸ Γιώργη, τί ἔσπειρε.

— «Μπαμπάκ' ἔβανα· καμμιά τρακοσαριά ρίζις θὰ βγοῦν».

— «Ἄμ' τρανό ἰράτ θὰ βγῆ! Ἢ κάθε μιὰ ρίζα ἀπὸ 50 καρδίτσια, βάνε ἀπὸ μιὰ ὀκὰ ἢ ρίζα, νὰ ἔτσι γένεται οὐ ἀνθρουπους νοικοκύρ'ς».

— «Ἄιντε χαῖρλιδχο τοῦ μπιρικέτ'».

Ἐὰν πάλι γέμιζε τὸ κατοσταράκι ἀπ' τὸν Γιώργη. Ὑστερα ἄρχισαν τὸν λογαριασμό, τί θὰ πάρουν μὲ τὰ λεφτὰ ἀπ' τὰ μπιρικέτια. Καὶ δὸς του νὰ κερνάῃ ὁ ἓνας καὶ ὕστερα ὁ ἄλλος καὶ γινήκαν τάπα στὸ μεθύσι. Ὅταν σηκώθη-

καν νὰ φύγουν εἶπαν στὸν καφετζῆ: «Γράψτα ρὲ Βασίλ' κι θὰ τὰ πάρ'ς ἀπ' τὰ μπιρικέτια' θὰ περσέψν' παράδες κι θὰ δώσουμι βουήθεια και γιὰ τ'ς φτουχοί».

ΤΟ ΠΑΣΧΑ ΤΟΥ ΣΥΜΠΕΘΕΡΙΟΥ

Πολὺ σεκλετίζονταν ἡ θειά ἡ Μπέτσιω πού εἶχαν παντρέψει τὸ κορίτσι, τῆ Βαγγελιώ, στὰ Ρεσιτνίκια, τὸν Ἄη Πρόδρομο, κι ὄλο ἔλεγε: «Ἐνα κουρίτσο ἔχουμι κι αὐτὸ τοῦ παντρέψαμι στὰ... ξένα. Τί νὰ κάν' ὅμως, αὐτὸ ἦταν τὸ τυχερό τ'».

Ὁ μπαρμπα-Στέργιος ὅμως, ὁ ἄντρας της, εἶχε ἄλλες ἰδέες και τὴν ἔλεγε γιὰ παρηγοριά: «Τί νὰ γέν', δὲ μπουρεις νὰ τοῦ σχολομπήης' τοῦ κουρίτσο' ἀπ' τοῦ τυχηρό τ'. Ὅπου γῆς κι πατρίς, ὅπως λένε τὰ χαρτιά».

Κι ἐπειδὴ τὴν εἶχαν «ἀραθμίσ'», τὴν παράγγειλαν νὰ ἔρτ' στὸ χωριὸ νὰ κάμν' τῆ Πασχαλιὰ μαζῆ. Κι ἂν θέλν' και τὰ σπεθερικά, «μπουγιούρου», νὰ ἔρντ' κι αὐτὰ μαζῆ. Δόξα τῷ Θεῷ εἶχαν λιγάκ' τοῦ τρόπου τ'ς γιὰ τὰ καλὰ δεξίματα.

Τῆ Μεγάλ' ἑβδομάδα ἀνάστατο τὸ σπίτ'. Ἀσπρίσματα, πατώματα, σφουγγαρίσματα, ὅλα τὰ εἶχε κάνει γυαλι ἡ θειά ἡ Μπέτσιω, γιὰ νὰ μὴ βροῦν κανένα «κουσοῦρ'» οἱ σπιθεῖροι. Τοίμασε τὰ στρωσίδια, καρπέτες, προσκέφαλα, ἔστρωσε και τ'ς κουρελοῦδες νὰ μὴ λερώνεται τὸ πάτωμα. Ἐβάλε και τ'ς μπερτέδες στὰ παραθύρια μὲ τὰ πλουμίδια πού εἶχε κεντήσει ἡ Βαγγελιώ, ὅταν ἦταν μικρή, κι ἔβαλε και τίς γλάστρες μὲ τὸ βασιλικό, τὴν ἀτζικιὰ και τὸ τηλέγραφο. Τὰ μπακίρια, ἡ στέτσιαρ'ς ἡ τρανός, τοῦ σνί, τὰ μπακρατσούδια, τὰ γχιούμνια ὅλα φρεσκογανωμένα, ἔτοιμα γιὰ τὰ φαγιὰ και τίς πίττες.

Ὁ μπαρμπα-Στέργιος πῆγαινε στὸ μεταξὺ και δούλευε. Ἐβόγαζε ζαρζαβάτια γιὰ τὸ σπίτι, περιποιούνταν τὰ δέντρα κι ἔπαιρνε τὰ καλύτερα φρούτα. Βερούκοκα, ἀχλάδια, μήλα, ροδάκινα, δαμάσκηνα. Εἶχε τὴν καλύθα του μὲ ὅλα τὰ σύνεργα γιὰ τίς δουλειές και τὸ τουφέκι του τὸ προστογεμί, γιὰτι ἦταν και μερακλῆς κυνηγός. Μοναχός του ἔφκιανε τὰ φυσέκια μὲ μπαρούτι και τσιατσμάδες. Εἶχε τὸ σκύλο του, τὸ κούποι, και κείν' τῆ χρονιὰ εἶχε πάρει κι ἕνα ἀρνί, τὸ μανάρι πού καλοέτρεφε νὰ παχύν' γιὰ τ' Πασχαλιὰ.

Τὸ Μέγα Σάββατο γύρισε στὸ χωριὸ νωρίς τὸ ἀπόγευμα κι ἔφερε και τὸ μανάρι. Τὸ ἔσφαξε και ἦταν τετράπαχο. Ὅχτῳ ὀκάδες βγῆκε καθαρὸ χωρὶς τὰ τζέγια. Κοντὰ σουρουπιὰ φάνηκαν οἱ προσκαλεσμέν', τὸ ἀντρόγυνο και τὰ πεθερικά. Ὁ πεθερός, ἡ νύφ' κι ὁ γαμπρός ἦσαν πεζοὶ και μόν' ἡ πεθερὰ ἦταν καβάλλα στὸ γαῖδούρ', γιὰτι ἦταν λιγάκ' ἀδύνατ' και δὲ μπορούσε νὰ περπατήσ' κι εἶχαν φορτώσ' και τὰ πεσκέσια πού ἔφερναν στὰ πεθερικά' μπουγάτσια, τσιουρέκια και αὐγά. Καλωσορίσματα και ἀγκαλιές, χαρές, και μόν' ἡ πεθερὰ ἦταν λιγάκ' κατσοφιασμέν' και παραπονήθηκε ὅτι τῆ τράνταζε οὐ γάδαρος. Και ὁ μπαρμπα-Στέργιος πού ἦταν και λιγάκ' χορατατζῆς εἶπε: «Τί νὰ κάν'ς σπεθερά, ἰδῶ κοτσιάμ' Χριστὸς καθαλλίκιπι τοῦ πλάρ' και πάησε στὰ Ροσόλυμα μὲ τὰ βάγια».

Ἡ θειά ἡ Μπέτσιω μὲ τῆ Βαγγελιώ ἀνασκουμπώθηκαν γιὰ νὰ φκιασοῦν τὰ φαγιά. Ἄναψαν τὸ φούρνο γιὰ τὸ ψητὸ καὶ τοίμασαν καὶ γιὰ τὸ μαγεῖριμα μὲ κρομμυδάκια πού ἔφερε ὁ μπαρμπα-Στέργιος ἀπ' τὸ μπαξέ. Ἐφκιασαν καὶ τῆ μαγειρίτσα μὲ τὰ τζιγέρια, τὰ γλυκάδια καὶ τ' ἄντερα καὶ ὕστερα ξάπλωσαν κανὰ δυὸ ὥρες νὰ ξαποστάσουν.

Τὰ μεσάνυχτα, ὅταν χτύπησε ἡ καμπάνα γιὰ τὴν Ἀνάστασι, σηκώθηκαν, τοιμάστηκαν μὲ τὰ γιορτερά τους καὶ ὄλοι πῆγαν στὴν ἐκκλησιά μὲ τὶς λαμπάδες.

Μετὰ τὴν ἀπόλυσι γύρισαν στὸ σπίτι καὶ στρώθηκε ὁ σουφρᾶς μὲ ὄλα τὰ καλούδια. Τὸ ρίξαν στὸ φαγοπότι μὲ ἐξαιρετικὴ ὄρεξι, ὕστερα ἀπὸ τόση γηστεία τῆς σαρακοστῆς. Ἐπιαν καὶ τὸ καλὸ κρασί, τὸ μπρούσικο, πού εἶχε ὁ μπαρμπα-Στέργιος· εἶπαν εὐχές καὶ διάφορα γκεβεζελίκια οἱ πεθεροὶ καὶ στὸ τέλος τσοῦγκρισαν καὶ τὰ κόκκινα αὐγά μὲ γέλια καὶ χαρές. Καὶ κατὰ τὶς πρωινὲς ὥρες πλάγιασαν νὰ κοιμηθοῦν.

Δὲν πέρασε ὅμως ὥρα πολλή καὶ ἀκοῦν στὸ διπλανὸ ὄντᾶ πού κοιμοῦνταν οἱ σπεθέροι κάποιον ταδατοῦρ. Τρέχουν μέσα καὶ τί νὰ δοῦν. Οἱ σπεθέροι φώναζαν: «ὦχ, θὰ σκάσου, ὦχ, θὰ πιθάνω», ἦταν σὲ κακὰ χάλια. Ἐπιαναν τὴν κοιλιά τους καὶ δὲ μποροῦσαν νὰ σταματήσουν τὸ ξερατό. Ἡ θειά ἡ Μπέτσιω ἔτρεξε νὰ φκιασ᾽ ἕνα ζεστό μὲ μαντζουράνα πού εἶχε, καὶ ὁ μπαρμπα-Στέργιος ἔφερε ἕνα ποτῆρι ρακὶ γιὰ τὸ σπέθερο. Συνέχεια ὕστερα τ'ς ἤρτι καὶ εὐκοιλία. Κι ἔτρεχαν στὴν αὐλὴ πού ἦταν τὸ μέρος καὶ δὲ μπροφταΐναν. Αὐτὸ βάσταξε ὄλ' τῆ μέρα καὶ μόλις τὸ βράδυ συνῆλθαν μὲ διάφορα ἰλιάτσα πού τοὺς ἔκαμαν.

Τὴν ἄλλ' μέρα ξεκίνησαν νὰ φύγουν γιὰ τὸ χωριὸ τους καὶ ἀφοῦ εὐχαρίστησαν γιὰ τὴν περιποίησ', ὁ Ρεσιτινικιώτ'ς ὁ σπέθερος ἔλεγε: «Οὐλα καλὰ τζιάνουμ', μὰ ἄλλ' φουρά τοῦ μανάρ' νὰ μὴ τοῦ παχένετι. . . τόσο πολὺ».

Η ΜΠΑΞΕΒΑΝΕΝΑ

Καμιμὰ εἰκοσαριά χρονῶν θὰ ἦταν ὅταν πῆγε στὸ χωριὸ ἐκεῖνο, στὰ Μαντεμοχώρια, ὁ Συμεὼν ὁ Μπουρδέλης, Μικρασιάτης ἀπ' τὸ Αἰθαλί. Ἔτσι ἔγραφαν τὰ χαρτιά του πού τὰ ἐξέτασαν στὸ Καρακόλι. Ἦταν ἕνα λεβεντόπαιδο γεροδεμένο μὲ ὠραία κορμωστασιά, μελαχροινὸς μὲ μαῦρα μάτια καὶ μουστάκι προῦνο, στριμμένο ὡς τσιγκέλι. Ἦρτε νὰ δουλέψῃ στὰ Μεταλλεῖα. Παιδὸς ξέρι γιὰ ποιά αἰτία ξενητεύθηκε σὲ τοῦτα τὰ χῶματα.

Στὸ γραφεῖο τῆς Ἐταιρείας πού πῆγε νὰ ζητήσῃ δουλειὰ καὶ τὸν ρώτησαν εἶπε ὅτι ὁ πατέρας του εἶχε πολλὰ παιδιά, ἦταν μπαξεβάνης καὶ τὸ κτῆμα τους πού δούλευαν ὄλοι δὲν ἦταν τόσο μεγάλο γιὰ νὰ ἰκανοποιοῦνται ὄλοι, κι ἔτσι αὐτὸς ἀποφάσισε νὰ ξενιτευτῆ, νὰ βρῆ ἄλλου τύχη.

Τὸν προσέλαβαν καὶ ἔπιασε δουλειὰ. Ἦταν δουλευτάρης καὶ ἔξυπνος καὶ γρήγορα συνήθισε τῆ δουλειὰ καὶ γι' αὐτὸ ὕστερα ἀπὸ κάμποσο καιρὸ ἐκτιμήθηκε ἡ ἐργατικότητά του καὶ τοῦ ἔδωσαν ἕνα καλὸ μεροκάματο.

Ήταν συντηρητικός και μόνον ένα κουσούρι είχε. Ἀγαπούσε τὸ κρασί και τὸ βραδάκι μὲ κάποια παρέα, πὺ γνωρίστηκε, ὕστερα ἀπὸ τὸ φαγί, τὸ ῥιχαν στὸ κρασί, γιατί ὅπως ἔλεγε ἦταν μαθημένος ἀπὸ τὴν πατρίδα του πὺ εἶχαν μπόλικά κρασιά και συνήθισε ἀπὸ μικρός.

Τραγουδοῦσε κάτι ὁμορφα τραγούδια τῆς πατρίδας του και τίς γιορτές πρῶτος και καλύτερος στὸ χορό, πὺ γινόταν στὸ χοροστάσι τοῦ χωριοῦ.

Τὰ κορίτσια τὸν καλοκῦτταζαν, ἀλλὰ ἐκείνη πὺ τοῦ ἄρεσε και τὴν ἔβαλε στὸ μάτι ἦταν ἡ Μέλπω, ἡ μοναχοκόρη τοῦ κυρ-Παντελῆ τοῦ Σερέτη. Αὐτὸς ἦταν καλὸς νοικοκύρης, εἶχε μαγαζί, μεγάλο μπακάλικο, και κάμποσα κτήματα. Ἀλλὰ οὔτε λόγος νὰ γινόταν. Ὅλοι πὺ τὸ ἔμαθαν ἔλεγαν ὅτι μὲ κανένα τρόπο ὁ κυρ-Παντελῆς δὲν θὰ ἴδινε τὸ κορίτσι στὸν τσιπλάκη τὸν Σίμο τὸν Ἀβαλιώτη.

Ἡ Μέλπω εἶχε τσιμπιθῆ και αὐτὴ και τὰ πράγματα εἶχαν φτάσει στ' αὐτιά τοῦ πατέρα της. Ὁ κυρ-Παντελῆς ὁμως ἀλλοιοῦς σκεφτόταν μὲ τὸ πρακτικὸ μυαλό του. Στὸν Σίμο ἔβλεπε τὸν νέο δουλευτάρη, τίμιο και παλληκάρη καλὸ πὺ θὰ μπορούσε νὰ τοῦ ἐμπιστευτῆ τὴν περιουσία του, νὰ τὸν διαδεχτῆ και νὰ τιμῆση τὸ σπίτι του. Κι ἔβαλε μπροστὰ τὴ δουλειά. Τὸν κάλεσε μιὰ μέρα, τὰ συμφώνησαν ὅλα και σὲ λίγο καιρὸ τοὺς πάντρεψε.

Ὁ Σίμος παράτησε τὴ δουλειὰ τοῦ μεταλλείου και ἀνέλαβε τὰ κτήματα, γιατί τὸ μαγαζί τὸ κουμάντερνε ἀκόμα καλὰ ὁ πεθερός του. Ἐξυπνος ὅπως ἦταν και μὲ ἐφευρετικὸ μυαλό, σκέφτηκε νὰ φκιασῆ ἕνα μπαξέ γιὰ ζαρζακάτια, γιατί ὅπως ἔβλεπε ὅλα τὰ λαχανικά και τὰ φρούτα ἐρχόταν ἀπ' ἔξω και γινόταν πολὺ ἀλισβερίσι μὲ τὸση ἐργατιά και κίνησι τοῦ χωριοῦ. Τὸ εἶπε στὸν πεθερό του και αὐτὸς τὸ βρῆκε σωστό. Και ὅπως ἦταν και εἰδικός, γιατί αὐτὴ ἦταν ἡ δουλειὰ του πὺ εἶχε συνηθίσει ἀπὸ μικρὸς στὴν πατρίδα του, ἔβαλε μπρὸς και σὲ λίγο καιρὸ ἔφκιασε ἕναν μπαξέ πρῶτης τάξεως. Ὅσο πράμα ἔβγαζε γινόταν ἀνάρπαστο.

Κάθε χρόνος και προόδευε. Σὲ δέκα χρόνια εἶχε γίνει ἕνα κτῆμα μοναδικὸ στὴν περιφέρεια μὲ τ' ὄνομα «τοῦ Σίμου ὁ μπαξές».

Ὅλα πῆγαιναν καλὰ, παράδες μπόλικους ὁ Σίμος, ἀλλὰ τὸ κουσούρι του πὺ εἶχε, τὸ πιστό, ὅσο πῆγαινε και τράνεβε και πολλές φορές τὰ κοπανοῦσε ἄσχημα και πῆγαινε στὸ σπίτι σουρωμένος.

Ἐνα βραδάκι, ὅπως γινόταν ταχτικά, πὺ πίναν ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ καφενεῖο μὲ τὴν παρέα, πέρασε ἀπὸ κεῖ ὁ δάσκαλος τοῦ χωριοῦ, ὁ κυρ-Ἀριστείδης, και ὁ Σίμος πὺ ἦταν στὸ κέφι κάτι εἶπε και πείραξε τὸ δάσκαλο. Κι ἐκείνος πὺ ἦταν ἐτοιμόλογος και πάντα ἀπαντοῦσε στὰ πειράγματα μὲ ρητὰ και παραβολές, κούνησε τὸ κεφάλι και ἀπάντησε: «Μέλλοντος Συμεῶνος, τοῦ παρόντος αἰῶνος, μεθύστακα και ἀπατεῶνος».

Κυλοῦσαν τὰ χρόνια και στὸ μεταξὺ ὁ γερο-Παντελῆς πέθανε και τὸ μπακάλικο τὸ κλείσαν, γιατί δὲν μπορούσαν νὰ τὸ κουμαντάρουν και ἀφοσιώθηκαν

μονάχα στο κτήμα. Είχαν κάμει και δυο παιδιά, ένα αγόρι και ένα κορίτσι. Το αγόρι μεγάλωσε και τὸ ἔστειλαν στή Θεσσαλονίκη νὰ βγάλῃ τὸ Γυμνάσιο. Θὰ ἦταν σαραντάρης ὁ Σίμος, νέος βέβαια, ἀκόμα, ἀλλὰ τὸν εἶχε καταβάλει τὸ πιστό κι ὄλο φούσκωνε και φαινόταν σὰν πρισμένος. Εἶχε γίνει ἀλκοολικός και μιὰ μέρα ἀρρώστησε. Πυρετός, πόνοι στήν κοιλιά. Φώναξαν γιατρό και εἶχε διαπιστωθῆ πὼς ἦταν δλαμμένο τὸ σηκῶτι του.

Ὁ γιατρός ἔκαμε ὅ,τι ἔλεγε ἢ ἐπιστήμη, ἀλλὰ καμμιά βελτίωσι. Πῆ-
ραν κι ἄλλον κι ἔγινε και «κονσοῦλτο», ἀλλὰ τίποτε δὲν ἔγινε και σὲ δέκα μέ-
ρες πέθανε. Ἔμεινε χήρα ἢ Μέλπω. Ἀλλὰ νέα ἦταν ἀκόμα και μυαλωμένη
και δουλευτάρα καθὼς ἦταν, ἀνέλαβε μοναχὴ τῆς τῆ δουλειὰ τοῦ μπαξέ. Ἐπι-
στατοῦσε και δούλευε και ἡ ἴδια, ἀνασκουμπωμέν' με τὰ μπράτσα τῆς τὰ πα-
χουλά, μορφογυναῖκα ὅπως ἦταν και χηρευάμεν', δὲν ἄργησε νὰ κινήσῃ τὸ ἐν-
διαφέρον τῶν μερακλήδων ποὺ ἄρχισαν νὰ πηγαίνουν με τὰ καλαθάκια νὰ ψω-
νίζουζ ζαρζαβάτια κάθε μέρα, γιὰ νὰ βλέπουζ τ' ἄσπρα μπράτσα τῆς και τίς
λαχταριστὲς ἀτσὲς τῆς. Μερικοὶ τῆς πετοῦσαν κάτι ὑπονοούμενα, τάχα σιακά-
δες και χαμόγελα, κι ὁ Μῆτσος ὁ Τσαγκάρης, ποὺ ἦταν και λίγο ξετσίπωτος,
μιὰ μέρα τῆς εἶπε ἕνα δίστιχο:

Μπαξεβάνενα καινούργια,
πόσο τὰ πουλᾶς τ' ἀγγούρια;
Τὰ πουλῶ στοὺς ἀφεντάδες,
πῶχουζ τοὺς πολλοὺς παράδες.

Ἡ χήρα τ' ἄκουγε και γελοῦσε, χωρὶς νὰ δίνῃ σημασία, ἀλλ' αὐτὸ με-
ρικοὶ τὸ πῆραν ἀλλοιώζ, ὅτι τάχα «τὰ θέλ' ἢ χήρα» και γίναν πιὸ ζόρικοι.
Ἀφοῦ κι ὁ κυρ-Μάνθος ὁ ἐπιστάτης, ποὺ τὸν θεωροῦσαν γιὰ σοβαρὸ ἄνθρωπο
μιὰ μέρα τῆς εἶπε τραγουδιστὰ:

Τῆς τσιπούρας τὸ κεφάλι
και τῆς χήρας τὸ ποδάρι,
χήρα ν' ἀλλάξῃς τ' ὄνομα
χήρα νὰ μὴ σὲ λένε.

Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν μποροῦσε νὰ προχωρήσ' πιὸ πολὺ και σκέφτηκε
πῶς ν' ἀπαλλαγῆ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μουντάρηδες. Ἐναν ἕναν χωριστὰ τοὺς κάλεσε
νὰ πᾶν στοὺ μπαξέ ὠρισμέν' μέρα και ὠρα. Και οἱ μαγκατάσηδες νὰ τοὺς κι ἔφτα-
σαν ὄλοι. Τότε τοὺς εἶπε ὅτι τοὺς κάλεσε σὰν φίλους τοῦ μακαρίτ' τοῦ Σίμου νὰ
τοὺς προσφέρ' ἀπὸ λίγο κρασί γιὰ σχώριο τῆς ψυχῆς τοῦ φίλου τοὺς. Εἶχε ἐ-
τοιμάσ' και σαλάτες ἀπ' τὸ μπαξέ και φροῦτα τῆς ἐποχῆς. Γέμισε τίς κοῦπες
και τοὺς πρόσφερε. «Εἰς ὑγείαν και Θεὸς σχωρέσ' τον τοῦ μακαρίτ'». Ἐαναγέμι-
σαν οἱ κοῦπες και ξανά πάλι εὐχὲς γιὰ παρηγοριά. Σὲ λίγο ὅμως ἄρχισαν ὄλοι
νὰ κατσοφιιάζουζ. Ὁ ἕνας ἔπιανε τὴν κοιλιά τ', ὁ ἄλλος ἀλλοιθώρζε και γκούρ-
λωνε τὰ μάτια και ἕνας ἕνας σηκῶνονταν και πῆγαινε πέρα πίσω ἀπ' τὸ μπλό-

κο του μπαξέ. Αυτό βάσταξε κάμποση ώρα και άμα είδαν πολύ ζόρ', τράβηξαν ένας ένας για τὸ χωριό, αλλά δὲν μπορούσαν νὰ πάρουν τὰ πόδια τους. Τὸ πρᾶγμα τὸ ἀπέδωσαν στὸ βαρὺ κρασί, πού ἦταν μπροῦσκο και δυνατὸ, ἀλλὰ δὲν ἦταν αὐτό. Ἡ χήρα εἶχε θάνει στὸ κρασί ἕνα χόρτο πού ἦταν γνωστὸ γιὰ τὴν ιδιότητα πού εἶχε νὰ προκαλῆ εὐκοιλιότητα. Αὐτὸ μαθεύτηκε στὸ χωριὸ και ὄλοι κατάλαβαν ὅτι ἦταν ἡ ἐκδίκησι τῆς χήρας και τοὺς πείραζαν. Και ὁ δάσκαλος, ὁ κυρ-Ἀριστείδης τὸ σατύρισε τὸ πρᾶγμα μὲ τὴ δική του ἐφευρετικότητα:

Δεῦτε πῶμα πῖωμεν καινόν,
ἐκ τῆς χήρας τοῦ Σίμου τὸ προσφερόμενον
και ἐν κοιλιαις πόνους νοήσαντες,
ἀπήλθομεν τὸν κῆπον κοπρίσαντες.

ΤΑ ΓΚΡΙΤΖΕΛΙΑ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΖΚΙΟΥΤ'

«Καλὸ χωριὸ ἔναι τὰ Βραστά, μὰ εἶναι μέσ' τὸ γκρεμνὸ». Ἔτσι ἦταν γνωστὸ τὸ χωριὸ αὐτὸ στὰ παλιὰ χρόνια. Φτωχὸ, μὲ μικρὰ εισοδήματα, ἀπὸ ποικιλὴ παραγωγῆ. Λίγα χωράφια στὴν Πιτσιάδα και στὴν Πλανὰ μὲ μέτρια ἀπόδοσι, ἐλαιόδεντρα σὲ πρωτόγονη κατάστασι, πού πολλὲς χρονιὲς δὲν κάρπιζαν καθόλου, κτηνοτροφία ὄχι πολὺ ἀνεπτυγμένη, κούμαρα πού ἔβγαζαν τὸ περίφημο κουμαρίσιο ρακί, λίγα κηπευτικὰ ὄσπρια γιὰ τὸ σπίτι και κουκούλια μετρίως παραγωγῆς, αὐτὰ ἦταν τὰ ἱράτια τοῦ χωριοῦ.

Οἱ ἀνθρωποὶ καλοὶ, ἐργατικοὶ, λιτοδαίτιοι, φημίζονταν κυρίως γιὰ τὴν ἐξυπνάδα τους. Ἐτοιμόλογοι και χωρατατζῆδες περνοῦσαν τὴ ζωὴ πάντα μὲ κέφι και χαρούμενα και στίς πιὸ δύσκολες περιστάσεις. Ἄξέχαστοι ἔμειναν στὸ πέρασμα τῶν χρόνων οἱ περίφημοι χωρατατζῆδες μὲ τὰ καλαμπούρια τους, τίς φάρσες και τὰ τεχνάσματά τους. Και ἦταν πολλοὶ, ἀλλ' ἀπ' αὐτοὺς διακρίνονταν ὁ Ἄγγελος, ὁ Μιλτές, ὁ Ρακοδάσκαλος.

Ὁ Ἄγγελος ἦταν καλὸς νοικοκύρης και εἶχε μπαζί, μπακάλιο. Ἐκεῖ σκαρώνονταν οἱ μεγάλες φάρσες.

Μιὰ μέρα πέρασε ἀπ' ἐκεῖ ὁ Στεργιανὸς πού ἦταν βαρεμένος μὲ τὴ Σταμάτα, μιὰ ἄμορφη κοπέλλα, πού δὲν τοῦ ἔδινε σημασία, γιὰτὶ ἦταν φτωχὸς και λίγο ἀχαϊρευτος, και εἶπε στὴν παρέα: «Μωρὲ νὰ εἶχα τ' ἄσπρο τ' ἄλογο τοῦ Γιάνν' τοῦ Σουβαρή νὰ τὸ καθαλκέψου κι νὰ κάνου μιὰ γυροβουλιά ἀπ' τὴ Σταμάτα κάτ' θὰ γένταν». «Ἄμ' θὰ φαίνουσαν σὰν καλιακούδα ἀπάν' στὸν Πύργο», τοῦ εἶπε ὁ Ἄγγελος.

Ἄλλ' φορὰ πάλι πῆγαινε στὴ Σαλονίκη γιὰ ψώνια και σταμάτησε στὴ Γαλάτισσα γιὰ «ἕνα καστάν», νὰ ξαποστάσ' τὸ ἄλογο. Ἀπομεσήμερο ἦταν και καλοκαίρι και στὸ παζάρι μπροστὰ στὰ καφενεῖα κατέδθηκε κι ἔδεσε τὸ ἄλογο σὲ μιὰ μουροσκαμιά. Σὲ κάποιον τραπέζι καθόταν μερικοὶ τζιζορπατζῆδες και

πήγε κι αυτός, γιατί ήταν γνωστός σέ όλους. Τὸ ἄλογο κουρασμένο καθὼς ἦταν κατέβασε τὸ κεφάλι καὶ κάποιος τὸν ρώτησε γι' αὐτό. «Δὲν εἶναι ἀπ' τ' ἀπόσταμα, ἀλλὰ εἶδε τ'ς τζιορμπατζήδες τοῦ χωριοῦ σας καὶ ντράπηκ».

Τὰ Βραστὰ εἶχαν πολλὰ ἐξωκκλήσια ποὺ γινόταν πανηγύρια τὴ μέρα τῆς μνήμης τους. Ἄλλὰ τὸ τρανώτερο πανηγύρι γινόταν τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων τὴν 1η Ἰουλίου στὸ ὁμώνυμο ἐξωκκλήσι, σὲ μιὰ γραφικὴ τοποθεσία ἐξω ἀπ' τὸ χωριό. Πήγαινε πολὺς κόσμος κι ἀπ' τὰ διάφορα χωριά καὶ στὰ παλιά χρόνια ἔδιναν καὶ φαγητό. Τὰ καζάνια ἔβραζαν καλὰ φαγούδια καὶ τὸ φαγοπότι μὲ τὰ πιστὰ συνέχεια ἔφερναν τὴν εὐθυμία καὶ τὸ γλέντι ξέσπαγε τρικουβερτο. Στὸ πανηγύρι αὐτὸ πήγαιναν καὶ διάφορα σερκιὰ μὲ μικροπράγματα, κυρίως γιὰ τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά.

Καὶ ὁ Γιάννης ὁ Καϊτζικιώτης κάθε χρόνο πήγαινε στὸ πανηγύρι κάμποσα γκρουτζέλια, μικρὰ γουρουνάκια καὶ τὰ πουλοῦσε. Τ' ἀγόραζαν γιὰ νὰ τὰ θρέψουν γιὰ τὰ Χριστούγεννα. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ πουλήθηκαν τὴ μέρα τοῦ πανηγυριοῦ, ἀλλὰ μείναν καὶ κάμποσα καὶ τὴν ἄλλη μέρα τὰ κατέβασε στὸ χωριὸ μπροστὰ στὸ μαγαζὶ τοῦ Ἀγγελου. Μαζεύτηκε κόσμος κι ἄρχισαν νὰ γέωνται παζάρια. Ὁ Μιλτὲς ἔπιασε ἕνα γκρουτζέλ' καὶ τὸ σήκωσε ψηλὰ νὰ καραντάρ' τὸ θάρος κι ἄρχισε τὰ παζαρέματα μὲ τὸν Καϊτζικιώτ'. Πῆγαν κοντὰ κι ἄλλοι περίεργοι καὶ ἀπασχολοῦσαν τὸν γουρνάρ' μὲ διάφορα ἐρωτήματα καὶ παζαρέματα. Τ' ἄλλα γκρουτζέλια ἕνα ἕνα τὰ ἔπιαναν τὰ παιδιά καὶ τὰ πήγαιναν μέσα στὸ μαγαζὶ. Ἐκεῖ ὁ Ἀγγελος τ' ἄλοιφε κάποιον ὑγρὸ στὰ πισινὰ τους καὶ τ' ἄφηναν, κι αὐτὰ σὰν ζουρλὰ πλαλοῦσαν καὶ χάνονταν σὰν ἀστραπή. Ὅταν σὲ λίγο πῆρε χαμπάρι ὁ Καϊτζικιώτης, τὰ γκρουτζέλια εἶχαν χαθῆ.

Μπρέ! Ἀμάν! φώναζε ὁ ἔρμος καὶ σταυροκοποῦνταν.

Τί ζουρλα τὰ πιασε κι χάθηκαν;

Πῆγε στὸ μαγαζὶ τοῦ Ἀγγελου κι ἐκεῖ τὸ συζητοῦσαν τὸ πρᾶγμα, πῶς γίνκη αὐτό, καὶ ὁ Ἀγγελος εἶπε: «Αὐτὸ εἶναι σμάδ' τρανό. Οἱ Ἅγι Ἀνάργυρ' ἔκαναν τὸ θάμα τ'ς. Ἐχοῦμι φαίνεται στὸ χωριὸ μας πολλοὶ δαιμονισμέν' κι θὰ γιατρευτοῦν τώρα, γιατί τὰ δαιμόνια πῆγαν στὰ γκρουτζέλια».

Τέλος, τὰ γκρουτζέλια ποὺ εἶχαν πάει σὲ διάφορα σπίτια καὶ ἀχυρώνες τὰ θρῆκαν καὶ τὸ θραδάκι εἶχαν μαζευτῆ ὅλα. Ὁ Καϊτζικιώτης ποὺ κατάλαβε πῶς τοῦ σκάρωσαν τὴ φάρσα, φεύγοντας γιὰ τὸ χωριὸ του ἔλεγε: «Ἄμ' τ' λουλαμάρα πῶχετε σεις οἱ Βρασταμνοὶ κουπάδια γρούνια νᾶρντ' πάλι δὲ θὰ μπορέσν' νὰ τ'ς σιώσν', γιατί εἶναι οὐλο τοῦ χωριοῦ λουλό».

ΤΑ ΚΟΥΚΟΓΛΙΑ

— «Πόσο μαμούδ' θ' ἀνοίξ' ἰφέτου, θειὰ Τασιώ;» ρωτοῦσε ἡ γειτόνισα ἡ Κατερίν' τὴ Τασιώ τὴ Γιώργηνα.

— «Ἐνα κτι λέου ν' ἀνοίξου μαρὴ γιὰ νὰ μὴ πᾶν χαράμ' τὰ φύλλα δ' πως πέροσ'. Ἐνα κτι, ἀμὰ νὰ εἶναι σπόρος καλὸς γκαρνέρ. Θὰ μοὶ φέρ' ἡ Γιώρ'ς ἀπ' τ' Σάλουγκ».

Τὸ «γκαρνέρ» ἦταν ἡ γαλλικὴ μάρκα κουκουλόσπορου «Γκαρνιέρ», δοκιμασμέν' ποῦ εἶχε ἐπικρατήσει τότε στὴ Χαλκιδικὴ γενικὰ ὡς ἡ καλύτερη.

Ἡρθε, λοιπόν, ὁ καιρὸς καὶ ὁ Γιώργης ἔφερε τὸ «κτὶ τοῦ γκαρνέρ» ἀπ' τὴ Σαλονίκη. Τὸ κάτω πάτωμα, τὸ χαγιατί εἶχε δυὸ «τρανοὶ ὀντάδες», ποῦ χρησιμοποιούγταν κάθε χρόνο γιὰ τὰ μαμούδια. Καὶ ἡ θειά Τασιώ μὲ τὴν κόρη της, τὴ Μαργούδα, νησκουπώθηκαν νὰ καθαρίσουν τ'ς ὀντάδες. Φουρκάλιασαν πρῶτα καλὰ, ἄσπρισαν τοὺς τοίχους, πάτωσαν τὰ πατώματα, καθάρισαν τὰ ταβάνια ἀπ' τὰ λαγαροπάνια καὶ στὶς γωνιῆς ἔριξαν ἀσβέστ'. Βούλωσαν καὶ τ'ς τρύπες νὰ μὴ βγαίν' πουντίκια καὶ στὰ παραθύρια ἔβαλαν μπερντέδες, κι ἔτο' τιμαρεύκαν οἱ ὀντάδες μιὰ χαρά.

Ὁ μπαρμπα-Γιώργος μὲ τὸ γυιό τ', τὸ Θανάσ', ἄρχισαν νὰ φειάν' τὰ κρεβάτια μὲ ξύλα καὶ καθρόνια ποῦ κρατοῦσαν κάθε χρόνο γι' αὐτὴν τὴν δουλειά. Ἡ θειά Τασιώ τοίμασε καὶ τὶς ψάθες. Τὶς ἔχρισε μὲ θουნიές καὶ πιπιλιὰ γιὰ νὰ μὴν ἔχν' χαραμάδες καὶ φεύγ' τοῦ σταλίκ.

Ἐημέρωσε ἡ μέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς 25ης Μαρτίου' ἀπὸ τότε ἄρχιζαν, γιὰ τὴν φύλλα ἔκαναν κόμπ', καὶ ἡ Τασιώ πῆρε μιὰ εἰκόνα, τὴν σάλωσε στὸ χαγιατί' καὶ θυμιάτισε τρεῖς φορές μὲ τὸ θυμιατό. Ὑστερα ἀνοίξε τοῦ κτὶ, καὶ σ' ἓνα κουρελάκι ἔβανε σπόρο, τὸ ἔδεσε λιγάκ' μπόσκου, τὸ χουχοῦλι' τρεῖς φορές καὶ τὸ σκέπασε μὲ μιὰ ἀρθανοῦσα καὶ τὸ ἔβανε κοντὰ στὸ τζάκι. Κάθε μέρα τὸ παρακολουθοῦσε καὶ ὅταν φούσκωνε ὁ σπόρος καὶ φάνκη τὸ μαμούδ' ν' ἀνεμίζ' τὸ ἀπλωσε στὶς ψάθες καὶ τ' ἀραίωσε. Ὁ γυιὸς της, ὁ Θανάσης, ἔφερε πρῶτα κλαδιὰ μὲ τὰ μικρὰ φύλλα καὶ τὰ ἔκοβε στὴν ἀρχὴ πολὺ μικρὰ καὶ ταίζεε ἡ θειά Τασιώ καὶ συνέχεια τ' ἀραίωνε ὡς ποῦ ἀπλωσαν σ' ὅλες τὶς κρεβατάρες.

Σ' αὐτὴ τὴ δουλειὰ ὁ μπαρμπα-Γιώργης δὲν νηκατεύονταν. Ὁ Θανάσης κουβαλοῦσε τὰ φύλλα, ἀλλὰ κάθε μέρα τσακώνονταν μὲ τὴ μάνα τ'. Ἦταν λιγάκ' ντερμπεντέρ'ς καὶ πότε ἀργοῦσε νὰ πάη καὶ πότε ἐρχόταν ἀργὰ καὶ ἔφερνε τὰ φύλλα ἢ βρεγμένα ἢ τσαλακωμένα, κι αὐτὰ ἔκαναν τὴ μάνα τ' καὶ σκλητίζονταν. Ἀπὸ μικρὸς ἦταν ἔτσι, καὶ στὰ γράμματα στὸ σχολεῖο δὲν τὰ παίρνε, παρ' ὅλο τὸ μεράκι ποῦχε ὁ πατέρας του.

Ἦμασταν συμμαθηταὶ καὶ μιὰ φορὰ θυμᾶμαι τὸν ρώτησε ὁ δάσκαλος στὸ μάθημα τῆς ἀριθμητικῆς: «Μιὰ ὀκὰ σίδηρο καὶ μιὰ ὀκὰ μπαμπάκ' ποῖο εἶναι βαρύτερο;». «Τοῦ σίδηρου», ἀπάντησε ὁ Θανάσης. Οἱ ἄλλοι μαθηταὶ γέλασαν καὶ ἀπὸ τότε ἔκανε ὅλο φευγατιὸ καὶ κυνηγοῦσε τὰ κουλουμπασκούδια, μικρὰ καλιακούδια, καὶ δὲν πάτησε ξανά στὸ σχολεῖο.

Τὸ μαμούδ' σκώθηκε στὴ πρῶτ', ὕστερα στὴ δευτέρ' τ'ς μικρῆς, ὕστερα τ'ς τραγῆς καὶ ἡ θειά Τασιώ ταίζει ἀνάλογα μὲ τὸ σήκωμα ποῦ ἔκανε τὸ μαμούδ'. Τὸ μαμούδ' ἄρχισε πιά νὰ κιτρινίζ' καὶ νὰ φυσάη, σημεῖο ὅτι ἦταν καιρὸς γιὰ νὰ στρώσν' τὴ σούρα καὶ ὁ Θανάσης ἔφερε τρία φορτὰ κλαδιὰ.

Ἄλλὰ τὸ πρῶτὸ πού πῆγε ἡ θειὰ Τασιὺ κι ἀνοίξε τὸν πρῶτο ὄντᾶ ἔμεινε κόκκαλο. Στὸ πρῶτο κρεβάτ' στῆ τρανὴ τῆ φάθα δὲν ὑπῆρχε κανένα μαμουδ'. Προχωρεῖ στ' ἄλλα καὶ τὰ θρῆκε ὅπως ἦταν, μόν' πού φυσοῦσαν καὶ σηκώνονταν ὄρθια, σημεῖο πὼς γύρευαν νὰ τλύξν' τοῦ κουκούλ'.

Βρέ, ἀμάν! τί σμάδ' ἦταν αὐτό. Φωνάζ' τῆ θυγατέρα της καὶ τὶς γειτόνες. Τί νὰ συμβαίν'; Μήπως τὰ ἴφαγαν τὰ ποντίκια; Ἄλλὰ ἡ γάτα ἡ μαύρ', ἡ Ἀράπω πού τῆ λέγαν, ἦταν ἐκεῖ κλεισμέν' ὄλ' μέρα καὶ νύχτα. Κανένα ἄλλο ζουδιου, τίποτε τρανοὶ λογαροί, ἀράχνες δηλαδή, ἀλλὰ πουθενά δὲν φαινόταν κανένα σημάδ'. Στὸ πάτωμα, στὰ ταβάνια, στοὺς τοίχους τίποτε δὲν φαινόταν.

Τὸ πρᾶγμα ἔμεινε ἀνεξήγητο. Ὁ μπαρμπα-Γιώργης ἔφερε κι ἄλλους γειτόνους καὶ τὸ ἐξέτασαν τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ δὲν μπόρεσαν νὰ βροῦν τὴν αἰτία. «Αὐτὸ εἶναι θᾶγμα, ἔλεγε ὁ γείτονας ὁ Κωσταντῆς καὶ σταυροκοπιοῦνταν. Ὑπῆρχε ὅμως καὶ τὸ προηγούμενο σὲ μεγαλύτερη ἔκταση. Ἡ κυρὰ Μαρία, ἡ Μουχτάρενα, ἔνα πρῶτὸ πού κατέβηκε στὸ χαγιατ' νὰ ταῖσ' δὲ θρῆκε οὔτε ἕνα μαμουδ'. Εἶχε χαθεῖ ἐντελῶς χωρὶς νὰ φανῆ κανένα ἔχνος. Δὲν στάθηκε δυνατόν νὰ βροῦν τὴν αἰτία τοῦ χαμοῦ. Στ' ἄλλα κρεβάτια πού ἦταν ἄθικτα στρώθηκαν οἱ σοῦρες καὶ τὸ μαμουδ' ἀνέβηκε καὶ τύλιξε τὸ κουκούλ'. Καὶ βγῆκε ἕνα κουκούλ' καθαρὸ καὶ καλὸ. Τὸ πῆγαν ὕστερα στὸν εἰδικὸ φούρνο πού εἶχε ὁ παπα-Γιαννάκης καὶ τὸ ἔψησαν. Ἐκεῖ, πού δρέθηκαν καὶ ἄλλοι, γίνηκε πάλι συζήτηση γιὰ τοῦ σμάδ' καὶ ὁ γερο-Μιχάλης παίζοντας τοῦ κομποσκίν' εἶπε σοδαρά: «Ἡ βασκαμένου μάτ' τοῦ εἶδε ἢ οὐ διάδλους ἔβανε τ'ν οὐράτ'».

ΤΗΣ ΝΟΥΤΣΙΟΥΣ ΤΑ ΣΤΑΦΥΛΙΑ

Πολὺ θρήσκα ἦταν ἡ Νούτσιου ἢ Μήτηρινα. Ἀπὸ κουρίτσ' δὲν ἄφηγε ἐκκλησιά πού νὰ μὴν πάη. Στοῦ χωριοῦ τὴν ἐκκλησιά, στὰ ἐξωκκλήσια καὶ στὰ παναγύρια πρῶτ' καὶ καλύτερ'. Ὅλες τὶς νηστεῖες τὶς βαστοῦσε καὶ Τετράδ' καὶ Παρασκευὴ οὔτε σαμβόλαδο ἔτρωγε. Μόν' μιὰ φορὰ ἀρτίθκη χωρὶς νὰ καταλάδ' καὶ τὸ εἶχε βάρος στὴν ψυχὴ τ'ς.

Ἦταν σαρακοστή τοῦ Δεκαπενταύγουστου. Εἶχε πάει στῆ γειτόνσα τὴν κυρὰ Μαρία, τῆ τζιορμπατζίνα, νὰ τῆ βοηθῆσ' σὶς δουλειές καὶ τὴν κέρασε ἕνα κουραμπιέ. Ὅταν τὸν ἔφαγε κατάλαβε ὅτι ἦταν μὲ βούτυρο καὶ σεκλετίστηκε πολὺ. Πῆγε στὸ σπιτί της, ἔπλυνε τὸ στόμα της μὲ κρασί καὶ ὄλ' τῆ νύχτα ἔκανε μετάνοιες νὰ σχωρεθῆ.

Ἦταν καὶ καλὴ νοικοκυρὰ καὶ τὸ σπιτί της ἦταν πάντα τμαριμένο. Εἶχαν καὶ τὸν τρόπο τους καὶ τὰ βόλευαν μιὰ χαρά' λίγα χωράφια, ἀμπέλια, μπαξέ μὲ φρούτα. Ἔβαζαν καὶ καπνὰ καὶ ὄλα πῆγαιναν καλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἀπέδιδε στὸ ὅτι ἔκανε ὄλα τὰ χρέη της σὰν καλὴ Χριστιανή.

Οἰκογένεια μεγάλῃ' τρία ἀγόρια καὶ δυὸ κορίτσια. Ὅλα καλὰ παιδιά,

φρόνιμα και δουλευτάρκα. Μόνον ὁ ἕνας γυιός, ὁ Γιάννης, ἦταν λιγάκ' σέρτικος και μερακλής στο πιστό και ξευχτοῦσε καμμιὰ φορά μὲ παρέες τις γιορτές. Γι' αὐτό γύρευε νὰ τὸν παντρέψ' νὰ γνωστέψ'. Ἀλλὰ αὐτὸς δὲν ἤθελε και δικαιολογοῦνταν ὅτι ἔπρεπε νὰ παντρευτοῦν τὰ κορίτσια πρῶτα. Τὸν ἄρεξε ἡ ζωὴ αὐτῆ τοῦ ντεριμπετέρ', ἡ ἀξενιοισιά. Ἔτσι περνοῦσε ὁ καιρὸς ἡσυχα και νοικοκυρεμένα στὴν καλὴ αὐτῆ φαμίλια, ὅταν ἕνα περιστατικὸ κατὰ τύχην ἔφερε μιὰ ἀναστάτωση στο σπίτι.

Ἦταν ἡ γιορτὴ τοῦ Αὐγούστου, τοῦ Σωτήρος, πού τότε πήγαιναν τὰ πρῶτα σταφύλια οἱ νοικοκυρὲς στὶς ἐκκλησιῆς γιὰ νὰ διαβαστοῦν ἀπὸ τὸν παπὰ γιὰ τὸ καλὸ μπερεκέτ'. Και ἀράδιαζαν τὰ μούρια και τὰ τσανάκια μπροστὰ στο ἱερό. Ἦταν δὲ τότε νωρὶς ἀκόμα και τὰ σταφύλια ἦταν παρδαλά· μαῦρες ρόγες και ἄσπρες ἀγουρίδα. Ὁ παπὰς ἔβγαине και διάβαζε μιὰ εὐχὴ και εὐλογοῦσε τὰ σταφύλια και τὶς νοικοκυρὲς πού παραστέκονταν κοντὰ στο ἱερό. Ὅταν τελείωνε ἡ ἐκκλησία, οἱ γυναῖκες μοίραζαν στὸν κόσμον τὰ διαβασμένα σταφύλια. Ἀπὸ μιὰ ρόγα μαύρη και ἀπὸ μιὰ ἄσπρη ἀγουρίδι, κυρίως στὰ παιδιὰ πού ἔκαναν ταβατοῦρ' τρανὸ.

Ἡ θειά ἡ Νούτσιου δὲ βγήκε ἀμέσως ἔξω γιὰ νὰ μοιράσ' τὰ σταφύλια, ἀλλὰ στάθηκε και ἔδωσε στὸν 'κλησιάρ', τὸν καντηλιανάφτ' ἕνα μπουκάλ' λάδ' ν' ἀνάψ' τὰ καντήλια, γιατί τὸ εἶχε τάμα κάθε χρόνο τὴ μέρα αὐτῆ. Γι' αὐτὸ ὅταν βγήκε στο δρόμο μὲ τὸ τσανάκ' τὰ σταφύλια κατὰ σύμπτωσι ἔτυχε νὰ περνᾷ μπροστὰ της ἕνας Τοῦρκος τζιαντερμαῆς ἀπ' τὸ Καρακόλι. Αὐτὸς ἤξερε λίγα ἑλληνικὰ και τὴ ρώτησε γιὰ τὰ σταφύλια. Τοῦ εἶπε πὼς ἦταν τὸ ἀντέτ' νὰ τὰ διαβάξ' ὁ παπὰς κάθε χρόνο τέτοια μέρα και τοῦ ἔδωκε ἕνα δλόκληρο τσαμπί. Ὁ τζιαντερμαῆς φχαριστήθηκε και ἔκαμε ἕναν τεμενά. Αὐτῆ προχώρησε γιὰ τὸ σπίτι της, ἀλλὰ στο δρόμο κοντοστάθηκε, σλουγίσκη λιγάκ' κι ἔκανε τρεῖς φορές τὸ σταυρὸ της. Γιατί αὐτὸ τὸ πράγμα πού ἔκανε, νὰ δώσ' πρῶτα πρῶτα διαβασμέν' σταφύλ' στὸν Τοῦρκο, «τὸ ἄπιστο σκλί, πού δὲν ἔχ' τὸ ἅγιο μύρο ἀπάνω τ'» δὲ θὰ τὴν ἔβγαине σὲ καλὸ.

Και πραγματικά, κάτι διαβολεμένες συμπτώσεις πού ἀκολούθησαν, λὲς και εἶχαν τὴν αἰτία ἀπ' αὐτὸ τὸ περιστατικὸ. Μόλις μπήκε στο σπίτι κι ἀνέβαινε τὴ σκάλα, πᾶτησε τὴ μπουδιά της, γλύστηρησε, ἔπεσε κι ἔσπασε τὸ τσανάκ' μὲ τὰ σταφύλια. Τὴν ἄλλ' μέρα ὁ ἄνδρας της, ὁ Δημήτρης, πού πῆγε νὰ ζέψ' τὸ ντανάδ', ἕνα ἄγριο τρανὸ μωσχάρ' πού τότε ἄρχισαν και τὸ ἔβαζαν στὸν ζυγὸ, λίγο ἔλλειψε νὰ σκοτωθῆ ἀπὸ ἕνα χτύπημα δυνατὸ στο ποδάρι του. Μετὰ δυὸ μέρες ἡ κόρη της, ἡ Τρανταφλιά, πού ἔβανε νὰ πλέν' ζματίστηκε τὸ χέρι τ'ς ἀπ' τὸ θρασμένο νερὸ τοῦ καζανιοῦ πού χύθηκε τὴν ὥρα πού σταύλιζε τὴ φωτιά μ' ἕνα στραβὸ κούτσουρο.

Ὁ ἄντρας της, ὁ μπαρμπα-Δημήτρης, πού τέτοια πράγματα δὲν τὰ ἔπαιρνε στὰ σοβαρὰ και ἦταν και λιγάκ' πειραχτήριον τὴν εἶπε χαμογελώντας: «Ἄμ'

τώρα γὰ ἡχ'ς τοῦ νοῦ σ' τ' χρόν' τοῦ πρώτου τσαμπι γὰ τοῦ δῶσ' σέ κανέναν Οὐ-
θριό, γιὰ νὰ μᾶς πάη καλὰ ἢ χρονιά».

Ο ΜΟΥΤΣΙΟΣ

Κείνη τῆ χρονιά τρανή βαρυχειμωνιά πλάκωσε, καὶ στὸ χωριό ἐκεῖνο
τῆς Κασσάνδρας ὄλα εἶχαν σταματήσει.

Βροχές τοῦ κατακλυσμοῦ, οἱ ἀέρηδες σφύριζαν σὰν δαιμονισμένοι, τὸ κρῦο
ἦταν τσουχτερό καὶ γενικὰ τέτοιοι χειμῶνα πρώτη χρονιά ἔβλεπαν στὸ χωριό
καὶ οἱ πιὸ παλιοὶ δὲν θυμοῦνταν στὰ χρόνια τους σωστὸ τρᾶν'.

Οἱ γεωργοὶ καθόταν στὸ χωριό καὶ τρύπωναν στὰ καφενεῖα, ὄλη μέρα
ἐπαιζαν χαρτιά καὶ ρουφοῦσαν τὸ ζεστὸ τσάι τοῦ βουνοῦ καὶ τὸ φλαμούρι.

Οἱ ναυτικοὶ εἶχαν δέσει τὰ καΐκια στὰ πιὸ ὑψηλὰ μέρη καὶ καθόνταν
καὶ αὐτοὶ στὰ καφενεῖα μὲ τὰ τσιμπούκια τους καὶ τοὺς ναργκιλέδες καὶ περ-
νοῦσαν τὶς ὥρες μὲ κουθέντες καὶ παλιά μασάλια.

Ἔοπου ἓνα κοντομεσήμερο κάτι παιδιὰ λαχανιασμένα καὶ τρεχάτα μπαί-
νουν στὸ καφενεῖο καὶ φωνάζουν: «Ἔνα καΐκ' θαλασσοδέργεται στὸ γυαλό καὶ
παλεύει μὲ τὰ κύματα». Στὸ λεπτό ὄλοι οἱ ναυτικοὶ σηκώθηκαν καὶ πλαλόνταξ
ἔφτασαν στὴ θάλασσα. Εἶδαν πραγματικά ἓνα μεγάλο καΐκι πού τὰ ἀγριεμένα
κύματα τὸ χτυποῦσαν ἀπ' ὄλες τὶς μεριές καὶ τὸ ἀνεβοκατέβαζαν σὰν νὰ ἔταν
καρυδότσιφλο καὶ μιὰ μεγάλη θάρκα γεμάτη ἀπὸ τὸ πλήρωμα νὰ παλεύη μὲ
τὰ κουπιὰ νὰ φτάσῃ στὴ στεριά.

Δὲν χάνουν καιρὸ καὶ τρεχάτοι λύνουν μιὰ θάρκα πού εἶχαν δεμένη στὴ
στεριά καὶ ρίχνονται στὴ θάλασσα νὰ βοηθήσουν τὴ θάρκα γιὰ νὰ σωθῇ τὸ πλή-
ρωμα τοῦ караδιοῦ.

Καὶ πραγματικά, μὲ κίνδυνο νὰ βουλιάξουν καὶ αὐτοὶ, πλησίασαν τὴ θάρ-
κα, πήραν μερικὸς στὴ δική τους καὶ κατώρθωσαν νὰ φτάσουν στὴ στεριά.

Ἄοχτῶ ἦταν ὄλοι μὲ τὸν καπετάνιο τους. Τοὺς περιποιήθηκαν μὲ τὰ γνω-
στὰ ἔθιμα τῶν ναυτικῶν στὶς περιπτώσεις αὐτῆς καὶ ἔμειναν εὐχαριστημένοι.

Τὸ καράβι ἦταν Κεφαλλονίτικο μὲ ἰδιοκτήτη του τὸν καπετᾶν Γεράσι-
μο, πού ἦταν γνωστὸς στοὺς δυὸ караβοκῆρηδες τοῦ χωριοῦ τοὺς καπετάνιους
τὸν Θεοδωρῆ καὶ τὸν Λευτέρη.

Τὴν ἄλλη μέρα ἔπαψε ἡ φορτοῦνα καὶ μὲ τὴ μπουνάτσα, τὸ πλήρωμα μὲ
τὴ βοήθεια τῶν χωριανῶν ναυτικῶν κατώρθωσε νὰ ἐπισκευάσῃ τὶς ἀβαρίες καὶ
μὲ δυὸ μέρες ἀνοιξε πανιὰ καὶ ἔφυγε.

Στὸ πλήρωμα μέσα ἦταν κι ὁ Μούτσος, ὁ Πίπηξ, ὁ Κορδάτος, ἓνα παι-
δι καμμιὰ εἰκοσαριά χρονῶν. Αὐτόν, ὅταν τοιμάστηκε τὸ καράβι νὰ φύγῃ, τὸν
ζήτησαν νὰ τὸν πάρουν, ἀλλὰ δὲν τὸν βρήκαν πουθενά. Τί εἶχε γίγει;

Τὸν εἶχαν δεχτεῖ σὲ κάποιο σπίτι, τὸν κέρασαν κρασί καὶ εἶχε φκιασθεῖ
τὸ κεφάλι. Ἐοταν βγήκε νὰ πάη στὸ καράβι ἦταν τόσο μεθυσμένος πού δὲν μπο-

ρούσε να πάρη τὰ πόδια του και τρύπωσε σὲ μιὰ ἀχυρῶνα και κοιμήθηκε θαθειά. Τὸ καράβι ἔφυγε και τὸν ἀφήκαν μὲ παραγγελιὰ νὰ τὸν στείλουν οἱ ναυτικοὶ τοῦ χωριοῦ.

Ἄμα τὸν βρήκαν τὴν ἄλλη μέρα οἱ χωριανοί, μὲ κανένα τρόπο δὲν ἤθελε νὰ φύγη. Τὸν ἄρρεσε τὸ χωριὸ και καθὼς ἔλεγε ἦταν ὀρφανὸς και δὲν εἶχε κανένα και θὰ ἴμενε νὰ δουλεύη ἐκεῖ και νὰ ζῆ πλέον σὰν ἄνθρωπος, μακριὰ ἀπ' τὴ βασανισμένη ζωὴ τῆς θάλασσας.

Δουλευτάρης ἦταν ὁ Πίπης ἀλλὰ καμπόσο χαζούτσικος και δὲν τὸν πολυέκοβε τὸ μυαλό. Δούλευε ὅπου εὑρίσκει και ἔκανε χουσιμέτια, θελήματα, ὅπου τὸν γύρευαν.

Πολλοὶ τὸν πείραζαν μὲ διάφορες φάρσες πού τὸν σκάρωναν κι αὐτὸς ἀπαντοῦσε μὲ κάτι κεφαλλονίτικες βρισιές· Χριστοῦς, Παναγίε, Ἁγίους, κλητήρια, θαγγέλια και ὅ,τι τοῦ κατέβαινε ὅταν θύμωνε.

Ἔτσι περνοῦσε ὁ καιρὸς και ὁ Πίπης εἶχε γίνεи νούμερο τοῦ χωριοῦ κι αὐτὸς εἶχε πιά συνηθίσει αὐτὴ τὴ ζωὴ και ἦταν εὐχαριστημένος. Τὸν βασάνιζε ὁμως ἓνα ζήτημα. Ἦθελε νὰ παντρευτῆ και ἄρχισε νὰ γλυκοκοιτάζη τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ. Μερικὲς τὸν πείραζαν, ἀλλὰ καιμιὰ δὲν τὸν λογάριάζε στὰ σοβαρά.

Ἔνα φτωχοκόριτσο πού καθόταν σ' ἓνα χαμόσπιτο στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ και τὸ εἶχε ριχτεῖ ὁ Πίπης, κι αὐτὸ δὲν τὸν λογάριάζε. «Τὸ μούτσο τὸν Πίπη νὰ πάρω; καλύτερα νὰ μείνω στὸ ράφι», εἶπε κι αὐτὴ μὲ περιφρόνησι. Τοῦ κάκου ὁ Πίπης τῆς τραγουδοῦσε τὰ βράδια Κεφαλλονίτικα τραγοῦδια τοῦ χωριοῦ του.

Τὸν καὶμὸ του αὐτὸν κάτι νέσι, σὰν κι αὐτόν, πού τοῦ κάναν παρέα και τὸν πείραζαν γιὰ νὰ γελοῦν, σκέφτηκαν νὰ τὸν ἐκμεταλλευτοῦν γιὰ νὰ τοῦ σκάρωσουν μιὰ φάρσα. Μέρης τὸν κλωθογύριζαν και τὸν θάλαν τὴν ιδέα νὰ κλέψουν τὴν κοπέλλα πού ἀγαποῦσε. Κι αὐτὸς τὸ δέχτηκε.

Ἔνας ἀπ' αὐτοὺς ντύθηκε γυναικεῖα και μὲ μιὰ μαντήλα στὸ μούτρο νὰ κρύβη τὰ μουστάκια, ἔκανε τάχα πὼς σκάλιζε τὸν κῆπο μπροστὰ στὸ σπίτι της. Ὁ Πίπης και τρεῖς ἄλλοι τὴν ἀρπάζουν και τὴν τραβοῦν νὰ τὴν πᾶν σὲ κάποιον ἐξωκκλήσι νὰ τὴν στεφανώσουν. Ἀλλὰ στὸ δρόμο ὁ προσποιούμενος τὴ νύφη ξέχασε τὸ ρόλο πού ἔπαιζε και μὲ κάτι τσαλίμια πού ἔκανε τοῦ ἴφυγε ἡ μαντήλα και φάνηκαν τὰ μουστάκια του και ἀποκαλύφτηκε ἔτσι ἡ φάρσα. Καὶ τότε ἔγινε κάτι πού δὲν τὸ περίμεναν. Ὁ Πίπης ἔγινε θηρίο, ἀγρίεψε, τὸν ἔπιασε τὸ Κεφαλλονίτικο, και καθὼς ἦταν γεροδεμένο παιδί και δυνατό, ἀρπάζει τὴ νύφη, τὴ στρώνει στὸ ξύλο και τὴ ρίχνει σύξυλο κάτω. Ἀρχίζει και τοὺς ἄλλους, πού τὰ ἴχασαν, στὶς γροθιὲς και τοὺς κάνει ἓναν ἓναν τ' ἄλατιοῦ.

Και ἀπὸ κείνη τὴν ὥρα χάθηκε. Τὴν ἄλλη μέρα ἓνας ψαρὰς τὸν εἶδε νὰ κάθεται σ' ἓναν βράχο στὴν ἀκροθαλασσιὰ, στὸν «Γερακόβραχο», πού τὸν λέγαν οἱ χωριανοί, και νὰ κἀνη σήματα στὰ κατκία πού περνοῦσαν σ' ἀνοιχτά.

“Ένα άπ’ αυτά έστειλε μιá βάρκα και τόν πήρε. Κι έτσι ó έρμος ó Μούτσος, πού γύρεφε ν’ αλλάξει τó δρόμο τής ζωής, δέν μπόρεσε ν’ αποφύγη τής τύχης τά γραμμένα.

ΠΩΣ ΕΚΛΕΨΑΝ ΤΗΝ ΑΝΝΕΤΑ

“Ο μπαρμπα-Κωσταντής ήταν ένας καλός νοικοκύρης. Είχε αρκετά χωράφια, έναν μπαξέ κάτω στού Παπαμιχάλ’ τ’ς καριά, κάμποσες έληές στο Λάκκο και μερικά μελίσια για τó μέλ’ τού σπιτιού και ένα άμπέλι στο Μπουζίκ’ πού είχε Λημνιό σταφύλ’ κι έκανε ένα μαύρο μπρούσικο κρασί δυνατό για μερακλήδες. Η γυναίκα του, ή θειά Κατερίν’, ήταν μιá γυναίκα μυαλωμέν’ κι άθώα, νοικοκυρά τρικουβερτ’ και τά βόλευε μιá χαρά στού σπιτικό της. Μόν’ πού ήταν πολύ οίκονόμα, σέ θαθμό πού τήν έλεγαν «τσιμπρού», τσιγκούνα. “Ολους στού σπίτι τούς παράπαιρνε άμα έβλεπε νά γίνεται καμμιά σπατάλη, και στην έκκλησιá άκόμα έρριχνε στού δίσκο ένα δεκαρουδ’.

Είχαν τέσσερα παιδιά’ δυό άγόρια και δυό κορίτσια· τόν Μήτσο και τόν Παναγιώτ’ και τήν Μαργούδα και τήν Άννέτα.

“Ο Μήτσος και ή Μαργούδα παντρεύτηκαν και έμειναν ó Παναγιώτης και ή Άννέτα, πού ήταν ένα κορίτσι όμορφο και ζητούσαν νά θρούν ένα καλό παιδι νά τήν παντρέψουν. Είχε φκιασμένα τά προικιά της και όλο τó «σπιρίλογο» και άμα βρίσκονταν ένα παιδι όπως τó ήθελαν θά μπορούσαν νά τόν «γκαντίσν’» τó γερο-Κωσταντή νά δώσ’ «άπ’ τó έχ’ μουτ’» και κανένα κτήμα.

Στήν παρακάτω γειτονιά ήταν μιá άλλ’ οίκογένεια, καλή αλλά φτωχή, τού γερο-Θανάσ’. Μόλις τά κατάφερναν και ζούσαν με πολύ δουλειά.

Είχαν παιδιά και κορίτσια πού παντρεύτηκαν κι έμεινε μόνος άνύπαντρος ó γυιός της ó Μανώλης. Καλό παιδι, αλλά λιγάκι ντερμπεντέρης. Μερακλής στού πιωτό και στά γλέντια, χορευτής καλός με κορμοστασιά σάν λαμπάδα, όταν χόρευε νόμιζε κανείς ότι πετούσε. «Περήφανος» ήταν και τά κορίτσια τόν καλοκύτταζαν, άλλ’ αυτός είχε ρίξ’ τó μάτι του στην Άννέτα τού μπαρμπα-Κωσταντή. Αυτή όμως δέν τού έδινε προσοχή. Γύρευε «τά τρανώτερα», «τόν τσιουπλάκ’ τού Μαγωλάκου νά πάρω», είπε όταν τήν έκανε λόγο μιá γειτόνσα πού ήταν «βαλτή» άπ’ τó σπίτι τού Μανώλ’.

Στό χορό όταν ó Μανώλης χόρευε «μπροστά» με μιá γυροβολιά πού έκανε, χτυπούσε τó ποδάρι του μπροστά στην Άννέτα. “Ολοι είχαν καταλάβει ότι ήταν «βαρεμένος».

Με τήν παρέα του ταχτικά τίς γιορτές τή νύχτα έκαναν «πατινάδα» κάτω άπ’ τó σπίτι της με κάτι τραγούδια όλο ντέρντι και καυμούς.

Σύρε νά πής τή μάνα σου
μήν κάνει άλλη γέννα,
μήν κάψει κι άλλουνού καρδιά,
πού έκαψε και μένα.

Κι όταν έμαθε ότι ήταν μιὰ φορά άρρωστη και φώναξαν τὸ γιατρό, σε-
κλετίστηκε πολὺ και τὸ θράδυ κάτω στὸ σπῖτι της τραγουδοῦσε μὲ τὸν φίλο
του τὸν Μῆτσο.

Πάρε γιατρέ μ' τὰ γιατρικά σ' και σύρε στή δουλειά σου,
τὸ ντέρτι πῶχω στήν καρδιά δὲν γράφουν τὰ χαρτιά σου.

Και τὸ ἄλλο πού τ' ἄκουσε ἀπὸ κάτι Σαλονικιοὺς πού τὸ τραγουδοῦσαν
ὅταν ἦσαν στὸ χωριὸ γιὰ «ταιμποῦς».

Χέρια πού δὲν τάϊδε ὁ ἥλιος πῶς τὰ πιάνουν οἱ γιατροί,
πῶς τὰ πιάνουνε και λένε πῶς δὲν εἶναι γιὰ ζωή;

Τὸ ντέρτι τοῦ Μανώλ' ὅσο πάγηε και φούντωνε και μιὰ μέρα μὲ τὸν φί-
λο του τὸν Μῆτσο και τὸν Γιάννη πῆσαν μιὰ τρανή ἀπόφασι. Νὰ κλέψουν μιὰ
βραδυὰ τὴν Ἄννέτα.

Ἦταν παραμονή τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, πού τὴν ἄλλ' μέρα γιόρταζε
ἡ μάνα της. Ἦξεσαν ὅτι θὰ πῆγαινε στή θρύση γιὰ νερὸ και φύλαγαν κρυμ-
μένοι. Καὶ γὰ τὴν φάνηκε συνάμεν' και κουνάμεν' ἡ Ἄννέτα. Πῆγαινε μὲ
τις στάμνες στή θρύση κι εἶχε στὰ μαλλιά της «ὀκνά», γιὰ νὰ γυαλίζουν ὅταν
θὰ χτενίζονταν τὴν ἄλλ' μέρα τῆς γιορτῆς τῆς μάνας της. Ἄραιὸς ἦταν ὁ κό-
σμος, γιὰτι εἶχε κι ἓνα κρῦο τσουχτερό. Γέμισε τις στάμνες και γύρισε γιὰ τὸ
σπῖτι της πού ἦταν λιγάκι μακριά. «Γυροῦσαν» λοιπὸν και οἱ τρεῖς, τὴ σπά-
ζουν τις στάμνες, τὴν ἀρπάζουν και σέρνοντας τὴν πάλαιναν στὸ σπῖτι τοῦ
Μανώλ'. Αὐτὴ τσίριξε, φώναζε και κλωτσοῦσε ὄλους ἀλλὰ τοῦ κάκου. Τὴν
πῆσαν στὸ σπῖτι και «περάτωσαν» τις πόρτες, κατέβασαν και τις κλαδανές και
ἦταν ἀποφασισμένοι γιὰ ὄλα.

Ἔγινε τρανὸ ταβατοῦρ' και πῆσαν χαμπάρ' οἱ σπιτικοὶ τῆς Ἄννέτας.
Ἔτρεξαν ὄλοι, και ὁ ἀδελφός της ὁ Παναγιώτης πῆρε και τὸ «ριβόλι» γιὰ
νὰ τοὺς βαρέσ'. Χτύπησαν τις πόρτες, φώναξαν, ἀλλ' αὐτοὶ ἀπὸ μέσα τοὺς
φώναξαν ὅτι θὰ τοὺς σκοτώσουν ὄλους. Πῆσαν και στὸ Καραχόλ', ἀλλὰ ὁ Ἄλῃ
Τσαούσης δὲν ἔδωσε σημασία, γιὰτι σὲ τέτοιες περιπτώσεις δὲν ἀνακατεῦον-
ταν οἱ Τοῦρκοι· τὰ θεωροῦσαν οἰκογενειακὰ πράγματα τῶν Ρωμηῶν.

Τὴν ἄλλ' μέρα τὰ πράγματα ἡσύχασαν. Οἱ σπιτικοὶ τῆς Ἄννέτας τὸ
πῆσαν ἀπόφασι, γιὰτι δὲν γίνονταν ἀλλοιώτικα. Μόν' ἡ θειά ἡ Τρυγώνα δὲν
πίστεψε πῶς ἔγινε τὸ κλέψιμο τῆς Ἄννέτας μὲ τὸ ζόρ' κι ἔλεγε:

«Μὲ τοῦ ζόρ' τούχαμ' νὰ λέου,
τράβαμι λαλάμ' κι ἄς κλαίου».

Και ὁ μπαρμπα-Κωσταντῆς μὲ τὴν ἀταραξία πού τὸν διέκρινε εἶπε
ὅτι αὐτὸ ἦταν τὸ «κισμέτ'» κι ἓνα ρητό: «τοῦ καλὸ τοῦ μῆλο τοῦ τρώει τοῦ
σκλήχ'».

ΤΑ ΜΕΛΙΣΣΙΑ

«Καλὰ νὰ σοὶ γέν' μαρῆ, ἔτσ' θὰ γκαβουθῆς και μιὰ φορά ἰσὺ, τοῦ κι-

φάλλ' πού ἔχ'ς μι τ' ληξουράδ' γυρίβις νά φᾶς μελάκουν κι ἀνακατούνις τὰ κνάκια μι τὰ μελίσιαι», φώναζε και μάλωνε τῆ γυναίκα τ', τῆ Λένκο, ὁ μπαρμπα-Κώτσιος. Αὐτὴ πρισμέν' καθὼς ἦταν ἀπὸ τὰ τσιμπήματα ἀπ' τ'ς μέλισσες, μούλωνε κι ἔβαζε λάσπ' ἀπὸ κοκκινόχωμα και τ' ἄλοιφτε με ξύδ' γιὰ νά τ' παραδώσ' οἱ πόν'. Και νά πῆς πὼς τό 'παθε τοῦ χέρ'.

Στὸ διπλανὸ κῆπο ἀπ' τὸν δικό της ἕνας μελισσᾶς εἶχε στὴν ἄκρη ἀράδα καμμιά δεκαριά κοφίνια μέλισσες. Αὐτὴ ἀπὸ καιρὸ ἔδανε στὸ νοῦ της νά φάη μέλ' και νόμιζε ὅτι ἅμα γυρίσ' ἕνα «κνάκ'», θὰ βγάλ' ἕνα τρανὸ κομματ' «γκιμέτς» κηρύθρα με τὸ μέλ'. Και μιὰ μέρα δὲ χάν' καιρὸ, ἀναποδογυρίζ' ἕνα κοφίν' και βλέπ' μέσα τὴν κηρύθρα, ἀλλὰ τῆ στιγμή πού ἤθελε νά βάν' τὸ χέρι της, δέχεται ἄγρια τσιμπήματα ἀπὸ τὰ μελίσιαι· μάτια, χέρια, μούτρα τὴν ἔκαναν τούμπανο. Ἄρχισε τίς τσιρίδες κι ἀπὸ κεῖ φεύγει κατ' εὐθειαν στὸ σπίτι της κουκουλωμέν' με τὸ λαχούρι της. Κι ἔτσι προῆλθε και τὸ καυγαδάκι με τὸν ἄντρα της.

Στὸ χωριὸ τότε εἶχε πολλοὺς μελισσᾶδες και ὅσοι εἶχαν πολλὰ ἦταν και οἱ καλύτεροι νοικοκυραῖοι. Ὅταν ἐρχόνταν ὁ καιρὸς νά τὰ μετατοπίσουν, καραβάνια δλόκληρα ξεκινούσαν με τὰ ζῶα φορτωμένα και τὰ πῆγαιναν γιὰ βοσκὴ, τότε πέρα στὰ χωριὰ τοῦ Ρουμλουκιοῦ, στὸ Βαρδάρ πού λέγαν, τότε στὴ Κασσάντρα στὰ τσαμνιά και τῆ σουσούρα και στὴν περιφέρεια Λαχανά. Και ὅταν ἐρχονταν ἡ ἐποχὴ πῆγαιναν και τρυγοῦσαν «τὰ κνάκια».

Και ἔβγαζαν τὸ καλύτερο μέλι, τὸ ἀνοιξιᾶτικο, πού ἦταν σὰν κεχριμπάρη καθαρὸ και νόστιμο, και τὸ δεύτερο, τὸ σουσαμίσιο πού ἦταν και λίγο πικρούτσικο ἀλλὰ πιὸ θρεπτικό, ὅπως λέγαν οἱ εἰδικοί, και τὸ τρίτο, τὸ πευκόμελο, ἐπίσης πολὺ καλὸ. Ὅστερα τίς κηρύθρες, ἀφοῦ τίς ἔστυθαν καλά, τίς πῆγαιναν στὰ καζάνια κι ἐκεῖ ἔβγαζαν τὸ κερὶ, ἀφοῦ τὸ ἔλιωναν στὰ μεγάλα καζάνια και μετὰ τὸ ἄπλωναν σὲ διάφορα ἀγγιά, μπακιρία και πήλινα και βγάζαν διάφορες φόρμες. Τὸ νερὸ πού ἔμενε ἀπὸ τὸ δράσιμο τοῦ κεριοῦ εἶχε ὑπολείμματα ἀπὸ μέλι, γιὰτὶ τότε δὲν ὑπῆρχαν ἄλλα μέσα γιὰ νά γίνη καλά τὸ στύψιμο και τὸ ἔβγαζαν ρακί, τὴν περίφημη «μουντοβίνα». Αὐτὸ ἦταν δυνατὸ πιοτὸ και χτυποῦσε ἄσχημα στὸ κούτελο και μάλιστα στὴν ἀρχὴ πού ἦταν φρέσκο ἦταν σωστὸ σπέρτο.

Ἐνας ἀπ' τοὺς καλύτερους μελισσᾶδες ἦταν και ὁ μπαρμπα-Στέργιος, πού εἶχε γιὰ βοηθὸ του τὸν γιὸ του, τὸν Γιῶργη. Αὐτὸς δούλευε πάντοτε με τίς ὁδηγίες τοῦ πατέρα του, γιὰτὶ ὁ ἴδιος δὲν εἶχε καμμιά πρωτοβουλία δική του και ἦταν λίγο ἀμπτάλ'ς και δὲν τὸν πολυέκοβε τὸ μυαλό. Ἦταν μωροθάμαχος και τὸ παραμικρὸ πού ἔβλεπε ἢ ἄκουε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ μεγαλοποιοῦσε και τὸ διαλαλοῦσε με ζωηρὲς φωνές και χειρονομίες.

Μιὰ φορὰ πού πῆγαιναν τὰ μελίσιαι στὴ Κασσάντρα, πέρασαν και σπαμάτησαν, γιὰ νά ξαποστάσουν τὰ ζῶα, σὲ κάποιον Τουρκομαχαλάν. Ἐκεῖ ὁ πατέρας του μιλοῦσε με τοὺς κουνιάρδες τούρκικα πού τὰ ἤξερε τσιάν' πάτ',

ὄχι καλά, ἀλλὰ συνεννοοῦνταν. Ὁ Γιώργης ἄκουσε καὶ κάτι μικρὰ κουνιαρούδια πὺ μιλούσαν τὴ γλῶσσα τους τούρκικα. Αὐτὸ τοῦ ἔκανε ἐντύπωση καὶ ὅταν γύρισε στὸ χωριό, διηγούνταν πῶς «μιά σταλιά μπασκιάρκα κουνιαρούδια ἔκρεναν τούρκικα κι αὐτὸς κοτζιάμ ἄντρας δὲν χαμπάρζι ντίπ' ἀπ' αὐτά».

Μιά χρονιά στὰ καζάνια τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς ὁ Μανώλης, παλιὸς μελισσᾶς καὶ μερακλῆς, ἀφοῦ ἔβγαλε τὸ κερὶ, συνέχεια ἔβγαλε καὶ τὴ μουντοβίνα. Πῆρε ὕστερα ἓνα μπουκάλ' καὶ πῆγε στὸ μύλο τοῦ μπαρμπα-Ἀλέξη γὰ τὸ δοκιμάση κι αὐτὸς πὺ ἤξερε ἀπὸ «γράδα».

Ἦταν ἀπομεσήμερο καὶ ἄρχιζαν νὰ καταφθάνουν κάτι μερακλῆδες πὺ ἐρχόνταν ἀπ' τὴ δουλειὰ καὶ κάθονταν νὰ ξαποστάσουν ἐκεῖ ὅπως γινόταν ταχτικά. Μ' ἓνα «καυκί» πὺ εἶχε ὁ μπαρμπα-Ἀλέξης κερνιοῦνταν ὄλοι μὲ τὴν ἀράδα καὶ καθένας ἔλεγε τὴ γνώμη τ'.

Σχεδὸν εἶχε τελειώσει τὸ μπουκάλι καὶ κατέφθασε ὁ Κώτσιος, ξάδερφος τοῦ Μανώλη, πὺ ἦταν πολὺ μερακλῆς. Μιά ρουφιξιά μόνον πρόφτασε νὰ πιῆ. «Ἄμ' μι τ' αὐτὸ δὲν ἔβρεξα τοῦ γκαργκλιάνου μωρὲ Μανώλ'», διαμαρτυρήθηκε καὶ ἔτσι τὸν ἀνάγκασε γὰ πάη γὰ φέρ' κι ἄλλο μπουκάλι.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν, ἤρταν στὸ κέφι γιὰ καλὰ καὶ ἄρχισαν καὶ τὰ τραγούδια. Ὁ Ἀλέξης, πὺ τὴν εἶχε ἀρπάξει καὶ ἦταν σὰν παπαρούνα κόκκινος, βγήκε ἔξω παραπατώντας καὶ τριγκλίζοντας. Ὅταν γύρισε πίσω ἡ σέλα ἀπ' τὸ τσιαξίρι τ' ἦταν βρεμέν'. Τότε μερικοὶ εἶπαν ὅτι ἦταν ἀπ' τὴ βρυσούδα πὺ πῆγε νὰ πιῆ νερό. Ὁ Γιώργης ὁμως πὺ τὸν ἤξερε καλὰ εἶπε γελώντας: «Δὲν εἶνι ἀπὸ νερὸ μωρὲ, δὲ γλέπετι πὺ τζανίζ;».

«Η ΑΣΩΜΑΤΟΣ ΚΕΦΑΛΗ»

Ὁ ξακουστὸς τότε στὴ Σαλονίκη, κάτω στὴ παραβαρδάρια περιοχή, Νόντας ὁ Τσελεπής, παλληκαρᾶς, νταῆς, σεβνταλῆς, ἀγαπητικὸς στὰ «καλὰ τὰ σπίτια», ἦταν καὶ ἐπιχειρηματίας κέντρων διασκέδασης.

Εἶχε νοικιασμένο τὸ περίφημο κέντρο «Κράντ' Ὁτέλ» στοῦ Κολόμβου κι ἔφερνε νούμερα, τραγουδίστριες, «σιαντόζες» Ἴταλιδες, Οὐγγαρέζες, Σπανιόλες καὶ θεατρικὰ συγκροτήματα ἀπὸ διάφορα μέρη, πὺ ἔπαιζαν μὲ «παντομίμα» ἔργα δραματικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Μὲ τὸ πολὺ ξάπλωμα ὁμως στὶς διάφορες ἐπιχειρήσεις καὶ τὴ σπάταλη ζωὴ πὺ ἔκανε μὲ τίς ἀγαπητικῆς, τίς παρέες καὶ τὰ γλέντια, ἔπεσε ἔξω καὶ τὰ ἔχασε ὄλα. Κι ἔτσι ἀποτυχημένος «μουφλούζης» γύριζε χωρὶς δουλειά. Ὅπου, σὰν ἀπὸ μηχανῆς Θεός, παρουσιάστηκε ὁ παλιὸς του γνώριμος ὁ Μήτας ὁ Σαμακοβλῆς μ' ἓναν δικό του Ἴταλό, τὸν γνωστὸ Πέπο, παλιὸν ἠθοποιὸν καὶ ὕστερα ἐπιχειρηματιὰν μὲ σκοτεινῆς καὶ ὑποπτες ἐπιχειρήσεις. Αὐτὸς λοιπὸν τοὺς ὑπέδειξε γιὰ τὸ νούμερο αὐτὸ πὺ θὰ ἔκανε στὰ χωριά τραγῆ ἐντύπωση. Καὶ τὸ συγκαίριασαν μὲ ἐπιτυχία πὺ φαινόταν πραγματικὰ τὸ κεφάλι μονα-

χό σαν να στέκεται πάνω σ' έναν καθρέφτη. Ήταν ένας συνδυασμός που μπορούσε να ξεγελάση πολλούς άφελεις.

Οι δύο τους, λοιπόν, με τον σύντροφό του τον Μήτα το Σαμακοβλή, είχαν ξρθει στο χωριό και έφεραν κάτι ρεκλάμες χρωματιστές που τις κόλλησαν στα καφενεϊα και στα μαγαζιά γύρω στο παζάρι. Οι ρεκλάμες αυτές είχαν ζωγραφισμένο ένα κεφάλι κοριτσιού στη μέση και γύρω μεγάλα γράμματα: «Έλατε, κύριοι, να ιδήτε την άσώματον κεφαλήν, που εύρέθη ζωντανή εις τὰ βάθη τῆς Ἀφρικῆς. Ὅμιλεῖ, γελᾷ καὶ τραγουδεῖ».

Ὡς κέντρον ἐπιδείξεως νοίκιασαν τὴν ἀχυρῶνα τοῦ μπαρμπα-Κωσταντή, κοντὰ στὸ παζάρι, πού ἦταν τότε ἄδεια. Καὶ τὸ Σάββατο τὸ βράδυ ἤρθαν πάλι μετὰ τὸ νούμερο, «τὴν άσώματον κεφαλήν», γιὰ νὰ γίνη ἡ παράστασι τὴν ἄλλ' ἡμέρα, τῆ Κυριακῆ, μετὰ τὴν ἀπόλυσι τῆς ἐκκλησιᾶς. Συνέπεσε δὲ καὶ τὴν Δευτέρα καὶ Τρίτῃ νὰ εἶναι συνέχεια γιορτές τῆς Παναγίας καὶ τοῦ ἁγίου Μαντηλίου πού γιόρταζαν ὄλοι.

Ὅλα τοιμάστηκαν γιὰ τὴν παράστασι καὶ ὁ Μήτας μετὰ ἕνα μεγάλο κουδούνι χτυποῦσε καὶ φώναζε στὴν πόρτα: «Έλατε κύριοι νὰ δῆτε τὸ ἄγριο κορίτσι πού βρέθηκε στὰ δάση τῆς Ἀφρικῆς χωρὶς κορμί. Τῆς ὁμιλεῖς καὶ ὁμιλεῖ» τῆς ἐρωτᾷς καὶ ἀπαντᾷ, καὶ συνάμα ἔπαιζε καὶ ἕνα ὄργανάκι διάφορα τραγούδια καὶ χορευτικούς χαθᾶδες καὶ ἕνα ἐξωτικό τραγούδι λυπητερό πού ἔλεγε ἡ κεφαλή δῆθεν ἀπὸ τὴν Ἀφρικῆ.

Ἐνα γροσουδι ἦταν ἡ εἴσοδος καὶ καθὼς φάνηκε κάπως φτηνὸ τὸ εἰσιτήριο, πῆγαινε συνέχεια κόσμος. Στὴν ἀρχὴ παιδιὰ, νέοι καὶ κορίτσια, πού θγαίνοντας διηγούνταν τὸ πρωτοφανές αὐτὸ θέαμα. Ὑστερα ἄρχισαν καὶ πῆγαιναν καὶ μεγάλοι ὡς ἀργὰ τὸ σούρουπο, ὅταν ὁ Νόντας ὁ Τσελεπῆς ἔβγαине στὴν πόρτα καὶ φώναζε: «Κυρίες καὶ Κύριοι ἡ παράστασι ἔλαβε τέλος».

Τῆ δευτέρῃ καὶ τρίτῃ μέρα πῆγαν οἱ μεγάλοι, γέροι καὶ γρηγές καὶ πολλῆς ἀπ' αὐτῆς σταυροκοπιούνταν κι ἔκλεγαν γιὰ τὸ καυμένο τὸ κορίτσ' πού τὸ φᾶγαν τὰ ἄγρια θηρία «τοῦ κουρμούδ' τ'».

«Ἄιντε, μαρὴ Τατάνα, νὰ πᾶμι κι ἡμεῖς νὰ τοῦ δγιουμι αὐτὸ τοῦ κουρτσούδ'», ἔλεγε ἡ θειά ἡ Μπαλάσου στὴ γειτόνσα της τὴν Τατάνα. «Ἰξήντα παράδεις μαρὴ εἶνι, κουριμόσ' τοῦ δῶσ'». Ἐξήντα παράδες εἶχε τὸ γροσουδι «τσιρούτι' παράδες». Καὶ πῆγαν, ἀλλὰ βγῆκαν μετὰ πρισμένα τὰ μάτια ἀπ' τὸ κλάμα. Γιὰτὶ ρώτησαν «τοῦ κουρτσούδ'»: «Ἄμ' πῶς καλὸ μ' σὶ γίνκη αὐτὸ τοῦ καραμέτ'»; Κι ἐκεῖνο ἀπάντησε διτὶ «ἔτσι τὸ κισμέτι μ'».

ΤΟ ΚΑΛΙ ΜΕ ΤΟ ΠΑΣΤΟ ΣΤΟ ΚΟΤΜΑΡ'

Σ' ὄλα τὰ χωριά τῆς Χαλκιδικῆς στὰ καφενεϊα ἡ χαρτοποιεῖα εἶχε πολλοὺς μανιώδεις παίχτες. Ἡ ξερῆ, τὸ σκαμπίλ', τὸ ἐξηνταῆξ' ἦταν στὴν ἡμερησία διάταξι. Ἄλλοι πάλι ταβλαδόροι εἶχαν τὸ τάβλι καὶ παίζαν μετὰ μανία,

μέ φωνές, θρисиές και πειράγματα. Οί γέροι — και ήταν πολλοί απ' αυτούς χαρτοπαίχτες — όταν πιάνονταν στα χαρτιά ήταν απόλαυσι να τους παρακολουθή κανένας.

Στήν ξερή, όταν έπαιζαν τέσσαρες, ζευγάρια, με τὰ διάφορα νοήματα και σημάδια ο καθένας στο ταίρι του, στράβωναν τὰ μούτρα, έκλειναν τὸ μάτι, έθγαζαν τὴ γλώσσα, δάγκαναν τὰ χείλια, έστριβαν τὸ μουστάκι και νόμιζε κανείς ότι παίζαν παντομίμα.

«Βάστα ξιρό χαρτί να μή μᾶς κάν' ξερή, ρέ. Είσι ίκει; Τοῦ καλὸ τοῦ δυιούλ' και τὸ καλὸ τοῦ δικάρ' τοῦ ντινέρ' να μή μᾶς τὰ πάρν'. Έχουμι κι λέμε χαρτιά, σπαθιά τέσσαρα. "Οχ' ρέ εἶνι κουμέννα».

Ὁ παπᾶς, ὁ φάντ'ς ἢ κουκίωνα και γενικά ὄλη ἢ τράπουλα ήταν σέ τέτοια χάλια πὸ μόνον έξασκημένο μάτι μποροῦσε να τὰ καταλάβη. Μαῦρα ἀπὸ τὴ λέρα και ξεθωριασμένα ἀπὸ τὴν πολυκαιρία, με δαχτυλιές ἀπὸ τὸ σάλιωμα, ήταν για πέταγμα, ἀλλὰ τέτοιο πρᾶγμα δέν γινόταν, γιατί οἱ καφετζήδες ἤξεραν τὴν πελατεία τους και δέν δίναν σημασία, γιατί κανένας παίχτης δέν έκανε παράπονα.

Ἄν πῆτε πάλι για τὰ τραπέζια, ήταν γαρνιρισμένα γύρω γύρω με μαῦρα σημάδια, καμμένα ἀπ' τὰ τσιγάρα πὸ ἀφηναν οἱ παίχτες.

Ὅταν δέ πάλι παίζαν σκαμπίλ' έξ νομάτ', χαλοῦσε ὁ κόσμος ἀπὸ τίς φωνές και τὰ πειράγματα. Και στὸ έξηγηταέξ' τὸ ἴδιο ταβατούρι, ποιὸς θὰ τὰ βγάλ' και ποιὸς θὰ μπῆ μέσα.

Έκτὸς ὁμως ἀπ' αὐτὰ τὰ παιξίματα, πὸ ήταν ἀθῶα, και τὸ κέρδισμα ἢ τὸ χάσιμο ήταν ἕνας καφές ἢ λουκούμι, στίς γιορτές, κυρίως, παίζαν και με λεφτά, τὸ λεγόμενο «κουμάρ'». Ὁρες ὀλόκληρες και καμμιὰ φορὰ και νύχτες ὡς τὰ ξεμερώματα. Αὐτὸ γινόταν σ' ὄλα σχεδὸν τὰ χωριά, ἀλλὰ στὰ Βραστά, πὸ ὑπῆρχαν πολλοὶ μανιῶδεις κουμαρτζήδες, ἀφηναν και τίς δουλειές τους ξεκινουσαν τὸ πρῶι με τὸ ζῶο να πᾶν στὴ δουλειὰ κι ὅταν περνοῦσαν ἀπ' τὸ παζάρ', στὰ καφενεῖα σταματοῦσαν, ἀρχίζαν για λίγο δῆθεν και ὁ γάϊδαρος δεμένος ὁ ἔρμος και νησιτικός μόν' χτυποῦσε τὰ ποδάρια και ξεμυγιάζονταν γκαρίζοντας ἀπὸ καμμιὰ φορὰ σάν να ἴθελε να ξεσηκώση τ' ἀφεντικό του.

Έτσι, μιὰ χρονιά, τίς γιορτές τῶν Χριστουγέννων, μερικές παρέες ἀρχισαν τὸ παιχνίδι με τὸ 31. Σέ μιὰ ἀπ' αὐτές τίς παρέες ήταν και ὁ Γιάννης τῆς Χάϊδως, ὅπως τὸν λέγαν, παντρεμένος με 4-5 παιδιὰ, φτωχὸς ὁμως και τὰ ἔγαζε πέρα με πολλὴ δουλειὰ, ἀλλὰ τρανὸς κουμαρτζής. Ὅταν εῦρισκε παρὲα στρωνόνταν για καλὰ. Τοῦ κάκου τὸν συμβούλευε ἢ καυμέν' ἢ γυναίκα τ' ἢ Στεργιανὴ και πολλές φορὲς τσακίνονταν και μάλωναν. «Ντίπ' ἀχαῖρευτος, βρέ εἶσι αὐτὸ τοῦ κουσούρ' πὸ ἔχ'ς, τὸ κουμάρ', θὰ πιθάν' τὰ πιδιά μας στοῦ δρόμου».

Ἄλλὰ ποιὸς τ' ἀκουγε! Κάποτε ἔλεγε ὅτι θὰ τὸ παρατήση, ἀλλὰ

πάλι τὰ ἴδια τοῦ γρούν' τοῦ σουρλάνα του κόψ', πάλι θὰ σκνίζ',», ἔλεγε ἡ ἔρμ'. Τὶς τρεῖς μέρες τὰ Χριστούγεννα δὲν σηκώνονταν παρὰ μόνο όταν τὸν ζόριζε ἡ πείνα. Ἔτρωγε καὶ πίσω πάλι στοῦ καφενεῖο ὡς τὰ μεσάνυχτα, τὴν ὥρα ποῦ ἔκλεινε τὸ καφενεῖο, γιατί ὡς τότε κάθονταν ὁ καφεζῆς κι ἔπαιρνε κι αὐτὸς «τοῦ βίδου». Κέρδιζε, ἔχανε καὶ στοῦ τέλος τὰ ἔχασε ὄλα, δυό, τρία μετζίτια ποῦ εἶχε κοινομίσ' γιὰ τίς γιορτές.

Τὸ εὐτύχημα ἦταν ποῦ ἡ οἰκογένεια εἶχε τὸ φαί της, γιατί εἶχαν σφάξι ἕνα τρανὸ γρούν', ἔφκιασαν καὶ τὰ λουκάνκα καὶ γιόμουσαν καὶ ἕνα καδί παστό καὶ μιὰ τραγὴ «βουτνάρα» λίγδα. «Ἐ, μπιρικιάτ' νὰ λέμε οὐ Θεὸς τὰ βουλεύ' κι γιὰ τί μᾶς τ'ς φτωχοί», ἔλεγε κάπως εὐχαριστημέν' ἡ καὶ μὲν' ἡ Στεργιανή.

Τὴ δευτέρα μέρα τῶν Χριστουγέννων πῆγε τὸ μεσημέρι στοῦ σπίτι του γιὰ νὰ φάη ὁ Γιάννης, ἀλλὰ ἦταν κατσοφιασμένος καὶ νευριασμένος. Φώναζε, μάλωνε τὰ παιδιὰ, παράπαιρνε καὶ τὴ γυναίκα του ποῦ τὸν δέχτηκε μὲ χαρὰ, γιατί εἶχε φτιάσει καλὸ φαί' πατσιὰ μὲ τὸ γρουνίσιο κεφάλ'. Γύρισε ὕστερα πάλι στοῦ καφενεῖο καὶ ρίχτηκε μὲ τὰ μούτρα στοῦ «τζιόγο».

Ἄλλὰ ἐκεῖ εἶχε γίνει κάτι τὸ πρωτοφανὲς στὰ κουμαρτζιδικὰ χρονικά. Ἡ μανία τοῦ Γιάννη ἔφτασε νὰ δάν' στοῦ τζιόγο καὶ τὸ καδί μὲ τὸ παστό, ἀφοῦ πιὰ εἶχαν τελειώσει ὄλα τ' ἄλλα καὶ τὰ δανεικὰ ποῦ πῆρε ἀπὸ κάποιον δικὸ του καὶ δυὸ πακέτα ἀνοιχτὸ καπνὸ, γιατί ἦταν καὶ κατσιακτοῆς. Ὅλα αὐτὰ τὰ εἶχε χάσει ὡς τὴν ἄλλ' μέρα τὸ πρωί, γιατί εἶχαν ξημερωθῆ. Καὶ ξεκίνησαν γιὰ τὸ σπίτι νὰ πάρη τὸ καδί μὲ τὸ παστό ὁ σύντροφος ποῦ τὸ κέρδισε.

Ἡ Στεργιανὴ ἀπὸ τὰ μούτρα τοῦ Γιάννη κατάλαβε δι' κάτι κακὸ θὰ τῆς πῆ. Καὶ νὰ ποῦ τὸ φανέρωσε. Ἄλλὰ τότε ἡ Στεργιανὴ γίνεται θηρίο. Φωνάζει τὰ παιδιὰ καὶ παίρνουν ὄλοι ἀπὸ ἕνα ξύλο καὶ ἴσια ἀπάνω στοὺς δυὸ νὰ τοὺς κάνουν τόπ' στοῦ ξύλο. Οἱ μακαντάσηδες ἄμα εἶδαν αὐτὸν τὸν ἀγριεμό, τὸ ἔβαλαν στὰ πόδια, δὲν τόλμησαν νὰ ποῦν τίποτε παραπάν'.

Δυὸ μέρες ἔκαμε ὁ Γιάννης νὰ πατήση στοῦ σπίτι. Ὑστερα ἐπεμβῆκαν συγγενεῖς καὶ φίλοι καὶ τὸν πῆγαν στοῦ σπίτι: «Θὰ δάν'ς μητάνια στ'ν εἰκόνα τ'ς Παναγιᾶς στοῦ κουνουστάσ' κι θὰ κάνουμε ἀγιασμό νὰ φύγ' τοῦ κακὸ ἀπ' τὸ σπίτ' μας. Ἄλλιῶς δὲ θὰ σεβῆς στοῦ κατώφλιου στοῦ σπίτ'». Εἶχε βάλ' τέτοιους ὅρους ἡ Στεργιανὴ καὶ εἶχε σύμφωνα καὶ τὰ παιδιὰ. Τὰ δέχτηκε ὁ ἔρμος, ἀλλὰ τὸ ἔφερε θαρέως καὶ εἶπε: «Μωρέ, πῶς τὸ ἔφερ' ἡ κατάρρα νὰ γένω κιπαζῆς τ' χωριοῦ».

ἸΝΤΑΣ ΓΥΡΖΑΝ' ΤΟΤ ΛΥΚΟΤ

Ὁ χειμώνας ἦταν πρώϊμος ἐκείνη τὴ χρονιά καὶ τὸ κρύο τσουχτερό. Χιόνια τὸ ἕνα διαδέχονταν τὸ ἄλλο καὶ ὁ κόσμος ὄλος στοῦ χωριὸ ἦταν κλεισμένος στὰ σπίτια καὶ τὰ καφενεῖα.

Μόνον ένα «Ισνάφ», ή παρέα τών γνωστών κυνηγών του χωριού ήταν στις χαρές τους. Καιρός ταμάμ' για τρανό κυνήγι. Ἀγριογούρουνα, λύκοι και δλα τὰ τρανά «ζλάπια» θά ήταν στη διάθεσί τους. Σχηματίστηκε, λοιπόν, ή τρανή συντροφιά με ἀρχηγό τὸ Στέργιο, πού δλοι τὸν ἀνεγνώριζαν ὡς τὸν πιὸ δυναμικὸ και πεπειραμένο.

Θά ήταν καιμιά δεκαριά. Γερά τουφέκια δλοι τους, διαλεχτοί και δοκιμασμένοι, με τὰ καλύτερα τουφέκια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, με δλο τὸ «τσιτχανέ» και σκυλιά κουπόια και ἄλλα ειδικὰ για τὰ τρανά τὰ ζλάπια. Οἱ λαγοί δὲν λογαριάζονταν, γιατί τὸ κυνήγι τους ήταν συνηθισμένο και κάθε ἐποχῆς. Αὐτοὺς θά τοὺς χτυποῦσαν ἂν κατά τύχη βρίσκονταν στὸ διάβα τους.

Πῆραν και δυὸ ἄλογα πού φόρτωναν τὰ σέια τους. Τὰ τροβάδια με τὸ τζαϊρέ, ψωμιὰ και φαγιά, τίς μπουκλες με τὸ κρασί και ρακί και τὸ ἀπαραίτητο πιστὸ «τὴ ταυτόρα», τὸ καλύτερο πυρωτικὸ για τὸ τρανὸ τὸ κρῦο, τὰ κοπαράνια και τὰ πατατούκα τους για κάθε ἐνδεχόμενο, για κανέναν χαστά, δυστύχημα, ἔβαζαν και «τὴν ἀστόχια μοῖρα». Ὅστερα στὸ γύρισμα θά φόρτωναν και τὰ γρούνια και ὅ,τι ἄλλο κυνήγι θά χτυποῦσαν.

Ἐεκίνησαν δλοι μαζί με γέλια, χάχανα και πειράγματα. Ὅταν ἔφτασαν στὸν τόπο πού είχαν ὀρίσει, ὁ Στέργιος ὡς ἀρχηγός, τοποθέτησε τὸν καθένα σ' ἀνάλογο πόστο, σύμφωνα με τὴ δυναμικότητα και τὰ προσόντα, στὰ διάφορα περάσματα και τὰ καρτέρια και ὤρισε και τὴν «παγάνα», για τὸ ταδατούρ' πού ἔπρεπε νὰ γίνη, νὰ ξεσηκωθοῦν τὰ ζλάπια. Τὸ χουγιαχτὸ και τὸ σκιάξιμο ήταν ἀπαραίτητο νὰ γίν' και διαλέχτηκαν γι' αὐτὴ τὴ δουλειὰ οἱ πιὸ παρακατιανοί ἀπ' τὴν παρέα και οἱ νεώτεροι.

Πρῶτα ξεπετάχτηκε μιὰ «ἀλπού» στὸ καρτέρι τοῦ Θανάσ' και τὴ δάρεσε με τὸ πρῶτο. Συνέχεια με τίς φωνές τῆς παγάνας βγήκε ἕνας γρούναρος με κάτι δόντια μεγάλα σὰν κέρατα. Περνάει ἀπ' τὸ Μῆτσο, τοῦ ρίχν', δὲν τὸν πετυχαίν' κι ἀγριεμένος τραβάει σὰν σίφουνας στὸ πέρασμα πού εἶχε τὸ καρτέρι του ὁ Μανώλης. Αὐτὸς τὰ ἔχασε για μιὰ στιγμή και δὲν πρόφτασε νὰ ρίξ', ἀλλὰ εἶχε τὴν ετοιμότητα νὰ πιαστὴ ἀπὸ μιὰ ἀγριοελιά. Κρεμόνταν δμως τὸ παλτό του ὡς κάτω και τὸ γουρουν' στὸ πέρασμα με τὴ φόρα τὸ ἔκανε κομμάτια με τὰ φοβερά δόντια του, χωρίς αὐτὸς νὰ πάθη τίποτα. Πιὸ πέρα δμως ὁ Μιλτιάδης τὸ χτύπησε.

Τὴν πρώτη μέρα δὲν είχαν τίποτε ἄλλο και τὸ θράδυ πῆγαν νὰ κοιμηθοῦν σὲ κάποιον τουρκομαχαλά, πού ήταν πιὸ κοντίτερα ἀπ' τ' ἄλλα χωριά. Ἐκεῖ οἱ κονιάροι, πού ήταν γνωστοί, τοὺς περιποιήθηκαν και ὁ ἱμάμης τοῦ μαχαλά πῆρε στὸ σπίτι του τὰ δυὸ τσιορμπατζιόπαιδα, τὸν Μιλτιάδη και τὸν Μανώλη.

Τίς ἄλλες μέρες πού κυνήγησαν χτύπησαν ἄλλα δυὸ γουρούνια και δυὸ ἀλπές. Τὴν τελευταία δμως μέρα είχαν μιὰ τρανὴ ἐπιτυχία: ἕναν τρανὸ

λύκο, πού ὅπως λέγαν οἱ χωρικοὶ γύρω τοὺς ἔκανε τρανές ζημιές σὲ πρόβατα καὶ γίδια. Τὸν ἐγδαρὰν καὶ πῆραν τὸ τομάρι του μαζὺ τους.

Γύρισαν στὸ χωριὸ καὶ μοιράστηκαν τὰ γουρούνια καὶ τὸ τομάρι τοῦ λύκου τὸ ἔδωσαν στὸν πιδὸ φτωχό, τὸν Ἀντώνη. Ἰπῆρχε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἢ συνήθεια ὁποῖος σκώτωνε λύκο, τὸ τομάρι του νὰ τὸ γεμίξῃ χορτάρι καὶ νὰ τὸ ράβῃ μὲ τέτοιον τρόπο πού νὰ φαίνεται σὰν ζωντανός. Τὸν περνοῦσε ὕστερα σ' ἓνα τρανὸ ξύλο καὶ τὸν γύριζε στὰ σπίτια, σ' ὄλο τὸ χωριό. Κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸν τὸν ἔφκιασε κι ὁ Ἀντώνης.

«Δῶστε γιὰ τοῦ λύκου πού θὰ ἔρωγε τὰ ζωντανά σας κι τώρα θὰ γυρίζῃ ἀξένοιαστα...», φώναζε ὁ Ἀντώνης κι ὄλα τὰ σπίτια, γεωργοί, τσιομπάνηδες καὶ ὅσοι εἶχαν ζῶα ἔδιναν λεφτά, γεῦμα, τυριά κι ὅ,τι εἶχε ὁ καθένας. Ἦταν δὲ γραφικὴ ἢ παράταξ' πού συνώδευε τὸ λύκο. Παιδιὰ ἓνα σωρὸ τριγύρω καὶ χτυποῦσαν ἓναν τενεκέ καὶ φώναζαν σὰν κρᾶχτες γιὰ νὰ βγῆ ὁ κόσμος. Καὶ ὁ Ἀντώνης στὴ μέση μὲ τὸ μπαϊρακόλυκο, καμαρωτὸς δάδιζε σιγά - σιγά σὰν παλιὸς ἥρωας τοῦ παραμυθιοῦ.

Αὐτὸς ὁ λύκος ὅμως εἶχε καὶ ἄλλες περιπέτειες. Τὸν πῆρε ἓνας Λειβαδιώτης καὶ δῆθεν ὅτι τὸν σκώτωσε ἐκεῖνος, μάζεψε κι αὐτὸς κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ συνέχισεν ἓνας Γαλαρنيώτης. Ἀπ' αὐτὰ τὰ γυρίσματα εἶχε τὸ μερίδιο τ' καὶ ὁ Ἀντώνης. Αὐτὸ μαθεύτηκε στὸ χωριὸ καὶ ὁ Ἄγγελος, γνωστὸς χωρατατζῆς, εἶπε: «Μωρὲ τυχηρὸς λύκος, τέτοια παράταξ' οὔτε τὸ Δεσπότη ἔκαναν καμμιὰ φορά».

Ο ΠΑΣΠΑΤΕΥΤΗΣ

Ὁ μπαρμπα-Χρῆστος ἦταν γνωστὸς σ' ὄλα σχεδὸν τὰ χωριά τῆς Χαλκιδικῆς καὶ ἀπ' τὴν ιδιότητά του ὡς ὑπαλλήλου ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ διάφορα χούγια του, τὰ τερτίπια του, τὰ χορατά του καὶ τίς παραξενιές του.

Μᾶλλον ψηλός, ξερακιανός, μὲ φαρὰ μαλλιά καὶ μουστάκια πάντα κατεβασμένα πού σκέπαζαν τὸ στόμα, κιτρινισμένα ἀπὸ τὸ κάπνισμα, μὲ κάτι ροῦχα χοντρά χνοιδιστά, τριμμένα, ἀπὸ σαγιάνκι ποιότητας τρίτης, μὴ ὑπαρχούσης τετάρτης. Παπούτσια χοντρά, ἀρβύλες μεταποιημένες, «τσιαλιστά» ἀπὸ κάτω. Ἐνα μπαστοῦνι χοντρὸ μὲ γυριστὸ χεροῦλι, πού ἔμοιαζε σὰν μαγκούρα τῶν παλληκαράδων τῆς παλιάς ἐποχῆς καὶ μιά τσιάντα πέτσινη μεγάλη, ξεθωριασμένη μὲ ἀκαθόριστο χρῶμα, ἦταν οἱ ἀχώριστοι σύντροφοί του.

Ἡ τσιάντα ἦταν πάντα φουσκωμένη, γεμάτη, γιὰτι εἶχε τὰ χαρτιά του, κάτι πρόχειρα ροῦχα καὶ τὸ ταγίνι του, τὸ φαγητό, πού κατὰ κανόνα ἦταν ψωμί, τυρί, ἔληές καὶ κανένα ἀρμυρόψαρο καὶ τ' ἀπαραίτητα σκόρδο καὶ κρομμύδι. Κι αὐτὰ γιὰτι σπάνια πῆγαινε σὲ μαγέρικο νὰ φάῃ, γιὰτι ἦταν οἰκονόμος μέχρι τσιγκουνιάς. Πάντα πῆγαινε πεζὸς ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ καὶ γι' αὐτὸ τὸν εἶχαν βγάλει «Ἀποστόλη», γιὰτι πῆγαινε ἀποστολικά. Ἀλλὰ τὸ

καθ' αὐτό παρατσούκλι πού τόν εἶχαν θγάλει ἦταν «ὁ μπαρμπα-Χρῆστος ὁ πασπατευτής». Καί νά ἀπό πού τοῦ θγήκε αὐτό.

Ἐνα ἀπομεσήμερο πήγαινε ἀπό ἕνα χωριό στοῦ ἄλλο, τὸ γειτονικό, μὲ βαρειά θήματα, μὲ τῆ τσιάντα σκαλωμένη στή μαγκούρα καί ριχμένη στήν πλάτη, μὲ μιὰ σκιάθα στοῦ κεφάλι κατεβασμένη ὡς τὰ φρύδια, γιατί ἦταν καλοκαίρι καί φαινόταν σάν ἕνας βασγεστημένος στρατοκόπος τοῦ παλιοῦ καιροῦ. Πλησίασε στήν ἄκρη τοῦ χωριοῦ στά πρῶτα σπίτια πού ἔταν στοῦ δρόμο. Δυὸ γυναῖκες, ἡ Χαμαιδῆ κι ἡ Ἀνξούδα καθόνταν στίς αὐλές τῶν σπιτιῶν τους, ἐπλεκαν σκουφούνια καί κουθέντιαζαν. Εἶδαν τόν μπαρμπα-Χρῆστο καί ἡ μιὰ ρώτησε τήν ἄλλη: «Μαρή ποιὸς εἶνι αὐτός ἡ γέρους πού ἐρχιτι στοῦ χουργιό μας;». «Δὲ ξέρου μαρή», ἀπάντησε ἡ ἄλλη: «ἄ, μ' αὐτός πααίν' στοῦ Σνυτιρισμὸ κι τ'ς πασπατεύ' τὰ χαρτιά». «Ἄ, κατάλαβα», λέει ἡ ἄλλ', «εἶνι πασπατευτής».

Αὐτὸ τὸ ἄκουσε ὁ Χρῆστος καί τοῦ φάνηκε τόσο ἀστεῖο, πού σκασιμένος στά γέλια πήγε στοῦ γραφεῖο καί τὸ εἶπε σ' ὄλους πού ἦταν ἐκεῖ. Δηλαδή ὁ ἴδιος ἔθγαλε τὸ παρατσούκλι, γιατί τοῦ φάνηκε τόσο πετυχημένο.

Ὡς ἄνθρωπος ἦταν καλοκάγαθος, γελαστός καί καταδεκτικός, ἔκανε παρέα μὲ ὄλους τοὺς χωριάτες, πού τόν σέβονταν καί τὸν ἀγαποῦσαν, παρ' ὅτι δὲν τοὺς χάριζε κάστανά ὅταν δὲν ἦταν ταχτικοὶ ἀπέναντι στήν ὑπηρεσία πού ἦταν ταγμένος νά παρακολουθῆ.

Ἦταν πολὺ εὐχάριστος στίς διηγῆσεις του μὲ τὰ μασάλια πού ἔλεγε τὰ θράδνα στά σπίτια πού τὸν φιλοξενοῦσαν καί μαζεῦόνταν γνωστοὶ καί φίλοι, κυρίως τίς χειμωνιάτικες νύχτες.

Θεσσαλὸς ἦταν τὴν καταγωγή καί ὅταν ἤθελε νά διηγηθῆ κάτι ἀπ' τὰ μέρη του, ἔπαιρνε ὕφος καί προφορὰ καθαρῶς караγκούνικη. Σκάρωνε φάρσες πολλὲς φορὲς μὲ διηγῆσεις φανταστικὲς πού ἀναστάτωναν μερικοὺς ἐνδιαφερομένους γιὰ τὰ ζητήματά τους πού ἤξερε ὅτι εἶχαν κάποιοι καὐμό.

Σ' ἕνα χωριό πού πήγε μιὰ μέρα ἔβαλε τὸν Πρόεδρο τῆς Κοινότητος νά τσακωθῆ μὲ τὸν ἀγροφύλακα σὲ τρανὸν καυγαῖ, γιατί εἶπε σοβαρὰ ὅτι στοῦ μπαξέ τοῦ Προέδρου, πού πέρασε, εἶδε δῆθεν ζῶα μέσα πού ἔκαμναν ζημιές.

Τὸν θρῆκα κι ἐγὼ κάμποσες φορὲς σὲ χωριά καί κάναμε παρέα. Ἄλλὰ γέλασα μιὰ φορά μὲ τὴν καρδιά μου, ὅταν τὸν εἶδα σ' ἕνα χωριό, στοῦ παζάρι, πού τὸν εἶχαν στή μέση κάτι βλάχες πού πουλοῦσαν σκουφούνια, κοντοπάκια καί ζουνάρια μάλλινα. Ἦξερε βλάχικα καί τίς ἔλεγε ἀστεῖα ἀπὸ τῆ ζωὴ τους καί τὰ ἀντέτια τους κι ἔκανε μορφασμοὺς καί χειρονομίες καί πῶς μαθαίνουν γράμματα στήν ἀρχὴ μὲ τὸ ἀλφάβητο. «Τοὶ ἔστε κατὰ γκιρλίγκα; ἔστε Δ' τοὶ ἔστε κατρατίνι κατραμίνι; ἔστε Ξ!». Τίς εἶπε πῶς κατὰφερε ὁ βλάχος ἕναν ζωγράφο κι ἔφκιασε τὸ Χριστὸ μὲ κόκκινα τσαρούχια καί ἄλλα καί οἱ βλάχες ἔκαρδίζονταν στά γέλια.

Κάποτε όμως τήν έπαθε κι αυτός μ' ένα χνέρ, πού του σκάρωσαν. Μιά καλοκαιρινή μέρα πού πήγαινε σέ κάποιο χωριό, τόν είχε πιάσει τó κάμα και σταμάτησε στόν ίσκιο τής τρανής άγκορντσιαις. Ξαπόστασε και έφαγε, αλλά δίψασε και πήγε στο λάκκο πού ήξερε ότι είχε μιá θρυσούδα με κρύο νερό. Τή τσιάντα του τήν είχε αφήσει στη γκορντσιά πó κάτω και γυρίζοντας τήν πήρε και συνέχισε τó δρόμο του για τó χωριό.

Όταν έφτασε πήγε στο Γραφείο του Συνεταιρισμού πού τόν περίμεναν οι Σύμβουλοι. Μετά τά κεράσματα, άνοιξε τή τσιάντα να βγάλει τά χαρτιά. Άλλά μόλις έβαλε τó χέρι του πετάχτηκε ως πάνω. Μέσα ήταν ένας μικρός σκαντσόχοιρος ζωντανός. Κάποιος πού ήταν κρυμμένος όταν πήγε να πιη νερό, τόν έβαλε στη τσιάντα χωρίς να τόν πάρη μυρουδιά.

Δέν θύμωσε γι' αυτό, αλλά μόνον ένα παράπονο έκανε. Τó άθλιο τó ζλάπ' ζορίστηκε μέσα στη τσιάντα και τόν λέρωσε τά χαρτιά και τ' άλλα τά σέγια τ'. Κι ó μπαρμπα-Θανάσης, φίλος του, πού τόν φιλοξενούσε ταχτικά στο σπίτι του, όταν ξμαθε τó πάθημα του ειπε: «Μή σικλετίζηση για τού χνέρ', μπέλικμι' σοι βγῆ σι καλό ή...μαγάρα».

Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΑΣ

Ή μάκα Μαρία ήταν μοναδική μαμή στο χωριό τήν παλιά εκείνη έποχή. Ήταν νοικοκυρεμέν' γυναίκα και είχε πολλά χαρίσματα. Μάλλον κοντού άναστήματος, παχουλή, με ροδοκόκκινα μάγουλα, καλοντυμένη πάντα και πολύ καθαρή, χαίρονταν να τή βλέπει κανείς με τήν άρχοντική της παράσταση, τó άπλό ντύσιμό της, με τά χιονάτα σκουφούνια της τόν χειμώνα και τις πλεχτές κάλτσες της τó καλοκαίρι, με τó φεσάκι της και τó λαχούρι τó μαύρο, ήταν πάντα χαρούμενη και γελαστή. Στη δουλειά της πρόθυμη και οποιαδήποτε ώρα, μέρα ή νύχτα, έτρεχε παντού όπου τή ζητούσαν για γέννα.

«Μάκα είπι ή μάνα μ' να έρτ'ς γλήγουρα στού σπίτι' μας, γιατί τ' πουνάει ή βούζα τ'ς», φώναζε ó μικρός πού έστελγαν να τή φωνάξ'. «Νά, έρχουμι καλό μ', πλάλει Ιού κι έρχουμι καταπόδ'».

Προσεχτική όπως ήταν και με τήν πείρα πού είχε στο έπάγγελμά της, σπάνια είχε άποτυχίες και σε πολύ δύσκολες γέννες. Οι γυναίκες τήν αγαπούσαν και τήν σέβονταν και είχαν έμπιστοσύνη στην καπατσούνη της.

Είχε παντρέψει παιδιά και είχε εγγόνια. Ό τρανός ó γυιός της, ó Δημήτρης, είχε ξενητευτή από μικρός στην Αίγυπτο, στο Μισίρ' πού λέγαν. Έκει σπούδασε κι έγινε άρχιτέκτων με τήν προστασία και βοήθεια τής Έλληνικής Κοινότητας Άλεξανδρείας. Ή μάκα καμάρωνε γι' αυτόν τόν γυιό της και μου τόν παίνευε.

Σάν έρτ' ή μπάρμπας, ή Δημητρός άπ' τού Μισίρ', θά σάς φέρ' πουλλά

καλούδια κι μιὰ καμήλα ζωντανή με τ' καμπουρούδα τ'ς κι τού σαμαρούδ', κι θά καθαλικεύητι νά πααινητι στ' ἀμπέλ', ἔλεγε στ' ἀγγόνια της.

Στὸν καλὸν τὸν ὄντᾶ εἶχε μιὰ φωτογραφία τοῦ Δημητροῦ. Ἦταν ἓνας ὠραίος ἄνδρας με μαῦρο μουστάκι στριμμένο καὶ φουντωτό.

Ὁ Σουβαρής, ὁ Ζεϊνέλ Ἀγάς, ἔφιππος ταχυδρόμος, τὴν ἔφερε τὰ γράμματα. «Ὅρὲ μπάμπου ἔχεις μεκτάπ' ἀπ' τὸ παλληκάρ'». «Ἄχ, νὰ ζήσης Ἀγά μ'. Καλὴ ξενητεία κι καλὰ χαμπάρια νὰ πάρ'ς ἀπ' τ' φαμίλια σ'», τὸν ἀπαντοῦσε ἡ μάκα καὶ τὸν ἔδινε καμμιὰ φορὰ κανένα μπαξίσι' καὶ ἓνα μπουκαλούδ' ρακί, γιατί ὁ Ἀγάς ἦταν μερακλῆς.

Ἡ καυμέν' δὲν ἤξερε γράμματα καὶ τῆς τὰ διάβαζε τὰ γράμματα ὁ ἐγγονός της, ὁ Μανώλης, ἀλλὰ τὰ δικά της τὰ γράμματα δὲν τὴν ἄρεζαν ὅπως τὰ ἔγραφε ὁ Μανώλης, δὲν τὴ χτυποῦσαν καλὰ στ' αὐτί. «Νὰ τὰ γράφ'ς βρὲ λιγάκ' πολιτικά».

Στὸ χωριὸ ἦταν ἀντέτ' κείνα τὰ χρόνια τὸ Πάσχα, τὴ δευτέρα μέρα, νὰ στέλνουν μπογάτσες καὶ αὐγὰ στὴ γιαγιά, στὸ νουνὸ καὶ στὴ μαμή. Ὅλοι, καὶ οἱ πιὸ φτωχοὶ τὸ τηροῦσαν αὐτὸ με εὐλάβεια. Οἱ μπογάτσες ἦταν φταξιμίτκες με μαγιά ἀπὸ ρουθιθ' καὶ μοσχομύριζαν.

Ὁραῖο ἦταν τὸ θέαμα νὰ βλέπ' κανεὶς τὰ μικρὰ παιδιὰ, ἀπὸ δυὸ δυὸ, στολισμένα με τὰ γιορτερά τους, ἀγόρια καὶ κορίτσια, νὰ κουβαλοῦν τὸ ἓνα τὴ μπογάτσια καὶ τ' ἄλλο τ' αὐγὰ, τυλιγμένα σὲ πετσέτες ἄσπρες κεντημένες με πλουμίδια διάφορα καὶ ταντελοῦδες.

Ἡ μάκα ποὺ τὰ περιμέγε αὐτὰ τὰ πεσκέσια, καθόνταν στὸν καλὸ ὄντᾶ στὸν καναπέ με τὰ γιορτερά της καὶ δέχονταν τὰ παιδιὰ με ὄλο της τὸ κεμπαρλῆκι. «Χριστὸς Ἀνέστη, μάκα, κι σ' ἔτη πολλὰ». «Ἀληθῶς Ἀνέστη, καλό μ', κι νὰ ζήστη' κι τ' χρόν'». Ἐπαιρνε τὶς μπογάτσες καὶ τ' αὐγὰ καὶ τὰ κερνοῦσε ζαχαράτα με μπιλιμπίδια, λίγες σταφίδες καὶ κανένα σκούδ' κι ἂν κατὰ τύχη πήγγαινε καὶ κανένας μεγάλος ἢ μεγάλῃ, κερνοῦσε καὶ γλυκό, τὸ περίφημο βύσινο, κατὰ κανόνα ζαχαρωμένο, γιατί τὸ φύλαγε ἀπὸ τὸ καλοκαίρ' γι' αὐτὲς τὶς μέρες. Σὲ μερικὰ παιδιὰ, κυρίως τὰ μικρότερα, ἔδινε καὶ μπαξίσι', ἓνα κουσταρούδ', μιὰ δεκάρα δηλαδὴ.

Ἀπ' αὐτὰ τὰ μικρὰ καμμιὰ φορὰ ἔπεφτε κανένα στὸ δρόμο, γιατί τὰ καινούργια τὰ παπτσούδια γλυτροῦσαν στὸ καλντιρίμ', καὶ ἔσπανε τ' αὐγὰ καὶ ἂν μάλιστα ἦταν «οὐρλά», ὄχι καλὰ θρασμένα, λέρωναν καὶ «τ' σιρβέτα» καὶ γινόταν χαλασμός ἀπ' τὰ κλάματα. Τρόμαζε ἡ μάκα νὰ τὰ ἤσυχασ'.

Τὸ μεσημέρι τὴ μέρα αὐτὴ ἡ μάκα ἔφκιανε καλὰ φαγούδια καὶ προσκαλοῦσε ὅλη τὴ φαμίλια της στὸ τραπέζι: γιουὺς, νύφες, γαμπρούς, ἀγγονοῦδια καὶ τρώγαν καὶ πίναν εἰς ὑγείαν της. Αὐτὸ τὸ ἀπελάμβανε με ἰδιαίτερη χαρὰ καὶ συγκίνησι καὶ τῆς φαίνονταν σὰν ξαραθυμιὰ γιὰ τὸν ξενητεμένο γιοῦ της. Βαθειὰ συγκινημένη ἄκουε τὸ τραγούδι ποὺ τραγουδοῦσαν οἱ ἀγγονές της:

Ξένε μ' στά ξένα πῶς περνᾶς,
ποιὸς μαγειρεύει καὶ δειπνᾶς,
ποιὸς στρώγει καὶ κοιμᾶσαι,
καὶ ἐμένα δὲν θυμᾶσαι;

κι ἔνα δάκρυ κυλοῦσε στὸ μάγουλο τῆς πονεμένης μάκας.